

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

D
147
.N69

B 1,284,342

1

11

555

ROZPRÁVY

ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

ROČNÍK VII.

TRIDA I.

ČÍSLO 1

STAROVĚKÉ ZPRÁVY

O ZEMĚPISU VÝCHODNÍ EVROPY SE ZRETELEM
NA ZEMĚ SLOVANSKÉ.

DESCRIPTIO EUROPAE REGIONUM

QUAE AD ORIENTEM SPECTANT VETERUM SCRIPTURUM LOCIS
ILLUSTRATA.

PRÍSPĚVKY K POZNÁNÍ NEJSTARŠÍCH DEJIN SLOVANSKÝCH

VYDAVA

Dr. LUBOR NIEDERLE

V PRAZE.

KÁRLOVEM CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

1899

Publikace

od I. třídy České Akademie posud vydané:

V Rozpravách:

Ročník I.

- Číslo 1. Dr. František Laurin. Pokrevství a švakrovství jakožto překážky manželství rozlučující . . . . . Cena 75 kr.
- 2. Ferdinand Tadra. Kanceláře a písaři v zemích českých za králů Jana Karla IV. a Václava IV. z rodu Lucemburského . . . . . Cena 2 zl. 30 kr.
  - 3. Frant. Dvorský. Albrecht z Valdštejna až na konec r. 1621. . . . . Cena 1 zl. 70 kr.
  - 4. JUDr. Karel Kadlec. Provozovací právo k dílům dramatickým a hudebním. . . . . Cena 90 kr.

Ročník II.

- Číslo 1. František Mareš. České sklo. . . . . Cena 2 zl. 25 kr.
- 2. Josef Konstantin Jireček. Poselství republiky dubrovnické k císařovně Kateřině II. V l. 1771–1775. . . . . Cena 1 zl.
  - 3. Dr. František Laurin. Nařízení papežské kongregace »Auctis admodum«, ze dne 4. listopadu 1892. . . . . Cena 20 kr.

Ročník III.

- Číslo 1. Josef Kalousek. O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i v Moravě. . . . . Cena 45 kr.
- 2. Dr. Čeněk Zíbrt. Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. . . . . Cena 1 zl. 40 kr.
  - 3. Josef Smolík. Pražské groše a jejich díly . . . . . Cena 1 zl. 30 kr.
  - 4. Ferdinand Menčík. Volba Papeže Innocence X . . . . . Cena 50 kr.
  - 5. František Čáda. Noctická záhada u Herbarta a Stuarta Milla. . . . . Cena 1 zl. 40 kr.

Ročník IV.

- Číslo 1. Frh. von Helfert. Gregor XVI. und Pius IX. Ausgang und Aufgang ihrer Regierung October 1845—November 1846. . . . . Cena 1 zl. 60 kr.
- 2. Dr. Frant. Storch. Vyručení obviněného z vazby vyšetřovací. . . . . Cena 1 zl. 10 kr.
  - 3. Dr. Josef Pekař. Dějiny Valdštejnského spiknutí . . . . . Cena 3 zl. 90 kr.
  - 4. František Krejčí. Element psychologický . . . . . Cena 65 kr.

Ročník V.

- Číslo 1. O. Hostinský. Jan Blahoslav a Jan Josquin . . . . . Cena 2 zl. 60 kr.
- 2. Josef Smolík. Denary úředních knížat na Moravě . . . . . Cena 80 kr.
  - 3. Cyrill Horáček. Počátky českého hnutí dělnického . . . . . Cena 1 zl. 10 kr.

Ročník VI.

- Číslo 1. Dr. Karel V. Adámek. Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku. . . . . Cena 70 kr.
- 2. Dr. Frant. Krejčí. Zákon associační. (Pokus psychologický.) . . . . . Cena 1 zl.
  - 3. Josef Smolík. Nález denárů v Chrástanech u Českého Brodu. . . . . Cena 50 kr.

Pokračování viz na třetí straně obálky.

Z knihovny
Dra J. KOLIHY

ROZPRAVY

ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

ROČNÍK VII.

TŘÍDA I.

ČÍSLO 1.

23

STAROVĚKÉ ZPRÁVY

O ZEMĚPISU VÝCHODNÍ EVROPY SE ZŘETELEM
NA ZEMĚ SLOVANSKÉ.

DESCRIPTIO EUROPAE REGIONUM
QUAE AD ORIENTEM SPECTANT VETERUM SCRIPTORUM LOCIS
ILLUSTRATA.

PŘÍSPĚVKEM K POZNÁNÍ NEJSTARŠÍCH DĚJIN SLOVANSKÝCH

PODÁVA

DR. LUBOR NIEDERLE.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1899.

D
147
.N69

DESCRIPTIO EUROPAE REGIONUM
QUAE AD ORIENTEM SPECTANT VETERUM SCRIPTORUM LOCIS
ILLUSTRATA.

STAROVĚKÉ ZPRÁVY
O ZEMĚPISU VÝCHODNÍ EVROPY SE ZŘETELEM
NA ZEMĚ SLOVANSKÉ.

PRÍSPĚVKEM K POZNÁNÍ NEJSTARŠÍCH DĚJIN SLOVANSKÝCH

PODÁVÁ

DR. LUBOR NIEDERLE.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1899.

Tiskl Alois Wiesner v Praze.

Jen tehdy možno s větší jistotou oceňovati a vykládati hrubé rysy tků dějin slovanských, jež na mnoze hovoří jen o lokalisaci pohybch jednotlivých kmenů, o koncentrování prvních ethnologických a lturních středisk na určitá místa, když rozumíme obrazu territoria, ž starověcí spisovatelé své ethnologické zprávy vkládali. Jsouť jejich vy vymezovány a provázeny stále jistými jmény zeměpisnými, a je o přirozeno, že poznání správného významu jednotlivých těchto údajů ěpisných — názvů hor, řek, jezer, osad atd. slovem, poznání území rověku od Slovanů obydleného, jest jedním ze základů pro pochopení arších dějin národa slovanského. Jak výklad ethnologických zpráv o dota nebo Ptolemaia závisí na pochopení zeměpisného obrazu jejich hie a Sarmatie, jest velmi dobře známo.

To bylo také hlavní pohnutkou k této studii, v níž hodlám přeně vyložiti, co starověcí spisovatelé poznali a nám pověděli o zeměřch poměrech starých sídel Slovanů, pokud se rozkládala od Visly arpat na sever k jezeru Ilmenskému, na východ k horní Volze a Donu jihovýchod k neznámé jinak hranici poblíže břehů moře Černého. však ještě jiné pohnutky, na př. to, že v atlantech starověku končiny jsou zanedbávány a že od dob práce Mannertovy, Ukertovy a Forovy uveřejněných v první polovině t. st. není v literatuře podobného ledu obsažnějšího.

ÚVOD.

Předmětem této studie je vylíčení vědomostí, jichž nabyli dle zachovaných pramenů staří o vlasti Slovanů, rozkládající se mezi Vislou, Karpaty, vrchovištěm Oky a mořem Černým.

Bude, myslím, záhodno vysvětliti blíže toto vymezení vlasti Slovanů.

Praslované, než se od nich oddělili ostatní příbuzní kmenové árijští, povstali a rostli jistě z neveliké, nečetné družiny prvotných rodů, při čemž přirozeně seděli i na místě omezeném. Kde toto omezené místo, rodiště Slovanů, bylo, není dosud rozřešeno. Soudím, že bylo na západě středního Dněpru; kdesi mezi Karpaty a podél vod Dněpru rostly a množily se asi první rody praslovanské, zatím co se rodiště jiných národů povstávajících z rozpadajícího se celku árijského, rozkládala kolem něho na širokém prostranství od Rýna k Volze, od Alp a Dunaje na sever.

Určitěji můžeme si již vymeziti kraj, kde Praslované po oddělení od ostatních Árijů dlouhou dobu žili pohromadě, kraj, v němž vypěstili si a vytvořili historický typ a pojem národa slovanského, kraj, jež specialně dlužno zváti vlastí Slovanů tak, jako jest země česká vlastí Čechů, třeba by jejich rodiště jinde bylo.

Jakmile se totiž během III.—II. tisíciletí před Kr. okolní árijští národové od Slovanů oddělili a z největší části i oddálili, Slované během řady následujících století sílíce a rostouce, šířili se také kolkolem a osazovali kraje více méně vyprázdněné. V této době svého vývoje zaujali, jak soudím z celé řady dokladů, široký kraj na jihozápad k Visle a Karpatům, na východ až k horní Desně a Oce, na jih po Prutu a Dněstru dosti blízko k Černému moři, k severu na Pripjať a po horním Dněpru asi ku Smolensku, kde se jim rozvojem kmene finského postavila na delší dobu tuhá hráz. V těchto končinách vyvinuli se pak Slované v onen útvar, v jakém se nám objevují v prvních dobách historických.

Že Slované z této své vlasti brzy pronikali i dále přes Karpaty, přes Vislu a k moři, dříve a dále než soudívá část historiků, nepochybuji že horní Vislu nepřešli teprve v V. stol. po Kr. a k Dunaji že přes Kar-

paty nedošli teprve po IV., jak Müllenhoff (D. A. II. 87, 89, 92.) chtěl, jsem přesvědčen. Ale to se pokusím dokázat jindy na jiném místě. Zde mi šlo jen o to, z hruba vymeziti kraj, v němž Slované vyrostli. Část Visly na západě a Karpaty na jihozápadě byly přece jen po dlouhou dobu asi nejmarkantnější přirozenou hranicí, a lze proto nejlépe za starou vlast slovanskou vzíti v celku kraje položené od Visly a Karpat na východ a k severu. Hůře je ovšem s určením hranice východní a severní. Ale i zde lze říci s dostatečnou pravděpodobností, že nesahala za Don, za vrchoviště Dněpru a levé poríčí Pripjati. Na jihu se pak Slované dosti přiblížili k Černému moři. Tak si asi vymezují toto prvotní rozšíření Slovanů.

Uvedené hranice, zejména severní, východní a jižní jsou příliš nejisté, než aby se daly blíže stanovit. Proto jsem také v další práci v úvahu vzal kraj ještě širší, kraj vymezený na severozápadě břehy baltickými, na východě Volhou a na jihu břehem moře Černého, od ústí Dunaje až k ústí Donu, — jinými slovy asi končiny, jež staří pojímali pod název evropské Skythie a později pod jméno Sarmatie. Původně ovšem vlastní Skythie (Herodotova IV. 99. ἀρχαίη Σκυθίη jde od Istru jen ku městu Karkinitidě) tvořila mezi Karpaty a Donem jen úzký pás na severním břehu Pontu.¹⁾ Později však rozšířil se název tento na celý, rozsáhlý kraj mezi Baltem, Karpaty a mořem Černým,²⁾ a název ten

¹⁾ Mírně, že by Skythové byli zde kdy sahalo vysoko k severu nad mořem Černým, mám za nesprávné. Již *Mannert* (Norden der Erde p. 101), *Köppen* (Jahrbücher, 1822, p. 268, 272), a po něm též *Šafařík* (Slov. Star. I p. 306) šli daleko. posunující severní jejich hranici za prameny Dněstru a Bugu, dle Šafaříka i Psjolu; ještě dále a zcela nesprávně posunuli hranice Skythie na př. *J. Gatterer* (An Prussorum, Lituorum ceterorumque populorum lettitorum originem a Sarmatis liceat repetere? v Comm. Soc. Reg. Goetting. XII. Cl. hist. p. 116), jemuž Skythie zaujímala celé Podolí, Kijevsko, část Bělorusi, gub. mohilevské, smolenské, kalužské, celou Malorus, gub. orlovskou, kurskou a voroněžské část, také *Heeren* (Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel. IV. Aufl. Göttingen 1824. I. 2. 268). Rovněž *Hansen* (Osteuropa p. 9) jde vysoko a ještě dále do gub. mohilevské *Georgi* (Europ. Russland p. 4). Podobně *Mair* (Land der Skythen, II p. 58 nsl.), *Rawlinson* (Herodotus III Map of Scythia), a *Cuno* (Forschungen I. p. 82, 91) až k 53°. K čáře Kamenec podolský-Kremenčug klade je *Reichardt* (Landeskunde p. 18). Nízko vede je i *Kiepert* (Handbuch p. 341). *IV. Tomaschek* soudí, že skythský pás na západě nepřekračoval 50° šířky. Sitzungsber. Akad. Wien 1888 p. 720.)

²⁾ Jen M. Vipsanius Agrippa, pokud vím, ohraničil Skythii a Sarmatii na západě Dněprem, při čemž končiny mezi Vislou a Dněprem čítány byly k Dacii a Getice. Srv. Plin. IV. 91. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae omnisque a Borysthene amne tractus longitudo DCCCCLXXX. latitudo DCCXVI m. a M. Agrippa tradita est. Dimens. prov. 9 (ed. Riese p. 11). Sarmatia et Scythica finiuntur ab oriente iugis montis Tauri, ab occidente flumine Borysthere a septentrione oceano, a meridie provincia Pontica. Quae expanduntur in long. m. p. DCCCCLXXX, in lat. [qua cognitum est, CCCLXXXVI]. Cf Divisio orbis 150. Z Plinia IV. 81. vidíme, že za východní hranici Germanie i on měl Vislu. O různých mírách délky a šířky Sarmatie u Agrippy, Ptolemaia, Markiana, v Div. orbis a Dimens. provinc. atd. viz u *K. Müllera* (Ptolem. Geogr. I. p. 410 nsl.), a *G. Maira* (Das Land der Skythen II. p. 3 nsl.).

udržel se na mapách hluboko do středověku.¹⁾ Také název Sarmatie, jenž se poprvé vyskytuje u Pomponia Mely (III. 4. Sarmatia), zůstal v římské době obvyklým pro kraj za Vislou, Karpaty a Dunajem. Jen ruská Bessarabie čítala se od výbojů Trajanových k dolní Moesii. Na rozdíl od asijské Sarmatie označovala se evropská »Σαρματία ἢ ἐν Εὐρώπῃ, Sarmatia europaea.« Markian Her. II. c. 38 vymezuje ji následovně:²⁾

Ἡ ἐν τῇ Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῶν τε Σαρματικῶν ὠκεανῶν κατὰ τὸν Οὐρενδικὸν κόλπον καὶ μέρος τῆς ἀγνώστου γῆς, ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῶν τε [ἀπὸ τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ] ἰσθμῶν καὶ τῇ

¹⁾ Tak čteme u kosmografa ravenského, u Isidora hispanského a na řadě map středověkých: *Scitia* (Ebtorf, Mela, Dati, Beatus), *Scithia* (Cotton), *Sitia* (Marino Sanuto), *Sicia* (Matěj paříž.), *Schite* (Ebtorf), *Sithia* (Lambert), *Scythia* (Hereford), *Citia* (Žaltář londýn.), *Sithia*, *Scicia*, *Schicia*, *Schisia*, *Scithia* (na Ranulfových mapách). Podobně se vyskytuje tento název na mapách ještě pozdějších vedle názvů moderních Russia, Moscovia, Tartaria. Tak čteme na mapě Ondřeje Walspergera nad azovským mořem »Scytharum gentes semper vagantes« a v »Rudimentum Novitiorum« z r. 1475 *Sitia*. Totéž platí o názvu Sarmatů a Sarmatie. Vyskytují se na středověkých mapách u Beata, v žaltáři londýnském, Hieronyma, Jindřicha Mohučského, na mapě ebstorfské, a herefordské. Pak v století XVI. na př. na mapě Reischové z r. 1503 — *Sarmatia*, u Orontia z r. 1531 — *Sarmatae*, u Gerarda z r. 1538 — *Sarmatia*, na kordiformní mapě Mercatorové z r. 1538 — *Sarmatia* a pod. (Srv. *Miller Mappae mundi* I p. 48, III p. 33, 39, 101, V p. 24 atd. *Nordenskiöld. Facsimile atlas* p. 3, 91. Tab. 31, 32, 41, 43). Také v kronice zv. Nestorově c. 21 čteme po výčtu různých kmenů ruských »и вси вьзхоухъ ся Великая Скоугь« a v kap. 9. »и вьзыхоу отъ Грекъ Великая Скоугь«.

²⁾ Podobně Ptolemaios (III. 5, 1–3, 6 a III. 8, 1) vymezuje Sarmatii mezi jiným následovně: »ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῶν τε Οὐιστοῦλα ποταμῶν καὶ τῶν μεταξὺ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τῶν Σαρματικῶν ὄρεων [μέρει] καὶ αὐτοῖς τοῖς ὄρεσι, ὧν ἡ θέσις εἴρηται· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάξυξι τοῖς Μετανάστασις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὄρεων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάτου ὄρους . . . καὶ τῇ συνεχεῖ Λακία παρὰ τὸν αὐτὸν παράλληλον μέχρι τῶν Βορυσθένουσ τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν . . . καὶ ἐντεθεν τοῦ Πόντου παραλλῶν μέχρι τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ. Ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν περιέχεται τῶν τε ἀπὸ τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ ἰσθμῶν καὶ τῇ Βύκη λίμνῃ καὶ τῇ μέχρι τοῦ Γανάιδος ποταμοῦ τῆς Μιωάτιδος λίμνης πλευρῶν καὶ αὐτῶν τῶν Γανάιδι ποταμῶν καὶ ἔτι τῶν ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Γανάιδος ποταμοῦ ἐπὶ τὴν ἀγνώστου γῆν μεσημβρινῶν μέχρι τοῦ εἰρημένου πέρατος . . . καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Βορυσθένην δὲ ποταμῶν ὁ μὲν Τύρας ποταμὸς αὐτὸς ὀρίζει τὰ μέρη τῆς Λακίας καὶ τῆς Σαρματίας ἀπὸ ἐπιστροφῆς, ἡς ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας νῦν μὴ Λ' μέχρι πέρατος οὗ θέσις μὲν Λ' μὴ Λ' III. 8. 1. ἡ Λακία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῶν μέρει τῆς Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ Καρπάτου ὄρους μέχρι πέρατος τῆς εἰρημένης ἐπιστροφῆς τοῦ Τύρα ποταμοῦ ἢ ἐπέχει μοίρας ὡς εἴρηται νῦν μὴ Λ' (58° long. 48° 30' lat.). — Srv. i VIII. 10. 2.

Dle toho šla hranice od Visly podél Karpat, podél části toku Dněstru až k ohybu jeho na jih a odtud k ústí Dněpru. Bod ohybu Dněstru jest mezníkem Dacie, Sarmatie a dolní Moesie, neboť Ptolemaiovi šla východní hranice Dacie podél Hierasu k Tyru (καὶ ἔτι τῶν Ἰεράσω ποταμῶν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς Τύρα τοῦ ποταμοῦ), tak že kraj mezi Hierasem, Tyrem, Dunajem a Pontem s městy Ἀρπιδίς, Νικῶνιον, Ἐρμῶνακτος Κώμη, Φύσκη, Τύρας atd. čítá k Moesii (III. 10. 7). Srv. o tom bližší *I. Szaraniewiczze* (Kritische Blicke in die Gesch. der Karpathen-Völker. Lemberg 1871 p. 69–71). Szaraniewicz za západní mezník Dacie a Sarmatie má (p. 72) prameny řeky Opyru, přítoku Stryje, nebo prameny Bystřice, přítoku Dněstru. K dolní Moesii čítá část kraje mezi Borysthenem a Mesembrií také anon. geografická hypotypose z V. stol. (IV. 11. Srv. *Latyšev, Scythica* I. p. 294).

Βύκη λίμνη καὶ τῷ μέρει τῆς Μαιώτιδος λίμνης μέχρι τοῦ Ταναίου ποταμοῦ, καὶ ἐφεξῆς αὐτῷ [τῷ] Ταναίιδι ποταμῷ καὶ ἔτι τῷ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ταναίου ποταμοῦ ἐπὶ τὴν ἄγνωστον γῆν [μεσημβρινῶ]. ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῷ τε Οὐιστούλῃ ποταμῷ καὶ τῇ Γερμανίᾳ τῇ μεγάλῃ μετὰ τὰ Σαρματικά ὄρη καὶ αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάξυξι τοῖς Μετανάσταις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὄρων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάθου ὄρους, καὶ ἔτι τῇ Δακίᾳ μέχρι τῶν Βορυσθένους τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ τῇ ἀπὸ τούτου τοῦ Εὐξείνου Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Καρκινίτου κόλπου.

Nějaký rozdíl mezi »starou« a »novou« Skythií se v starověku nečinil. Za to se už v době Kristově vyskytuje název »Malá Skythie« (*μικρὰ Σκυθία*) pro kraj omezenější na rozdíl od pojmu, jenž objímal celou východní Evropu a se tak dlouho do pozdější doby udržel. Strabo, který tento užší pojem poprvé uvádí, vykládá o dvou místech zároveň, že se zvala malou Skythií: jednak o území Taurů na Krimu s přilehlou částí pevniny za perekopskou šíjí až k Dněpru, — jednak o území jižně od ústí Tyru i Istru.¹⁾ Šafařík se domníval, že název Malé Skythie pro bulharskou Dobrudžu povstal teprve u autorů byzantských.²⁾ Vůči této zprávě Strabonově, jež mimo to ještě jednou určitě jest opakována, nevím, proč bychom název Malé Skythie pro Dobrudžu nedatovali již do starší doby před Kristem.³⁾ To tím spíše, že už Eforos a Demetrios z Kallatidy znali Skythy v okolí Dionysiopole a Tomů,⁴⁾ že také Ovidius město Tomi klade do Skythie⁵⁾ a že Strabo na jiném místě zřejmě vykládá o tom, jak Skythové se v Thrakii usadili.⁶⁾ Později ve východní říši římské dlouho

¹⁾ Strabon (VII c. 4. 5.): *πρότερον δ' εἶχον ὀλίγην μὲν τὴν πρὸς τῷ στόματι τῆς Μαιώτιδος καὶ τῷ Παντικαπαίῳ μέχρι Θεοδοσίας τῶν Βοσπορίων τέραννοι, τὴν δὲ πλείστην μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Καρκινίτου Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος· καὶ ἐκαλεῖτο ἡ χώρα πᾶσα αὕτη, σχεδὸν δὲ τι καὶ ἡ ἔξω τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι Βορυσθένους μικρὰ Σκυθία· διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐνθὲνδε περικουμένων τὸν τε Τύραν καὶ τὸν Ἰστρον καὶ ἐπικουμένων τὴν γῆν καὶ ταύτης οὐκ ὀλίγη μικρὰ προσηγορεύθη Σκυθία, τῶν Θρακῶν τὰ μὲν τῇ βίᾳ συγχωρούντων. . . .* Srv. s tím Strabon (VII. 5, 12): *μετὰ δὲ τὴν τῶν Σκορδίσκων χώραν παρὰ μὲν τὸν Ἰστρον ἢ τῶν Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν ἐστίν, ὧν ἐμνήσθημεν πρότερον, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τῆς μικρᾶς καλουμένης Σκυθίας τῆς ἐντὸς Ἰστρον.*

²⁾ *Šafařík*. Sl. St. I. p. 77, 162, 316. Ale ovšem je pravda, že někteří pozdější jako kosmograf ravennský, rozeznávající Velkou a Malou Skythii mají na mysli východní asijskou od západní evropské. (Viz *Cosm. Ravennas*, IV. 1. 4. *Guido Cosm.* c. 126.) Na jiném místě u Ravennata (I. 12) značí Scythia antiqua evropskou Skythii.

³⁾ *Müllenhoff* D. A. III. p. 36 už do IV. stol. př. Kr.

⁴⁾ *Müllenhoff* l. c. Doplnuji z Apoll Rhod. IV. 320 *„Θρηξιν μιγάδες Σκυθία“*.

⁵⁾ *Tristium* III. 2. 1. III. 11. 53. I. 3. 61. I. 8. 40. Na př. I. 3. 61: *Scythia est, quo mittimur*, III. 2. 1. »ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris«. Srv. též *Amm. Marc.* XXVII. 4. 12.

⁶⁾ Strabon VII. 3. 13. *„καὶ τὸ τῶν Τριβαλλῶν δ' ἔθνος Θρακικὸν ὄν, τὸ αὐτὸ πέπονθε τοῦτο· μεταναστάσεις γὰρ δίδεκεται, τῶν πλεισιχώρων εἰς τοὺς ἀσθενεστέρους ἐξαναστάντων, τῶν μὲν ἐκ τῆς περὶ τὴν Σκυθίαν καὶ Βαστιωνῶν καὶ Σαρματικῶν ἐπικρατούντων πολλὰκις ὥστε καὶ ἐπιδιαβαίνειν τοῖς ἐξέλαθεισι καὶ καταμείνειν τινὰς αὐτῶν ἢ ἐν ταῖς τήσιν»*

trvala eparchie skythská se sídlem náměstka v Tomech,¹⁾ kde bylo i sídlo metropoly církevní eparchie skythské.

Později se však také jméno Dacie a Getiky vztahovalo na celou západní Sarmatii až k moři a Visle. Tak čteme v *Dimensur. provinc. 8.* (Riese. Geogr. lat. min. p. 10):

Dacia, Getica. Finiuntur ab oriente desertis Sarmatiae, ab occidente Vistula, a septentrione oceano, a meridie flumine Histro. *Divisio orbis 14* (Riese p. 17.): Dacia. Finitur ab oriente deserto Sarmatiae, ab occidente flumine Vistula, a septentrione Oceano a meridie flumine Histro.

Proti tomu vymezuje *Dimensuratio Sarmatii c. 9.* »Sarmatia et Scythia, Taurica finiuntur ab oriente iugis montis Tauri, ab occidente flumine Borysthene, a septentrione oceano, a meridie provincia Pontica *Divisio 15.* Sarmatia, Scythia, Taurica. Hae finiuntur ab oriente iugis montis Caucasi . . . ab occidente flumine Borysthene, a septentrione oceano a meridie provincia Pontica.

Styk starých se Skythií-Sarmatií projevuje se v literatuře teprve Herodotem. Co bylo napsáno před ním, toho bylo a také zbylo jenom málo.

Řekové měli sice již dlouho před tím obchodní spojení se severním břehem Pontu. Zde na místech vhodných (kde je ostatně předešli kupci foeničtí a karští) založena byla první řecká emporia v stol. VII. př. Kr.; v stol. VI. vidíme již řadu kolonií v neustálém styku se zemí mateřskou.²⁾ A kupci řečtí, o tom nepochybuji, neobchodovali jenom v přístavech, ale pouštěli se (ovšem řídkěji a jednotlivě) i po větších řekách do vnitrozemí na jisto po dolním Donu a Dněpru a pravděpodobně i po velké části toku Bugu a Dněstru, odkudž se přecházelo do úvodí moře baltického a k jeho jantaronosným břehům.

Tedy styky se Skythií a územím Slovany obydleným byly jistě staré, ale zpráv o těchto zemích v literatuře před Herodotem nenalzáme, ne-

ἡ ἐν Θράκη. Ostatně o tom, že už před Herodotem po odtažení Dareia činili Skythové vpády na jižní stranu Istru až k thráckému Chersonesu, viz Herodota VI. 40. — Také už ze samotného Herodota mohlo by se dokazovat (nečiním však toho), že za jeho doby Skythové seděli na jihu ústí dunajských, neboť praví, že Istros teče skrz e Skythii (ἐν τῇ Σκυθικῇ ἕρῳ IV. 48. ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθικῆς ἐσβάλλει IV. 49).

¹⁾ Srv. na př. Hieroclis Synecdemus (ed. Burckhardt p. 3). Skythská eparchie zahrnuje zde následující města: Tomes, Dionysiopolis, Akrai, Kalatis, Istros, Konstantianai, Zeldepa, Tropeos, Axiupolis, Kapidava, Karsos, Trosmus, Noviodunos, Aigissos, Halmyris. Srv. *Naděždin* (Зам. общ. ист. древ. Odessa I. 83). Také na mapě v žaltáři londýnském ze XIII. stol. zapsáno jest »Citha« jižně od Dunaje (*Miller Mappae mundi III. p. 39.*)

²⁾ Srv. *Hertzberg G. Dr.* Kurze Geschichte der altgriech. Colonisation (Gütersloh 1892) p. 18. 19. *K. Baer* a *Ernst Bonell* kladli řecké kolonie na Pontu docela již do doby homerské (*Beiträge I. p. 7.*)

chceme-li se pouštět do výkladů fantastických potulek Odysseových v zemi Laistrygonů¹⁾ a různých jiných zápisů u Hesioda, Pindara, Aischyla a j. o blažených Hyperborejcích a nebetyčných ledem krytých horách ripajských. Ze spisu Hekataiova, jenž patrně podrobněji popsal Skythii, zachovaly se jen nepatrné fragmenty,²⁾ a arimaspická báseň Aristeia z Prokonnesu složená asi r. 655 př. Kr. je také ztracena, a co z ní víme, zachoval nám právě Herodot.³⁾

Vůči tomu, co předcházelo, přináší Herodot (c. 484—425) ve své historii (hlavně knize čtvrté) nejen zprávy zcela nové ale i tak obsažné a četné, že se nám tu poprvé před očima rozvíjí úplnější celkový obraz staré Skythie z hlediska národopisného a zeměpisného. Důležitost zpráv jeho spočívá hlavně v tom, že sám byl v Skythii, sám kraj a lid viděl (ovšem jen okolí olbijské) a o tom, co neviděl, dověděl se z pramenů přímých, domácích.

Tím se stalo, že nám Herodot zanechal zprávu tvořící základ poznání starověkých poměrů východní Evropy nejen pro nás ale i pro následovníky jeho starověké. Müllenhoff krásnou analysou pozdějších pramenů jasně ukázal, pokud z nich jednotlivé byly od Herodota odvisly.⁴⁾ Z Herodota dlouho prostě opisovali, jen malé změny tvořice na př. Eudoxos z Knidu, Eforos, chorograf Melův, contaminator Pliniův M. Ter. Varro a j. Vlastního očitého názoru a bohatšího pramenu nových zpráv o Skythii neměl u porovnání s Herodotem (mimo snad Hippokrata) dlouho nikdo, a nesetkáváme se také až do II. století po Kr. s nikým, kdo by se Herodotovi v tom směru aspoň z daleka vyrovnal.⁵⁾

¹⁾ Pokusy lokalisovat bloudění Odysseovo učiněny byly několikráte. Srv. na př. *Ukerta* (Bemerkungen über Homers Geographie. Weimar 1814, a *Geographie d. Gr.* u. R. I. p. 13 nsl., I. 2, 310), *Völkers* (Hom. Geogr. etc. Hannover 1830), *Dzięduzycki* (Wiadomości p. 353 nsl.), *Müllenhoffa* (D. A. I. p. 30 nsl.), *Bunburyho* (Anc. Geography I. p. 49 nsl.) atd. Srv. i komentáře Nitzscheovy, Gladstonovy, Bucholzovy realie a j.

²⁾ Srv. je sebrané u *Latyševa*. Scythica I. p. 1—3 a *Bonella* (Beiträge I. p. 16), vedle starších vydání. Na malou cenu zpráv o Skythii u tragiků a starších básníků ukázal už *Ukert* (Skythien 28).

³⁾ Dle Tomaschka, Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden. Sitzungsber. Akad. Wien. Phil.-hist. Cl. 1888. Bd. 116, p. 730. Bunbury kladl ji do poloviny 6. stol. (A history of Ancient geography p. 90), Bonell podobně neb o něco dříve. (Beiträge I. p. 13).

⁴⁾ *Müllenhoff* D. A. III. p. 31. nsl.

⁵⁾ Jak po Herodotovi známost vnitra Rusi poměrně poklesla, svědčí na př. Polybios, pravě (III. 38, 2) τὸ μεταξὺ Γαλατίας καὶ Νόρβωνος εἰς τὰς ἀρκτοὺς ἀνῆλθον ἄγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἔστιν. ἐὰν μὴ τι μετὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντας τι περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας ἀγνοεῖν καὶ μύθους διατιθέναι νομιστοῦν a Strabon (VII. 2. 4.), jenž zřejmě projevuje, že neví nic o vnitru Polska a Rusi, ani o tom, jaký národ tam žije. τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἐξῆς . . . οὐ γὰρ οὐδὲν εἶπεν· οὐδ' εἰ μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ παρήκουσι (Βαστάρναι) παρὰ πάν τὸ μῆκος ἢ ἔστι τι ἀοίκητον ἐπὶ φύσους ἢ ἄλλης αἰτίας ἢ εἰ καὶ γένος ἀνθρώπων ἄλλο διαδέχεται μετὰ τῆς Θαλάττης καὶ τῶν ἐῶων Γερμανῶν ἰδρυμένον. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ ἀγνοῦμα

Byli sice někteří jednotlivci, kteří se buď sami dostali v bližší styk se Skythií nebo si události, jež se v ní přihodily, vzali za předmět podrobného líčení, ale nám se z jejich zkušeností a prací zachovalo buď velmi málo, nebo jsou spisy jejich docela ztraceny.

Sem patří na př. Hellanikos mytilenský ztraceným spisem *Σκυθικά*, pak Pytheas massilský, jež koncem IV. století př. Kr. dostal se po moři až k ústí Labe (ne-li dále), a tam zvěděl nové zprávy o severních březích skythských, z nichž známe jenom fragmenty, jejichž váha a věrohodnost se dnes právem proti Strabonovi hájí, — athénský zeměpisec Fileas, jehož spis z druhé poloviny IV. stol. př. Kr. zachován jest jen ve výtahu v periplu Skylakově, pak Demetrios z Kallatidy, dobrý znalec severního kraje v II. století, jehož popsání Evropy ale nezachováno, Poseidonios Olbiopolites, jež napsal ztracené dílo o zemi podněstrovské *περὶ τῆς Τυρικῆς καλουμένης χώρας*, Mnesimachos svým dílem o evropské Skythii (*περὶ Σκυθῶν*) rovněž jako Klearchos, žák Aristotelův, a Timonax (*Σκυθικά*), Diophantes, vojevůdce Mithridatův ve válkách pontských, svým ztraceným spisem *Ποντικά* a Theofanes Mytilenský, druh Pompejův, spisem *Μιθριδατικά* atd., u Římanů Sallust, jehož spis *»situs Ponti«* neboli *»de situ pontico«*, jediný to originalnější římský popis Pontu z dob válek mithridatských se také ztratil, nebo Agrippa, jež před svou smrtí Pontus navštívil a tam jistě sbíral a kontroloval material pro svou mapu a komentáře, jež nám také nejsou zachovány.¹⁾

Nicméně známost východní Evropy od Herodota počínaje přece pomalu postupovala, šířila se a prohlubovala v různých bodech, jak ani nebylo jinak možno při všeobecném pokroku vědění v klassickém Řecku a v Itálii.

Přispívaly k tomu jednak čilejší styky s koloniemi černo-mořskými,²⁾ z nichž některé opatrovaly i celé státy obilím, stálé zakládání nových kolonií a emporií, jež tvořily kol doby Kristovy pravý věnec na severních březích Pontu, přispívaly k tomu válečné výpravy hlavně Alexandra Velkého, jeho nástupců a boje Mithridata Eupatora, kterými se pěstění popisů cizích zemí podporovalo.³⁾ Ale také fyzikální zeměpis se rozmáhal a po-

---

καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων † ἔλεγεν. οὐτε γὰρ τοὺς Βαστάρονας οὐτε τοὺς Σαυρομάτας καὶ ἄπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν . . . . Srv. VII 3. 17. ὑπὲρ δὲ τῶν Ῥωξολανθῶν εἰ τινας οἰκοῦσιν, οὐκ ἴσμεν.

¹⁾ *J. Pertsch*. Darstellung Europas in dem geogr. Werke des Agrippa. (Breslau. 1875) p. 67.

²⁾ Aristoteles připomíná, že na př. v Athenách chodilo se obvykle na trh poslouchat zprávy o severních končinách (ap. Athen. lib. I. p. 6. Srv. *Ukert*, Skythien 36). Ale obchod římský v Pontu ještě za doby Polybiovy byl málo rozšířen; bylyť Římanům končiny ty příliš vzdáleny (Polybios IV. 38).

³⁾ Srv. co o tom napsal už Strabon (I. 2. 1.) *πολύ τι τοῖς νῦν ἢ τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτεια καὶ τῶν Παρθυναίων τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας προσδέδωκε, καθάπερ τοῖς μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου στρατείαν, ὡς φησὶν Ἐρατοσθένης· ὁ μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας πολλὴν ἀνεκάλυψεν ἡμῖν καὶ τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι τοῦ Ἰστροῦ· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἐσπέριαι*

krokem jeho začaly se i s této stránky lépe pochopovat poměry krajů severních.¹⁾

Představa Pythagoreovců o kulovité podobě země dobytí si vrchu nad starými představami ionských geografů, přinesla s sebou řadu záhadných a dráždivých otázek týkajících se měření velikosti země, porozumění poměrů končin polárních, kreslení zon, rovnoběžek a poledníků a s tím spojeného mathematického určování míst a pod. Vynikli tu Pytheas, Dikaiarchos, Eratosthenes, Hipparchos z Nikaie.

Řím sice přivedl reakci v tomto směru, ale zase pomohl v jiném k postupu v před, šíře svými výboji povšechné poznání oikumeny. Místo řeckých astronomických spekulací bylo vždy u Římanů více touhy po praktickém poznání jednotlivých zemí. Řek Polybios v Římě zahájil tuto reakci a Artemidor efesský, později pokračoval Strabon, nejslavnější to zástupce školy Polybiovy, ale k platnosti největší přivedl ji M. Vipsanius Agrippa svojí mapou, kterou na základě jeho plánů a práce zhotoviti dal pro portikus Polin na poli Martově císař Augustus, a jež se pak stala základem celé kartografie římské a středověké.²⁾

Že také historikové píšce o výbojích v severní Evropě sbírali a zachovali data zeměpisná, jest přirozeno. Také encyklopedisti. Setkáváme se proto i mezi nimi se zprávami novými a důležitými ku př. u Caesara, Livia, Tacita, Veleia Patricula, Plinia a j.

Nicméně se celý tento rozvoj vědění zeměpisného dotýkal celkem jen málo východní části Evropy — Skythie-Sarmatie, a poznávání těchto končin nijak nepostupovalo rovnoměrně s poznáním na př. Gallie, Germanie nebo Britannie.³⁾ Šlo se v před i zde, pravda, jak vidíme, porovnávajíc popisy Skylaxe, Strabona, Pomponia Mely, Plinia a j., ale celkem dlužno uznati, že od Herodota není pramene, jenž by se mu v tomto směru důležitostí a bohatostí mohl rovnati po celou dobu od 5. stol. př. Kr. až po konec 1. resp. po 2. stol. po Kr., kdy Marinos z Tyru vystoupil.

τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι Ἄλβιος ποταμοῦ τοῦ τὴν Γερμανίαν δίχα διαιροῦντος, τὰ τε πέραν Ἰστροῦ τὰ μέχρι Τύρα ποταμοῦ· τὰ δὲ ἐπέκεινα μέχρι Μαιωτῶν καὶ τῆς εἰς Κοιλῶνς τελευτώσης παραλίας Μιθριδάτης ὃ κληθεὶς Εὐπάτωρ ἐποίησε γνώριμα καὶ οἱ ἐκείνων στρατηγοί. Srv. VI. 4. 2.

¹⁾ Srv. hlavně znamenitý spis *Dra. H. Bergera*. Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen I—IV. Leipzig. 1887—1893.

²⁾ Zde dlužno uvést i chorografii Pomponia Mely z r. 41 po Kr. Periegesis Dionysia Periegety z doby Hadrianovy jest sice jen velkou a konfusní směsicí ze spisu starších ale důležitá tím, že sloužila až do středověku za knihu školní a že na ní založeno jest pozdější zpracování Aviĕnovo (IV. st.), Priscianovo (VI. st.), Nikefora Blemmida (XIII. st.) a komentář Eustathiuv (XII. st.).

³⁾ Tak píše ještě Strabo (VII. 2. 4), že do jeho doby nikdo se nedostal na východ od řeky Labe, — ač o západnějších zemích možno bylo již určitěji hovořit. τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἀγνωστα ἴμιν εἰσιν. οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένας ἴσμεν τὸν παράπλον τοῦτον πεποιημένους πρὸς τὰ ἰσθμικὰ μέρη τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὐθ' οἱ Ῥωμαῖοι πω προήλθον εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος· ὡς δ' αὐτῶς οὐδὲ περὶ παραδεικασιν οὐδένας.

a práci jeho brzy potom Ptolemaios zredigoval.¹⁾ Ale ti oba jsou rázu jiného a ceny jiné než Herodot. Tento je pramen zcela originalní, předváděje nám obraz vlastní autopsie a jednotného studia, — Marinós a Ptolemaios poskytli jen kompilaci, ale ovšem kompilaci, která zapsala a zachovala mnoho, o čem jinde zprávy nemáme. Práce Klaudia Ptolemaia, jenž nám Marinův spis znovu zpracovaný zanechal, obsahuje vskutku mnoho nového o Sarmatii po stránce zeměpisné i národopisné. Zde nejvíce. Jeho Sarmatie naplněna jest jmény různých národů a i údaji topografickými od jinud neznámými. Vyskytují se poprvé a z tohoto hlediska měly by zprávy jeho pro nás cenu velikou, kdyby nebylo pochyby o jich věrohodnosti. Jest známo, jak v té příčině Ptolemaios byl různě posuzován. Jedni brali vše za správné, druzí pochybovali, a nebyl to nikdo menší než K. Müllenhoff, jenž příkře odsoudil Ptolemaia, jakožto vědomého falsatora poměrů východní Evropy,²⁾ — po mém soudu ovšem nesprávně.

Ačkoliv z detailů mapy Ptolemaiovy mnoho dlužno opravit, zůstává nám najisto práce jeho pramenem po Herodotovi největším a nejdůležitějším. Nesprávně jest souditi, že Ptolemaios prázdnu prostor Sarmatie na své mapě vyplnil prostě spoustou jmen odkudkoliv sebraných a tak ji vědomě falšoval. Příkrý soud Müllenhoffův není zasloužen. Marinós a po něm Ptolemaios měli patrně po ruce množství starších i novějších zpráv o Sarmatii a z těch jména vypisovali. Není-li vždy správně jejich vzájemné zeměpisné umístění, nemáme důkazu, abychom mohli říci, že by sama jména vůbec nebyla správná, nebo že by byla dokonce vymyšlena.

Množství nových zpráv a jmen, s nimiž se u Ptolemaia setkáváme, nepřekvapí, uvážíme-li dobu, v níž Marinós a jeho redaktor pracovali. Oba žili již v době, v níž se poznání končin sarmatských přirozeně zdokonalilo a rozšířilo. Předně výboje římské směřující v tu stranu, výboje, které počaly již za válek s Mithridatem — popisy událostí z této doby se sice pro nás ztratily ale ne pro Ptolemaia — skončily počátkem II. stol. po Kr. dobytím Dacie od císaře Trajana (r. 106), čímž se hranice říše římské rozšířily až za Karpaty k Dněstru, ba i za něj. A jakmile se zde římské panství ustavilo, obrátil se sem i obchod s větší silou a bezpečností, jakož toho svědectvím jsou i známé ony poklady římských mincí doby císařské nalézáné ve velkém množství v Haliči, Bukovině, Podolí, v okolí kijevském

---

¹⁾ Dle novější důkladné práce *F. Bolla* (Studien über Cl. Ptolemaios. Leipzig 1894 Fleckeisens Jahrb.) narodil se Ptolemaios asi r. 100 a zemřel asi r. 178.

²⁾ *Müllenhoff* D. A. III. p. 92 nsl. Srv. i I. p. 315, 359, 362, 367. Také *Schlözer* kdysi příkře Ptolemaia odsuzoval (Allgem. Weltgesch. XXXI. 176). Příznivější úsudek měl *Šafařík* (Slov. Star. I. p. 231 nsl.) a ještě více *K. Zeuss* (Die Deutschen p. 109). Také *Dr. H. Berger* nově jeho důležitost uznává (Gesch. der wiss. Erdkunde IV. p. 156). nehledě k jiným hlasům (*W. Schwarz*, Rhein. Mus. 1893 p. 258).

i dále,¹⁾ přicházeli sem vojáci i úředníci římsí, — a tím vším se přirozeně poměry těchto končin staly známější. Rovněž také severním směrem k Visle a baltickému moři byla výboji římskými otevřena cesta a zabezpečena tak, že i zde římský obchod pevněji se uchytil a tím spojení s jihem. Pozorujme na př. zprávy o množství římských kupců na dvoře Marobudově a zejména zprávu o rytíři římském, jenž za doby Neronovy pustil se s úspěchem na sever hledat pověstná jantarová naleziště,²⁾ a pozorujme, jak silně se projevuje římský vliv na archeologických nálezech vých. Germanie z doby prvních století po Kr.! Místo fyzikálních map Řeků se snahou po správném položení a rozloze krajů nastupovala v Římě potřeba praktických itinerarií, při nichž se nehledělo na správnost obrysů krajín jako spíše na množství detailů a správné vyměření vzdáleností mezi jednotlivými body silnic a obchodních i vojenských drah. Ten účel měla patrně i velká mapa světa, kterou císař Augustus s M. Vipsaním Agrippou zhotoviti dali v portiku Polině na Martově poli a jež měla tak veliký vliv na rozvoj a tradice pozdější nauky zeměpisné v říši římské.

To vše mělo přirozeně za následek, že se do Říma a jiných kulturních středisk té doby na př. do Alexandrie během I.—II. stol. po Kr. snesla řada nových zpráv, o nichž se dříve nevědělo, a pak není ovšem divu, že se u Marina-Ptolemaia setkáváme se zcela novým světem sarmatským.³⁾ Ptolemaios dosti toho popletl a přeházel, je pravda, zejména tím, že z různých pramenů vypisuje, nepoznal často, že pod různě zkomolenými tvary jmen skrývá se vlastně jedno a totéž, a tak zbytečně násilně mapu svoji přeplňoval.⁴⁾ Ale že by byl úmyslně klamal svým popisem Sarmatie, jak chtěl Müllenhoff, to přece uznati nemohu.

Po Ptolemaiovi v poznávání severních krajů Evropy opět nastal úpadek. Příčina jest na jevě. Nastaly známé ohromné bouře válečné, provázené neustálým vlněním a pohybem různých národů. Římanům nezbývalo než pomýšleti čím dále tím více jen na obranu svého, a poznávat barbarské

¹⁾ Srv. o tom hlavně výčet *D. Samokvasova* v práci „() происхождения рус. Славянъ 1884, a doplňky, uveřejněné r. 1897 v Trudech VIII. archaeol. sjezdu v Moskvě III. p. 40, a dále jeho stať, s jejímiž výsledky ovšem nelze souhlasiti „() происхождения рус. и пол. Славянъ и причинѣ появленія кладовъ римскихъ монетъ въ землѣ древнихъ Руссовъ и Лиховъ“ (tamže p. 31). Srv. též zprávu *Dra. Kennera* o nálezcích mincí římských v Haliči a Bukovině (Mitth. der Centralcom. zur Erforsch. d. Denkmäler 1897 p. 176).

²⁾ Plinius N. H. XXXVII 45.

³⁾ Srv. *Ukert* (Skythien p. 45—71) a *Berger* (Gesch. der wiss. Erdkunde IV. p. 155), kde jiné zajímavé doklady, jak Římané na svých výbojích seznamovali se podrobně s různými zeměmi. Ostatně Ptolemaios sám dí, že Marinos se vším úsilím probral starší prameny, je zpracoval, a k tomu přidal mnoho dat nových údajů. φαίνεται γὰρ καὶ πλείοσιν ἱστορίαις περιπεπωκώς παρὰ τὰς ἔτι ἀνωθεν εἰς γνῶσιν ἐλθοίσας, καὶ τὰς πάντων σχεδὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας διελεῖσθαι κτλ. (Geogr. I. 6, 1.)

⁴⁾ Srv. o tom na př. *Müllenhoffa* (D. A. II. 79 nsl. III. 92 nsl.) a *Holze* (Beiträge zur deutschen Alterthumskunde I. Über die german. Völkertafel des Ptolemaeus. Halle. 1894 p. 53).

národy nechodili již na sever do jejich zemí ale počli se s nimi stýkat na vlastní půdě říše římské. Mezi jinými zejména Sarmatie stávala se opět zemí Římu stále vzdálenější a neznámější. A při tom všem ve vnějších i vnitřních bouřích všechno umění i věda a poznání upadalo.

Tím se snadno vysvětluje, proč pro nás jsou prameny po Ptolemaiovi zase nepoměrně menší důležitosti. Vedle dvou periplů Černého moře, jednoho připisovaného Arrianovi z Nikomedie (z doby Hadriana a Antoninů¹⁾ a druhého anonymního ze stol. IV. nebo V., vedle zlomků jiných geografických popisů, jest to ještě jen Markian Herakleotský (c. 400), římský dějepisec Ammianus Marcellinus z Antiochie (koncem IV. stol.) a slovník Stefana Byzantského „*Ἐθνικά*“, jež stojí za uvedení. Zejména je s podivením, jak upadla známost Ptolemaia, po jehožto údajích máme v pozdějších mapách římských poměrně málo stop.²⁾ Teprve v VII. stol. povstalo opět nové dílo geografické, jež vyniká a je důležité i pro nás, totiž kosmografie psaná od jakéhosi anonyma Ravennského.³⁾

V celku tedy vzato nejsou starověké zprávy bohaty na data o staré vlasti Slovanů z doby před V. stol. po Kr. Teprve po tom, když Slované účinněji vystoupili ze svých starých sídel a v hlučnější a užší styk vešli se světem germanským a římským, počínají zprávy o nich býti pozitivnější a hojnější, až se konečně dovršují v domácích slovanských letopisech z počátku druhého tisíciletí.

Zůstává ale dosti s podivením, že ještě ve středověku, kdy Slované dříve neznámí stali se pojednou rozhlášenými široko daleko, v jedné části středověkých pramenů zříme nápadnou chudost a nevědomost o končinách slovanských.

Míníme tím středověké mapy světové, známé „*Mappae mundi*“, mezi nimi pak hlavně mapy mnicha Beata (VIII. stol.), sv. Hieronyma (original z konce IV. stol., zachované opisy z XII. stol.), kanovníka Jindřicha Mohučského (XII. stol.), dvě Cottoniany (z X.—XII. stol.), mapu žaltáře londýnského (z XIII. století), kanovníka Lamberta (z XII. stol.), mnicha Ranulfa Hidgena (ze XIV. stol.), mapy v katedrále herefordské a mapy z kláštera ebstorfského (obě z XIII. stol.) a i jiné.

Jako mapa Peutingerova (dle Millera ze IV. století) a popis země od kosmografa ravennského ze VII. století založeny jsou na předloze starých římských map (původně asi na mapě Agrippově) a obsahují tedy obraz starověkého vědění o zemi, třebaže recenze pochází z doby pozdější, tak také tyto mapy středověké nejsou nic jiného, než kopie

¹⁾ Nověji C. Brandis soudí, že Arrian není autorem, a jednotlivé části že pocházejí z doby mnohem pozdější (Rhein. Museum 1896, p. 109).

²⁾ Raven. Cosm. I. 9, IV. 4, 11 jej sice uvádí ale domnívá se, že byl egyptským králem z rodu makedonského.

³⁾ Druhá recenze (výňatek s doplňky) této kosmografie pochází od jakéhosi Guidona z r. 1119.

starých map z doby římské. Nezbyvalo proto nic jiného, než abychom i k těmto různým, třeba pozdním redakcím starých map přihlédnou. Práci tu mně velice ulehčilo ba vůbec vlastně umožnilo nové jejich soubor vydání od dra. *K. Millera*.¹⁾ Přihlédal jsem ostatně i atlasu pozdější map vydaném ve faksimilech od *A. E. Nordenskiölda*.²⁾

Co ze všech těchto pramenů a jiných ještě, na př. pontských nápisů se mohlo vyčísti, to vše jsem hleděl sebrat a použít.³⁾ Všechny citáty, v nich se jednotlivá zeměpisná jména vyskytují, neuvádím, poněvadž k tomu dostačí nahlédnouti do příruční knihy Forbigerovy a Ukertovy. Že jsem vedle toho probral také dosavadní literaturu o starověkém zeměpisu v východní Evropě, je přirozeno. Ovšem jsou jisté partie na př. severní břehy Pontu,⁴⁾ jež mají samy tak rozsáhlou literaturu uloženou v monografiích a různých spisech historicko-zeměpisných, literaturu zároveň tak nepi-

¹⁾ *Dr. Konrad Miller*. *Mappae Mundi*. Die ältesten Weltkarten. I—VI. Stuttgart 1895—98. V těchto mapách, pocházejících z VIII. až XIII. stol. jest o končinách Slavy obyčejných legend velice po řídku, ba někdy rozsáhlé končiny východní Evropy neobsahují ani jednoho názvu zeměpisného, a co je na některých zapsáno, ukazuje zřejmě, že nebyla autorům těchto map a s nimi patrně i pseudoklassickému světu středověkému známa mnohá nová data o Slovanéch, jež již současně zapisovali rímské mešti, byzantští a jiní historikové; největší část legend opakuje totiž jen názvy starých map z dob římského císařství.

Tyto středověké *mappae mundi* jsou prostě jejich reprodukcemi, jsou pokračování těchto starých římských map a tak, třeba zhotoveny byly v době pozdního středověku, náležejí vlastně mezi latinské prameny starověké. Jen tu a tam některý popis, týkající se hlavně zemí balkánských, méně pak Germanie a Sarmacie, ukazuje že nejdůležitější historické události týkající se šíření Slovanů, nebyly přece všem autorům těchto map neznámy.

Vlastními mapami starověkými jsou dle Millera (*Mappae* VI. p. 1 nsl.) m. j. mapa peutingerskou t. zv. Macrobiovy karty náležející původně k dílu Macrobia *Somnium Scipionis* z poč. V. století, dále t. zv. mapy v podobě *T*, patřící původně k Isidorovým *Origines* (Miller III. 117, 122), karty sv. Hieronyma (ib. III. p. 1) a konečně nově odkrytá mosaiková karta na podlaze kostela v Madabě v Palaestíně (Miller VI. p. 148). Ostatní povstaly již ve středověku ač na základě starých pramenů.

²⁾ *A. E. Nordenskiöld*. *Facsimile-Atlas to the early History of Cartography* translated by J. A. Ekelöf. (Stockholm 1889). p. 39, 59, 115, 121, tab. 46.

³⁾ Pro starověk byl mi neocenitelnou pomůckou výborný svod *V. F. Latyšev* *Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе*. Т. I. Себ. 1. Petrohrad 1893—96. Ovšem jsou vydány dosud jen prameny řecké, a to jen z částí.

⁴⁾ Úplné vyličení pobřežních poměrů pontských nespadá ostatně do této práce jednájící o zeměpisných poměrech končin severnějších. Břehy pontské nebyly v starověku ve větší míře osazeny Slovanými mimo snad dobu poslední. Ale ovšem jsem se nemohl vyhnouti rozboru detailu pobřeží pontského proto, že od toho závisí leckdy i rozhodnutí v otázce týkající se vnitrozemských poměrů zeměpisných i národních (srv. stať o Hylaji, Berezanu, Pantikapu, zálivu byzantském a j.).

stupnou, že nebylo naprosto možno všeho se dodělati. Srv. jen, co v Rusku o tom psali. Na druhé straně zase jednotliví klassikové mají veliký počet komentářů a výkladů. Ty všechny pročítati bylo nemožné a také to nebylo v mém úmyslu. Nebyloť mým účelem registrovati do podrobností všechno to, co kdo kdy napsal nebo pověděl, ale chtěl jsem si zjednati pro výklad slovanských starožitností¹⁾ určitou představu a basi na základě vlastního poznání a ocenění starověkých pramenů. Šlo mi tedy předem o to, analysovati a oceniti to, co staří napsali a zanechali. Že jsem se ale nevyhýbal tomu, poučiti se dle možnosti o tom, co zde dosud jiní pověděli, a také to registroval, doufám, práce sama ukáže. Že dále nebylo mým účelem rekonstruovati skreslené představy starých o Skythii-Sarmatii ku př. obraz, jaký Herodot měl na mysli, ale ukazovati, co v představě starých odpovídalo skutečným, dnes známým poměrům, je nabsledni. Neboť o ethnologickém obrazu staré Evropy dojdeme správné představy, když do skutečného stavu vkreslíme sdělené ethnologické poměry, a ne do skreslené představy starých, u nichž na př. tok Dunaje nebo Dněpru, Donu je zcela jiný, u nichž Don spojuje se s Baltickým mořem, u nichž Azovské moře ohromné velikosti táhne se cípem svým přímo na sever a pod.

Abych ušetřil později rozsáhlé citování, uvádím zde napřed část hlavní literatury. Vedle přístupných mi povšechných děl jednajících o starověké geografii Evropy a atlantů starověkých zemí použil jsem též následující specialní práce, týkající se zeměpisu Skythie-Sarmatie, na něž se dále v textu citované zkratky vztahují:

- D'Anville. Examen critique d'Hérodote sur ce qu'il rapporte de la Scythie. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. p. 573. — Atlas Antiquus danvillianus. Norimbergae MDCCLXXXIV. Angl. vydání Londýn 1815.
- Барсовъ И. П. Очерки русской исторической географіи. II. изд. Варшава 1885.
- Bayer T. S. De Scythiae situ, qualis fuit sub aetate Herodoti. (Comment. Ac. Sc. Petropol. 1728.) T. I. p. 400 nsl. (Bayeri opuscula ed. Klotz 1770 p. 73).
- Berger Hugo Dr. Geschichte der wiss. Erdkunde der Griechen I—IV. Leipzig 1887—1893.
- Беккеръ П. Берегъ Понта Эвксинскаго отъ Истра до Борисфена въ отношеніи къ древнимъ его колоніямъ. (Записки общ. ист. древ. Одесса III. p. 151—209.) 1853. — Becker P. Die Gestade des Pontus Euxinus vom Ister bis zum Borysthenes. St. Petersburg, 1852.
- Бѣлаевъ И. Д. Географическія свѣденія въ древней Россіи. (Записки имп. русс. геогр. общ. VI. p. 1—264.) СПб. 1852.
- Bobrick H. Geographie des Herodots, vorzugsweise aus dem Schriftsteller selbst dargestellt. Königsberg 1838. K tomu: Atlas zur Geographie des Herodotos. (Königsberg 1838.)
- Boeckh. De populis, civitatibus, regnis (Sarmatae cum Chersoneso taurica et Bosporo cimmerico). Corpus Inscr. Graec. Vol. II. Pars XI. Introductio (Berolini 1843, p. 80 nsl.).

¹⁾ Podobnou ale nevelikou stať připojil i Šafařík k svým Starožitnostem (I. p. 529—557).

- Bonell Ernst. Beiträge zur Alterthumskunde Russlands von den ältesten Zeiten bis um das Jahr 400 n. Chr. St. Petersburg I—II. 1882—1897.
- Brandstätter. Scythica. Diss. Königsberg 1837.
- Bredow. Untersuchungen über einzelne Gegenstände der alten Geschichte, Geographie und Chronologie. Altona 1802.
- Брунъ Ф. О мѣстоположеніи Тирааса. (Зап. вѣст. одес. общ. ист. древ. III. 1853. 47.) — О позднѣйшихъ названіяхъ древней Гилеи. (Тамже IV. 1860. 237.) — Берегъ Чернаго моря между Дибромъ и Дибетромъ по морскихъ картахъ XIV. и XV. стол. (Тамже р. 244.) — Notices sur la topographie ancienne de la Nouvelle Russie et de la Bessarabie. Odessa 1857. — Опытъ согласенія противоположенныхъ мнѣній о Геродотовой Скии. Въ Древностяхъ Геродотовой Скии. В. II. стр. LXXII sq. СПб. 1869. — Essai de concordance entre les opinions contradictoires relatives à la Scythie d'Hérodote et aux contrées limitrophes (Recueil d'antiquités de la Scythie. II. 1873. р. XVII—CXLIII)
- Bunbury E. H. History of ancient geography among the Greeks and Romans, from the earliest ages till the fall of the Roman Empire. 2. edition. 2 vols. Whit 20 maps. London 1883.
- Cuno J. G. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. I. Die Skythen 1871. Berlin.
- Deguignes. Mémoire dans lequel on entreprend de fixer la situation de quelques peuples scythes, dont il est parlé dans Hérodote. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. р. 539—572.
- Doenniges. Tabula orbis terrarum ex opinione Herodoti illustrata. Diss. Berolini 1835.
- Думининъ. О рѣкахъ Скии по Геродоту. Труды студентовъ рижскаго Лицея. Odessa 1852.
- Dzieduszycki Wojciech. Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich. (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału hist. filozof. Akad. T. XIX. 1887. р. 141 nsl.) Kraków.
- Eichwald E. Dr. Alte Geographie des Kasp. Meeres, des Kaukasus und des südl. Russlands. Mit 5 Karten. Berlin 1838. — О древнѣйшихъ обиталищахъ племенъ Славянскихъ, Финскихъ etc. въ Южной Россіи по Геродоту. (Библиот. д. чтенія Т. XXVII. III. р. 53).
- Forbiger A. Handbuch der alten Geografie. 3 Bände. 1842—48. II. Aufl. 1877. Berlin. — Orbis terrarum a Chr. Th. Reichardo quondam descriptus. (Ed. V.) Norimbergae 1853.
- Genest Otto. Osteuropäische Verhältnisse bei Herodot. Programm des k. Gymnas. Quedlinburg 1883.
- Georgii L. Alte Geographie mit Bezug auf die Völkerkunde. 1838. — Das europ. Russland in seinen ältesten Zuständen. Aus den Quellen dargestellt. (Stuttgart 1845.)
- Hauvette Amédée. Géographie d'Hérodote. Revue de philologie. 1889. Janvier р. 1—24.
- Hansen A. Osteuropa nach Herodot mit Ergänzungen aus Hippokrates. Dorpat 1844.
- Hugues Luigi. Dizionario di geografia antica. Torino 1897.
- Katancsich Math. P. Orbis antiquus ex tabula itineraria quae Theodosii imp. et Peutingeri audit ad systema geographiae redactus et commentario illustratus. Pars I. Continens Europam. Budae 1824.
- Kiepert H. Lehrbuch der alten Geographie. Berlin 1873. — Formae orbis antiqui. Berlin. (D. Reimer) Vychází.
- Köhler H. Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont. Euxin. Mém. de l'Acad. imp. Pétersb. 1826 X. p. 531.)

- Kolster W. H. Das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates. (Archiv für Philologie und Paedagogik. Bd. XII. p. 568, XIII. 1—77 (1846—47). Těž: Jahrbücher f. Phil. und Paed. LXXVII. 331.
- Köppen Peter von. Recense dila *Raoul Rochette*. Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien. Paris 1822. v Jahrbücher der Literatur 1822. Bd. XX. p. 259 nsl.
- Králíček A. Die sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpaten des Cl. Ptolomaios. Progr. der Realschule. Kremsier 1894.
- Krauth C. Das Scythenland nach Herodotos. (Fleckeisens Jahrbücher f. class. Phil. 1890 p. 1 nsl.) — Die sieben Flüsse Skythiens nach Herodot's Bericht. Erfurt 1894. Festschrift.
- Кречетовъ П. И. Писма о Геродотовой Скиѣи. (Зап. общ. ист. Одесса. XV. p. 457). 1889.
- Latyschev Basilius. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. I—II. Petropoli 1885—90.
- Lelewel J. Opis Skythii Herodota. Pisma pomn. geogr. hist. Warszawa 1814. 8°. — Beschreibung des Herodoteischen Scythiens. Aus dem poln. von K. Neu. Lelewels Kleinere Schriften. Leipzig 1836 p. 261. — Géographie du moyen-âge. 4 tomes. Bruxelles. 1850—57.
- Lindner F. L. Skythien und die Skythen des Herodot und seine Ausleger. Stuttgart 1841. — Explication nouvelle des données géographiques d' Hérodote concernant la Scythie. (Annales des Voyages 1845. I.); — Skythien und die Skythen des Herodot. Nachtrag. (VIII. Supplementband der Neuen Jahrb. d. Phil. 1842.)
- Lolling H. G. Nordostküsten des Pontos Euxeinos (*Müllers* Handbuch der Alterthumswiss. III. p. 233. nsl.).
- Майковъ Л. П. Замѣтки по географіи древней Руси. СПб. 1874.
- Mair Georg. Das Land der Skythen bei Herodot. I.—II. Gymnasial-Programm. Saaz. 1884.—1885. — Jenseits der Rhipaeen, I.—II. Jahresber. des Gymnasiums in Villach 1893.—1894.
- Mannert Konrad. Geographie der Griechen und Römer. IV. Theil. Der Norden der Erde von der Weichsel bis nach China. Nürnberg. 1795.
- Marinelli G. Erkunde bei d. Kirchenvätern. Dtsch. v. L. Neumann, Leipzig, 1884.
- Maroński Stan. Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft (Zeitschrift des westpreuss. Geschichtsvereines. Danzig 1833. X. p. 1—54).
- Menke T. Orbis antiqui descriptio. Gothae 1851.
- Miller Dr. Konrad Mappae Mundi. Die ältesten Weltkarten. I.—VI. Heft. Stuttgart. 1895—98.
- Мищенко Ѡ. Извѣстія Геродота о вѣв-скиѣиныхъ земляхъ Россіи. (ЖМНП. 1896. 12. класс. отд. p. 103 nsl.)
- Müller C. Tabulae in geographos graecos minores. I. Parisiis MDCCCLV.
- Müller Rob. Die geographische Tafel nach den Angaben Herodot's mit Berücksichtigung seiner Vorgänger (Jahresbericht des k. k. Oberreal-Gymnasiums. Reichenberg 1831.
- Надеждинъ П. И. Опытъ исторической географіи русскаго міра. (Библиотека для чтенія 1837. Т. XXII.) — Геродотова Скиѣи объясненная чрезъ сравненіе съ мѣстностями. (Записки одес. общ. ист. и древностей I. 1844, p. 3 nsl.)
- Neumann K. Die Hellenen im Skythenlande. Berlin 1855.
- Niebuhr B. Über die Geographie Herodots. (Kleine Schriften. Bonn 1828. I. 132.). Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten (ibid. p. 352.).
- Ouvaroff A. Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Paris 1855.
- Potocki J. Fragments historiques et geogr. sur la Scythie, la Sarm. et les Slaves 4 Vol. Brunswig 1769. 4 voll. — Mémoire sur un nouveau peryple du Pont Euxin, ainsique sur la plus ancienne histoire des peuples du Taurus, du Caucase et de

- la Scythie. Vienne 1796. — Atlas archéologique de la Russie Européenne, par le comte Jean Potocki. St. Pétersbourg, 1810. fol. — Seconde édition, 1812. — R. 1823 uspořádal Deiriard nové vydání s ruským překladem a titulem „Археологическій Атласъ Европейской Россіи“. Petrohrad 1823. fol.
- Reichard Chr. Th. Orbis terrarum veteribus cognitus I. ed. 1824. IV. ed. 1848. Norimbergae. V. ed. *Forbiger*, Norimb. 1853.
- Reichardt C. Landeskunde von Skythien nach Herodot. Diss. Halle 1890.
- Rennel J. The geographical system of Herodotus London I. ed. 1800. II. ed. 1830. Totéž v něm. překladu »Renells System der Geographie Herodots« in »Bredows Untersuchungen über alte Geschichte und Geographie. Altona 1802. 2 Th. p. 381.
- Riese A. Idealisirung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur (Programm des städt. Gymnasiums zu Frankfurt a M. 1875.).
- Ritter Carl. Die Vorhalle europ. Völkergeschichte vor Herodot um den Kaukasus und an den Gestaden des Pontus. Berlin 1820.
- Сенковскій О. И. Примѣчанія къ Геродотову описаніи Скиній. (Вибл. д. чтенія т. XXVII. III. p. 94.)
- Sieglein W. Atlas antiquus (Spruner-Siegleins Handatlas I. Abth.) III. Aufl. von Menke. Gotha 1895.
- Степниковскій. Изслѣдованія о мѣстоположеніи древнихъ греческихъ поселеній на берегахъ Понта Евксинскаго. С. Петербургъ 1826.
- Szaraniewicz Isidor Dr. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und Mittelalter. Lemberg 1871.
- Тизенгаузенъ В. Т. Нѣсколько замѣтокъ по поводу соображеній г. Вурачкова о Геродотовой Скиній. (Древности Моск. арх. общ. VIII. 1880 p. 184.)
- Tozer H. T. A history of ancient geography Cambridge. University Press. 1897.
- Ukert F. A. Geographie der Griechen und Römer von den frühesten Zeiten bis auf Ptolemäus. III. Bde. Weimar 1816—46. Citována obyčejně III. dílu II. část pod titulem Ukert F. A. Skythien und das Land der Geten oder Daker nach den Ansichten der Griechen und Römer. Weimar 1846.
- Weinhold. Die Polargegenden Europas nach den Vorstell. des deut. Mittelalters. Sitzber. d. kais. Ak. Wiss. Kl. I. 68 Bd. 787.
- Vivien de St. Martin. Atlas dressé pour l'histoire de la géographie et des découvertes géographiques. (Paris 1874.).

Zcela nepřístupny zůstaly mi spisy následující:

- Bremer Osk. Nord- und Mitteleuropa in den Schriften d. Alten bis zum Auftreten der Cimbern und Teutonen. Inaugural-Dissertation. München. 1877.
- Beer F. W. Erläuterung der von Herodot und Plinius gegebenen Beschreibung des alten Skythiens (Zus. zu allg. W. Z. III. p. 11.)
- Gail. Géographie d'Hérodote. Paris 1823.
- Meiners B. Vergleichung des älteren und neuern Russlands 2 vol. Leipzig 1798.
- Wheeler J. F. The geography of Herodotus. Loudon. 1854.

I. Umístění a povaha kraje.

Končiny dnešní říše ruské zůstaly po celý starověk jednou z nejméně známých zemí Evropy a znamenitý jinak rozvoj řecké vědecké geografie dotkl se jich jen velmi málo a pozdě. Staří ionští zeměpisci určovali jejich polohu prostě tím, že je považovali za jakýsi protějšek Aegypta a Libye,¹⁾ a když později po proniknutí představy o kulovatosti země zásluhou Parmenida a Pythagorevců Eratosthenes a Hipparchos z Nikaie počali povrch země dělit na stupně šířky a délky a stanoviti tím pomocí různých praktik a gnomu mathematickou polohu jednotlivých bodů oikumeny, — i tu určení polohy Skythie a Sarmatie pozůstávalo jen z určení bodu jediného: ústí Dněpru, kterým Eratosthenes vedl hlavní poledník (Syena, Alexandria, Rhodos, Hellespont, Borysthenes) a zároveň i jednu rovnoběžku.²⁾ Teprve v Ptolemaiově popisu setkáváme se s řadou míst dnešního Ruska určených mathematicky na stupně i minuty. Ale ačkoliv nemáme příčiny pochybovati o věrnosti jeho udání, přece jsou daleko od správné představy naší a co více: neměly dalších výsledků pro poznání této země. Po Ptolemaiovi vědecká znalost zeměpisu Sarmatie zase na dobro upadá, nahražována jsouc skrovnými daty římských map a itinerarií.

Také představa o podobě Skythie a Sarmatie, jejím rozsahu, o tvaru pobřeží, toku řek a směru horstev nebyla dlouho správná, a v starověku, ba ani v středověku se k ní vůbec nedošlo. Od čtyřúhlého obrazu Herodotova, jehož podoba byla ostatně předmětem vědeckých sporů, provedlo se sice mnoho změn v detailech, zejména v toku řek, v podobě Maiotského moře, ale ani Ptolemaiov obraz neodpovídá správné představě naší, o peutingerské kartě ani nemluvě.³⁾ A jak Rusko vypadá zkomoleně na polo skreslených polo fantastických mapách světa ze středo-

¹⁾ *Berger* passim ku př. I. p. 97.

²⁾ *Berger* II. p. 1, III p. 79 nsl., 156. Hipparchos vypočetl polohu města Borystheny na 48—49° šířky.

³⁾ Také v údajích o rozměrech na př. pobřeží, kde bychom čekali míry během doby ustálené, vidíme stále značné neshody. Srv. o tom dále str. 27. O rozměrech Sarmatie viz nahoře str. 6.

věku, zmínili jsme se již nahore. Správné rysy vystupují teprve pozdě, v době novověké.

Celkový fyzikální ráz kraje vystihli staří ovšem brzy. Již Herodot a Hippokrates měli v té věci v hrubých rysech dobrou představu.

Dnešní Rusko kontrastuje i v zeměpisném ohledu úplně s ostatní Evropou. Jest jednotné a i jednotvárné proti ní. Vůči rozčleněné a hluboce rýhované pevnině ostatní Evropy jeví se východ její nesmírnou planinou, sklánějící se většinou od severozápadu k jihovýchodu, přerušenu, jak z výborné mapy generála Tilloa ¹⁾ vidíme, jen nepatrnými pásmy a shluky výšin, táhnoucími se jednak od Kamence podolského k ústí Donu, jednak od Vilny a Valdaje přes gubernii kalužskou, orlovskou, kurskou a charkovskou k Azovskému moři. Žádná z těchto výšin nepřesahuje 200 ruských sáhů. Na jihu u moře táhne se až po čáru Kišiněv, Alexandria, Charkov Borisoglebsk a Saratov známá ruská step tvořící pokračování stepi asijské nad hranicí touto rozkládá se pásmo lesnaté a sice zprvu stromů listnatých pak na sever od čáry Žitomír, Kijev, Krolevec, Karačev, Kaluga, Rjazaň, Tambov, Samara stromů jehličnatých. ²⁾

Týž obraz v hrubých rysech měl již Herodot. Dole na jihu líčí step beze stromů protkanou bohatou vodní sítí, dále na severu ví o nesmírných lesích a řadě jezer. Hor nezná uvnitř žádných mimo hor na dalekém severu a východu. ³⁾ Také ráz klimatu a všech jeho následků nebyl starým neznám, jenže přirozeně to, co jim, obyvatelům jižního kraje bylo neznámé a podivné, halili si v roucho báječné, nebo to aspoň zvětšili a upřílišnili.

Sem patří na př. představy o krutosti a délce zimy severní, o kraji věčně mlhou zahaleném, kde se země mění v tvrdé diamanty, kde se sype z oblak bílé peří (kraj Pterophoros u Plinia IV. 88.), kde kovové nádoby mrazem puká, ⁴⁾ kde na moři zamrzlém sváděny bývají bitvy jizdecké.

¹⁾ Гипсометрическая карта европейской Россіи. Трудъ генераль-маіора Алексея Тилло. С.-Пб. 1889.

²⁾ Srv. výťah Dr. E. Krauseho v Globu 1894. II p. 320. Bd. LXVI. č. 20. o práci G. I. Tanfiljeva Предѣлы лѣсовъ на югѣ Россіи. С.-Пб. 1894). Ovšem nebyla step v starověku tak rozsáhlá směrem k severu jako nyní. Dukazy toho, že lesy v starších dobách byly v jižním pásmu Ruska zejména u řek dosti hojně zastoupeny, viz u L. Majkova Замѣтки по географіи древней Руси. С.-Пб. 1874 p. 27—43, P. Gaiubovského Печенѣги, Тюрки і Половцы до нашего вѣка Татаръ. (Унив. Изв. Kijev XXIII. Янв. p. 2, 1883), a u K. Neumanna, Hellenen im Skythenlande I. p. 71 nsl. Srv. i Barsova Очерки позн. 42.

³⁾ Srv. Strabon VII. 3, 17: *ἡ γὰρ προσάρακτος πᾶσι ἀπὸ Γεγρανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστιν, ἣν ἴσμεν.* a Her. IV. 47, 82, Hippokrates *περὶ ἀερίων* 25.

⁴⁾ Řadu citátů líčících krutost a délku zimy v Skythii viz na př. u Ukerta (Skythien p. 241) a Forbigera (Handbuch III. p. 1119. K. Neumann l. c. p. 58 dobře ukázal, jak a z jakých příčin zapsali zde staří zprávy přehnané. Srv. Ideler. Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum. Berolini 1832. Proti tomu E. Bonell (Beiträge I. p. 126 nsl.) hájí věrohodnost Herodotových zpráv o krutosti skythské zimy. Na místě tradice o padajícím peří povstaly později jiné ještě bizarnější, dle nichž za bouří sně-

— sem patří různé zprávy o podivných zvířatech měnících barvu srsti (*τάρανθος* v zemi Gelonů), o ptácích bezcitných, o dobytku, jehož rohy vzadu s ušima jsou srostlé atd., a konečně i zprávy o řadě podivných barbarských kmenů, z nichž nejvíce se bájilo o národě blažených Hyperboreů sídlícím na dalekém severu, národě, jenž šest měsíců v roce spal a šest měsíců bděl,¹⁾ o kmeni s nohama koňskými, o lidech, jimž rostli uši tak veliké, že si jimi nahé tělo přikrývali, atd.²⁾

Ale jinak s celkovou povahou kraje, zejména jižnějších jeho končin, byli obeznámeni. Zejména Herodot a Hippokrates věděli, jak jsem pravil, že na pobřeží Pontu, kde dařilo se v hojnosti obilí, rozkládala se širokým pásmem step, jejíž charakteristické vlastnosti byly jim a pozdějším dobře znány. Vidíme to z líčení života kočovnického, jenž na ni rozvíjel, z vylíčení zvířeny a květeny, jež na stepi žila. Vypravují o množství malých rychlých koní, o bezrohém dobytku, o stádech ovcí a koz u Skythů, o antilopách, zajících, o hojnosti hadů, o řekách oplývajících rybami, o stepi beze stromů (mimo kraj jediný Hylaia zvaný, o němž se dále šfřeji zmíníme) ale za to porostlé travinami hořce chutnajícími³⁾ a v záp. části hojným obilím.

Naproti tomu v lesnatých a bařinatých končinách severně od pásma stepního připomínají se zvířata jiná: jeleni, losi, zubři, bobři, kuny, vlci, vydry, včely, hadi v zemi Neurů atd. Podrobněji klima, faunu a floru starým známou vyčítati nemusím. Obraz jejich byl již vícekrát podán úplný.⁴⁾ Nám především jde o kapitoly následující.

II. Břehy mořské, jezera a řeky.

Z moří, které dnešní Rusko oblévají znali staří jen moře Černé a Baltické. Positivní zprávy o severním moři Ledovém dle všeho k sluchu

hových sypaly se z oblak lumíci (*Myodes*). Ještě v XVI. a XVII. století psaly se o tom dissertace. Srv. Барцовъ, Очерки pozn. 108.

¹⁾ Zpráva tato jest vysoce zajímavá, neboť ukazuje, že měli již tehdy zastanci kulatosti země správný theoretický názor o tom, že na nejzazším bodu severu, na polu země trvá den 6 měsíců a noc tolikéž. Zkušeností nabýti jej nemohli, to nejvýše zdědili o dlouhých dnech letních a dlouhých zimních nocích severního Ruska. Tato okolnost musila dle Bergera starým geografům, kteří si představovali zemi v podobě okrouhlé desky, býti velice na obtíž. Učením Parmenidovým o kulatosti země se to ovšem změnilo. Již Herodot nehovoří více o tom, že by nejzazší sever byl dostupným a bydlitelným (IV. 7, 18, 20, 31) a Xenofon přímo dí, že konce země jsou neobydlitelné (*Anabasis* I. 7. 6 Inst. Cyri VIII. 6. 21). Dle *Bergera* (*Gesch. griech. Erdkunde* I. p. 100 nsl.).

²⁾ Srv. o nich *Müllenhoff* D. A. I. p. 491.

³⁾ Srv. Ovidiovo *tristia per vacuos horrent absinthia campos* (Ep. ex Ponto III. 1, 23), *tristia deformes pariunt absinthia campi* (III. 8, 15), *cana prius gelido desint absinthia Ponto* (*Trist.* V. 13, 21) a jiné citáty.

⁴⁾ Srv. na př. *Ukert* (*Skythien* p. 248, 251 nsl.), *Hansen* (*Osteuropa* p. 56--61), *Georgii* (*Europ. Russland* p. 15--20), *Reichardt* (*Landeskunde* p. 60 nsl., 74 nsl., 89 nsl.),

jejich nedošly, a zprávy, jež bychom mohli k němu vztahovati, jsou buď jen výsledky přirozené kombinace, dle níž byla Sarmatie i na dalekém severu obemknuta oceanem, anebo se týkají jen severních částí Baltického moře a Severního oceanu na západě Skandinávie. Sem dlužno přičísti zprávy o báječném moři *mrtvém, ledovém, Kronijském, Amalchijském, Hyperborejském*, o moři zvaném *Morimarus*, o moři »na druhé straně« (ἐπέρα θάλασσα), jež přesně rozlišiti a lokalisovati nelze, neboť různými kombinacemi jiných zpráv zeměpisných, zpráv o řekách v ně se vlévajících, o horách a mysech před nimi se vypínajících (Sevo, Litarmis, Rubeas, hory Flegrejské), jest to naprosto učiněno nemožným. Jisto jen, že vztahují se na některé zamrzající moře severní, ale jestli jen na západní ocean nebo i na záliv Botnický, těžko ba nemožno dnes rozhodnout.¹⁾

Za to dlužno se zmíniti o tom, že si starověcí zeměpisci dlouho představovali podobu Sarmatie tak, že i na východní straně uzavíral ji ocean nebo lépe úzký průplav, spojující neznámé moře severní se známým jižním, Pontem. Ale i v té představě se rozcházel. Jedni se domnívali, že Maiotské moře spojeno bylo buď přímo s oceanem nebo nepřímou skrze moře Kaspíjské, jež měli dlouho jen za záliv severního oceanu; jiní zase soudili, že průliv tvořen byl kimmerijským Bosporem, mořem Maiotským a širokým tokem Tanaidu, jehož severní tok spojen byl na př. kdesi u báječného mysu, Litarmis zvaného, s mořem Amalchijským. Mínění, dle něhož řeka Tanais (Don) není nic jiného, než část zmíněného průlivu, čteme na př. u Aischyla, u Hekataia miletského, Skymna, Efora; sem spadá také zpráva Pytheova, jenž vyprávěl, že obeplul břehy severní Evropy ἀπὸ Γαδιέρων ἕως Ταυαίδος (Polyb. u Strab. II. 3., 1.), pak výrok Theopompa a rhetora Aelia Aristida, dle něhož středozemní moře s maiotským a řekou Tanaidem dělí oikumenu na dva ostrovy a podobné.²⁾ Ostatně ještě na d'Arvezacově reprodukci světového globu z r. 1493 našel

---

Bencke Die naturhist. Bemerkungen in Herodots Gesch. (Wiss. Monatsblätter VII. 1879 p. 60, 73, 95, 104, 107, 110, 122), *Keller* (Thiere des klass. Alterthums 1887).

¹⁾ Srv. o nich na př. *Ukert* (Geographie II. 2, p. 38, III. 1, p. 87, 94 nsl., 101). Kronijské moře stotožňovali s Baltickým *Šasařik* (Slov. Star. I. p. 540), *Voigt* (Gesch. Pr. I. 77, 169), *Cuno* (Forschungen I. p. 126) spojujice je se jménem řeky Chronu; *Spruner* (Atlas antiquus) vidí v Amalchijském moři záliv finský, v Morimaruse Balt, *Cuno* (l. c.) a *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 239) mají název Morimarus za appellativum slovanské, druhý v Amalchijském vidí Baltické (p. 219), tak i *Hergt G.* Die Nordlandfahrt des Pytheas. Halle. 1893. Diss. p. 40. — *Mair* ve své práci »Jenseits der Rhipaen« I. p. XI. má Morimarusu za záliv Botnický, Cronion mare za Baltické moře a vykládá obě z litevštiny. Také Rubeas značí mu mys (hranici) mezi Finy a Litevci.

²⁾ Viz citáty u *Bergera* Gesch. d. wiss. Erdkunde I. p. 20, 21, 47, 67, u *Ukerta* Geographie III. 1, p. 100, Skythien 170; *Vivien de St. Martin* (Histoire p. 106) má tento Pytheův Tanais za Dvinu, tak i *Mair* (Jenseits I. p. 5, II. p. 26 nebo za Nevu.

Uvedený výklad zprávy Pytheovy přijímá *Müllenhoff* (D. A. I. p. 389) i *Berger* III. p. 38. *Hergt G.* (Die Nordlandfahrt des Pytheas. Diss. Halle 1893, p. 78. má uvedená slova za přípisek Timaiuv.

jsem Tanais tvořící průliv z Pontu do moře severního.¹⁾ Vedle toho povstala však i představa jiného průlivu, běžícího mimo řeku Tanais. Že tu zase široký tok Volhy dal podnět k této představě, je přirozeno. Můžeme tak souditi, čtouce u Arriana (Anabasis Alex. VII. 16, 1), že chtěl Alexandr vystrojiti výpravu pod Argaiem, která by vyzkoumala, je-li Kaspické moře spojeno s Pontem, či je-li to záliv vnějšího Okeanu,²⁾ nebo čtouce u Strabona, že loď plavící se od ústí Labe na východ (čehož nikdo ovšem nepodnikl) přišla by k ústí moře kaspického.³⁾

V pozdější době představy o těchto průlivech zanikly. Nemyslím však, že povstaly beze vší podstaty, pouhou fantastickou kombinací. Soudil bych, že základ měly také ve zprávách domácích kupců, kteří plavíce se po Donu neb Volze nahoru, již tehdež přetahovali své loďky přes voloky, a tak spojení obou moří prostředkovali. A zprávu Timaiovu a jiných, dle níž se z řeky Tanaidu přešlo přes předěl vodní do jiné řeky vlévající se do severního moře,⁴⁾ mám za přímý doklad starodávné existence těchto ruských voloků. Tím, doufám, zprávy jinak dosti fantastické o průlivech obě moře spojujících, nabývají pozitivní, ne nezajímavé tvárnosti.

Zde hodí se mi nejlépe připomenouti, že řeka Tanais dlouho platila za hranici Evropy a Asie. Platila za ni nejen po celý starověk, s malými jen výminkami, ale i po celý středověk; ba ještě na novověkých mapách shledáváme se s touto hranicí.⁵⁾

¹⁾ Nordenskiöld (Facsimile-Atlas p. 73).

²⁾ Latyšev (Scythica I. 5:8, 521).

³⁾ Strabo VII. 2, 4. Viz citát uvedený napřed na str. 12. Srv. též periegesi Dionysiovu v. 722 a k tomu komentář Eustathiův c. 48.

⁴⁾ Diodor IV. 56. Také Skymnos vykládal, že Argonauti propluli Tanaidem do severního moře (Schol. k Apoll. Rhod. IV. 284). Citáty viz dále uvedeny v úvodu k stati o řekách. Jiní soudili, líčíce plavbu Argonautů a Kolchů, že skrze Istros přepluli do moře (Apoll. Rhod. IV. 327. schol. ad. IV. 259, 282, 284).

⁵⁾ Tanais jako hranici Evropy uvádí na př. Aischylos v Prometheovi (schol. 790 Latyšev Scythica I. 337, 341), Sofokles v Skythech, Skylax Periopl. 68, Skymnos v. 874 Strabon VII. 4, 5. Polybios III. 37. 2, Dionys. Per. 14 (cf. také parafrazi a Eustathiův komentář c. 14), Periopl. Arriani 29, Anonymi 70, 72, Ptolem. VIII. 10, 2, Agathemeros 3, Markian I. 4, Nikef. Blemmides (Latyšev Skythica I. p. 292), Mela I. 1, 3. II. 1, Ovidius Ex P. IV. 30, 55, Lucanus III. 272, Plin. IV. 78, Amm. Marcell. XXI. 8, 27, cosm. raven. II. 20, Guido 120, 121, anonym. hypot. V. stol. II. 3, XIV. 46, Arist. rhetor v řeči aeg. (Latyšev Scyth. I. 524) atd.

Ale byly i jiné představy. Tak se zprvu soudilo, že řeka Fasis je touto hranicí (srv. Forbiger III. p. 2, Ukert II. 2. p. 9 a Skythien 29, Müller Geogr. gr. min. I. 394). Hovoří o tom Herodot IV. 37, 45, Arrianův Perioplus 29, Anon. Per. 70 a j. a ještě Prokopios z Caesarey k ní ukázal s rezervou. Prokop. Goth. 4, 6 *ἀλλὰ καὶ ὁ τραγωδοποιὸς Αἰσχύλος ἐν Προμηθεὶ τῷ λυομένῳ εὐθὺς ἀρχόμενος τῆς τραγωδίας τὸν ποταμὸν Φάσιν τέμνονα καλεῖ τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης*. Proti Guido cosm. 121. Vedle toho dle Dionys. Per. 19 nsl. měli někteří za hranici Evropy a Asie šíji mezi mořem Kaspickým a Pontem (tedy Kavkaz!). Srv. geogr. hypotyposi l. c. XIV. 46 a scholie k Dion. 20. Hippokratés (περὶ ἀέρων c. 20) uvádí za hranici jezero Maiotské, Jordanis (Get. V. 32) a cosm. raven. (II. 20, IV. 1, 46) zase hory Rifejské.

Moře Černé, Pontus Euxinus, Πόντος ὁ Ἐϋξεινος.¹⁾

Z obou moří, mezi kterými se rozkládala stará vlast Slovanů, seznámili se starověcí zeměpisci podrobněji jen se severním břehem moře Černého. Ale i zde nenabyli znalosti dokonalejší a zprávy mylné a zmatené opakují se vedle dobrých až na samý konec starověku. Také neměli dobré představy o poměrné velikosti a podobě Pontu vzhledem k zálivu Maiotskému, jenž ostatně z počátku platil za jezero.²⁾ Dle Herodota byla Maiotis o málo menší než celý Pontos, dle periplu Skylakova rovnala se polovině Pontu. Herodotův názor opakuje také Pomponius Mela, Skylakův anonymní periplus, jenž ještě vykládá mezi jiným, že Don vytéká z Maiotidy do moře Černého.³⁾ Sám Ptolomaiův popis břehů od ústí Dunaje k úžině perekopské jest přese všechnu vnější podrobnost jen

---

Na středověkých mapách světových, které ovšem založeny vesměs na starých římských mapách z doby císařské (srv. též Orosii Hist. I. c. 2 a Tab. Peut. VIII. 5) označena je řeka Tanais buď přímo jako hranice ku př. na mapě Ebstorfské (Tanais... qui dirimit Europam ab Asya), nebo čteme u ní zapsáno buď »hic caput Europae« (u Beata č. 1, 2, 8—10) nebo »hic finis Asiae« (Beatus č. 1 a 10). Cf. *Dr. K. Miller* Mappae mundi. I. p. 48 atd.

M. Vipsanius Agrippa ohraničil Sarmatii a Skythii na západě Borysthenem, na východě Taurem. (Dimens. prov. 9.) Srv. napřed p. 9. Možno-li však s *Ľ. Partschem* vyvozovati z toho, že Agrippa zavrhl tím Tanais jakožto hranici Evropy a Asie, jest ovšem nejisto (*Ľ. Partsch*. Die Darstellung Europas in dem geograph. Werke des Agrippa. Breslau 1875, p. 74). Také Jordanis vedle Tanaidu ještě pohoří Taurus za hranici uvádí (Get. 5, 32).

¹⁾ O přeměně názvu πόντος ἔξεινος v πόντος εϋξεινος viz Strabo VII. 3, 6, 7, Eustathiův komm. k Dionysiu c. 146, 147, scholie k Dion. 21, Ovidius Trist. IV. 4, 55, Diodor Sicil. IV. 40, 3. (Srv. *Ukert*. Skythien. p. 151, kde vůbec velmi pěkný a podrobný popis známosti starých o Pontu, a *A. Gutschmid*, Gesch. des Namens Pontos, v jeho sebraných spisech Kl. Schriften III. 482). Vedle hořeniho názvu vyskytuje se pro Pont ještě epitheton σκυθικός, βόσποριον πέλαγος, pontus (sive mare) scythicus, cimmericus, tauricus, amazonius, sarmaticus, pro jeho východní část i »moře kavkazské«. (*Ukert* I. c. 152). V pozdější době vyskytuje se název moře ruského. Tak v letopise zv. Nestorově »more русьско«. O arabských názvech pozdějších viz Гаркави А. Сказанія Мусульманских писателей о Славянах. С-Пб. 1870. p. 130, 133, 251. Konstantin Porfyrogenetos (de adm. imp. c. 31.) uvádí »θάλασσα ἡ λεγομένη σκυθική«. Někteří jako hlavně Rački a Kunik vztahují to však k »mlhavému« moři baltickému ne k Černému, jež ostatně i u byzant. spisovatelů sluje Pontem. (*Rački* Ocjena star. izv. Zagreb 1865. p. 53, Biela Hrvatska i biela Srbija v Radu LII. 1880), p. 147. *Kunik* Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси I. Прил. къ XXXII. Т Зап. Ак. наукъ С.-Пб. 1878. p. 77, 89).

²⁾ Tak je na př. zove Herodot (*Μαιητις λίμνη* I 104, IV. 21, 57, 86. před ním už Aischylos (*Προμ. δεσμώτης* 420 - 21, *Μαιητις λίμνη*).

³⁾ Herodot IV. 86, Skylax 68, Pomp. Mela I. 19, 114, Periplus anon. 70, 71. Cf. Periplus Arriani c. 29. (Anon. periplus c. 75 vykládá zase, že Tanais dvěma rameny vtéká v Maiotidu a v kimmer. Bosphor).

zmatená kompilace starších zpráv. Také udání vzdáleností jednotlivých bodů na severním břehu pontském odporují si u různých autorů.¹⁾

Že se nedospělo k dokonalejšímu poznání břehů moře Baltického, není divu. Svět klassický měl s nimi v starověku spojení velmi nesnadné. Že však Pontos, jehož severní břehy byly přímo ověněny řadou různých kolonií a hojně lodmi navštěvovány, zůstal přece jen dost nedokonale znám — a dokladů toho poskytne nám další výklad hojnost, — zůstává jistě podivné.

Počínaje ústím Istru, kde počínala stará Skythie, uvádějí se v pramenech na severním břehu Pontu až k ústí Tanaidu následující topografické detaily mimo řeky a osady, o nichž dále bude řeč:

Ostrov *Πεύκη*. Periegesi připisovaná Skymnovi udává, že před ústím Istru rozkládala se výspa značné velikosti *Πεύκη δὲ λέγεται διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἔχει πνεκῶν.* (Scymni descr. orbis v. 789.). Podobně vykládal Eratosthenes (Schol. Apoll. Rhod. IV. 310. nsl.). Seděl na ni a naproti na pevnině bastarnský kmen Peukinů. Týž ostrov uvádí ještě řada jiných spisovatelů; citáty sebrané viz u *Forbigerera* (Handbuch III. p. 1091), *Ukert* (Skythien p. 163) a *K. Müllera* (Geogr. Ptolem. I. p. 458). Jest to beze vší pochyby dnešní ostrov sv. Jiří, utvořený nejjižnějším ramenem dunajského delta, a jezero Halmyris, jež vedle něho uvádí Plinius (N. H. IV. 79), jest nejspíše dnešní Razelm.²⁾

Pobřežní kraj, rozložený na sever od ústí dunajského, dnešní ruská Bessarabie, čítána byla (od Prutu na východ) také ku Skythii. Zprvu ne-

¹⁾ Věc je jinde mnohokrát vyložena (Srv. na př. *Müllenhoffa* D. A. III. p. 70 nsl., *Müllera* Ptol. Geogr. I. p. 417, *Maira* Land der Skythen II. p. 39 nsl., *Kolstera* I. p. 602 nsl., *Ukert* Skythien 77 nsl. a 153–163), a pro nás tak podřizena, že se jí nepotřebuji dále obírat.

²⁾ Lykofron a scholiasta Jan Tzetzes uvádějí zde ještě jakési jezero Keltros, keltické: Alexandra v. 188 (*Ἀχιλλεύς*) *δαρὸν φαλιγοῦσαν οὐρίσει σπῖλον Κέλτρον πρὸς ἐκβολαῖσι λιμναίων ποτῶν*. Srv. k tomu scholie Jana Tzetzta (XII. stol.): Alexandra, 189 *Κέλτρος ὄνομα λίμνης εἰσβαλλούσης περὶ τὸν Εὐξείνου πόντον*, a ad v. 186 *ὁ νοῦς οὗτος ἦν ὁ σύγκοιτος ζητῶν Ἀχιλλεύς ἔσωθε τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐπὶ πολὺν χρόνον κατοικήσει εἰς τὴν Λευκὴν νῆσον, τὴν καλουμένην καὶ Σπῖλον (αὕτη δὲ ἡ νῆσός ἐστι πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς τῶν λιμναίων ποτῶν τῆς Κελτικῆς λίμνης . . . πολὺς δὲ δρόμος ἔρημος τοῦ νομίου κληθήσεται, ἴτοι τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὃν διήλθε τρίχων*.

Ukert soudí (Skythien 414) podobně jako *Bachmann*, že básník pod Keltrem rozumí Istros, o němž se domníval, že vytéká z keltických hor. Pro výklad tento svědčí i scholiasta k Apolloniovi Rhodskému IV. 259, vykládaje dle Timageta o keltickém původu a jezeru Istru *Τιμάγητος δὲ ἐν αἰ περὶ λιμνῶν τὸν μὲν Ἴστρον καταφάρεσθαι ἐν τῶν Κελτικῶν ὄρεσιν, αἷ ἐστι τῆς Κελτικῆς, εἴτα ἐκδιδόναι εἰς Κελτῶν λίμνην μετὰ δὲ ταῦτα εἰς δύο σχιζέσθαι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ μὲν εἰς τὸν Εὐξείνου πόντον εἰσβάλλειν, τὸ δὲ εἰς τὴν Κελτικὴν θάλασσαν*. Srv. i Arriani Anabas. Alex. I. 3, 1 o tom, jak Istros pramení a teče v zemi Keltů. Nemohli bychom však spojití název keltického jezera prostě s bařinami a jezerními zálivy při ústí Istru na jihu i na severu, jimž dán byl přívlastek tento proto, že se v době Lykofronově objevili u ústí dunajských Keltové z Balkánu se tlačící k Bugu a Olbii? Ovšem jen v případě, že lze psefisma Proto-

měla zvláštního jména. Teprve od doby válek mezi Gally, Bastarny a Gety, kteří za doby Herodotovy seděli ještě jižně Dunaje (IV. 93), objevuje se zde název »getscké pustiny« (ἡ τῶν Γητῶν ἐρημία u Strab. VII. 3, 14, 17).¹⁾ Později za panství římského kraj tento, čítán jsa k dolní Moesii, ožil opět, jak svědčí jména bydlících zde kmenů (Ἀρπιοί, Βριτολάγαι) a osady, jmenované zde Ptolemaiem (III. 10, 7). Ale za velkého stěhování národů prázdnil se poznovu. Od Římanů opuštěn byl již za císaře Maxima. Později se sem tlačili od severu ruští Slované. Kout mezi Dněstrem a Dunajem slul jim ἄγλις (δγλοз, srv. tur. budžak), což mnozí spojovali se jménem ruských Ugličů.

Břeh od ústí dunajského k Dněpru jest celkem jednotvárný. Není ostrovů, není mysů, jen ploché limany řek a říček přerušují občas čáru nízkého pobřeží, tvoříce tak řadu větších, menších zátočin. O jedné této zátočině s mořem úzce spojené vedle jezera uzavřeného zmiňuje se Strabo (VII. 3, 15). Rozkládala prý se mezi Istrem a Tyrem.²⁾ Vedle toho zachována jest ještě zmínka o dalších zátokách a přístavech mezi řekou Tyrem a Borysthenem, a sice o zátoce zvané Ἰσιακῶν λιμῆν (Arriani periplus c. 31) nebo Ἰακῶ λιμῆν (Anonymi per. c. 61. Geogr. gr. min. ed. Müller I. p. 397, 418) a o zálivu Ἰστριακῶν λιμῆν (tamže). Vzdálenost obou udána na 50 stadií u Arriana, na 90 u Anonyma, vzdálenost posledního od Ordessa na 250 stadií. Název zálivu Isiaků dlužno však emendovati v λιμῆν Ἰσιακῶν a spojití to se jménem řeky Asiaku a kmene Asiaků, jež zde jiní uvádějí (Mela II. 1, 7, Plinius IV. 82, Ptolem. III. 5, 6). Návrh tento učinil K. Müller (Ptol. Geogr. I. p. 421). Dle toho dlužno stotožniti tento záliv s limanem řeky Asiaku, ale určení této je nejisté (srv. dále). Nejspíše to bude liman tiligulský.

Ostatně je vůbec těžko říci při změnách, kterým útvar pobřeží od starověku jistě podlehl,³⁾ v kterém z mnohých limanů dlužno hledati právě

---

genovo vskutku datovati do století III. mezi r. 278 - 213, jak Schmidt chtěl a také Latyšev přijímá (Inscriptiones ant. orae sept. Ponti Eux. I. 1885 p. 40).

¹⁾ Od tohoto názvu dlužno odlišovat název skythské pustiny, jenž se vyskytuje už dříve (Hippokrates περὶ αἰσίων c. 25 ἡ δὲ Σκυθῶν ἐρημία καλεῖται; Aristof. Ἰχθυῶν 704 Σκυθῶν ἐρημία a jinde), a stal se docela i okřídleným slovem u Řeků »ἔστι δὲ παροιμία ἡ Σκυθῶν ἐρημία« (Schol. k Aristof.). Tím se zahrnovala patrně celá skythská step. Srv. k tomu pozdější citát u Strabona I. 3, 7, (chrestom. Strab. Latyšev Scythica I. p. 166), rovněž jako podobné názvy »deserta Sarmatiae« u Agrippy (Plin. IV. 81, odkudž to převzaly i Dimens. prov. a Divisio orbis; srv. str. 9) — »solitudines Sarmatarum« na mapě Peutingerově (cf. solitudines u Justina II. 22, Ammian. Marc. XXII. 3, 42).

²⁾ Jest to jedno z několika větších jezer, vlastně bývalých limanů od moře peresyry oddělených, jež nesou dnes jména: Сасыкь nebo Кудукь, Шаганы, Алибей, Бурнал. (Srv. mapu pontského břehu mezi Dunajem a Dněprem u Bekkera v Зап. общ. ист. древ. в Одессе III. Tab. IV. a text p. 191.) Dle tradice zachované byl kdysi s mořem spojen Sasyk. Mannert (Norden der Erde p. 230 soudil na liman Murtaza.

³⁾ Jak tyto limany podléhaly značným změnám, ukazuje na př. řecké nová práce N. Sokolova „О происхождении лимановъ южной Россіи“. (Труды геолог. комит. X.

uvedené zátoky starověkých autorů, k nimž lze připojiti ještě záliv Pliniem nazvaný »sinus saggarius« (IV. 82), ležící dle jeho výčtu kdesi mezi říčkou Rhode a Ordessem. Vykladatelé se proto v umístění těchto zátocin velice rozcházejí.¹⁾ Ostatně Plinius před Olbií uvádí ještě jinde nejmenovaný záliv Achaiů (Achaeorum portus, IV. 82), a anonymní periplus (l. c.) mezi Ordessem a zálivem Istrianů zapsal jméno »Σκόπελοι χωρίου«, jež také jinde více nečteme.²⁾

Více zpráv máme o pobřeží při ústí spojeného Bugu a Dněpru. Zde se předně před ústím Borysthenu připomíná ostrůvek, vzdálený dle obou periplů, Arriana i Anonyma (l. c.) 60 stadií, opuštěný a bezejmenný.

Jest to asi dnešní Berezan, malý to ostrůvek, nalézající se před limanem berezanským a tím zároveň i před dněprovským. S tímto Berezanem dlužno patrně spojit i ostrov, jež Strabon zná (νησος πρὸ τοῦ στόματος τοῦ Βορυσθένου VII. c. 3, 17, 19) a jež v chrestomatii Strabonově, složené v době byzantské, sluje »Βορυσθένης (Βορυσθενίς) νησος«³⁾, u Ptolemaia (III. 10, 9) ἡ καλουμένη Βορυσθένης νησος, v jiných kod. Βορυσθένου, Βορυσθενίς.⁴⁾ Pro totožnost Berezanu a Borysthenu svědčí silně shoda obou jmen.⁵⁾

Nr. 4. C.-Iló. 1895, p. 71, 80—84). Tak zejména liman dněprovský stálým usazováním se náplavu postoupil mnohem dále k západu než byl v starověku, tiligulský, kujalnický a chadžibejský jsou zase dnes úplně od moře odděleny naplavenými peresypy a tvoří vlastně jen mělké bassiny místo původních zálivů. Oddělení provedlo se už před st. XIV.

¹⁾ Mannert stotožnil záliv istrianský a saggarský a obé hledal v limanu tiligulském (Norden der Erde p. 241), Köhler (Mém. de l'Acad. Pétersb. X) istrianský položil k dnešní Odesse (tak i K. Müller Geogr. Ptolem. I. 421), a isiacký stotožnil se saggarským, Neumann (Hellenen im Skythenlande p. 362) naopak isiacký stotožňuje s Odessou, istrianský pak klade dále na východ, tak i Kiepert (Handbuch p. 348); Bekker (Zan. Odessa III. p. 196, tab. IV.), isiacký hledá u Odessy, istrianský v limanu kujalnickém, saggarský v berezanském (podobně Lolling v Müllerově Handbuchu III. p. 235). Stempkovskij a Murall kladli istrianský na Odessu a isiacký na suchý liman u Lustdorfu (Исследования p. 50 nsl.) atd. Köppen stotožnil docela záliv saggarský s ústím Dněpru! Latyšev Inscriptiones II. Tabula orae sept. zálivy Isiaků a Istrianů zapsal s rezervou po obou stranách dnešní Odessy.

Připomínám k uvedeným jménům zálivů, že zná Ovidius ještě říčku Sagaris (Ex Ponto IV. 10, 47) a Ptolemaios říčku Ἰστριανός (III. 6, 2), jenže ji klade na Krim mezi mys Kriumetopon a Theodosii. Proto ji Forbiger (Handbuch III. p. 1117) hledal v dnešním Kjučuk-tepe. O říčce Sagaris viz dále.

²⁾ Pobřeží na západ od ústí Dněpru zváno bylo později v staré Rusi „Лукоморье“; Polovci odsud jsou na př. v letopisu zváni lukomorskými. Srv. o tom Barsova Очерки исторической географии p. 275.

³⁾ Latyšev. Scythica I. p. 165, 166. Zmínka se zde opakuje třikrát.

⁴⁾ V Berezanu viděl Borysthenes Köhler (Mém. de l'Acad. Petr. X. p. 629, 633), Ukert (Skythien 450), Forbiger (Handbuch III. p. 1116), Georgii (Europ. Russland p. 91), Barsov (Очерки p. 223), Tomaschek (Sitzungsber. d. Akad. Wien 1888, p. 724), K. Müller (Ptol. Geogr. I. 421, 471, Geogr. gr. min. I. 396), Latyšev (Inscriptiones II. Tab.).

⁵⁾ Ptolemaios jej (III. 10, 9) spolu s ostrovem Leukou klade k pobřeží dolní Moesie na stupně 57° 15' : 47° 40' ovšem jen následkem toho, že část Moesie sahala od Istru až k ústí Borysthenu (III. 10, 7).

Limany Bugu a Dněpru spojují se v jeden dněprovskobužský liman,¹⁾ běžící ve směru západním. Nízký výběžek, utvořený na severu stokem obou řek, znám byl v starověku pod jménem výběžku Hippolaova (Ἰππόλεω ἄκρη u Herod. IV. 53) se svatyní Demetřinou. Pěkný popis stoku obou řek zanechal ve své řeči Dion Chrysostomos z doby kol r. 100 po Kr.²⁾ Ještě pověstnější byly břehy rozkládající se na jih od limanu.

Nízké břehy, pokryté pískem barvy bělavé, tvořily zde v starověku tak jako dnes ploché výběžky, výspy a zálivy, mezi nimiž si největší pověst zjedнала výspa zvaná z ávodištěm Achilleovým (Ἀχιλλέως ὄρομος, ὄ. Ἀχιλλέως, Ἀχιλλῆος). Bylo o ní mnoho bájeno a psáno, nejvíce v periplusu Arrianově.³⁾ Jméno povstalo na základě staré tradice, dle níž kdysi Achilleus v době pokoje na výspě se v běhu cvičival. Zprávy o poloze Dromu se sice různí v detailech,⁴⁾ ale z celkového líčení její podoby (byla dlouhá, úzká, meči nebo pásce podobná, plochá a písčítá) vidno, že se zde nejspíše jedná o výspu zvanou dnes Tenderem.⁵⁾

Měla by sice i Kinburnská výspa jakési nároky na starý Dromos Achilleův, zejména, když nemůžeme pověděti, jakou podobu měl Tender v starověku a jakou výspa Kinburnská. Jest ale rozhodně lépe viděti v této t. zv. ostrov Achilleův se svatyní herou zasvěcenou, přes odchylné omylné zprávy Arriana a Plinia. Tak soudil Lindner, tak Forbiger, a Buračkov, dle něhož svatyni Achilleovu hledati dlužno kdesi u sela Pokrovky.⁶⁾

¹⁾ Jak jsem pravil, Sokolov poukázal na to, že liman Dněpru dříve dále sahal na východ a náplavem že se posouvá k západu. Dle výpočtů z posledních let posune se břeh jeho asi o 1 km za 10 let (Сokolовъ. О провхожденіи лимановъ p. 76).

²⁾ Dion Chryst. λόγος 35 (cf. Latyšev. Scyth. I. p. 172). Zde také zajímavá zmínka o množství soli, jež se u ústí limanu dněprovského sbírala a rozvázela k největší části barbarských kmenů ve vnitrozemí Skythie a Krimu. Cf. ještě Eustathiův komentář k Dion. c. 311. O místu chrámu Demetřina srv. Buračkov (Труды III. сѣзда II. p. 63).

³⁾ Arriani periplus c. 32 vypráví o svatyni Achilleovi tam zasvěcené a o obětech, jež mu zde plavci přinášeli. Pod. Periplus Anon. § 64—66 (Müller. Geogr. gr. min. p. 397, 419). Jiné citáty u Forbigera (Handbuch III. p. 1121), Georgia (Europ. Russland p. 92), Köhlera a j.

⁴⁾ Herodot (IV. 55, 76) kladl ji prostě poblíže Hylaie, Pomponius Mela (II. 1, 5) vedle Pantikapa, řeky, jejíž umístování je ovšem velmi sporné a plně omylů, Dion. Periegetes (v. 306) praví, že tam bydlí kmen Taurů, tak i Ptolemaios (Tauroskyti III. 5, 11); Plinius (N. H. IV. 83) klade ji k ústí Borysthenu. Nejvíce se odchýlil Arrianův periplus (l. c.), jenž ji klade před ústí Dunaje, ale patrně jen záměnou s ostrovem Leukou, jak ihned vyložíme.

⁵⁾ Tak Mannert (Nordten der Erde p. 234), Köhler (Mém. de l'Acad. Petersb. X. p. 618), Forbiger (Handbuch III. p. 1121, kde i jiné souhlasné náhledy udány), Buračkov (Зан. общ. Одеса IX. p. 9), Georgii (Europ. Russland p. 92), Reichardt (Landeskunde p. 14), Neumann (Hellenen p. 365 nsl.), Latyšev (Inscriptiones II. Tabula), Tomaschek (Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Ἀχιλλέως ὄρομος), Kolster (I. p. 610).

Ostatně, smíme-li věřiti svědectví Dionysia Olbijského, zvané byly v starověku i jiné podobné břehy dromy Achillea (Schol. ad Apoll. Rhod. II. 658).

⁶⁾ Lindner (Skythien p. 213), Forbiger (Handbuch p. 1122), Buračkov (Зан. общ. IX. p. 9).

Prolemaios a vedle něho ještě mnozí jiní k téže výspě pojí jméno » Λευκή«. ¹⁾ Ale jiní staří autorové, hovořice o ostrovu Leuce, nestotožňují jej s Dromem Achillea, ba ani ho nekladou k ústí Borysthenu, nýbrž dále na západ.²⁾ Dle všeho nalézala se také před ústím dunajským výspa, na níž v starověku stála svatyně Achilleova (dnešní ostrov Fidonisi, tur. Jilandasi), a to bylo příčinou různých těchto záměn a neshod v lokalisaci ostrova Achilleova, ostrova Leuky a Dromu Achilleova, jež nás ostatně blíže nezajímají.

Podobně jsou nám vzdáleny i spory,³⁾ jež se poutají ku jménům obou konců Dromu Achilleova: Ταυράκη (Strabo VII. 3, 18), Μισαρίς ἄκρη, ἱερὸν ἄκρον (Ptol. III. 5, 2).

Za to se dlužno zmíniti o zálivu, jenž se dle starých zpráv rozkládal na východ za těmito výspami a slul Καρκινίτης κόλπος, Sinus Carcinites.⁴⁾

Nejpřirozenější je ovšem viděti v něm hlubohý záliv, rozkládající se mezi jižním koncem Tenderu, úžinou perekopskou a záp. mysem krimským, záliv, pro něž byl tedy správně restaurován název »з. киркиницкiй«. Ale proti tomu svědčí, že řadu různých, nás dosti zajímavějších zpráv starověkých (týkají se hlavně toku severních řek Gerrhu a Hypakyru) těžko lze s dnešním zálivem kirkinitským uvésti v soulad. Nicméně nepochybují, že přes tato různá odporující si udání, o nichž dále pojednáme, musíme starý

Naproti tomu kladl Köhler (l. c.) chrám Achilleův na Borysthenes-Berezan, po něm i Georgii (Russl. p. 91). Bruu (Зан. Odessa III. 64), Neumann (Hellenen p. 372 nsl.) kladli na Kinburn svatyni Hekatinu (Ptol. III. 5, 2) a svatyni Achilleovu na severní konec Tenderu, tak i Latyšev (l. c.).

¹⁾ Ptolem. III. 10, 9 ἡ Ἀχιλλέως ἢ Λευκὴ νῆσος. Arrian c. 32 νῆσος πρόκειται, ἡντινα οἱ μὲν Ἀχιλλέως νῆσον, οἱ δὲ Δρόμων Ἀχιλλέως, οἱ δὲ Λευκὴν ἐπὶ τῆς χοιῆς ὀνομάζουσι. Podobně stotožnili obě Pindar (scholie cf. Latyšev Scyth. I. p. 332), Euripides v Andromaše v. 1262 a Iñgenii Taurské v. 435 (srv. scholie k Andromaše u Latyševa l. c. p. 347) a Skylax (Peripl. 68), hovoře o ostrovu νῆσος ἢ ὄνομα Λευκὴ ἱερὰ τοῦ Ἀχιλλέως má patrně na mysli ostrov v zátocce krimské. Dionys. Perieg. 541 dī, že leží v levé polovině Pontu proti ústí Borysthenu. Srv. Mela II. 7, 2. I Plinius stotožnil ostrov s Dromem (IV. 93, ante Borysthenem Achillea est supra dicta eadem Leuce et Macaron appellata, a také Jan Tzetzes ve svých scholiích k Lykofronově Kassandře v. 185 mate patrně Dromos s ostrovem Fidonisi před ústím dunajským, (srv. napřed citát na str. 27.), uváděje pro ostrov další pojmenování ὁ Σπίλος (σπίλος, útes). Týž přívlastek Λευκὴ vykládá τὴν Λευκὴν ἢ τὴν λευκαينوμένην ἐκ τοῦ ἀφροῦ τῶν κυμάτων ἢ κατὰ Διονύσιον τὸν περιηγητὴν, ὅτι πολλὰ λευκὰ ζῶα ταύτην κατοικεῖ (Cf. Latyšev Scythica I. p. 402 nsl.). Jiné citáty viz u Ukerta (Skythien p. 447 nsl.)

²⁾ Srv. výčet u Forbigera (Handbuch III. p. 1122), Ukerta (Skythien 445 nsl.), Georgia (Europ. Russland p. 89); nejvíce o těchto místech zasvěcených Achilleovi psal H. Köhler r. 1829 v pojednání svrchu uvedeném. S ním úplně souhlasí i Latyšev (Inscriptiones I. p. 165). Článek Th. A. Brauna „Γλαία a Ἀχιλλέως δρόμος“ v Comment. philologicae. Сборникъ статей въ честь П. В. Помяловскаго. С.-Пб. 1897 — nemohl jsem dostat do rukou.

³⁾ Srv. K. Neumann (Hellenen p. 372).

⁴⁾ Také záliv tamyracký (Strabo l. c.).

záliv karkinitský hledati pouze v záp. zátocě perekopské, a všechny pokusy, umístiti jej jinde, míti na jisto za pochybené.

Karkinitský záliv oddělen jest od Azovského moře úzkou převlakou perekopskou. Převlaka tato sluje u Mely Taphrae (II. 1, 4), u Plinia Taphrae (IV. 85), u Ptolemaia *Τάφρος* (III. 6, 5), u Stef. Byz. *Τάφραι* (nebo *Τάφρη*). Strabo obyvatele zdejší zove *Τάφριοι* (VII. 3, 19), je-li čtení toto správné.

Na tomto místě nalézal se patrně již od starých dob val s příkopem, oddělující Skythii od polouostrova taurického.¹⁾ Není sice jisto, zda smíme pověst u Herodota vypravovanou (IV. 3), dle níž otroci Skythů, vzbouřivše se, zbudovali od taurického pobřeží k Maiotskému jezeru val na svou ochranu, vztahovati na úžinu perekopskou,²⁾ kde by zbudování podobného valu také mělo mnoho smyslu, či podle doslovného znění hledati tento val jižněji na samotném Krimu.³⁾ Ale při tom nepochybuji, že zde na isthmu ode dávna existoval ochranný val nebo později i zeď. Na to svědčí samo jméno *τάφρος* (jinž se ovšem později označovala osada), na to svědčí i Ptolemaios, uváděje zde hradbu pod jménem *νέον τεῖχος* (III. 5, 11). Zbytky valu dosud u Perekopu zachované pocházejí ovšem dle Pallasa z dob tureckých. Dle zprávy Ševeleva byl tento val perekopský dlouhý 6 verst 472 sáhů.⁴⁾

Za úžinou perekopskou rozkládalo se moře Maiotské, v starověku pravidelně jezerem označované (*Μαιητις λίμνη, Μαιῶτις*). U Skythů slulo *Temerinda* al. *Temarunda*, což prý označovalo »moře matka«.⁵⁾ Pozdní

¹⁾ Že by bylo existovalo, ještě za dob Herodotových třeba jen občasné spojení obou moří korytem vodním převlakou protínajícím, není důvodu, a theorie *Bonellova* s dalšími svými důsledky Gerra se týkajícími (viz dále), není správná (Beiträge I. p. 103 nsl.). Ale ovšem netřeba pochybovat, že v starověku byly tradice o tom, že kdysi Krim byl ostrovem. Srv. Polybia IV. c. 40, a hlavně Plinia IV. c. 85: sed a Carcinite Taurica incipit quondam mari circumfusa et ipsa qua nunc campi iacent. Polybios I. c. vykládá své přesvědčení o tom, jak se Maiotis silně zanášá bahnem, tak že s většími loďmi nelze se více na ni odvážit bez lodivody.

²⁾ Tak *Gatterer* (I. p. 130), *Forbiger* (Handbuch III. p. 1120), i *Kolster* (Land der Skythen I. p. 623).

³⁾ Tak jej hledal *Nadžedin* (Жан Одесса I. p. 66) na místě, kde se odděluje od Krimu poloostrov kerčský, a podobně *Brun* (Essai p. LXXIII), dle něhož šel od Theodosie k Arabatu, a tvořil později hranici království bosporského. Jiní zprávu tu považují jen za umělý výklad formace půdy mezi Perekopem a arabatskou Střelkou (tak *Renell* Geogr. of. Herodot. p. 95, *Lindner* Skythien p. 57, *Stein* Her. IV. Ausg. II. p. 14, *Reichardt* Landeskunde, p. 12, *Kolster* II. 49). Snad se na tyto valy vztahuje i místo z Diofantova psefismatu *τὰ Τείχη* (uvedené vedle Karkinitu a Krásného přístavu (*Latyšev* Inscr. I. p. 175).

⁴⁾ Записки общ. ист. и др.-в. Одесса I. p. 601.

⁵⁾ Plinius (N. H. VI. 20, Tanaim ipsum Scythae Sinum vocant, Maeotim Temarundam quo significant matrem maris), Dionys. Perieg. v. 165, Herodot IV. 86 *ἡ Μαιητις τε καλεῖται καὶ μήτηρ τοῦ Πόντου*. Tvar Temarunda jest zaručenější. *Zeuss* vykládal je z maďarštiny (Deutschen p. 296), *Bötticher* ze sanskrit. *tāmara* — voda (Arica p. 57). *Müllenhoff* poukázal na snadnou přeměnu prvních písmen v Metar-(Mater)-unda. a spo-

polyhistor byzantský Jan Tzetzes (XII. stol.) zachoval v básni zvané Chiliades zajímavý, jinde nedoložený název *Καρμπαλούκ*.¹⁾ Bezlidné a pusté břehy jeho západní i severní (Strabo VII. 4, 5), jež až k ústí Tanaidu patřily ještě k Skythii, byly v starověku málo navštěvovány a tudíž také velmi málo známy.²⁾ Není proto divu, že se o Maiotidě udržují dlouho představy zmatené. Tak ještě Arrianův a Anonymův periplus prohlašují Bospor kimmerijský za ústí Tanaidu do Pontu, vykládajíce, že Tanais vytéká z Maiotidy a teče tímto Bosporem do moře! (Arriani Periopl. 29, Anon. 70, Prokop. IV. 4.)

Západní část Maiotidy, přiléhající k úžině perekopské, tvoří mělký záliv s nesčíslnými písčitymi ostrůvky, oddělený od ostatního moře úzkým dlouhým pruhem nánosů, zvaným dnes «Αρβατσικαία στρῆμμα». Podrobný popis zálivu toho zanechal Strabo (VII. 4, 1). Zove jej *ἡ Σαπρὰ λίμνη*, název to, jenž vhodně odpovídá dnešnímu Γηπιλοε πορε, Sivaš.

Za převlakou znali staří ještě dva zálivy. Plinius (IV. 84), pak Ptolemaios (III. 5, 2, 3; III. 6, 1) a Markian Her. (II. c. 38) uvádějí zde předně

jení unda se skrt. udan — voda (D. A. III p. 107). *Cuno* namahal se opět vyložití ze slovanského význam Temarundy, ovšem beze zdu (Forschungen I. p. 244 nsl.). *Rawlinson* vykládal té (matka) -mer (moře) -inda (femininální koncovka). (Herodotus III. p. 192). Cf. komm. Eustathiův c. 163, jenž ostatně uvádí též výklad názvu *Μαιωτις* od *μαῖα* — *μαῖα γὰρ ἡ τρύφος*, podobně jako Stefanus Byz (s. v. *Μαιωτια*) a jiní (viz *Ukert* Skythien 168), což také přejali i někteří novější vykladatelé (*Ritter, Grimm, Bonell* (Beiträge I. 56).

Významu tohoto jména ostatně snadno porozumíme, vzpomeneme-li, že z moře Azovského teče silný proud, živě je tak, jako Černé, výše položené, živí moře Aegejské. (Srv. *E. Reclus* Nouv. géogr. universelle V. p. 792.) Tak už vykládala i. c. periegese Dionysiova *καλέουσι δὲ (Σκύθαι) μητέρα Πόντου. ἐκ τῆς γὰρ Πόντου τοῦ μύριον ἔκκεται ὕδωρ ὀρθὸν Κιμμερίου διὰ Βοσπόρου*. Také Polybios vykládá o příčině proudu z Maiotského moře v Pont, že působen jest jednak množstvím vody vtékající v Maiotis, jednak i množstvím bahna, jímž se stále tento záliv zanáší (IV. 39).

¹⁾ Chil. VIII, 773 (*Ukert*, Skythien, 168):

*τὸ Καρμπαλοῦκ δ' ἑλληνισθὲν πόλις ἰχθύων λέγεται.
τὸ Κάριμ γὰρ πόλις σκυθικῶς τὸ τε καλοῦκ ἰχθύες,
καὶ τὰχα ἐν σημαίνουσιν τὸ Καρμπαλοῦκ Μαιωτις.*

Ku slovu Karm poukázal bych na skythské osady *Καροία, Καρδισσός* a *Καρίσκο* a na votj. zyrj. kar = město, kardyn = předměstí (*Wiedemann*. Syrj. d. Wörterbuch 1880). K slovu *paluk* uvést bych mohl v paralelu pouze finské *palwo* — fiscis in calore et fumo induratus (*Renwall* Lex. linguae finn. Aboe 1826).

²⁾ Příčinou toho bylo jednak to, že Maiotské moře bylo vždy větším lodím nebezpečné nebo nepřístupné pro velké množství mělčin, pro něž dosud lodí na př. v Taganrogu přistávatí musí velmi daleko od břehů a jež jsou zejména za větrných bouří nebezpečny, jednak ale i to, že břehy Maiotidy byly celkem pusté, bez dřeva a obývány řadou divokých, bojovných kmenů. O nesplavnosti Sivaše pěkně hovoří už Strabo (l. c.), jeho chrestomatic a Polybios IV. 40. O nebezpečích, jakým jsou lodě vystaveny v Azovském moři, srv. na př. *Krümml* Handb. der Oceanographie 1887. II. p. 304.

záliv neboli jezero Buges, Buces, Βύξη.¹⁾ Jest těžko povědět, v kterém z dnešních zálivů, nalézajících se v severo-západní části Azovského moře, dlužno hledati tento pro nás ne nezajímavý záliv. Jedni jej hledali v samotném Sivaši,²⁾ druzí v limanu, do něhož vtéká řeka Moločnaja.³⁾ jiní na místech zcela jiných.

Touže těžkosti stíženo jest určení zálivu koretského (sinus Coretus, Plinius I. c.), jenž dle slov Pliniových od zálivu bycského oddělen byl skalnatým výběžkem, neboť lokalisace prvého určuje také lokalisaci Koreta. Opíraje se hlavně o Pliniem uvedený skalnatý mys, jenž oba zálivy odděloval, soudím, že tím může býti míněn mnohem spíše příkrý západní břeh limanu moločanského,⁴⁾ než Arbatská Strělka, písčité to nízký nános. Podle toho byl by koretský záliv dnešní liman moločanský, záliv Byke — liman utlucky nebo záliv za Arbatskou Strélkou, oddělený od moře výběžkem Fedotovým (Γόρα Φεδοτοβα).

Ostatně se k věci této vrátíme, až jednati budeme o řece Buges. Tam také podrobněji vyložím své mínění o omylu těch vykladatelů, kteří záliv bycský kladli na př. do limanu řeky Bugu⁵⁾ a pod.

Skalnatý mys, dělící dle Plinia záliv Buges od Coreta, a mys Ἀγαρον, který dle Ptolemaia následuje na východě za jezerem Byke (III. 5, 4), jest snad jedno a totéž. Ovšem není vyloučena možnost, hledati Agaron dále k východu, ku př. u Berďanska.⁶⁾

Deltem Tanaidu končí pontské pobřeží staré Skythie-Sarmatie.

¹⁾ Plinius zle praví »Sinus Carcinites... a tergo lacus Buces (jiné ruk. Buges, Bugaes) fossa emissus in mare. Ipse Buces a Coreto, Macotis lacus sinu, petrosocluditur dorso. Ptolemaios (III 5, 3): ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν περιχεῖται (Σαρματία) τῷ τε ἀπὸ τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ ἰσθμῷ καὶ τῆ Βύξῃ λίμνῃ καὶ τῆ μέχρι τοῦ Γανάδος ποταμοῦ τῆς Μαυώτιδος ἕκπης πλευρῆς.

²⁾ Tak Mannert (Norden der Erde p. 252), Lindner (Skythien p. 215), Brun (San. Odessa V. p. 112), C. Müller (Ptolem. I. p. 416), Müllenhoff (D. A. III. p. 55), Reichardt (Landeskunde p. 13), C. Neumann (Hellenen p. 540), Bunbury (History II, p. 400), d'Anville (Examen p. 581), Latýšev (Inscriptiones II. Tabula); Brun Essai p. LXXIV) v Koretu viděl utlucky liman.

³⁾ Potocki (Mémoire p. 37), Šafařík (Slov. Star. I. p. 548). Bonell jistě nesprávně hledal Buges v některém slaném jezírku nalézajícím se na převlase jižně od Perekopu (Beiträge I. p. 105).

⁴⁾ Dle Sokolova (О происхождении лиманов p. 6) jest tento břeh vysoký a příkrý. Lolling (Müllers Handbuch III. p. 236) dle Müllera (Geogr. Ptol. I. p. 416) nesprávně má arbatskou Strélku za skalnatý mys Pliniův; Eichwald stejně nesprávně viděl v něm horský hřbet táhnoucí se od Perekopu na Krim, hřbet, kterého ostatně na spolehlivé mapě Tilloově vůbec nenalézám. (Alte Geographie p. 407.)

⁵⁾ Tak Eichwald I. c., Dzieduszycki (Wiadomości p. 343).

⁶⁾ Zde ho umísťoval Müller (Ptol. Geogr. I. 418) a Neumann (Hellenen 540) Stefanos Byz. uvádí ještě kdesi na pobřeží Skythie výsínu Ψερδαράκι, o níž dī λόφος εν Σκυθίε μετὰ τὸ λεγόμενον Ἄγιον ὕψος. (Ἄγιον τοπος Σκυθίας ἐν ᾧ Ἰσθμὸς εἰμῆται, ὡς Πολύβιος). Nelze blíže určit, ač připomínám, že scholie k Apoll. Rhod. II. 1015 znají Ἴθρον ὕψος u Trapezunta.

Dříve než přejdeme od Pontu k severním břehům, dlužno se obšírněji zmíniti o jedné z nejspornějších otázek, jež se poutají k starověkému zeměpisu Skythie, totiž o otázce, kde se v právě popsaných pobřežních končinách nalézal kraj Herodotem zvaný Hylaia. Otázka byla proto tak sporná, že od umístění tohoto kraje buď na levém nebo pravém břehu Dněpru záviselo v mnohém porozumění dalších zpráv, zejména toho, co staří věděli o systému řek z vnitrozemí na jih k moři tekoucích, které nám zároveň podávají důležité rysy pro obraz rozložení starých národů. My se k otázce té při výkladu řek Borysthenu, Pantikapu, Hypakyru a Gerrhu ještě jednou podrobněji vrátíme.

Jak jsme slyšeli, byl již Hippokratovi a Herodotovi dobře znám stepní ráz pobřežního pásu, rozkládajícího se od ústí dunajských podél severního břehu Pontu až do Asie. Herodot dobře popisuje zdejší step beze stromů, pokrytou jen různými, hořce chutnajícími travinami burjanu.¹⁾ Jen jediné místo dle jeho udání lišilo se rázem svým od vřkolní stepi, pokryto jsouc hustým stromovým druhů nejrůznějších. Místo to rozkládalo se dle Herodota u moře vedle vtoku Borysthenu (IV. 18), v pravo (od severu) od řeky Hypakyris a města Karkinitis (IV. 55), vedle Dromu Achilleova (IV. 55, 76), a protékala je řeka Pantikapos (IV. 54) před svým stokem s Borysthenu. Zalesněný tento kraj slul **Hylaia** (Ἰλαίη)²⁾ a moře, jež se před ním rozkládalo, moře hylajské (Plin. N. H. IV. 83).

Místa z Herodota uvedená neposkytují však úplné jistoty o tom, na kterém břehu Borysthenu rozkládala se Hylaia. A vezmeme-li na pomoc ještě jiné zprávy z ličení Herodota a jiných starých autorů, místa, z nichž se dá soudit na př. na umístění Pantikapu, Karkinitidy, Hypakyru atd. a tím i prostředně na položení Hylaie, musíme doznati, že odpory se množí a stupňují, a tak lokalizace Hylaie a spojených s ní údajů topografických poskytovala vždy vykladatelům mnoho a velkých obtíží, nutíc je zároveň svoji důležitostí k různým studiím, kombinacím a výkladům.

¹⁾ Ovšem nebyla step jihoruská v době Herodotově ještě tak rozsáhlá a bezlesá jako dnes, kdy jižní hranice středoruských lesů táhne se vysoko nad břehem moře Černého. Srv. napřed str. 22.

Lesy byly na jihu mnohem hojnější, jak o tom máme řadu jistých zpráv, a byly i na místech, kde dnes po nich stopy není, na př. v Dobrudži, na šíji perekopské, a vůbec podél různých řek: Dněstru, Ingulce, Dněpru, Volčích vod, Miusu, Kalmiusu. Srv. o tom recenzi *Majkova* knihy Barsova v ЖМНП. 1874 č. 8 a *P. Golubovského* „Почетки, Половцы и Тюрки до нашествия Татаръ“ (Изв. Унив. Kijev. 1883. Leden p. 2 nsl.).

²⁾ Steph. Byz. dí s. v. Ἰλαία. χώρα ποταμική, ἄβικη λεγομένη ταυτέστιν ἰλαία Ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ Πόντου. Abiové jsou skythský kmen, hojně uváděný v těchto končinách. *Tomaschek* vidí kořen tohoto jména v ar. *âp* voda, dialekt. *âb*, *âw* (*Pauly-Wissowa* Realencykl. s. v. ἄβικη). *Brun* (Essai p. XXVII.) dí, že Hylaia tak jmenována byla později «à cause des sapins ou des pins... La même raison a dû porter les marins des XIV. et XV. s. à l'appeler pidea».

Není snad jedné z výše uvedených prací, obírajících se Herodotovou Skythií, jež by se nebyla o otázku tuto pokusila; zejména poukazují na práci Lindnera, Naděždina, Buračkova, Bruna, Dumšina, Kolstera a j.

Výsledku nezvratného nedodělal se však žádný. Je to také po mém soudu dnes práce marná. Myslím, že se nikdo nenalezne, kdo by různé, namnoze sobě odporující zprávy o zeměpisných poměrech staré Skythie tak dovedl bez násilí vyložití, aby odpory v nich zmizely. My jsme prostě nuceni odpory ty přijmouti, a tím samým i to, že část zpráv je jistě mylna a nesprávná. Místo hledání nucené shody musí býti naším úkolem, oddělití to, co je nesprávné, od správného, a prvé odstraniti. A tu především celkový názor, ne detaily, a srovnání jeho s dnešním zeměpisným stavem kraje ukáže nám nejlepší cestu. Ještě více než v otázce Hylaie uvidíme to při určování s ní spojených pontských řek. Připustiti omyly ve zprávách o zemi poměrně tak málo známé, jako byla Skythie, jest pro nás tedy nutným požadavkem.

Uvážíme-li předem bedlivě všechny zprávy, z nichž můžeme čerpati poučení o poloze staré Hylaie ¹⁾ — Herodot jest ovšem základem, — tu zdá se mi vycházeti nesporný výsledek v tom bodu, že podle představy starých rozkládala se Hylaia po levém břehu dolního Dněpru. Klásti rozsáhlý tento kraj na pravý břeh místo levého, je jistě nesprávné. ²⁾

Umístění tomu neodporuje pranic, že dnes končiny mezi karkinitickým zálivem, Perekopem a vtokem Dněpru představují jen písčitou, pustou

¹⁾ Zprávy další o Hylaji mimo uvedená místa u Herodota a Diona viz u Skymna v. 845 (z Efora), Anonym. Per. 75, Mely II. 1, 5, Plin. IV. 83, Amm. Marc. XXII. 8, 40, Stef. Byz. (*Υλαία*). Uvádím ještě, že i psefisma Nikeratovo zřejmě uvádí Hylaju na levé straně, hovoříc o tom, jak se obljíští občané do ní přes řeku přepravovali. (*Latyšev* Inscr. orae sept. Ponti I. p. 45.)

Forma *Υβλα*, v níž se nalézá toto jméno v rukopisech Skymna a Anonyma jest patrně korrumpována. Nicméně *Brun* (Essai p. XXXI.) byl přece ochoten ji přijmouti a sice na základě toho, že se později v kraji Polovců připomíná řeka Ivla (srv. *Υβλά* u Konst. Porf c. 42 a říčku Ivlenku u pramenu Ingulce)

²⁾ Že Hylaia ležela na pravém břehu Dněpru dokazoval hlavně *Lindner* (Skythien p. 41 nsl.), pak hrabě *A. Dzieduszycki* (Wiadomości starożytnych p. 363), *Eichwald* (Alte Geogr. p. 448). *Nadžedin* popírá též, že by se mohla v písčité pustině mezi Dněprem a Perekopem rozkládati lesnatá krajina, a umísťuje Hylaiu jen na břehy dněprowské, hlavně do zátocin a ostrovů (l. c. p. 47). Pro levý břeh byl vedle jiných starších *Mannert* (Norden der Erde p. 108, 233), *C. Reichard*, *D'Anville* (Atlas Tab. V.), *Stein* ve svém vydání Herodota ad IV. 18, *Kolster* (Land der Skythen I. p. 611, II. p. 22), *Georgii* (Europ. Russland p. 6), *Kiepert* (Lehrbuch p. 339), *Lolling* (Müllers Handbuch III. p. 239), *Bunbury* (History I. p. 191), hlavně *Buračkov* ve své dále citované, těžko srozumitelně psané práci o položení Karkinitidy (Записки о древ. общ. IX. p. 7 nsl.), *Brun* (ibidem V. p. 112, Essai p. XXV.), *Neumann* (Hellenen p. 80), *Zabělin* (Ист. рус. жизни I. p. 16.), *Reichardt* (Landeskunde p. 79), jemuž se však rozkládala pouze ku Kalančaku, *Bonell* (Beiträge I. p. 88), *Tizenhausen* (Церковн. арх. общ. Москва 1880. VIII. p. 186), *G. Rawlinson* (History of Herodotus ad I. IV. 18), *Latyšev* (Inscr. II. Tabula) a j. Také je zapsána na levém břehu v atlasech Menkeho (tab. 3., Viviena de St. Martin (tab. 3).

step — známá to námitka odpůrců. Neboť nemám příčiny, abych nevěřil Buračkovu,¹⁾ dle jehož tvrzení ještě za děda jeho r. 1760 od Kinburna do Alešek rozkládal se hustý les různého stromoví a plný zvěře, jenž ale byl v pozdějších vojenských výpravách a pracích celý vykácen. Ostatně naň ukazuje i řada zpráv starších. Tak „les bratrů“,²⁾ v nějž se ukryli zaporožští kozáci po bitvě u Poltavy, nebyl patrně nic jiného.

Staré mapy z XV.—XVI. stol. mají zde také zakreslený les, označený jménem Pidea, a ještě v r. 1660 hovoří Beauplan o lesích mezi Dněprem a Miusem.³⁾ Dle všeho se rozkládala Hylaia původně nejméně k řece Koňské na sever a na východ snad až k Moločné. Jak jsem již napřed připomenul, byly vůbec břehy pontských řek zalesněny (také pás stepní byl v starověku užší), a lesy tyto zmizely teprve spustošením v dobách historických.

Tedy o existenci lesnatého kraje mezi Dněprem, Perekopem, Moločnou a Koňskou v starověku není pochyby.

Tímto postulátem nezabavíme se ale odporů ve výkladu různých jiných zpráv. Tak zejména Pantikapés, řeku, jež dle Herodota před svým stokem protékala Hylaí, nemůžeme zde umístit bez násilí. Neboť nebýti této zprávy, hledali bychom ji nejraději v Ingulci, na pravé straně Dněpru.

Zkrátka, přiznám se, že jsem při nejlepší vůli nemohl se dodělati výkladu, jenž by všechny tyto zprávy byl uvedl ve vzájemnou shodu a soulad. Ale při tom všem mně jedna věc zůstávala na mysli, že totiž texty staré nikde neodporují tomu, že komplex lesů, jež se v hlavní své části rozkládal na východ od Dněpru k Moločné, mohl přesahovati i na pravý břeh a zaujímati na př. část kraje mezi stokem Dněpru, Bugu a Ingulce. Texty tomu neodporují⁴⁾ Můžeme-li to však přijmouti, pak

¹⁾ Buračkov v končinách těch po delší dobu bydlil.

²⁾ Srv. *Brun* »L'ancienne Hylée etc.« Bull. de l'Acad. de St. Pétersbou g. I. p. 367—73. Tž. О позднѣйшихъ названіяхъ древней Гилей (Зап. Odessa IV. p. 237 a Essai p. XXVIII). Srv. i *Renella* (Bredows Untersuchungen p. 407), *Heerena* (Ideen I. 2. p. 272) a *Köhlera* (Mém. Acad. Pétersb. X. p. 655).

Samo jméno Alešek ukazuje na to, že zde byl les olšový (srv. городъ Олешье letop. lavr. k r. 1084, 1153). U Prokopia čteme pro kraj tento jméno Elissieia, Eulissia, později u Italů *Elexe*, *Elice*, *Erexe*, *Erese*. Všechny tyto názvy vykládá *Zabèlin* (I. p. 16) od slov. Олешье, Олша, Елюха, — „болото, водяное, поемное мѣсто, покрытое кустарникомъ и мелколѣсьемъ“. Ale dle *Bruna* (Essai p. XXVII.) jest to jen transformace názvu řeckého města Elissos.

³⁾ Description d'Ukraine. Rouen 1660 (dle *Bruna* (Труды V. p. 112).

⁴⁾ Herodot na př. pravě (IV. 18) ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθῆνα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἰὶ Γλαίη, chtěl patrně jen říci, že překročil-li se od Olbie Borysthenes, přišlo se nejdříve do rozsáhlé lesnaté krajiny, — popisuje zkrátka, co bylo východně Borystheny, aniž by tím ovšem vylučoval, že i s této strany řeky byly lesy. Lindnerova konjektura, kteráž připojuje konec věty předcházející k této a místo obvyklého čtení: ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ἰπτανὸν ποταμὸν ἔστι ἔθνη πρὸς ἑσπερῆς τοῦ Βορυσθῆνος ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθῆνα . . . čte ταῦτα μὲν . . . ἔθνη. πρὸς ἑσπερῆς τοῦ Βορυσθῆνος ἀτὰρ διαβάντι . . . nebyla by sice nemožná, ale jistě nesprávná, už proto, že Eforos (Skymnos

se sice všechny těžkosti neodstraní, ale ulehčí se přece leccos, jak z dalších výkladů vysvitne. A že tomu asi tak bylo, že vskutku v starých dobách existoval les i na pravém břehu, svědčí zřejmě to, že jsem na mapě jižní Skythie, kterou připojil Martin Bronovius ku svému popisu Tatarie, našel ještě mezi dolním Borysthenem a Hypanem nakreslený les, označený »Nigra Sylva«. ¹⁾

Zkrátka, shrnuji zde zatím domnění své v tom, že se hlavní část lesu, jádro Hylaie, rozkládalo na jisto na levém břehu dolního Dněpru mezi ústím Konky a Moločnou, že však z části lesy přesahovaly i na pravý břeh, k ústí Bugu a Ingulce, jak také Brun a z části i Naděždin soudil. ²⁾

Moře Baltické. Ze severního oceanu týká se nás jen moře Baltické, tvořící severozápadní hranici staré Skythie-Sarmatic. Označováno bylo v starověku jmény: *Σαρματικὸς ὠκεανός*, *Σκυθικός*, oceanus sarmaticus, scythicus, mare sarmaticum, suebicum, oceanus septentrionalis atd., častěji i pouze jménem oceanus. ³⁾

v. 844) rozuměl textu Herodotovu tak, jak se obvyčejně vykládá (*πρὸς ἀνατολὰς δ' ἐκβάτη τὸν Βορυσθένην τὴν λεγομένην Ἰλαιαν οἰκοῦντας Σκύθας εἶναι*).

¹⁾ *J. Bronovii de Biesdzfedea Tartariae descriptio item Transsylvaniae. Coloniae Agrippinae 1595. Tabula seu typus camporum Chersonesus Tauricae seu peninsulae.* Nemám v Praze přístupu k jiným starým podrobnějším mapám těchto končin, ale nepochybují, že i odjinud se potvrdí existence tohoto lesa.

²⁾ *Brun* (Essai p. XXVIII).

³⁾ Srv. citáty u *Ukerta* (III. 1, p. 91 nsl.). Zajímavá jest zpráva z anonymní hypotypose (z V. st. XIV. 45: *αὕτη δὲ ἡ μεγάλη θάλασσα ἢ τὴν ὅλην οἰκουμένην περιρρέουσα κοινῶ μὲν ὀνόματι ὠκεανὸς καλεῖται, κατὰ κλίματα δὲ διαφόρους ἔχει ἐπωνυμίας. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ ταῖς ἀρκτοῖς πᾶς μὲν ἀρκτικός καὶ βόρειος λέγεται, ἡ δὲ αὐτοῦ τὸ μὲν ἀνατολικώτερον Σκυθικός ὠκεανός τὸ δὲ δυτικώτερον Γερμανικός τε καὶ Βρετανικός καλεῖται ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος σύμπας καὶ Κρόνιον πέλαγος καὶ Πεπηγὼς καὶ Νειρὸς ἐπωνομάζεται.* I později Baltické moře dlouho nemělo názvu jednotného. Koncem I. tisíciletí Němci počli je zváti *Ōstsae*, *Ōstarsalt*, *Eystrasalt*, *Austmarr*, což dle Müllenhoffa povstalo vlastně ze jména kmene Aistů (*Ōsti* u Alfredda) a lidovou etymologií změněno ve význam moře »východního« (D. A. II. p. 13.) Šafařík vykládal to naopak z pojmu »východního« (Sl. St. II. p. 100), srovnáváje opisy u Agathemera (*orientalis pars oceani arctici*), Einharda (*sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur*) a Adama bremského (*orientale pelagus*).

Rusům slulo zprvu, pokud z letopisu zv. Nestorova víme, *варяжьское море* (c. 4), arabští cestovatelé a spisovatelé zvali je temným mořem, mračným (*Mas'ūdī*) nebo i galatským (*Ḳazvinī*) dle *Ḳunika* *Известія Ал-Бекри* p. 77, 89, a *Barsova* *Очерки* p. 12, 13. *Kunik* l. c. i *θάλασσα ἢ λεγομένη σκοτεινὴ* Konstantina Porfyrogenneta (de adm. imp. c. 31) vztahuje na Balt, tak i *Rački* (srv. napřed pozn. str. 26). Adam bremský zove je už baltickým (l. c. 62, II. 18, 38 schol. 16, 29, IV. 5, 10—20, 23, 25, 30), nebo barbarským, skythským (l. c.), právě IV. c. 20, že o něm mimo Einharda v žádném spisovateři zmínky nenašel. Hlavní zmínka je IV. c. 10: *Nunc autem quoniam locorum se praebuilt occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere. Cuius freti mentionem cum supra in gestis Adaldagi pontificis ex scriptis Einhardi fecerim, explanationis more utor, ea quae ille per compendium dixit, pleniori calamo nostris scienda proponens. Sinus, inquit, quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur. Sinus ille ab incolis appellatur Balticus, eo quod in modum baltei longo*

Ale blíže ho starší nepoznali. O tomto moři neměl dlouho klassický svět přímých zpráv,¹⁾ a zprávy, jež nám zachoval, jsou proto velice kusé a plně nejasností. Válečné lodě římské vnikly tam na nejvýše jen jednou r. 5. po Kr. při výpravě na rozkaz Augusta podniknuté,²⁾ a tak není divu, že břehy jeho nezná ani Pomp. Mela ani Strabo, jenž ostatně přímo vytýká, že za Labe nevstročila do jeho doby noha římská, ba že ještě Markian Herakleotský okolo IV. st. píše, že břehy jeho jsou neznámé.³⁾ Totéž opakuje ještě kosmograf ravennský.⁴⁾

tractu per Scithicas regiones tendatur usque in Greciam, idem mare Barbarum seu pelagus Scithicum vocatur a gentibus quas alluit barbaris... c. 20. Haec habui quae de sinu illo Baltico dicerem, cuius nullam mentionem audivi quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum.

Na mapách středověkých moře Baltické bylo zřídka označováno jmenem. Na mapě Jindřicha mohučského z XII. stol. čteme sinus germanicus. (*Miller* Mappae mundi I. 61, III. 24.) Na Ebstorfské mapě a Lambertově nad Evropou a Asií zapsáno oceanus sciticus. (*Miller* V. 34, III. 49.) Ostzee vyskytuje se poprvé na mapě Wiedově z r. 1555. (*Miechow* Die ältesten Karten von Russland. Hamburg 1884 p. 51.)

¹⁾ Herodot (IV. 45, cf. III. 115) dří ještě *ἡ δὲ Εὐρώπη, πρὸς οὐδαμῶν φανερὴ ἐστὶ γινωσκόμενη οὔτε τὰ πρὸς ἤλιον ἀνατέλλοντα οὔτε τὰ πρὸς βορρην, εἰ περικερτός ἐστι.*

²⁾ Že římské lodi válečné aspoň jednou dorazily až do moře Baltického, souditi můžeme ze zprávy Velleia Patercula (II. 106) o tažení vojska Tiberiova do Germanie, a dále uvedené zprávy Pliniovy. Augustus sám píše o té cestě (Rerum gest. divi Augusti c. 26) pouze: *cla[ssis mea per Oceanum] ab ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fi[nes Cimbroru]m navigavit, quo neque terra neque mari quisquam Romanus ante id tempus adit*. Místo »*fines Cimbrorum*« emendoval kdysi Müllenhoff (D. A. II p. 285 a Germania antiqua p. 51 na základě Plinia H. N. II. § 167: *septentrionalis vero Oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promunturium et inde immenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia*) »*ad Scythicam plagam*«, ale nesprávně, neboť řecký text pomníku ankýrského má *στόλος ἐμὸς διὰ Ὠκεανὸν ἀπὸ στόματος Πήγνυ ὡς πρὸς ἀνατόλας μίχρη ἔθνονος Κίμβρων διέπλευσεν, οὐ οὔτε κατὰ γῆν οὔτε κατὰ θάλασσαν Ῥωμαίων τις πρὸ τοῦτου τοῦ χρόνου προσήλθεν.*

³⁾ Strabo VII. 2, 4 (citát viz napřed str. 10), Mark. Her. II. c. 38 *μη προσθέντες τὸν σταδίων τὸν ἀριθμὸν τῶ τὸν ἀκριβῆ περιπλοῦν τοῦ ἀρκτικοῦ τούτου ὠκεανοῦ σχεδὸν ἄγνωστον τυγχάνειν...*

⁴⁾ Cosm. ravenn. I. 12, IV. 11, 12 vykládá, že za Sarmatií »*Oceanus innavigabilis est*«. Ostatně ještě později u Rusů nevidíme dlouho lepšího poznání podoby a rozlohy moře Baltického. Dle Barsova (Очерку p. 18) letopisec kroniky zv. Nestorovy představoval si, že varjažské moře táhne se od ústí jezera Něva ke končinám volžských Bulgarů a jest spor, jestli si je představoval jako záliv či jako průliv do moře ledového, o němž první zmínky historické donesl v XI. st. Gjurjata Rogovič (srv. Barsov pozn. 5. a 29.). Podobnou představu o Baltu táhnoucím se průlivem k Bolgarii a dále vidíme ostatně i u Arabu, ku př. u Abúr-Rigan Birúniho v st. XI. ba ještě v geografii Abulfidově, u Ibn-el-Bardího v st. XIV., Ibn Šabíba a j. (Barsov Очерку p. 15. pozn. 32). Také Adam bremský domníval se ještě, že moře Baltické k severu je otevřeno podobně jako Einhard (Vita Caroli Magni ed. Pertz et Waitz 1880 p. 11): *Sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur, longitudinis quidem incomperatae, latitudinis vero quae nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis locis contractior inveniatur.* (Adam Brem. II. c. 16, IV. c. 11 nsl.)

Vzhledem k této kusosti zpráv a uvedeným výrokům Strabona a Markiana povstaly oprávněné pochybnosti o tom, zda se vůbec i prostí obchodníci z končin středozezemských dostali kdy po moři nebo po pevnině na břehy baltické.

Zprvu sice mnozí soudívali, že již kupci foeničtí dostávali se po lodích až na jantaronosné břehy Baltu, kde od tamějších kmenů vyměňovali vzácný jantar za různé jižní výrobky, hlavně zboží kovové, při čemž ostatně neupírali, že se mimo to ubíral tento obchod i po cestách pozemních, jež vedly přes střední Evropu. Tak dokazoval na př. Rougemont v známé své knize,¹⁾ po něm Chr. Nilsson,²⁾ Vivien de St. Martin,³⁾ také Forbiger,⁴⁾ Stein,⁵⁾ abych aspoň vynikající uvedl. Byli však i někteří proti těmto dalekým plavbám Foeničanů na sever, mezi nimi na př. náš Šafařík.⁶⁾ R. 1870 vystoupil K. Müllenhoff ve svojí I. knize díla »Deutsche Alterthumskunde« znovu proti tomu a také prorazil s výkladem, dle něhož Foeničané, jezdíce po moři za cínem a za jantarem, nedostali se dále než do moře severního k břehům Šlesvika a Holštýna, a zde jantar od německých kmenů vyměňovali. Podobně soudil o starém obchodu řeckém, a hrabě Dzieduszycki⁷⁾ docela míní, že ani v době pozdní se Řekové a Římané nedostávali po moři do těchto končin. Ať je tomu jakkoliv, vždy zůstává jisto, že se zpráv pozitivních o baltickém moři dostalo do Řecka a do Itálie velice málo, Nicméně některé ty zprávy jsou vysoce zajímavé pro starožitnosti slovanské a nezbyvá než litovati, že nás nedošly ve znění jasnějším a přesnějším.

Nejvíce nás zajímá zpráva Ptolemaiova, že rozsáhlý záliv nebo lépe jen ohyb pobřeží, táhnoucí se od ústí Visly na sever, slul v II. (resp. I.) stol. po Kr. zálivem venedským (III. c. 5, 19 *οὐνεδικός κόλπος*) a že podél celého jeho břehu bydlil velký národ Venedů.⁸⁾ Po Ptolemaiovi totéž jméno zálivu opakuje ještě třikráte Markian Hercaklejský,⁹⁾ u něhož

¹⁾ *Rougemont Fr. von*. Die Bronzezeit oder die Semiten im Occident. Übers. von C. A. Keerl. (Gütersloh 1869) p. 448.

²⁾ *S. Nilsson*. Die Ureinwohner des scand. Nordens. I. Hamburg 1863, jenž ovšem dokazuje jen, že přicházeli do Skandinávie (p. 60 nsl. 77).

³⁾ *Vivien de St. Martin*. Histoire p. 32. Ze starších uvádím ještě na př. *Forstera* ř. R. (Gesch. der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden. Frankfurt a. O. 1784 p. 12), *Schlözera* (Nord. Gesch. 105), *Heeren* (Ideen I. p. 693, II. p. 195), *Thunmann* (Üb. den Ursprung der Preussen 9), *Wilhelma* (Germanien und seine Bewohner. Weimar 1823 p. 80) a j.

⁴⁾ *Forbiger*. Handbuch III. p. 336.

⁵⁾ *Stein*. Herod. I. p. 126.

⁶⁾ *Šafařík*. Sl. St. I. p. 125.

⁷⁾ *Dzieduszycki*. Wiadomości p. 295, 298, 334.

⁸⁾ Ptolem. I. c. *Κατέχει δὲ τὴν Σαρματιαν ἔθνη μέγιστα· οἱ δὲ Οὐνεδαὶ παρ' ὄλον τὸν Οὐνεδικὸν κόλπον...*

⁹⁾ Mark. Her. II. c. 39. *Ὅντοι δὲ οἱ ποταμοὶ (Χρόνος καὶ Ροῦδων) εἰς τὸν Οὐνεδικὸν κόλπον ἐξίσουσιν, ὅστις ἀπὸ τοῦ Οὐνιστοῦλα ποταμοῦ ἄρχεται παρῶντων ἐπὶ πλείστον*. Srv. dále c. 38 a 40. Na mapě světa od Jindřicha Mohučského ze XII. stol. zapsáno stojí »*mare veneticum*« (Miller *Marrae mundi* III. p. 24), ale pro sever moře adriatického! Za to viz »*Venetorum mare*« na mapě Matěje pařížského.

se venedské pobřeží rozkládá od řeky Visly na sever až za řeku Rudon.

Že venedskou zátokou Ptolemaia a Markiana Herakleoty musíme rozuměti právě vymezený kus pobřeží sarmatského při baltickém moři, a ne podle některých starších výkladů zátoku řížskou,¹⁾ není pochyby. Není ani třeba s Šafaříkem vykládat, že tím dlužno rozuměti obě zátoky, od starých v jednu spojené,²⁾ neboť dle slov Markianových nevtékal už do ní Chesynos, jak uvidíme, dnešní Dvina západní.

Zajímavost zprávy Ptolemaiovy spočívá v tom, že usazuje Slované pro dobu II. stol. po Kr. v značné rozsáhlosti na březích baltických, — údaj to, jenž dle představy, k níž docházíme na základě jiných dat o starém rozšíření Slovanů, o poměru jejich sídel k sídlům sousedních kmenů germanských a baltských, vzbuzovati mohl pochybnost. Proto také K. Müllenhoff ostře odsoudil tuto zprávu Ptolemaiovu mezi řadu jiných jeho omylů a přičetl ji na vrub nespolehlivosti Ptolemaiově vůbec.³⁾ Výklad Müllenhoffův nemohl mne však přesvědčiti o tom, že by zde byl Ptolemaios vědomě lhal a že by zpráva tato byla nesprávná.

Nechci sice tvrditi, že by byli Slované již původně seděli i na březích moře Baltického, neboť pro to není pozitivních dokladů. Soudím, že seděli na severovýchod od Visly při moři původně kmeny baltské. Ale i když tomu tak bylo, nevidím přece, proč bychom na základě tak určité zprávy Ptolemaiovy nemohli přijati nenásilný výklad, dle něhož Slované v mocném svém vnitřním rozvoji v době předkristové — a že mocný byl, svědčí to, jak v krátkém čase potom zalidnili polovinu Evropy, — z vnitrozemí posunuli se mezi Germany a Balty k moři o několik století dříve, než obvykle bádatelé s Müllenhoffem soudí, a tak se tam uplatnili, že po době Kristově germanští zpravodajové záliv zvali venedským.

Proti přijetí tohoto časného příchodu Slovanů ku břehům baltským neexistuje žádný přímý doklad, spíše jsou doklady pro něj.

¹⁾ Tak učinil na př. *Reichard*; na jeho tab. XII. atlasu starého světa sluje sice vislanská zátoka venedskou, ale na tab. XIII. a XIX. zapsal to již na zátoku řížskou a snažil se to odůvodniti (*Reichard* Sammlung klein. Schriften p. 432). Také *Forbiger* byl původně pro řížský záliv (*Handbuch* III. p. 1125 a II. p. 3) a též *Eichwald* se klonil pro něj (*Alte Geographie* p. 451). Ale ve *Forbigerově* atlasu z r. 1853 zapsán je záliv venedský na východ od Visly.

²⁾ *Šafařík* Sl. Star. I. p. 145 pozn., ač p. 144 vymezuje jej Helou a Vindavou, *Müllenhoff* Vislou a Memelou (*D. A. II. p. 17*). Také *Georgii* (*Europ. Russland* p. 15) s Šafaříkem na oba myslí.

³⁾ *Müllenhoff* *D. A. II. p. 17* »Vertauschung, durch die die beiden volksstämme (Finnen und Slaven) schliesslich an stellen geraten sind, wo nach menschlichem erinern und ermessen weder der eine noch der andre jemals gesessen hat, würde man nur dann lediglich einem unglücklichen zufall schuld geben können, wenn der irrthum nicht mit überlegung dem system der karte angepasst, aus den Finnen mit bedacht eine kleinere völkerschaft gemacht und den Wenden mit unverantwortlich dreister erfindung ein wohnsitz hergerichtet wäre, für den in der wirklichkeit alle und jede bedingungen fehlen.

Uvažme předně, že Gothové neseděli ode dávna při dolní Visle, nýbrž že přišli sem v době poměrně pozdní ze Skandinávie, posunující se přes ostrovy dánské. Sídla jejich v Německu byla původně více na západě v Pomoránsku. Kdo seděl v té době od Visly na východ až po záliv řížský, k němuž ještě Finnové nedostihli? Patrně kmenové slavobaltští. Je možno již na základě této samotné představy prohlásiti myšlénku, že Slované více k jihu posazení (Baltové zaujímalí severní končiny) pronikli k břehům pruským od Visly na východ za nemožnou, absurdní, i kdybychom neměli pro to jiného dokladu? Zajisté ne. Ale my máme i pravděpodobné doklady pro to.

Za takový doklad nerozpakuji se přijmouti řadu oněch starověkých zpráv, pocházejících už z V. stol. před Kr., dle nichž na jih přicházel jantar od řeky Eridanu ze země Venetů. Přese všechno namáhání a přes všechny pokusy, kterými se různí badatelé snažili tyto staré tradice jinak vyložití, zůstává dle mého mínění přece jen ten výklad nejpřirozenější, dle něhož jádro těch zpráv poutá se k Baltu a zmatení baltických Venedů s Venety adriatickými povstalo teprve později na základě podobnosti obou jmen. Soudím tedy, že vskutku původně se tradice tyto poutají k Venedům baltickým, k Slovanům, a poněvadž hlavní skladiště a emporia jantaru byla u ústí Visly, kamž směřovaly dráhy pozemní, nerozpakuji se zprávy ty míti za jeden z dokladů toho, že Slované už dávno před Kr. měli osazeny břehy východně od Visly, vsunuvše se sem širokým klínem mezi Balty na severu a germanské kmeny na západě. Podobně asi i Šafařík soudil.¹⁾

Rovněž tak soudím, že známou zprávu Cornelia Nepota²⁾ o Indech zahnaných na břehy záp. Germanie »vi tempestatum ex Indicis aequoribus« lze pravděpodobně vyložití jedině spojením jména Indů s Vindy. Venedy; dle toho »indica aequora« — je pravděpodobně totéž co Ptolemaiov »záliv venedský«.

Dalším příným dokladem je pak sama uvedená zpráva Ptolemaiova, již bychom směli zahrnouti s Müllenhoffem jedině tehdy, kdyby byla prokázána nemožnost tohoto názvu pro I. a II. stol. po Kr. Ale důkaz toho se Müllenhoffovi nepodařil. Je pravda: po době Kristově súzilo se patrně slovanské osídlení na Baltu. Ze západu zatím tlačili se Herulové, Skirové, Gothové a jiní Germané až do kraje na dolní Visle,³⁾ ze severu pak asi litevské kmeny posouvaly se více na jihozápad tlakem Finů, kteří z jezerní oblasti tlačili se zase k zálivu řížskému.

Ale i tu netřeba souditi, že Slované byli zcela od moře oddělení. Neboť, jestli že vskutku onen čilý styk mezi Gothy a západními Finy, ježž nám pro dobu prvních století po Kr. dosvědčuje dosavadní linguistické badání o poměru řečí germanských a finských, vyvíjel se podle domněni

¹⁾ Sl. Star. I. p. 125.

²⁾ Srv. Mela III. 5, 45.

³⁾ V době Pytheově seděli Gothové patrně ještě na západ od Visly blíže cimbrického polouostrova (proximi Teutonis Plin. XXXVII, 35).

některých na pevnině, ve vnitrozemí, na hranici panství finského a germanského¹⁾, pak musíme si ono zaujetí končin mezi Vislou a Dvinou od germanských kmenů představit na jisto jen jako ovládnutí země starším obyvatelstvem stále osazené,²⁾ osazené Litevci na severu, Slovy na jihu. Nepochybuji, že i za panství gothského Baltoslované zůstali seděti kol zálivu »venedského«, a že by byl nesprávný výklad, dle něhož by byli staří usedlí kmenové před Gothy ustoupili dále do vnitra země a po odchodu těchto zase se sem vrátili! Proto také mohli kupci a sice právě germanští kupci a zpravodajové zcela dobře zvátí záliv pobřeží na východ od Visly venedským i za doby gothského panství, a Ptolemaiovi název tento mohl dojíti tím spíše, že za jeho doby němečtí kmenové, hlavně Gothové, postoupili již dále k jihu,³⁾ opustivše břehy baltické.

Údaj Ptolemaiův zní příliš určitě, než abychom jej mohli prostě odhodit v říši báje a nesprávností, a to tím méně, že mu vlastně nijak neodporuje ani známá zpráva Pliniova o sídlech Venedů mezi mořem baltickým a Tatrami,⁴⁾ ani zpráva Tacitova, jenž líčí, jak Venedové zaujímají celý kraj mezi Peuciny a Finy,⁵⁾ kteří teprve nedávno od severu

¹⁾ Tak na př. Thomsen a nejnověji *A. Snellmann* v práci o staré historii baltických Finnů (*Suomen muinais. yhdistiksen Aikakauskirja*. Helsingfors 1896, něm. resumé p. 139 nsl.). Srv. též *Thomsen V. Den gotiske sprogklassens indflydelse på den finske*. (Kjøb. 1869, něm. od Sieverse. Halle 1870) a téhož *Beröringer mellem de finske og de baltiske Sprog* (Kjøb. 1890). Nestačil by ale pro výklad přejmutí tolika germanských významů obchodní styk se Skandinavií přes moře, a styk s germanskými koloniemi, které jistě již v té době na pobřeží litolytýšském a finském existovaly? Pro tyto staré styky máme doklady v sagách islandských i dánských (Srv. *Snellmann* p. 145, 148). Pak by vůbec nebylo nutno vládu Gothů a j. posunouti tak daleko na sever až k hranici Finů. Na tyto styky soudil bych hlavně z toho důvodu, že dle souhlasných bádání finologů příchod Finů do těchto lotyšských končin, za základě jehož mohli se dostat do intensivnějšího styku s germanskou oblastí, byl poměrně pozdní; padá do doby, kdy Germané byli na odchodu z končin položených východně od Visly, jestli že vůbec kdy tak vysoko zasáhli.

²⁾ Tak dobře soudil *W. Kętrzynski*. *Die Lygier*. Posen 1868 p. 42 nsl. Ovšem jeho další výklad o tom, že Gothi nepřišli od západu k Visle nýbrž od severu do Litvy a Bělorusi postrádá podstaty, rovněž jako mínění, že Slované u Baltu a Visly nebyli (p. 77).

³⁾ Jednotliví kmenové němečtí odsud byli již dávno u Černého moře, jak svědčí na př. o Skirech před Olbii psefisma Protogenovo (*Γαλάτας και Σκίρους πεποιῆσαι συμμαχίαν* CIG. Nr. 2058, *Latyšev* Inscr. I. p. 30). Gothové a Herulové přicházeli tam od konce II. století po Kr. Ale už v popisu Ptolemaiově zřítí možno etapu tohoto postupu, neboť nesedí u něho při ústí Visly nýbrž u Visly na jih pod Venedy: *παρὰ τὸν Οὐιστοῦλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες*. III. 5, 8. Proč by musila býti i tato zpráva zavrhována, kdy celkové představě o ethnolog. rozvoji těchto míst nečiní žádného násilí, nepochopuji.

⁴⁾ Plinius (N. H. IV. 97): *quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis Venedis Sciris (hirris) tradunt, sinum Cylipenum vocari...*

⁵⁾ Tacitus (Germ. c. 46): *Veneti... nam quidquid inter Peucinos Fennoque silvarum ac montium errigitur latrociniis pererrant.*

a východu přišli k zálivu finskému a řížskému! Soudím, že teprve po příchodu a tlaku Finů od severu a po odchodu celé řady germanských kmenů na jih nastaly zde pohyby, v nichž se Slované posunuli dále na západ od Visly a za nimi venedský záliv zaujali opět celý Baltové.

Ostatně, i kdyby celý tento výklad hájící stará sídla Slovanů na březích baltických nebyl přijatelný, zbývá ještě jeden na obranu správnosti zprávy Ptolemaiovy o názvu zálivu venedského.

Dle odpovědi, kterou mi na moji otázku dal výborný znalec filologie baltské prof. J. Zubatý, byl ještě v době Kristové jazyk kmenů baltských tak blízký slovanskému, že si obě skupiny navzájem rozuměly. V očích cizinců, Germanů, mohli pak přirozeně oba kmenové platiti ještě za jeden velký národ, a zahrnováni býti pod jedno jméno Venedů. Tak je vskutku možno, že původně pojem Venedů, Vindů pro Germany i Řimany zahrnoval snad celou baltsko-slovanskou skupinu národů, a v tom smyslu může býti také pojímáno jméno zálivu venedského, jak je podle staré tradice slyšel a zapsal Ptolemaios.

Po mém mínění poutají se však k Baltickému moři ještě jiná zajímavá jména starověká. Jsou to dva názvy, vztahující se nejspíše k pobřeží skythskému: Baunonia a Metuonis (al. Mentonomon, Mecomomon), a jména ostrovů Abalus, Baltia (al. Abaltia), Basilia.

Jména tato uvedena jsou na následujících čtyřech důležitých místech u Diodora Sicilského a Plinia.¹⁾

Diodor V. c. 23. *τῆς Σκυθίας τῆς ὑπὲρ τὴν Γαλατίαν κατανατικρὸν νῆσός ἐστι πελαγία κατὰ τὸν ὠκεανὸν ἢ προσαγορευομένη Βασίλεια. εἰς ταύτην ὁ κλίθων ἐκβάλλει θαψιλὲς τὸ καλούμενον ἤλεκτρον, οὐδαμοῦ δὲ τῆς οἰκουμένης φαινόμενον. τὸ γὰρ ἤλεκτρον συνάγεται μὲν ἐν τῇ προειρημένῃ νήσῳ, κομίζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων πρὸς τὴν ἀντιπέραν ἡπειρον, δι' ἧς φέρεται πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους, καθότι προείρηται.*

Plinius N. H. IV. 94.: insulae complures sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante Scythiam, quae appellatur Baunonia, unam abesse dici cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiciatur, Timaeus prodidit.

O něco dále § 95 dodává:

Xenophon Lampsacenus a litore Scytharum tridui navigatione insulam esse immensae magnitudinis Balciam tradit [eandem Pytheas Basiliam nominat].

Plinius N. H. XXXVII. 35.: Pytheas Gutonibus [Germaniae genti] accoli aestuarium oceani Metuonidis nomine, spatio stadiorum sex milium

¹⁾ Srv. ještě Plin. XXXVII. 61 »Metrodorus Scepsius (adamantem) in eadem Germania Basilia insula nasci, in qua et succinum . . . . a Solina 19, 6 »auctor est Xenophon Lampsacenus a litore Scytharum in insulam Abalciam triduo navigari; eius magnitudinem immensam et paene similem continenti«.

ab hoc dici navigatione abesse insulam Abalum, illo per ver fluctibus advehi et esse concreti maris purgamentum, incolas pro ligno ad ignem uti eo proximisque Teutonis vendere. Huic et Timaeus credidit sed insulam Basiliam vocavit.

Zpráva Diodorova i Pliniova o jantaronosném ostrovu má patrně jeden a týž pramen, jak z totožnosti vět vidno, a sice Timaiia. Timaiovým pramenem pak beze vší pochyby byl Pytheas massilský. Jedná se tu předně o ostrov, jež Pytheas zval Abalus, Timaios Basileia, a k tomu se z Xenofonta Lampsackého připojuje zpráva, z níž na první pohled můžeme soudit, že týž ostrov Basileii Xenofon uvádí ještě pod třetím názvem Baltie (Abaltie). Ostrov ležel »před skythským pobřežím«¹ severního moře, tedy — zdálo by se — patrně v moři baltickém.

Ale lokalisace určitější jest velice obtížna. Do dnes, nejen se nepodařilo zjistiti, který ostrov, resp. ostrovy, jsou jmény těmi míněny, ale není ani zjištěno, jestli je vůbec hledati máme v moři baltickém, při břehu staré Skythie-Sarmatie.

Jádro celého sporu, jenž se k jménům těmto poutá, spočívá v následujícím: buď s K. Müllenhoffem uznáme, že Pytheas, od něhož zprávy pocházejí, nepřišel vůbec do Baltického moře, ale jen k západním břehům polouostrova cimbrického, k ústí Labe a toto pobřeží měl a zapsal za skythské pobřeží; anebo uznáme, že ať došel kamkoliv, zde na severu aspoň z doslechu se dozvěděl o skutečném skythském pobřeží jantaronosném, a tyto zprávy, jež zapsal, týkají se tedy přece moře Baltického.

Dříve se soudívalo, že se Pytheas po lodi vskutku doplavil až do těchto východních končin. Tak soudil na př. Brehmer, Forster, Voigt, Wilhelm, Zeuss a Šafařík¹⁾, z novějších na př. ještě Vivien de St. Martin, Cuno, Florinskij a Mair²⁾.

Jinak K. Müllenhoff³⁾ V první části svého díla o starožitnostech německých (I. p. 474 ml.) pokusil se r. 1870 o neobyčejně obratný důkaz,

¹⁾ Brehmer (Entdeckungen im Alterthum. Weimar 1822, II. p. 367 nsl.), Forster (Gesch. der Entdeckungen p. 35), Voigt (Gesch. Preuss. I. p. 19), Šafařík (Sl. St. I. p. 122), Wilhelm (Germania p. 326), Zeuss (Deutschen p. 268).

²⁾ Vivien de St. Martin (Histoire p. 106), Cuno (Skythen. p. 100), Florinskij (Первоб. Славяне I. p. 30. Mair v práci jinak velmi dobré (Jenseits I. p. V. nsl. II p. XXVI.) soudí docela, že Pytheas došel až k Dvině nebo ještě spíše k Nevě!

³⁾ Před Müllenhoffem na př. už Nilsson (Ureinwohner des skandinav. Nordens. I. p. XII, 112) soudil, že Pytheas došel jen do Severního moře. Pobřeží od Skadenu do Nizozemska měl za Mentonomon (název původu galského); také Ukert (Geographic II., 2, 34 a III., 1 p. 5, 86, 88) jantaronosné ostrovy i Mentonomon hledal na západě; Joachim Lelewel (Pythéas de Marseille et la géographie de son temps. Publié par J. Straszewicz. Paris 1836, p. 43) dovedl Pytheu jen k Labi, podobně Voss (Abh. üb. ältere Weltkunde dle Voigta Gesch. Preuss. I., p. 19). G. M. Redslob (Thule. Die phoen. Handelswege nach dem Norden insb. nach dem Bernsteinlande sowie die Reise des Pytheas von Massilien. Leipzig 1855) měl za jantarorodnou zem západní břehy cimbrického poloostrova (p. 28).

že celá tato končina, již Pytheas popisuje, leží ne na východ ale na západ Šlesvíku-Holštýnu. Pytheas dále nedošel než sem, a co zde viděl, to popsal, máje to již za břeh skythský. Jemu hranicí Keltiky a Skythie byl Rýn, Germanie neznal (p. 480, 487). Mentonomon jest velký záliv na západ od cimbrického poloostrova, a ostrov Abalus — Baltii — Basilii s jinými bezejmennými, hledati musíme ve skupině ostrovů zde roztroušených, jež Římané později zvali Glaesiami (Plin IV. 103), novější řečtí zeměpisci Elektri-dami. Při tom ovšem dlužno přijmouti, že svrchu uvedení autoři přehnali mnoho, vykládajíce o jedno- až třídní plavbě z pevniny na ostrov, vykládajíce o jeho velikosti, o hojnosti jantaru atd. Dle Müllenhoffa dlužno také čísti místo *IOPTONEΣ* — *TEITONEΣ*, neboť Gutoni — Gothové v končinách těch nebydlili, ale seděli tam Teutoni.

Müllenhoffův výklad dobyt si zprvu obecného uznání¹⁾. A také není pochyby, že jedna věc zůstává i na dále neotřesená ve své pravděpodobnosti, totiž: že vskutku Pytheas, jako před ním po moři Foeničané, nepřišel asi do Baltu, ale jen do Severního moře. Bouřlivý průliv mezi Jutskem a Skandinávií byl pro starověké plavce příliš nebezpečný, a proto se na východ nedostávali. (Srv. výše uvedené zprávy Strabona, Markiana Herakleoty a kosmografa ravennského o nepřístupnosti baltických břehů.) Ale jinak je s otázkou, jestli pod skythským pobřežím u Pythea rozuměti máme jen západní břehy germanské! V tom bodu důkaz Müllenhoffův postrádá již přesvědčivé síly a není divu, že zde nastala také v poslední době proti němu reakce.

Tak *H. Kothe*²⁾, *G. Kosinna*³⁾, a také *H. Berger*⁴⁾ soudí, že Pytheas dostihnul ovšem jen končin při ústí Labe, ale že se zde dozvěděl o baltických březích jantarových, zprávy ty zapsal, — a že se tedy týkají vskutku břehů vlastní Skythie.

Souhlasím v tom bodu s jmenovanými autory, ač jdu, jak vyložím, ještě dále, pokud se bližšího určení týká. Proti náhledu Müllenhoffovu měl bych tyto hlavní důvody, na základě jichž bych lokalisoval vše v moři Baltickém u vlastní Skythie:

1. Jedná se zde o břehy bohaté na jantar, a takovými vždy byly od starověku až po dnes břehy pruské,⁵⁾ třebaže v starších dobách

¹⁾ Srv. recenzi Müllenhoffova díla od *A. v. Gutschmida* (Kl. Schr. IV., p. 134). Z novějších soudí tak ještě na př. *Bunbury* (History I., p. 596), *Tozer* (History of anc. Geogr. p. 163), *G. Hergt* (Die Norlandfarth des Pytheas. Halle 1893. Diss. p. 31 nsl.), *Hopf Dr. L.* (Die Kenntniss Germaniens in Alterthum. Coesfeld 1890, p. 37), *Kętrzynski* (Lygier p. 1, 39).

²⁾ *H. Kothe* Die Bernsteininsel bei Timaios. (Jahrbücher für class. Phil. 1890, p. 184.)

³⁾ *G. Kosinna*. Die Sueben im Zusammenhange der ält. d. Völkerbewegungen (Westdeutsche Zeitschrift IX. 1890, p. 215; cf. Indogerm. Forschungen 1896 (VII.) p. 294.

⁴⁾ *H. Berger*. Geogr. Fragmente des Eratosthenes (Leipzig 1880), p. 213, pozn. 5 a Gesch. der wissensch. Erdkunde III., p. 39.

⁵⁾ Srv. na př. debattu o obchodu jantarovém na anthropol. sjezdu německém v Lübecku r. 1897 (Correspondenzblatt der d. antr. Ges. 1897, p. 123). Nověji pěkně

export ze západního pobřeží převyšoval. Nechci však váhu tohoto důvodu přeceňovat.

2. Vážným důvodem je mi to, že břehy západní Germanie a končiny před ústím Labe staly se brzy potom Římanům známými, ale název Mentonomon, Baunonia, Abalus — Baltia — Basilia se více v literatuře o těchto krajích nevyskytuje. Což by byla zanikla ta jména tak úplně během 3 až 4 století? Za to se na př. jméno Abaltie, jak uvidíme, vyskytuje hojně na středověkých mapách světa, založených vesměs na starých římských mapách, jako jméno jakéhosi neznámého ostrova daleko na severu. Z toho je viděti, že pozdější římský vzdělaný svět, římsští zeměpisci nijak neztotožňovali jména ta s končinami u ústí Labe, s nimiž se zatím blíže seznámili, ale že to byla patrně jména končin v moři jin neznámým, jakým zůstalo vždy Římanům moře Baltické (Strabo, Markian).

3. K tomuto negativnímu dokladu přistupuje pozitivně to, že římsští zeměpisci jak vidno z Plinia, kladli jména ta vskutku do moře Baltického. Plinius líče pobřeží od Baltie k Hispanii, uvádí na východě jména, o němž nám jde, a potom teprve v IV. § 97. přichází k popisu polouostrova cimbrického (promunturium Cimbrorum excurrans in maria paeninsulam efficit). V jeho představě ležely tedy zmíněné ostrovy na východě cimbrického poloostrova.

4. V severním moři není žádného ostrova »nesmírné velikosti«.

5. Přímou se hovoří o tom, že končiny uvedené ležely před Skythií a že u nich seděli Gothové — což obě jest správné, a není třeba emendace. Emendovat Guttony v Teutony bylo nutno jenom Müllenhoffovi, aby mohl lokalisaci přenést na západ. Ale ani »proximisque Teutonis« netřeba měniti v Guttonibus¹⁾, neboť v době Pytheově seděli patrně Gothové ještě od Visly dále na západ a byli tak sblíženi se sídly Teutonů, jimž jantar předávali patrně proto, že lodě obchodníků na východní břehy gothské nikdy nepřicházely, ale ovšem k břehům teutonským²⁾.

6. Konečně dodatkem uvádím za důvod svého mínění i uvedený možný výklad názvu Mentonomon a souvislost jména Baltie s názvem moře Baltického.

na stanice této východní obchodní cesty ukázal Dr. *J. Partsch* (Schlesien, Eine Landeskunde I, p. 332 nsl). Pro staré spojení Samlandu s Itálií uvádí Mair také to, že prý Litevci přejali výraz pro zlato z latiny (lit. *ausis*, *auksas*). Srv. *Mair* (Jenseits I. p. XVIII., II. p. XXX.). Nejisto, neboť se zdá, že obě řeči přejaly výraz cizí.

¹⁾ Tak *Zeuss* navrhl (Die Deutschen p. 135), a *Belger* schválil spíše než emendaci Müllenhoffovu (Literarisches Centralblatt 1888 p. 331). *Kothe* (l. c.) poukázal na jiné Gothy ve švédském Gottlandě. Jiní dříve ještě jinak vykládali. Tak na př. *Adelung* a *Ukert* myslili na Jüty v Jütlandě, *Forster* na pruské Gudy (*Ukert* III. 1, 5), kteréžto mínění znovu též *Mair* hájí (Jenseits I, p. XI.), a stotožňuje s nimi i *Ptolemaiovy Γούθωνες*. *Kosinna* a *Much* jsou nakloněni míti tyto Gutony i Teutony za přípisek Pliniův (We tdeut. Zeit. IX. p. 24, Deutsche Stammsitze p. 9). *Detlefsen* ve svém vydání čte Guonibus místo Guttonibus (dle ruk. bamb.).

²⁾ *Mair* klade Teutony zbytečně příliš daleko na východ mezi Labe a Persantu (Jenseits I, p. XIII, II., p. XXVIII.).

Přijímajíce z těchto důvodů povšechnou lokalisaci Mentonomonie, Abalu — Baltie — Abaltie v moři Baltickém, neodstraňujem ovšem ještě obtíže přesnějšího určení uvedených míst, obtíže zal v nedosti správném podání Pytheově. Proto se v těchto detaillech vý stále velmi rozcházejí.¹⁾

Pokud se pak jednotlivostí týče, dospěl jsem k následujícímu.

Jméno velkého zálivu, u něhož bydleli Guttonové, jest v rukopis na jisto pokaženo.²⁾

Z možných výkladů nerozpakoval bych se nikterak přijmouti z lepší vyklad, dle něhož pokažená rukopisná čtení Mentonomon, tuonidis, Meconomon — nomine, povstaly pokažením půvo Pliniova »Veneton« — nebo »Venton cognomine³⁾, a následkem toho stiti záliv tam, kde ještě později Ptolemaios zapsal οὐθενδικός, a kdyby bylo možno míti čtení Mentonomon za nejzaručenější. Shoc by se s tím výborně nejen to, že Pytheas k němu umístil sídlo C sedících tehdy již západně u Visly, ale i pozdější u Mely a Ptol

¹⁾ Tak *Kothe* (l. c.) vidí v Abalu-Baltii dánský ostrov Falster, v Baunonii holm, *Kossinna* l. c.) Baunonii má za břeh pevniny pruské, *Dziadoszycki* (Wiad. p. 216, 226, 233, 235) hledá Mentonomon v zálivu mezi Šlesvíkem a Hannoverem nonii ve výspě při ústí Visly, Baltii v již. Švédsku, *Sadowski* (Handelstrassen má Baunonii za Samland utvořený deltem Prégely, ačkoliv Abalus klade na Dánska, *Haag* (Die Völker um die Ostsee. Balt. Studien 1878 p. 279) vidí Baltii landu, *Vivien de St. Martin* (Histoire p. 107) v Bornholmu, *Mair* (Jenseits I., Abalus v Samlandu, Baltii v Skandinavii (p. XVI.). Ze starších na př. *Šafařík* dli šího výkladu *Thunmanna*, *Voigta* a *Reicharda* viděl v Baltii Samland, v Ment protilehlé pobřeží Sarmatie (Sl. St. I. p. 131), *Lelewel* (Pythéas p. 42) v Rauron »Scythie Raunone ou Rhénane = Scythie au de là Galatie ou Celtique«, v i nomu pak záliv labský, kamž též kladl *Basilii* (p. 43). *Forbiger* (Handbuch III.,) hledal Mentonomon v kurském Haffu, *Bessel* (Über Pytheas von Mass. 1850, p. 6 v Kattegatu a Abalus v Bornholmu; *Voigtovi* (Gesch. Preussens I., 45) *Basilia* = ricta = Rauronia = Abalus = Samland; vyložena tamtéž řada starších výkladů. (Deutschen p. 269 nsl.) vidí v Mentonomu pobřeží kurského Haffu, v Abalu kurs běžek se Samlandem, v Baltii Skandinavii, *Basilii* pak má za počtělý tvar ostrova Osilie, dnešního Oeslu (jiný tvar Osericta).

²⁾ Rukopisy mají metuonidis (metuonides) nomine (c. Leidensis sive Chiffletianus) a meconomon nomine (c. Laurentianus).

³⁾ Výklad ten podal první *K. Müller* Ptolem. Geogr. I., p. 423). V origi řeckém textu stálo by asi ἀνάγκησιν ὠκεανὸς τοῦ Βερετῶν ὀνομασίμων. Šafařík četl a Mentonomon za litevské jméno pobřeží litevského a stotožnil je s krajem u (XXXVII. 39. Osericta zvaným. V tom jméně viděl pak starší skandinávský Estonska Austriki (Slov. St. I. p. 131, 497). Rukopisy mají: quam vocari Se (c. Bamberg), Oserictam (C. Leidensis Lipsii); *Harduin* četl Oserictam. *Zeuss* Oserictu stotožnil s *Basilii*, *Osilii*, dnešním Oeslem. Mentonomon vykládali *Schl Thunmann* z finštiny, *Bayer* z řečtiny, *Praetorius* z pruštiny (*Ukert* III. 1 p. 8 vzpomínali na dnešní ves Medenau na Samlandě *Cune* Skythien p. 110, jenž c se klóní k původu finskému). Srv. jiné výklady u *Fuhra* de Pythea p. 145), *F* (Entdeckungen p. 36), hlavně u *Voigta* (Gesch. Preussens I., p. 22 nsl.).

zachovaný název. Tím bychom zároveň nabyli nového dokladu pro starobylost Venedů, Venetů při moři baltickém.¹⁾

Výklad a lokalisace názvu *Baunonie* jest však ještě nejistější. Šafařík, přijav za základ tvar zapsaný v ruk. t. zv. Chiffletském (c. *Leidensis Lipsii* saec. XI.) *Baunoma*, četl jej *Vannoma* a vykládal »ostrov Vanů, Slovanů«. ²⁾ Sluliť severním Germanům Slované též Vannové jako Čudům. Výklad tento dlužno však zamítnouti proto, že opírá se o tvar patrně zkažený. Nejlepší rukopisy mají zapsáno *Baunonia*, v druhé řadě *Raunonia*.³⁾ Tím již výklad Šafaříkův padá. Ovšem i jiné výklady, jež zde byly podány, jej nenahradily.⁴⁾

Také umístění *Baunonie* jest zcela nejisté. Kloužil bych se však spíše k tomu, že označil tak *Timaios* část pobřeží skythského, jak Šafařík a Müllenhoff, a ne jeden z ostrovů před ním, jak Ukert a Kothe vykládají.⁵⁾

Nejvíce obtíží působí však výklad jmén *Abalus* — *Baltia*, *Abaltia* — *Basilia*.

Obecně se přijímá, že máme před sebou jen obměny jednoho jména. Které z nich je však původní, nebo aspoň původnímu nejbližší, je těžko rozhodnouti. Jeden tvar asi odpadá: *Βασιλεια*, jež, dle všeho, jest jen graecisovaná forma původní nebo překlad jména. (Srv. Müllenhoff D. A. I. p. 478.)⁶⁾ Z ostatních Müllenhoff (I. p. 477) měl za původnější formu Solinovu *Abaltii*. Výklad jména jistoty nepodává. *Abalus* i *Abaltia* různé byly vykládány bez většího štěstí⁷⁾.

¹⁾ O výkladu názvu »aestuarium« a udaný rozměr 6000 stadii bylo mnoho sporů. Srv. práce *Mairovy*.

²⁾ *Šafařík* Sl. St. I., 132, II., 677. Přijal též *K. Müller* (Ptolem. I. p. 423).

³⁾ *Baunonia* A' (codex *Leidensis Vossianus*) E², F², *raunonia* E¹ (Paris), F¹ (*Leid. Lipsii*), *raunoniam* D. (*vaticanus*), *raunoniam* R. (*riccardianus*). — *Raunoniam* četl *Harduin*.

⁴⁾ Srv. *Müllenhoff* D. A. I. p. 483. Uvádím také pokus hr. *Dzieduszyckého*, jenž čte *Vannonia* z *Timaiova βαρνόνεια* místo *φαννόνεια* a vykládá, že *Vanny* zvali zde Slované keltičtí *Bojové* sedící od *Odry* na jih až k *Pádu*! (*Wiadomości* p. 220, 233, 235). *Peschel* domníval se, že pravé čtení je *Rannovia* a vykládal z dan. *ra n* — *jantar a via* — ostrov, jméno *Rannovia* za skandinávský název pruského jména *Baltie*. Přijal to i *Cuno* (*Skythen* p. 127). *Voigt* (*Gesch. Preussens* I., p. 47) vykládal čtení *Rauronia* z názvu svatého pole *Romove*, snad *Raumove*, na *Samlandu*, jemuž dal *Pytheas* přívlastek *βασιλεια*.

⁵⁾ Srv. *Fuhr* De *Pythea* p. 143.

⁶⁾ *Gutschmid* (*Kl. Schr.* IV. 135) soudil, že *Pytheas* vedle formy *Ἰβαλος* užíval i adjektivní formy *ἡ Ἰβαλισία νῆσος*, což se korrumpovalo v *ΒΑΛΙΣΙΑ* a pak v *ΒΑΛΙΑΙΑ* nebo *ΒΑΑΚΙΑ*.

⁷⁾ Srv. *Müllenhoff* l. c. Jiné výklady u *Rougemonta* (*Bronzezeit* p. 445 nsl.) a *Nilssona* (*Ureinwohner Skandinaviens* I. p. 115) z keltštiny, u *J. Lubbocka* (*Vorgeschichtliche Zeit* I. p. 67) od fenického *Baala*, u *J. Grimma* (*D. Gr.* III. p. 448) z germanštiny, u *Brehmera* (*Entdeckungen im Alterthum* II. Weimar 1822, p. 56) z indštiny, u *Redsloba* (*Thule* p. 57 od *bält* — *pás*), *Voigta* (*Gesch. Preussens* I. p. 47, z řeckého

Pro tvar Baltia by svědčilo nejvíce to, že se v historické době patrně též název udržel ve jméně moře tamějšího, moře Baltického. Müllenhoff byl sice proti tomu, ale bez hlubšího důvodu a patrně jen veden tím, že neshodovalo se to s jeho teorií, dle níž všechna ta jména dlužno hledati na západě cimbrického polouostrova.

Jest tu však ještě jedna věc úvahy hodná. Musím doznati, že z textů uvedených nevysvítá nijak jistota toho, že by svrchu uvedené čtyři tvary, byly vskutku jen obměnou jednoho jména a vztahovaly se k jednomu ostrovu, specialně, že by Abalus a Baltia byly totožny. Stotožnění zakládá se na jediné větě Pliniově § 95: »eandem (totiž Baltiam) Pytheas Basiliam nominat.« Ale kladu na uváženu, jestli vzhledem k jinému dosti určitému rozlišení nemáme větu tuto považovati jen za chybný přípisek Plinia nebo některého opisovače k výňatku Xenofontově, větu, která i jinak na sobě nese zřejmou stopu omylu a přinutila také Müllenhoffa k emendaci.

Uvažme předně, že Pytheas, hovoře o ostrovu jantaronosném, jež zval Abalus — »huic et Timaeus credit sed insulam Basiliam vocavit« — praví dvakráte, že vzdálen je den cesty od pobřeží. Ale Xenofon Lampsacký, z něhož vypsána zpráva o Baltii, praví že jest to ostrov tři dni cesty vzdálený a velikosti nesmírné. Kdyby jiného důvodu nebylo, neměl by jistě nikdo příčiny ztotožňovati Abalus s Baltií.

Důvod pro obvyklé ztotožnění jest jen jeden a sice přípisek připojený k uvedené zprávě Xenofontově: »Xenophon L. a litore Scytharum tridui navigatione insulam esse immensae magnitudinis Balciam tradit: eandem Pythaeas Basiliam nominat«, zde tedy jednou pro Abalus a podruhé pro Baltii uvádí se druhý název »Basilia«.

Přípisek tento jest však zřejmě zkomolen a chybný. Neboť srovnáme-li všechny (p. 44) uvedené zprávy mezi sebou, vidíme, že je zde předně zřejmý omyl ve jméně autora. Ne Pytheas ale Timaios zval ostrov onen Basilií. To cítil také Müllenhoff dobře a snažil se proto větu emendovat takto »eandem Pytheas < Abalum, Timaeus > Basiliam nominat«. Soudil bych však (bez této emendace), že nejspíše Plinius sám nebo psář kterýsi sveden byv u zprávy Xenofontovy podobností jména, tento chybný přípisek připojil, že však v Xenofontovi samém podobného nic nebylo. Právě tak musíme míti ve vedlejší zprávě za pozdější přípisek slova: [Germaniae genti]. Důvodem hlavním mi je právě ona nesprávnost přípisku. Xenofon o Baltii psal, Timaios o Abalu — Basilií. Pak bychom ovšem měli před sebou zprávy dvě o dvou různých ostrovech, jednom bližším jantarorodném, druhém velikosti nesmírné a vzdáleném. Nechci se sice definitivně pro

---

ἀβιβίλος nepřístupný, svatý). *Hug* (Peripl. Hannonis 5) změnil Abalum v Alabum a domníval se, že zde Pytheas mluvil o (a)labském ostrově při ústí Labe (cf. *Ukert* III. 1, 86). Srv. též *Safařík* Sl. St. I. p. 493.

tento výklad rozhodnouti, ale myslím, že má pro sebe právě tolik ne-li více pravděpodobnosti, jako výklad první ¹⁾.

Blíže lokalizovat tyto ostrovy, resp. ostrov, jest těžko. Hledáme jej ovšem v Baltickém moři, ale přijmeme-li ztotožnění všech jmen, setkáváme se s takovými odpory v určení vzdálenosti od břehu, že určitější rozhodnutí je prostě nemožné. Lépe jsme již na tom v případě rozlišení dvou ostrovů. Jantaronosný ostrov mohl by pak býti nejspíše Samland, jak Šafařík chtěl. Naň by svědčilo množství jantaru, o němž zpráva hovoří, také vzdálenost jednodenní by nepřekážela, neboť ji musíme počítati patrně z přístavu, v němž se soustřeďoval tento obchod, a ten byl kdesi při ústí Visly. Odtud vycházely lodě pro jantar. Ale co je Baltia? Jest to Bornholm nebo některý z ostrovů dánských? Či docela vzhledem k naznačené ohromné velikosti Skandinávie?

Při tom jest zajímavé, že Baltia, Abaltia figurovala ještě dlouho na středověkých mapách světa a to vždy jako neznámý ostrov na dalekém severu se nalézající (nejen nad Evropou ale i nad Asií). Jména její jsou různě zkomolena; tak čteme Abaltia na mapě Jindřicha Mohučského, Abatia in[sula] v mapě žaltáře londýnského, Albatia, Albacia na mapě herefordské a Lambertově. ²⁾

Jenže, jak zřejmo, této lokalisace pro starověk užití nelze. To jedině z toho vidím a za závažné považuji, že Abaltia na starých mapách římských platila za ostrov v neznámém, nepřístupném moři, a to ovšem v mnohem větší míře platí pro moře baltické než pro severní nad západní Germanií.

A totéž potvrzuje i zřejmá kontinuita jména Baltia s pozdějším názvem moře baltického, ⁴⁾ k čemuž ještě připojiti lze starý už Schlözerem, Forsterem, Wilhelmem a jinými podaný a mnohými badateli přijatý, přirozený výklad názvu toho z litev. *báltas* bílý, kterýmž se zároveň staré obývání Litevců při východním břehu Baltu pěkně prokazuje. ⁵⁾ Müllenhoff nazývá to ze svého stanoviska ovšem jen »grundlose Combination« (l. c. p. 477).

¹⁾ Jiný výklad podal *J. Geffken* (*Timaios' Geographie des Westens*. Berlin 1892. XIII. Heft der Philol. Unters. p. 69). Dle Geffkena prý Timaios označil ostrov dvěma jmény, řeckým a barbarským, tak, jak to našel v Pytheovi. Ale jednou uvedl jedno, po druhé zase jiné jméno. Plinius, jenž tomu nerozuměl, domníval se nalézt v tom odpor mezi Timaiem a Pytheou. Výklad tento uvádí se i v encyklopedii Paulyho-Wissowy (s. v. Basileia).

²⁾ *Lelewel J.* (*Pythéas* p. 40) hleděl odporům ujíti pomocí pozměněného slohu a punktace u Plinia. *Dr. Max Fuhr* (*de Pythea Massiliensi dissertatio*. Darmstadt 1835) doznává upřímně p. 146, že se nedovede vyplést z uvedených odporů. Obšírně zdůvodňoval rozlišení obou ostrovů *Redslob* (*Thule* p. 53).

³⁾ *Miller Mappae mundi* l. c.

⁴⁾ *Dzieduszycki* soudí, že název Baltia náležel moři, ale omylem Pytheou byl přenesen na kraj jižního Švédska (*Wiadomości* p. 218, 233).

⁵⁾ Přijal jej též *Šafařík* (*Sl. Star.* I. p. 492), nověji i prof. *Zubaty* (*Česká revue* 1898 p. 1410).

Více určitějšího o názvech těchto říci nelze. Ze všeho lze jen souditi, že se u jednoho ostrovu při skythském břehu baltického moře ve velké míře v starověku sbíral jantar, jenž se dovážel k ústí Visly ke Gothům tam usazeným a od těch dále byl prodáván na břehy západní. Že při tomto obchodu s jantarem byli účastněni i Slované, není pro mne pochyby. Svědčí mi na to zejména ono velké zmatení tradic, které později nastalo tím, že si staří zmátli jméno Venedů, od nichž jantar přicházel s Henety adriatickými, jak jsme se již o tom zmínili.

Ještě tři jména ze starověku spojovala se s těmito končinami: záliv Cylipenský, ostrov Latris a ostrov Eliksoia.

O prvních dvou praví Plinius (N. H. IV. 97.): »quidam haec habitat ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis Venedis Sciris (Hirris) tradunt. sinum Cylipenum vocari et in ostio eius insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.«

Bližze určití a lokalisovati záliv cylipenský a ostrov Latris je na základě této zprávy nemožno.¹⁾ Musíme se spokojiti pouze s tím, že je umístíme k baltickému pobřeží, neboť Plinius postupuje tu v líčení od východu k západu.

Jiné jméno pro jakýsi jantaronosný ostrov, zachováno jest u Stefana byzantského: Ἐλίξοια.²⁾ Dle zprávy Hekataia nalézala se totiž tato Eliksoia také den plavby od jantaronosné řeky Karambyka, řeky jinak úplně neznámé.

Hr. Dzieduszycki neváhal ztotožniti tuto Eliksoju s Baunonií u ústí Visly.³⁾ Jest to však úplně nejisté, rovněž tak výklady, pojící se k zprávě o ostrovu Epigii, o severních ostrovech aeonských a fanesijských, kde žili dle pověstí lidé se znetvořenými těly,⁴⁾ a k zprávě Melové o řadě ostrovů bezejmenných, jež v čas odlivu se pojí s pevninou.⁵⁾

Jezera vnitrozemská.

Ačkoliv se velká vnitrozemská jezera, jež se nalézají v severní části Rusi, vymykala známosti Řeků a Římanů, neboť přímých styků s konči-

¹⁾ Ukert stotožnil záliv cylipenský se zátokou vých. od Visly (III. 1. p. 96), Reichard (Kl. Schriften p. 434 a Orbis Terrarum 1848. Tab. V.) se zálivem finským, tak po něm i Forbiger (Handbuch III. p. 1125), ale ve svém atlasu »Orbis terrarum« z r. 1853 už se zálivem řížským (posunuv zároveň jméno venedského zálivu od Rigy k Visle). Georgii (Russland p. 15) má cylip. záliv jako Reichard za finský. Nověji Holz (Beiträge zur d. Alterthumskunde I. p. 26) soudí na zátoku gdanskou.

²⁾ Stef. Byz. Ἐλίξοια νῆσος Ἐπιβοριῶν ὅτι εἰάσων Σικελίας ὑπὲρ ποταμοῦ Καραμβύκα. οἱ νησιῶται Καραμβύκα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὡς Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης (z Herodiana).

³⁾ Hr. Dzieduszycki (Wiadomości p. 220).

⁴⁾ Srv. o tom více u Müllenhoffa (D. A. I. p. 488 nsl.).

⁵⁾ Mela III. 6.

nami těmi neměli,¹⁾ přece se vyskytuje několik zpráv o vnitrozemských jezerech, z nichž prý vyvěraly velké řeky pontské a to Tyras, Hypanis, Borysthenes a Tanais.²⁾ Ve skutečnosti však řeky ty dnes ze žádných velkých jezer nepramení. Proto dlužno zprávy ty vyložiti buď v ten smysl, že se řečtí kolonisté na Pontu dozvěděli od domácích obchodníků jakési neurčitě zprávy o existenci velkých jezer na severu Rusi a spojili je omylem s pramenisky velkých řek, z nichž vskutku Dněpr a Don nedaleko od nich pramení, anebo že u řeky Tyru a Hypanu za toto jezero měli bližší a známější bažiny volyňské, domnívajíce se, že tam obě řeky pramení.³⁾

Totéž platí asi i o velkém jezeru vnitrozemském, jež zove Ptolemaios (III. 5, 6.) *Ἀμάθοκα λίμνη* a skrže něž prý tekla řeka Borysthenes, dnešní Dněpr.

Nejspíše staří, neznajíce pramenů Borysthenu a domnívajíce se (jak z Ptolemaia I. c. víme), že se stékal ze dvou ramen, severního a západního, plynoucího z jezera amadockého, měli za toto druhé rameno řeku Pripjať, pramenící a tekoucí v kraji vodami přeplněném (nebo Bere-

¹⁾ Že severních jezer pozdější zavolocké Čudi starověk přímo nepoznal, o tom není pochyby. Obchod řecký do těchto končin jistě nedocházel. Ještě Strabon praví výslovně (II. 4, 6): οὔτε τοῦ Τύρα τῶν πηγῶν κατοπτειμένων οὔτε τοῦ Βορυσθίνου οὔτε τοῦ Ἰπάνιος πολὺ ἂν εἴη ἀγνωστότερα τὰ ἐκείνων ἀρκτικώτερα. Nejblíže obchodní cesty baltické byl Ilmen, ale jeho jméno vyskytuje se teprve v kronice zvané Nestorově (И.ѦМЕРЪ), a ovšem vedle něho už i staré jméno Ladogy — Ладого. V tu dobu šla už na jisto k Ilmeni hlavní obchodní cesta z Dněpru přes Dvinu a Lovat, jež končila Volchovem a jezerem něvským. Tím však nevylučuji a nezamítám výklad, dle něhož se mohly již k starým Řekům pontským dostat prostředkem domácích obchodníků jakési temné zprávy o existenci velkých jezer na severu Rusi, jak na př. *Mannert* (Geographie IV. p. 104), *Bonell* (Beiträge I. p. 102) a *Mair* (Land der Skythen II. p. 626) soudili. Dokladem mohla by býti na př. Herodotova slova IV. 20 Μελαγχλαίων δὲ τὸ κατῴπερθε λίμναι καὶ ἔρημος ἐστὶ, a Plutarch, jenž dī (περὶ τοῦ πρώτως ψυχροῦ) Σκυθίαν δὲ καὶ Θράκην καὶ Πόντον οἱ πεπλανημένοι λίμνας τε μεγάλας ἔχειν καὶ ποταμοὺς διαρρεῖσθαι βαθέσι καὶ πολλοῖς ἰστοροῦσιν...

²⁾ Herodot o Tyru, Hypanu a Tanaidu (IV 51, 52, 57, 123). Srv. Eustath. ad Dion. 663, Eforos o Tanaidu (Anon. Peripl. 75, Skymnos 870).

³⁾ Tak o Tyru soudil na př. hrabě *Dzieduszycki* (p. 182), *Szaraniewicz* (Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathenvölker. Lemberg 1871, p. 23) má za toto jezero bažiny, počínající na horním Dněstru od vtoku Stwriaže až k ústí Wereszycy, podobně *Mair* (Land der Skythen II. p. 61 b). Ostatně prý na jaře rozlévají se vody na pramenech Dněstru tak, že celý kraj v Podolí vypadá jako jezero (Peterm. Mitth. 1881 p. 169).

Jest však zajímavo, že na mapě Ruska z r. 1595 od Viléma Barentsoona, jež jinak kreslena je na základě nového poznání nížiny ruské, vytéká také ještě Bug z jezera, s nímž je spojen i Torisis (Dněstr). Jezero nakresleno mezi Lvovem, Braclavem a Kamencem. (*Nordenskiöld*. Facsimile-Atlas p. 39.) Na mapě J. Zieglera z r. 1532 zase Tanais a Borysthenes tekou z jezera v horní Rusi zv. Albus Lacus (ibid. p. 57).

Domnělé Herodotovo jezero, z něhož Tanais vyvěrá, *Heeren* (Ideen über die Politik IV. ed. 1824, I. 2. p. 268) chybně stotožňoval s dnešním Ivanovým jezerem, pravě, že je Herodot znal, což po něm i jiní přijali.

zinu?). Dle toho bychom v domnělém amadockém jezeře mohli vidět nejlépe jezera a bařiny mezi Brestem litevským a volyňským Vladimírem, o nichž staří dobře mohli vědět proto, že leží nedaleko obchodní cesty vislanské.¹⁾ Tento výklad opírám ještě o zprávu Pliniovu, dle níž Borysthenes vznikl v zemi Neurů; ²⁾ země Neurů ale nacházela se právě v těchto končinách.³⁾

Hůře je s umístěním velkého bezejmenného jezera, jež se dle Herodotovy zprávy (IV. p. 109) rozkládalo uprostřed hustých hvozdů, které pokrývaly zemi Budinů, a v jehož rákosí žili bobři, vydry a jiná zvířata se čtverhrannou hlavou.

Umístění tohoto jezera jest totiž závislo od toho, kam Budiny Herodotovy usadíme, a to jest posud otázkou velmi spornou. Kladouť je někteří daleko na východ, za Don na Volhu, jiní zase na západ Rusi. Sám bych z největší části přijímal starý výklad Šafaříkův, jež Budiny vedle Neurů umístil na západě Donu. Dle toho bychom ovšem velké jezero budinské hledati musili pak buď v močálech běloruských, jak Šafařík učinil, ⁴⁾ nebo spíše v kterémsi kraji střední Rusi. Více viz o sídlech Budinů a Neurů na konci této knihy.

Ř e k y.

Řeky staré Sarmatie rozlévaly se do tří moří: Černého, Kaspického a severního Baltického.

Největší část starověké Sarmatie náležela do úvodí moře Černého; proto, jak přirozeno a již z předešlého vidno, seznámil se klassický svět také nejlépe s vodní sítí černomořskou. Kaspické moře poznali Řekové teprv později a také severní, oblévající ústí Visly, zůstalo dlouho nepřístupno a neznámo. Ale i v úvodí černomořském nesařala známost hluboko do vnitra země. Z autopsie poznali Řekové a Římané ponejvíce jen pobřeží a ústí

¹⁾ Tak i *Kolster* (II. p. 18) a *Tomaschek* soudí (*Pauly-Wissowa Realencykl.* s. v. Amadokoi. Jméno má za skythské a spojuje je s ved. *amad* (požívající syrového masa) v protívě ku *yavad* (požívající obilí). *Reichard* pomyslel na Berezinu a staré *jakési*, prý dávno již vypuštěné jezero při její pramenech (Kl. Schr. p. 427). *Šafařík* nechtěl lokalizovat, pravě, že si zde Ptolemaios odporuje klada jezero amadocké, hory a kmen téhož jména na 3 různá místa (Slov. Star. I. p. 532), *Brun* je hledal na pramenech Ingulce (Essai p. XXXIV.), *Müllenhoff* prohlásil jezero toto jen za plod učené kombinace (D. A. III. p. 93), *K. Müller* ve svém vydání Ptolemaia vidí v tom bařiny rokytenské (I. p. 420) a za západní pramen Borystheny má též Pripjať. Na kartě *Multan* v »*Descriptio Tartariae*« *M. Bronzeii* nakresleno jest také v Podolí velké jezero amadocké, z něhož vytékají přítoky Dněstru (Mesta fl., Sbracz fl.) i přítok Bugu Artaces fl.

²⁾ Plinius IV. 88. »Neuroe apud quos Borysthenes oritur.«

³⁾ Stef. Byz. kraj zove Amadokion. *Ἀμαδοκιοί, σκυθικόν ἔθνος, Ἑλλάνικοι ἐν Σκυθικοῖς. ἡ γῆ δὲ τοῦτων Ἀμαδοκίων.*

⁴⁾ *Šafařík* Sl. Star. I. p. 552. Na minské a finské bařiny soudil též *Hansen* (Osteuropa p. 16).

řek; co se vědělo o dalším běhu řeky, spočívalo pravidelně jen na zprávách kupců, kteří, jak ze zpráv zachovaných vidno, buď úmyslně zakrývali detaily svých poutí, anebo vskutku nevěděli mnoho, mimo délky vodních cest, měřených podle počtu dní plavby, a mimo několik vyslechnutých a vybájených tradic. Proto o správném směru toků řek staří zřídka měli dobrou představu a o pramenech věděli ještě méně. Prameny pravidlem zcela theoreticky spojovali buď s domnělými velkými jezery vnitrozemskými,¹⁾ nebo vybájenými vysokými horami na severu, o nichž se ještě dále zmíníme, s horami ripajskými, alanskými a podobnými.

Vodní síť staré Sarmatie má veliký význam nejen pro ethnologický rozvoj Slovanů, jejichž šíření předem postupovalo po řekách, ale i pro vývoj kultury slovanské, jak jindy na jiném místě pokusím se ukázat. Tato hustá vodní síť řek, po většině splavných (srv. Herodot IV. 52) umožňovala již ode dávna vzájemné spojení moří jižních se severním, umožňovala i spojení moří těch s dalekým východem, s vnitrem Asie. Tím stala se hlavní podmínkou čilého obchodu, a ten byl zase jedním z nejdůležitějších činitelů, jež zde působily na vývoj kultury zdejší v době předhistorické i historické. Zejména spojení s Asií bylo silné a důležité. Také nepochybují o prastarém obchodním spojení moře Černého s Baltickým, jež ovšem z počátku směřovalo jen k ústí Visly nebo Němenu a Dviny.

Při této příležitosti vzpomenouti dlužno jednoho nápadného zjevu, totiž toho, že v starověkých pramenech nenalézáme nikde přímé zmínky o prazích dněprovských,²⁾ které musily přece tvořiti velmi závažnou obtíž v plavbě a obchodním spojení s vnitrozemím. Zjev tento vysvětliti možno jednak tím, že to byli asi jen domácí obchodníci, kteří touto cestou po Dněpru prostředkovali obchod do emporií pontských tak, že kupci řečtí přicházeli jenom zřídka do přímého styku s prahy dněprovskými, jednak pak také tím, že se snad vůbec vyhýbali vodní cestě po dolním Dněpru proto, že zde řeka tvořila velikou okliku, kterou lze zkrátiti

¹⁾ Domnívali se, že velké řeky vytékati mohou buď z horstev, nebo kde těch není (jako v Skythii), z jezer (Aristoteles Meteorol. I. 13. 11). Touto teorií také někteří vykládali jezera řek Herodotových (*Stein ad Her. IV. 52, Reichardt Landeskunde, p. 36, Neumann Hellenen p. 206*).

²⁾ První je uvádí Konstantin Porfyrogennetos v X. st. (de adm. imp. c. 9). Tvořeny jsou skalnatou terassou táhnoucí se od východních Karpat k dolnímu Donu tak, že přetínají i Dněstr i Bug; ovšem zde jsou menší. Ale i o bužských, o nichž staří také nic nevědí, zapsal *Martin Bronovius* (Descriptio Tartariae. Colon. Agr. 1595 p. 1.): »Probite vel porta potius inaccessibilis natura loci ita facta insula saxosa in Bogo, a ripa utraque montosa, quam fluvius undique circumluit«. Srv. podobné zprávy nové u *Reicharda* (Landeskunde p. 45). Přes prahy dněprovské plouti mohou dnes lodky a prámy toliko na jaře za vysoké vody, ale i při tom lodě se značným nebezpečím (Srv. poučnou stať o tom v *Зап. общ. ист. древ. Odessa I. 71 nsl. a III. p. 531 až 581*). Hlavní prahy počínají 12 verst pod Jekaterinoslaví a jest jich 9. Počínají prahem Kajdackým u městečka Starého Kajdaku a končí prahem Volným u vsi Kičkas nad Alexandrovskem.

cestou podél Ingulce nebo Ingulu k střednímu Dněpru;¹⁾ konečně snad i tím, že prahy dněprovské byly dle všeho v starověku splavnější než v době historické, následkem čehož nebyly také tak závažnou překážkou. Jest aspoň nepochybně, že bylo v starověku v střední Rusi více lesů,²⁾ více bařin a více jezer a tím vším také více vody v řekách. Ovšem bez obtíží nebyly prahy nikdy, jistě ne ani v starověku, a zůstalo by vždy podivno, že zjev ten je bez větší zmínky v starověkých referátech, kdybychom neuznali mimo jiné svrchu uvedené příčiny předem to, že se s nimi řečtí a římská kupci na svých cestách zřídka setkávali. Pouštěli-li se sami Řekové na sever k jantaronosnému pobřeží Baltu, dalo se to po mém soudu nejvíce asi cestou po Bugu nebo Dněstru k Visle přes San nebo západní Bug, nebo k střednímu Dněpru zmíněnou kratší cestou na přič.³⁾

Ostatně není správné vykládati, jak pravidelně čítáme, že prahy dněprovské byly starým vůbec neznámy. Neboť praví-li na př. už Herodot (IV. 71), že Borysthenes je splavný až do země Gerrhů, vzdálených 40 (em. 14) dní plavby, a dí-li (IV. 53), že za zemí Gerrhů není více Borysthenes znám, je v tom zřejmé, třebas nepřímé svědectví, že prahy v zemi Gerrhů byly plavcům a kupcům známy, třebas že nevzbuzovaly takový podiv jako v dobách historických. Prahy nestaly se v starověku pověstnými tak, jako později, jednoduše proto, že se zboží kupeckých karavan (jestliže se braly touto cestou,¹⁾ dostalo i přes prahy ku předu, tak jako se dostane i dnes. Pověstnými se staly prahy teprve, když byly velkou překážkou hromadnému postupu velkých válečných výprav ruských a normanských s tisíci lodmi, směřujícími na moře Černé proti Cařihradu. Proto se o nich rozepisuje Konstantin Porfyrogennetos, neboť se před jeho dobou staly několikrát v podobných případech velkou překážkou. — Ostatně Dunaj sloužil v starověku také za důležitou cestu obchodní a to jistě už v době Herodotově, jak souditi smíme z množství přítoků, jež Herodot uvádí, — a přece o jeho prazích v Železné bráně máme rovněž jen zmínky vzdálené.

Později tak známá a pověstná cesta po Dněpru, Lovati, Ilmenu a Volchovu byla v starověku známa nejvýše jen domácím obchodníkům.⁴⁾ Za to

¹⁾ Jak se i později kupci na př. arabští vyhýbali cestě proti vodě na Volze dávajíc přednost dráze suché, srv. *Neumanna* (Hellenen p. 91 nsl.).

²⁾ Srv. napřed pozn. 2 na str. 22.

³⁾ *Miščenko* soudí, že šla cesta od Dněpru Pripjati k Jasoldě, Šaře a Němenu (ЖМНП. 1898 XII. класс. отд. 124).

⁴⁾ *Letopis* (с. 4) „верхъ Днѣпра волокъ до Ловоти“. (O něm viz více u *Barsova* l. c. p. 24). Tuto velkou vodní dráhu končily na severu Volchov a jezero Něvo. Jezero ilmenské spojeno bylo s mořem 1. Volchovem, 2. Lugou, 3. Sělonem. Ale spojení bylo i přes záp. Dvinu s mořem a s druhé strany s Povolžím. Prvé šlo přes volok ze Smolenska ku Kasplě, druhé přes volok od sela Voločka k vrchovišti volžského přítoku Vazury. Vedle toho i přítok Dněpru Osma blížil se k pramenům Ugry a spojoval Podněpří s oblastí Oky, jiné spojovaly horní Dněpr s horním Podesním (v jelminském új.) atd.

je pravděpodobno, že spojení úvodí pontského a baltického již v této době prostředkovaly voloky. Nemáme sice o tom ze starověku žádného určitého svědectví, ale vzhledem k mnohostrannému spojení obchodnímu, o němž nám archaeologie Ruska již pro starověk podává tolik zřejmých svědectví, a vzhledem k tomu, že letopisy ruské hovoří o nich, jako o zcela známých cestách,¹⁾ nepochybuji v nejmenším, že už ve starověku bylo voloků na různých místech užíváno; z téže příčiny nevyložil jsem také starověkou báji o přechodu z Tanaidu do moře severního (srv. str. 25) za čirý výmysl, ale za báj povstalo na základě zpráv o skutečné přepravě loďek z jednoho moře v druhé pomocí voloků.²⁾

To, co staří se dozvěděli a zaznamenali o řekách sarmatských, probereme v tom postupu, že nejdříve projdeme úvodí černomořské od Dunaje k Donu, a pak úvodí baltické od Visly na východ a sever. Úvodí severního moře ledového zůstalo starým neznámo.³⁾

Úvodí černomořské. Herodot vyjmenoval důležitější sem spadající řeky počínaje Istrem, a to Istros, Tyres, Hypanis, Borysthenes, Pantikapes, Gerrhos, Hypakyris, Tanais a Hyrgis. Slouží proto právem za podklad všeho výkladu. Ale on sám není bez značných odporů a k tomu přistupuje, že se prameny pozdější ve významu a geografickém umístění toků těchto řek ještě více rozcházejí. Tím se stalo, že výklady toho, které řeky dnešní rozuměti máme pod těmito starými jmény, nejsou beze sporů, bez mnohých sporů, a vzhledem k důležitosti, jakou má určení starověkých řek pro správnou představu o ethnologických poměrech staré Skythie-Sarmatie, stává se výklad tento důležitým, ba hlavním oddílem v zeměpisných popisech staré východní Evropy.

Barsov soudí, že dněprovskou dráhu a spojení sev. moře s Cařihradem odkryli teprve Normani (l. c.). Zabělin proti tomu dokazoval, že známa byla již Řekům doby Ptolemaiovy (Ιστορία ρυσ. ζωων I. p. 262, II. p. 29), což je ovšem pravděpodobné. Že v starší době nebyla ta cesta Řekům známa, soudil bych z toho, že zprvu neznali horního Dněpru, majíce buď Pripjať nebo Berezinu za vlastní Dněpr; teprve u Ptolemaia máme správnou zmínku o prameni severním. Že ostatně obchod řecký sahal již v staré době dosti hluboko do vnitř Rusi, svědčí nejlépe Herodotovy zprávy o městě Gelonu v zemi Budinů (viz o něm dále), v němž sídlelo množství osadníků řeckých.

¹⁾ O volocích ruských vodních drah viz více u *Barsova* (Οισερικη p. 19 nsl.), *D. J. Korsakova* (Μεση p. 52) a *Z. Chodakovského* (Πυτι σοούσι. 24).

²⁾ Diodor IV. 56 dává zde přímo při výkladu báje o routě Argonautů: ἀναπλεύσαντας γὰρ αὐτοὺς διὰ τὸν Τανάϊδος ποταμὸν ἐπὶ τὰς πηγὰς, καὶ κατὰ τύπον τινὰ τὴν ναῦν διελευσαντας, καθ' ἑτέρον πάλιν ποταμὸν τὴν ῥοσὶν ἔχοντες εἰς τὸν ὠκεανὸν καταπλεύσαι πρὸς τὴν θάλατταν... Srv. napřed str. 25. K tomu srv. zprávu Skymnovu v scholiích Apoll. Rhod. (IV. 284): Σκύμνος αὐτοῖς (Ἀργοναύτας) διὰ Τανάϊδος πεπλευκέναι ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ἐληλυθέναι· καὶ παρεκβολεῖται ὡς ἄρα ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡπειρὸν οἱ Ἀργοναῦται ἐπὶ στρωτήρων ἐκόμισαν τὴν Ἀργὴν μέχρις οὗ ἐπὶ θάλασσαν παρεγένοντο.

³⁾ *V. M. Florinskij* beze všeho podkladu na př. soudí, že znali severní Dvino nebo Pečoru pod jménem Paropamisu (Περβοδύμνηε Σλαβικη I. p. 34).

Istros (ὁ Ἴστρος, Ister, Istrus, Hister, Danubius, ὁ Δανούβιος, Δανούιος Δάνουβις, Δάνουσις, později i Δούναβις, Δανούβηις, Δονναῖς, Danabus atd.¹⁾ Dříve prý slul i Ματόας.²⁾) Řeka tato, jež se ostatně jen svým dolním

¹⁾ Viz citáty jmen u *Ukerta* (III. 1, 144, 152), *Forbigera* (Handbuch III. p. 325). V starověku vyskytuje se nejdříve jen jméno Ἴστρος, Ister, Hister, jež označovalo jen dolní tok Dunaje až po katarakty u Ršavy nebo až po Illyrii. (Srv. Plin. IV. 79: per innumeras lapsus gentes Danuvi nomine... unde primum Illyricum alluit Ister appellatus. — Strabon VII. 3, 13. μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον προσήγορευον τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου καλοῦσιν Ἴστρον. Appian Illyr. c. 22 uvádí jméno Dunaje až po vtok Savy, tak i Jan Lyd. de magistr. 3, 32, Ptolemaios III. 10, 1 až po Axiopolis; Anon. hypotypose z V. stol. IV. 9 udává až po město Noviodunum na Dolním Dunaji ὁ Ἴστρος, ὃν μέχρι Νοιοδοίου πόλεως Δάνουβιν καλοῦσιν. (Tak emendoval dobře K. Müller Geogr. gr. min. II. p. 496 rukopisné οὐδοῖνον. Jiní čtli méně správně Οὐνδοβοῖνις, na př. *Wullke*. Cosm. Aethici p. LXXVIII). Proto také v době císařské hojně se označoval Dunaj epithetem dvoujmenné řeky (Srv. citáty u *Ukerta* III. 1, 152 nsl.).

Jméno Dunaje zaznamenali první Caesar B. Gal. VI. 23 Danuvius, Pomp. Mela II. 1, 3, III. 3. Danuvius a Strabon VII. 3, 12. Δανούιος. Původ jména tohoto je nejistý (forma Danuvius jest starší a původnější než Danubius). Omylem praví Lydus, že byl to název thrácký, naproti tomu Ister jméno keltické (Lydus de magistr. III. 32), Jordanis dříve však Get. c. 12: Danubius... qui lingua Bessorum Hister vocatur.

V nové době mnozí se pokoušeli o výklad. *Müllenhoff* (Archiv f. slav. Phil. I. p. 290, a Zs. f. d. Alterth. XX. p. 26 nsl. Srv. též jeho D. A. I. p. 362 nsl.) obhájív starobylost tvaru Danuvius proti Baumstarckovi (Erläut. z. Germania p. 26) vyložil jej za derivát starého keltského adjektiva dānu fortis, na což svědčí i staré germanské tvary Tuonouua, Dónūa ukazující na nejstarší německý tvar Dónavia. Kdyby byli Germané přišedše k Dunaji slyšeli od Keltů Dānubios nebo Dānubias byl by povstal něm. tvar Dónupa, Dónapa nebo Tuonuffa, Tuonaffa dncs Donuff, Donoff, Donaff. Od Germanů (Gothů) přešli slovo i Slované, utvořivše si z něho Dunavz, Dunaj. Jinak se nejvíce jméno Dunaje právě tak jako jména několika dalších starověkých řek (Danaster, Danaper, Tanais, Rudon, Rhodanos, Eridanus, a novější Dvina) vykládalo za derivát, k němuž kořen zachoval se v ossetinském don, dan = voda. Pokud vím, podal výklad ten nejprve *Adelung* (Ält. Gesch. p. 329), pak jej přijali i *Köppen* (Jahrbücher, 1822 p. 270), *Šafařík* (Sl. St. I. p. 398, 541, 545), *Forbiger* (Handbuch II. 77 pozn. 71. III. p. 325), *Eichwald* (Объясненіе р. 70). Srv. také jak *V. Jurgevič* (О именахъ иностранныхъ на надписяхъ Ольбій. Боспора etc. Зап. общ. Odessa VIII. p. 12 nsl.) rozkládá jména Borys-tanais, Tana-poris, Tana-istros, Tana-upi (Danubius, cf. skr. *ap*) atd.

Pro východní sarmatské řeky na př. pro Don-Tanais uznává spojení s osset. *dan* i *Jagic* (Archiv f. sl. Phil. XI. p. 307). Větší potíže byly již s výkladem jména Istru. Srv. na př. výklady u *Rawlinsona* (Herodotus III. p. 197), *Bonella* (Beiträge I. 70). *Nadždina* (Опыт 69). *J. Hanusz* (Zeit. f. vrgl. Spr. 1887 p. 210) odvozoval je od téhož kořene vis jako jméno Visly (*Ἰστρος*), *Cuno* (Forschungen I. p. 231) oboje od kořene sru — téci (srv. litev. *Isrà*). *Tomaschek* (Die Thraker II. 91) vykládá též od *stru* — téci cf. *Στρίμων*, *Στραδος* s anorgan. náslovným *i* (lit. *Isrà*, *strà*, *Isrustis*).

²⁾ Jméno *Matóas* zachoval Stef. Byz. s. v. Δάνουβις. Právě: Δάνουβις ἢ Δάνουσις, Ἴστρος ὁ ποταμός, πάλαι Ματόας καλούμενος, συμφορᾶς δὲ τοῖς Σκύθαις ἐπιπεσοῦσης οὕτως ἐκλήθη. Ματόας δὲ λέγεται ἐς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν ἄσιος (αἴσιος? K. Müller), ὅτι πολλὰκις περαιούμενοι οὐδὲν ἐπιπόνθησαν. ὁ δὲ Δάνουσις ἐμηνεῖται ὡσπερ τοῦ ἀμαετίν ἐχων αἰτίαν. Eustathios (ad Dionys. 298) omylem přičítá zprávu tuto Strabonovi, pravě: φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Γεωγράφος καὶ ὅτι ὁ Ἴστρος ποτὲ Ματόας ἐλέγετο, ὃ ἐστὶ κατὰ Ἑλλήνας ἄσιος. καὶ ὅτι πολλὰκις μὲν οἱ Σκύθαι δι' αὐτὸν περαιούμενοι οὐδὲν ἐπασχον,

tokem dotýkala Skythie,¹⁾ má ve vývoji starověkého poznání Evropy zajímavou historii. Dlouho staří nevěděli, kde Dunaj vyvěrá, v jakém je poměru k jiným větším řekám střední Evropy, a po dlouhou dobu věřili, že jest zvláštním ramenem spojen s mořem Adriatickým²⁾ a že teče buď z dalekého severu, nebo z dalekého západu kdesi od Pyrenejí.

Herodot věděl sice (II. 33, IV. 48, 49), že přichází od západu protínaje Evropu, ale pramenů jeho také neznal, klada je k městu Pyreně v zemi Keltů.³⁾ Teprve od dob římských výbojů na Dunaji a na Rýně poznal se běh Dunaje správněji tak, že se na př. už u Plinia setkáváme se slušným popisem (IV. 79). Ovšem ústí dunajská byla již ode dávna Řekům přístupna i známa. Zde také Dunaj obdržel i podržel po celý starověk jméno Istros,⁴⁾ kdežto tok horní a střední, jak jsme vyložili, zván byl Danuviem. V starých pramenech uvádí se 5—7 ústí dunajských. Počet rozchází se ostatně i u vykladatelů.⁵⁾ Různosti ty dlužno vyložiti tím, že nejsou všechna ústí stálé a stejné důležitosti. Dle Mely nebyla 3 splavná (II. 1, 8).

O prazích dunajských u Ršavy zmínku má Strabo (VII. 3, 13) a Suidas s. v. *Καταρράχται (πέτραι ἐν τῷ Ἰστρῷ ποταμῷ, ὄρους τρόπον τιὰ ὑπὸ τῷ ῥεύματι ἐπὶ παντὸς τοῦ πλάτους ὑποπεφυκότες, οἷς ἅπασιν ὁ ποταμὸς ἐμπίπτων μετὰ μεγίστου πατάγον ἀνακόπεται . . .)*.

Z přítoků dunajských zajímají nás zde dva z levé strany tekoucí, starý Ordessos a Pyretos.

συμφορὰς δὲ ποτε αὐτοῖς ἐπεισεσούσης ἠρμηνεύθη Δάνουβις ἢ Δάνουσις, ὡσπερ τοῦ ἀμαρτανεῖν ἐκείνου: αἰτίαν ἔχων, τουτέστιν αἰτιώμενος διὰ τοῦ τοιοῦτου ὀνόματος ἢ ἐκείνων κατὰ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ὡς αἴτιος αὐτοῖς δυστυχίας γενόμενος.

¹⁾ Zde připomenu aspoň stručně sporné ony otázky, jestli si Herodot představoval tok Dunaje za západní hranicí Skythie a jakým směrem tekl v jeho představě. Byl to hlavně *Nicbuhr*, jenž na základě Idelerovy myšlenky dokazoval, že Herodotovi tekl skythský Istros od severu k jihu (Kl. Schriften p. 365). Ačkoliv mínění toto rozhodně bylo odmítáno (*Lindnerem, Georgiem, Cunem, Bobrickem, Hansenem, Kolsterem, Rawlinsonem a Brunem*), přece se udržuje až do poslední doby, ku př. u *R. Müllera* (Die geogr. Tafel. Reichenberg 1881 na mapě), a *G. Maira* (Land der Skythen II. p. 14, 18), *Bunburyho* (History I. tab. III, IV).

²⁾ Viz o tom citáty u *Ukerta* (Skythien p. 143 nsl.), *Forbigera* (Handbuch III. p. 326) a *H. Bergera* (Gesch. wiss. Erdkunde II. p. 61). Věřil na to ještě Eratosthenes a Valerius Flaccus.

³⁾ Viz citáty u *Ukerta* (l. c. p. 146), *Forbigera* (l. c.) a *Bergera* (l. c. p. 59) a srv. též *D'Arbois de Jubainville*. La source du Danube chez Hérodote. Rev. archéol. III. Ser. XII. 1883.

⁴⁾ Končina při ústí slula Histria a obyvatelé Histrové (Srv. *Ukert*. l. c. p. 144).

⁵⁾ Srv. citáty u *Ukerta* (l. c. 159), *Forbigera* (l. c. p. 327), *C. Müllera* (Ptol. Geogr. I. p. 452) a spis *Kruseův* De Istrii ostiis (Vratislav 1820). Také o nich mnoho má *Nadžždin* v *Зан. ошм. учр. дрен.* v Oděsse I. p. 74. Ptolemaios III. 10, 2 uvádí tato ústí: τὸ Ἰερὸν στόμα neboli Πενκή, τὸ Ναράκιον (Ἰναριάκιον) στόμα, τὸ Καλὸν στόμα, Ψευδύστομον, τὸ Βύρειον στόμα, τὸ Ψιλὸν στόμα neboli Θιαγύλα.

Náplavy delta dunajského tvořící v moři mlčiny sluly řeckým plavcům τὰ στήθη τοῦ Ἰστρου. O povstání těchto naplavenin viz zejména zajímavou stať u Strabona v kritice názorů Stratonových (I. 3, 4—7) a Polybia (IV. 4, 1).

Herodot vyčítá obě řeky vedle tří jiných od severu do Istru tekoucích, Naparu, Araru a Tiarantu (IV c. 47—48). Ačkoliv se nepodařilo dosud umístiti bezesporně těchto pět řek, protékajících dnešní království rumunské,¹⁾ přece je jisto, že aspoň starý *Πυρετός*, od Skythů zvaný *Πόρατα* (Her. IV. 48), u Konstantina Porfyrogenneta *Βροῦτος* (de adm. imp. c. 108), jest bez odporu dnešní Prut.²⁾ V starém Ordessu (*Ὀρδησσός*) nebo v Tiarantu (*Τιάραντος*) dlužno viděti Sereth.

Později Ptolemaios praví (III. 10, 7), že východní hranici římské Dacie proti Sarmatii tvoří tok Hierasu (*Ἱέρασος*, Gerasus Amm. Marc. XXXI. 3, 7). Je-li tímto názvem označen zde Prut nebo Sereth, nelze rozhodnouti. Müllenhof, Bunbury a Kiepert v něm viděli Sereth, Mannert, Lindner, Forbiger, Georgii, Szaraniewicz, Dzieduszycki a jiní Prut, Šafarik Herodotův Tiarantos.³⁾ Nemyslím však, že bychom v řece Jordanem (Get. V. 33) Flutausis (al. Flutasis u Cosm. raven. IV. 14)⁴⁾ viděti

¹⁾ V určení jich se téměř všichni badatelé rozcházel. *Ukert* (Skythien 184) má na př. Tiarantos za Alutu. Ostatní vykládá jako *Kiepert* (Handbuch p. 334: Ordessos za Ardžiš, Araros za Sereth, Naparis za Jalomnici; *Mannert* (Norden der Erde 105 má Ordessos za Sereth tak i hrabě *Dzieduszycki*, *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 22) Tiarantos za Černou u Ršavy (tak i *Hansen* Osteuropa p. 168), Ordessos za Ardžiš, *Lindner* (Skythien p. 25) Tiarantos za Jalomnici, *Cuno* (Forschungen I. p. 234) za Černou; *Nadžedin* (Зан. Odessa I. p. 75) má Tiarantos za Sereth a Araros, Naparis i Ordessos za přítoky Serethu; Tiarantos za Sereth a Hierasos má též *Kolster* (Land der Skythen II. p. 13) a *Reichardt* (Landeskunde p. 37), jenž zároveň v Ordessu vidí Ardžiš, v Araru Jalomnici. *G. Mair* (Land der Skythen II. p. 17) má Ordessos za Ardžiš, Araros za Sereth, Naparis za Jalomnici a Tiarantos za Černou, *Rawlinson* (Herod. III. p. 42) Tiarantos za Alutu, Ararus za Sereth, Naparis za Jalomnici a Ordessus za Ardžiš, *Genest* (p. 14) Tiarantos za Černou (přítok Aluty!) spolu s Alutou, *Brun* (Essai p. XLVI; Araros za Sereth, Naparis za Jalomnici, Ordessos za Ardžiš a Tiarantos za Alutu atd.

²⁾ *Šafarik* odvozoval jméno od thráckého *përua*, *përëu* potok (Slov. St. I. p. 549), Hansen přijal za možné, že Prut je název slovanský jako Tiarantos. (Osteuropa p. 168). *Müllenhof* (D. A. III. p. 123) odvozuje je z iran. *par* naplňovati (*paurna* bohatý). *Cuno* (Forschungen I. p. 234) spojuje Porata, Dana-pris, Na-paris, Poritos i Porotvu přítok Oky a j. se sl. kmenem *plu*, téci, *Rawlinson* (Her. III. p. 197) spojil jméno s řeckým *πύρος*, něm. Furth, brod. O jiných výkladech viz na př. *Bouell* (Beiträge I. 74) a *Tomaschek* (Die Thraker II. 95)

³⁾ *Müllenhof* D. A. II. Taf. II., *Kiepert* Handbuch p. 334, *Mannert* (Norden der Erde p. 204) *Forbiger* (Handbuch III. p. 1103) *Georgii* (Russland p. 8) *Lindner* (Skythien p. 218) *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 21) *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 333) *Šafarik* (Sl. St. I. p. 549), *Bunbury* (History II. p. 517). Zde sluší podotknouti, že i dle Müllenhofa různá náslovi jména *Τιάραντος* tak jako Gerasus a Ptol. *Ἱέρασος*, jsou jen pokusy vyjádřiti slavodacký zvuk ž (D. A. III. p. 163). Také Kolster má *ti* v Tiarantu za přepis počáteční sykavky slova Serethu. Jinak mnozí, jak jsme viděli, čtli v tom slovanskou Černou (Cuno, Mair, Genest, Szaraniewicz a jiní).

⁴⁾ Cosm. raven. IV. 14. Quae omnia flumina (Tisia, Tibisia, Drica, Marisia, Arine, Gilpit, Gresia) in Danubio merguntur: nam fluvius Flutasis finit ipsam patriam (cod. Vatic. flatauis, cod. basil. flantancis, flantasis edit.). — Iordanis Get. V. 33. nam Tisia per aquilonem eius chorumque discurrit; ab africo vero magnus ipse Danubius, ab eoo Flutausis secatur, qui rapidus ac verticosus in Istri fluenta furens divolvitur. Různé rukopisy mají zde: fluttauis, fluctausis, flutaus, fluitans, flutausi, flutasi.

měli také Sereth nebo Prut, jak chce Müllenhoff (D. A. III. p. 261). Jest to spíše chybný přepis z mapy, na níž stálo původně Flu Aluta, neb Flu Auras.¹⁾

Starověké římské mapy mají v Skythii na řekách tekoucích od severu do dolního Dunaje, zapsána ještě dvě jména, s nimiž se jinde nesetkáváme. Cosmograf ravennský (IV. 11) uvádí zde předně řeku Appion (ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina... et alius venit quasi ad partem Danubii qui dicitur Appion), a po něm cosm. Guido (c. 126 alter quoque ad Danubium tendens eidem copulatur qui dicitur Apion).

Kterou řeku nám jméno toto předvádí, nelze rozhodnout. Podobně se to má s řekou zapsanou na pozdních mapách pod jménem Fl. Lemanus (mapa ebstorfská) nebo Alanus (na mapě herefordské a I. Hieronymově). Na prvních dvou mapách označen jest tak přítok dolního Dunaje z levé strany, tekoucí z Karpat, na Hieronymově teče mezi Dunajem a Donem z Gothie a Barbarie. Ze starších pramenů zmiňuje se o podobné řece ještě Isidor Sevillský (9, 2, 94) pod jménem Lanus.²⁾ Dle toho mohl by to býti nejspíše Prut nebo Sereth, ač není vyloučeno, že tak označována byla dočasně podle sídel kmene Alanů i některá řeka východnější.³⁾

Za Dunajem, na východ, starověké prameny a mapy uvádějí obyčejně jako první řeku Tyras — Dněstr. Jediná mapa peutingerská má zde (VIII. 4) zakreslenou řeku se jménem Agalingus, vytékající z Alp bastarnských. Šafařík stotožnil ji s dnešním Kujalnikem nebo Kagilnikem⁴⁾ dosti oprávněně, Tomaschek a R. Much s horním tokem samotného Dněstru. Tak i Szaraniewicz.⁵⁾

Tyras. První z důležitých řek Sarmatii protékajících byl starověký *Τύρας* (u Herod. *Τύρης*, jinde též *Τύρις*, Tyra), zvaný později Danaster.⁶⁾ Jest to dnešní Dněstr.

¹⁾ Tak vykládá Mommsen Jord. Get. I c. a Tomaschek (Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Alutas).

²⁾ Isidor ed. Otto. p. 292 Lanus fluvius fertur ultra Danubium a quo Alani dicti sunt sicut et populi inhabitantes iuxta Lemannum fluvium (jiný!) Alemanni vocantur.

³⁾ Ebstorfská mapa má východně od Lemanu zaneseno město *Theodosia civitas* — patrně Theodosia — Kaffa krinská.

⁴⁾ Šafařík Sl. Star. I. p. 149, 549.

⁵⁾ Tomaschek (Sitzungsber. Akad. Wien. 1889 p. 7). R. Much (D. Stammsitze. Halle 1892 p. 36) má jméno Agalingus na jisto za německé, srovnává je s nim jména řek: *Elbing, Ifng, Gilling* atd., Szaraniewicz vykládal je zase za Dněstr »tekoucí z Galingu«, Haliče (Krit. Blicke p. 107, 138). Tomaschek (Pauly-Wissowa Realencykl. s. v. Agalingus srovnává s tím gotské *agla* »beschwerlich« s konc. *ing*.

⁶⁾ Viz citáty u Forbigera (Handbuch III. p. 1117) a Ukerta (Skythien p. 185). Jméno Dněstr vyskytuje se poprvé teprve ve IV. stol. po Kr. u Amm. Marcellina (XXXI. 3, 3. Danastius, tak má cod. Vatic.), pak u Jordana (Get. 5). O původu jména prvního vyslovil Šafařík domněnku, že lépe by bylo spojití je se slov. *tur* než s kelt. *dur*, voda (Slov. St. I. p. 549), což též Partycikij píše (Стар. пер. Галичии I. 369). Eichwald. (Alte Geographie p. 367) viděl ve jménu řeky i města soujmenného upomínku kolonistů foenických na foenické město Tyrus, Forbiger v tureckém názvu Tural zase upomínku

Herodot, jenž navštívil část břehu severního Pontu, a jak se zdá, i v ústí této řeky pobyl, zmiňuje se o jeho toku (IV. 51, 52), ale udává směr příliš severní. Také o pramenech jeho nevěděl, vykládá, že Tyres vyvěrá z velkého jezera, položeného na rozhraní země Skythů a Neurů. Jak této zprávě dlužno rozuměti, vyložili jsme již na str. 53. Doslechl snad o velkých močálech pripjatského bassinu a spojil je s prameny této řeky.¹⁾ Také Pomponius Mela hledal dle Herodota prameny v zemi Neurů, Strabonovi byly neznámy (Pomp. Mela II., 1, 7; Strabo II. 4, 6).

Od doby římského císařství, kdy po válkách Trajanových hranice říše dosáhly až na střední část Dněstru a za dolní část, tok jeho se poznal důkladněji. Proto ho už Ptolemaios popisuje podrobněji.²⁾

Plinius ve svém popisu zapsal, že u ústí Tyru na velkém ostrově bydleli Tyragetové (N. H. IV. 82). Jelikož však při ústí jeho žádného velkého ostrova není, jest to omyl patrný.³⁾ Herodot (IV. c. 11) k řece Tyru kladl hroby kimmerijských králů.

Dle zprávy Skymnovy byla řeka Tyras v starověku rybnatá, hluboká a splavná. Praví: «ὁ ποταμός Τύρας τ' ὦν εἴβοτος τε ταῖς νομαῖς, τῶν ἰχθύων διάθεσιν ἐμπόρους ἔχων, ταῖς ὀκλάσιν τε ναυσὶν ἀνάπλοον ἀσφαλῆ.» (Descriptio v. 798 nsl.) Také Periopl. Anon. 61, 62 dří «εἰς Τύραν ποταμὸν ναυσίπορον» a «οὗτος ὁ Τύρας ποταμός βαθύς τ' ὦν εἴβοτος ταῖς νομαῖς... ταῖς ὀκλάσι τε ναυσὶν ἀναπλοῦν ἀσφαλῆ.» Soudím proto, že Dněstr v starověku sloužil za hlavní dráhu obchodní, spojující Černé moře s Baltem, zejména s ústím Visly. Dle všeho šla patrně cesta obchodní po Dněstru nahoru až k Zbručí a Seretu, po nichž se přešlo na Bug západní, nebo docela ještě dále až k místu, z něhož nebylo daleko k Sanu a Sanem k Visle.

Hypanis (Ἰπανίς též Ἰπάνιος, Ἰπάνης⁴⁾) — dnešní Bug, vyvěral dle Herodota (IV. 52, 53) opět z jezera zvaného μῆτιρ Ἰπάνιος, položená na starověké jméno (Handbuch III. p. 1117). *Müllenhoff* měl jméno Tyras za skythské (D. A. III. p. 110, 122) od iran. *tu* — býti silným, *Rawlinson* v jmeně viděl též kmen, jako v druhé části jména Is-ter (Her. III. p. 198). O výkladech druhého názvu zmínil jsem se již v poznámce o výkladech jména Danubius. Naděždin (Заневка Odessa I. p. 57) viděl v koncovce Dana-s-tris staré jméno Tyras. *Iomaschek* Tyras vykládá z dáčtiny (Die Thraker II. 98).

¹⁾ Není však třeba s *K. Müllerem* tvrditi, že Herodot horní běh Tyru spletl s Pripjati (Ptol. Geogr. I. p. 420). Dle Dunikovského na jaře Dněstr v Podolí široko se rozlévá (Peterm. Geogr. M. 1881 p. 169).

²⁾ Ptolemaios III., 5, 6. III., 8, 1. III., 10, 7.

³⁾ Hrabě *Dzieduszycki* soudí, že končiny v Bessarabii mezi Koboldou a Dněstrem zdály se starým býti ostrovem (Wiadomości p. 300). *P. Bekker* proti tomu vykládal za ostrov Tyragetů severní část pobřeží chobotu dněstrovského obemknutou obloukem dolního Dněstru mezi Palankou a Majakami (Зан. арх. Odessa III. p. 187), *Muralt* najisto chybně malý násyp mezi caregradským a očakovským hrdlem llimanu dněstrovského (Зан. арх. С-Иѳ. III. p. 183). *Brun* polouostrov tvořený Kučurganem a Dněstrem (Essai p. XLV. a stať «L'île des Tyragètes» v listu Journal d'Odessa 1852 Nr. 26—27.

⁴⁾ Viz citáty u *Forbigera* (Handbuch III. p. 1116). Jméno toto spojovali někteří s řeckým Ἰππος kuň (podobně jako Hypakyris), s dnešní Koňskou a se zprávou Hero-

ného uvnitř Skythie,¹⁾ kol něhož prý žila stáda divokých bílých koní; řeka byla dlouhá 9 dní cesty, a jak praví Herodot *Ἰπανιν ἑόντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν*.²⁾ V délce hořených pěti dnů plavby byla voda Hypanu sladká, pak ale doň vtékala malá říčka, která působila, že ostatek proudu zhořkl.³⁾ Říčka ta slula u Skythů *Exampaios* (*Ἐξαμπαῖος*), u Řeků *Ἰραὶ ὁδὸς*, a ústila do Hypanu ze severovýchodu, rozdělujíc horním tokem Skythy rolníky od kmene Alazonů. Také kraj, kudy tekla, nesl stejné jméno. V zemi Alazonů blížily se toky obou velkých řek Tyru a Hypanu, blíže k ústí se opět oddalovaly.

Tak vykládá Herodot na místě uvedeném, k němuž viz ještě kn. II. 102, IV. 17, 81.

Že Herodotův Hypanis jest dnešní Bug, nelze popřít. Popis Herodotův zní velice určitě — dle všeho Herodot sám poznal očitě část toku této řeky, — a popis ten úplně se hodí na dnešní Bug.

Ale naproti tomu jsou jiné zprávy, jež vykládají, že tekla Hypanis na východ od Borysthenu.⁴⁾ Tak Strabo, jda ve výčtu řek pontských od západu k východu, jmenuje Hypanis až po Borysthenu, a po něm tak napsala řada jiných. Plinius docela napsal, že Hypanis vtéká do zálivu

---

dotovou o hojnosti divokých koní v této krajině. Tak na př. *Buračkov* (Jan. Odessa IX. p. 51.). Divocí koně žili zde vskutkan v hojnosti až do doby historické. *Hansen* opět se domníval chybně, že snad názvy ty jsou původu slovanského (Osteuropa p. 170). *Müllenhoff* měl to za název skythský (srv. výklad v D. A. III. p. 110), *Rawlinson* spojil první část jména Hypanu, jakož i Hypakuru a Pan-tikapu s kelt. *apan*, *avon* (Her. III. p. 198), *Cuno* s litov. *upe*, *upa* = řeka (Forschungen I. p. 237).

¹⁾ Podobně píše Mela (II. 1, 7) *ex grandi palude oritur quam matrem eius accolae appellant*. Jezero z kterého Hypanis vytékal, nezdá se býti pouhou fikcí. Buď vězí v tom tradice o močálech volyňských nebo zpráva o skutečném jakémsi jezeru, v němž se Bug rozléval kdysi u Olviopole při toku s Kodymou. Tak uznal už *Brun* (Essai p. XLII.) a po něm přijal i *Reichardt* (Landeskunde p. 44). Svědčí proto několik topických názvů tamějších na př. *Кривоозеро*. Dle *Bruna* Herodot měl močály Kodymky za počátek vlastního Bugu (p. XLIV.). K tomu dodávám, že také na mapě Ruska z r. 1595 pocházející od Viléma Barentszoona vytéká Bug z jezera, ovšem výše položeného. Srovnej i mapu v *Descriptio Tartariae M. Bronovia* z r. 1595.

²⁾ O překládání této věty byl spor. Jedni překládali »řeka dosti velká mezi řekami menšími« (Larcher, Miot, Rawlinson, Naděždin), druzí správně »řeka velká jako málo-která« (Letronne, Hansen, Brun, Kolster, Walckenaer, Bunbury).

³⁾ Dle *Pomp.* Mely (II. 1, 7) vpadaly tyto hořké vody do Hypanu nedaleko moře (tandem non longe a mari ex parvo fonte cui Exampaeo cognomen est adeo amaras aquas accipit).

⁴⁾ Čímž ovšem odmýšlíme docela o soujmené řeky Hypanu tekoucí do východního břehu Černého moře, dnešního Kubanu. Nápad *C. Krautha* (Das Scythenland. Jahrbüch. f. cl. Phil. 1890 p. 1 nsl.) spojití Herodotův Hypanis s Kubanem, Tanais pak s Manyčem jest jistě nesprávný. Spletením obou Hypanů povstaly později v starověku představy o dvou ústích Hypanu (Plin. IV. 84). Před Pliniem již tak soudil Alexander Polyhistor, jak svědčí Steph. Byz. s. v. Ἰπανίς.

maiootského, a také Ptolemaios popisuje Hypanis na východ od Borysthenu.¹⁾ Ale to vše je omyl, zaviněný buď tím, že se jeden chorograf, od něhož další přepisovali, zmýlil v poloze snad na základě položení Olbie, anebo spletl Hypakyris s Hypanem.

Z těchto důvodů neváhala také největší část badatelů přijmouti totožnost Bugu a Hypanu, tak na př. Mannert, Šafařík, Ukert, Forbiger, Müllenhoff, Dzieduszycki, Kiepert, Rawlinson, Latyšev atd.

Z odchylných mínění sluší uvést vedle zmíněného Krautha, jenž stožnil Hypanis s Kubanem a Tanais s Manyčem, ještě M. de Peyssonel, jenž viděl Hypanis v Ingulci,²⁾ a hlavně N. Naděždina, jenž opíraje se ne o Herodota, ale Plinia, Strabona a Ptolemaia, viděl jej v říčce Tiligulu, a dnešní Bug v starém Borysthenu,³⁾ ovšem nesprávně.

Jméno Bug vyskytuje se na místě starého názvu teprve od VI. století. U Jordana a Anonyma ravenského vystupuje v záhadné jinak formě Vagosola (Jordan. Get. V. 30), Bagossola (Cosm. rav. IV. 5) a patrně i ve formě Vagus (Jord. III. 17), ač směr této řeky udán zcela jiný.⁴⁾ Kon-

¹⁾ Strabo VII. 3, 17., Plin. IV. 83, 84. Ptolem. III. 5, 2. O mylné zprávě Pliniové viz Ukert (Geographie III. 2, p. 188 pozn. 81).

²⁾ M. de Peyssonel. Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habités les bords du Danube et du Pont-Euxin. Paris 1765 p. 151.

³⁾ N. Naděždin (Зан. ообщ. арх. Odessa I. p. 36, 41).

⁴⁾ Cosm. rav. IV., 5: Per quas diversas patrias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur Ava, Oristhenis, Danapris, qui cedunt in mare Ponticum. Et desuper ipsum fluvium Danapri per longum intervallum est superius nominatus fluvius maximus Tanais, item fluvius Tiram, item Bagossolam. De quibus fluminibus testatur mihi supra scriptus Iordanis... cod. Basil. má Bagossobam). *Jordanis* (V. 30): Scythia si quidem Germaniae terre confines eo tenus, ubi Ister oritur amnis vel stagnum dilatatur Morsianus, tendens usque ad flumina Tyram, Danastrum et Vagosolam (vratislav. codex ioagosolam). Vagosola = Bug vykládá Müllenhoff, Mommsen a mnozí jiní. Šafařík (Sl. Star. I. p. 548) vykládal Bagos + sola t. j. Bagos řeka (sola stněm. voda). Druhá věta u Jordana Get. III. 17. zní následovně: «haec (id est Scythia ergo habet ab oriente vastissimum lacum in orbis terrae gremio, unde Vagi fluvius velut quodam ventrae generatus in Oceanum undosus evolvitur.» Mommsen vztahuje to s Müllenhoffem na řeku do severního moře tekoucí, a sice na tutěz, které dává tam téci Cosm. ravenský pod jménem *Bangis* (IV. 11) z pramenů v horách Karpatských (ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina inter cetera unus fluvius procedit in Oceano, qui dicitur Bangis (cod. basil. bangio). Guido má c. 126: ex cuius autem Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit. qui vocatur *Rangis*). Jest pravda, že zde Oceanem míněno jest moře severní ne Černé. Ale jméno samo *Vagi*, srovnáme-li je se svrchu uvedeným názvem Vagosola, je najisto v úzkém spojení s ním a vyložiti se může dobře na Bug. To tím spíše, že jak nám známo dle domněni starých Bug vyvěral z velkého jezera (cf. Mela. II. 1, 7: Callipidas Hypanis includit; ex grandi palude oritur, quam matrem eius accolae appellant et diu qualis natus est defluit — zde vidíme přímo *shodu* s Jordanem!) a skutečně také vytéká z končin, o jejichž jezerech a bařinách právem lze říci, že tvořily ohromné jezero ve vnitru Skythie. O jazykovém poměru slova Bog, *Boγov*, Vagi a *Bangis* šifiti se nechci. O tom, že Jordanis Mely používal, srv. Müllenhoff (D. A. III. p. 261). Vykládám proto všechny tyto tvary na Bug, připouštěje mimo to možnost zmatení obou Bugů, severního s jižním.

stantin Porfyr. zapsáno má *ó Βογοῦ* (de adm. imp. 42), letopis *Byръ*. Později se ujalo toto jméno původu asi slovanského¹⁾ všeobecně. Jak ale uvidíme, můžeme snad první sledy tohoto slovanského názvu hledati již dávno před VI. stoletím.

Tíže je pověděti, který přítok Bugu měl Herodot na mysli svým *Exampaiem*.²⁾ Mannert dí, že nezná v krajině té žádných hořkých pramenů.³⁾ Ale už Tatiščev⁴⁾ zapsal, že kol horního Tiligulu i Bugu jsou prameny sírnaté a sanytrové a hrabě J. Potocki první, tuším, stotožnil zřetelně Exampaios s říčkou Siňuchou (Синьуха), vtékající u Olviopole do Bugu od severozápadu, což po něm i jiní přijali.⁵⁾

Eichwald měl Exampaios za naftový, dnes zmizelý pramen, jemuž podobných se dosud nalézá více mezi Dněstrem a Karpaty.⁶⁾ Brun stotožnil jej s Mrtvými vodami (Мертвые воды, Мертвоводъ), vtékajícími u Voznesenska,⁷⁾ proti čemuž namítl hrabě Dzieduszycki, že se to neshoduje s udáním 5denní vzdálenosti od moře. Na Mrtvé vody myslil i Zabělin, vykládaje zároveň, že Exampaios, »Svaté cesty«, značí patrně skalnatou, romantickou úžinu, kterou se prodrává Bug mezi Olviopolem a Voznesenskem, tam totiž, kde si prorval cestu terassou 40—60° vysokou, táhnoucí se odtud k dněprovským prahům.⁸⁾ Buračkov stotožnil jej se Solonichou,

¹⁾ Ale původ je nejasný. *M. Kawczyński* (Ateneum 1892. II. p. 548) vykládal jméno Bug od kmene *buh* (srv. buchač, buchnac, буроръ, бурить) a to ve smyslu »wzgórze« (cf. něm. Bogen), *Cuno* od slovanského бокъ (Forschungen I. p. 238). Dle Fileviče (ЖМНП. 1880 p. 28) Budilovič na arch sjezdu v Moskvě vykládal je z gotštiny.

²⁾ Další výčet citátů, připomínajících nám tento hořký přítok Hypanu, viz u *Ferbigera* (Handbuch III. p. 1117) a *Ukert* (Skythien p. 188). Co se týče výkladu skythského jména Exampaios, přeloženého u Herodota *iqui ódol*, *Müllenhoff* soudil, že překlad jest správný, ač první polovina jména temnou zůstává (D. A. III. p. 104). *Boeckh* vykládá — *évvá ódol* (fortasse *éáv* = novem. CIGr. II. Pars XI. p. 111). *K. Neumann*, jenž hájil mongolský původ Skythů, snažil se i toto jméno vyložit z mongolštiny ovšem chybně, opíraje se o špatnější čtení *áμαξαμπαιος* a srovnává je to s mong. aimak-dsam = »die Wege der heiligen Versammlung (Hellenen im Skythenlande I. p. 196). Bylo mu ale ukázáno, že mongolsky nezná. Před *Müllenhoffem* je z jazyků iranských (Deutschen p. 295) vykládal *K. Zeuss*.

³⁾ *Mannert*. Norden der Erde p. 106.

⁴⁾ *Tatiščev V. N.* История Россійская I. 1 hl., 13 c., 130.

⁵⁾ *J. Potocki Voyage* II. p. 158. Přijal to dále hr. *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 183), *Partycikij* (Утар ист. Гал. I. p. 196), *Bonell* (Beiträge I. p. 81), jenž ale uvádí na doklad hořkosti vody bužské i to, že dosud vlivem moře dostává voda řeky až na 75 verst nahoru hořkou příchutí. Pouze touto okolností snažil se vysvětliti výklad Herodotův o Exampaiu *Genest* p. 17 a *Sommer* (*Ukert* Skythien p. 188). *Bayer* De Scythiae situ p. 82 stotožňuje jej s řekou »Sinauda«.

⁶⁾ *Eichwald* (Alte Geographie p. 297).

⁷⁾ *Brun* Опыты стр. XXI., XXIII. Essai p. XLI. Tak s rezervou i *Latyšev* (Inscr. II. Tabula).

⁸⁾ *Zabělin* История русской жизни. I. p. 220. Podobně *Kolster* (Land der Skythen II. p. 19) a *Nadždin*. O prazích bužských sr. napřed pozn. 55.

vpadající v Bug z pravé strany,¹⁾ Naděždin s potokem Melankou, přítokem Tiligula (!) z levé strany. Také on měl za »svaté cesty« pravděpodobně průlom řeky Bugu skalnatým pásmem olviopolským.²⁾ Stein a po něm C. Reichardt, G. Mair, též Herm. Jireček v »svatých cestách« Herodotových vidí důležité jakési středisko nebo uzel obchodních drah, směřujících od Bugu ku střednímu Dněpru.³⁾ Výklad tento mám za pravděpodobný, čímž ovšem není nic řečeno o bližší lokalisaci Exampaia, k níž se neodvažuji.

Na kartě peutingerské čteme na horním toku řeky za Agalíngem (Dněstrem?) tekoucí: Cap. anis. paludis a na přítoku jejím z pravé strany: cap. fl. Selliani. Tomaschek doplniv první zápis na [*Hyp*]anis paludis⁴⁾ ptá se vedle jiného ještě dohadu, neoznačuje-li druhé jméno »Selliani« dnešní potok Соленюф?

Výklad tento, ačkoliv by význam přítoku »Slaného« zároveň sváděl k tomu, abychom v něm hledali starý Exampaios, zdrahám se přece přimnouti.⁵⁾ Viděl bych v řece, jež zde na peutingerské mapě ze dvou pramenů stéká spíše, Borysthenes než Hypanis. O Borysthenu vědělo se již v době císařské (srv. dále), že se stéká ze dvou velkých pramenů. Hypanis bych spíše spatřoval v menší řece následující a označené Fl. Nusacus a položené na východ od Borysthenu na základě omylné představy, jež v době té všeobecně panovala, jak vidno z výše již uvedené zprávy Strabonovy, Pliniovy a Ptolemaiovy. Také samo jméno *Nusacus*, emendujeme-li je ve fl. *Nuracus*, řeka nurská, ze země Neurů tekoucí, výborně by se hodilo na dnešní Bug, jehož prameny se vskutku nalézaly v zemi Neurů.⁶⁾

¹⁾ *Buračkov* (Зап. арх. общ. Odessa. IX. p. 17). Proti tomu vyslovil se *Tizenhausen* (Древности арх. общ. Москва VIII. p. 187).

²⁾ *Nadžždin* (Зап. арх. общ. Odessa I. p. 79, 80).

³⁾ *Stein* u Herodota IV. 52, *Reichardt* (Landeskunde p. 47), *Mair* (Land der Skythen II. p. 56), *Herm. Jireček* Unseres Reich vor 1000 Jahren p. 59.

⁴⁾ Tak už *Katančich* (Orbis ant. I. p. 203), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. Hist. Cl. 1889 p. 7). Upozorňuji však, že *Honorius* c. 33 praví o řece Maeotidě mezi Borysthenem a Istrem) »fl. Maeotae nascitur de monte Hypanis«.

⁵⁾ *K. Müller* spojil zase jméno Sellianus s jménem Sluč Leini s. Liani oppidi (I. p. 434). Sám bych je spíše spojil se severní částí jedné ze tří známých vodních drah a sice té, po níž se do vnitra Rusi dovážela v starých dobách sůl ze salin nalézajících se u Krimu a Azovského moře, a jež slula Slovanům ruským »путь солиныи«. Srv. o ní *Brun* (Зап. общ. ист. древ. Odessa V. p. 135, Essai p. LXIX.), *Karamzin* (Ист. Росс. Гос. II. pozn. 419). Dosud sluje jeden přítok Kalmia, a jiný přítok Vlčí vody »солёная«.

⁶⁾ Nevím, z jakého důvodu *Müllenhoff* v Nusaku viděl Pacyrís Plinia a Varrona, o němž později (*Müllenhoff*. D. A. III. p. 81). Plinius sice dříve (IV. § 88) »Auchetae apud quos Hypanis oritur, Neuroe apud quos Borysthenes«, ale to jest patrný omyl, spletení Hypanu s Hypakýrem, jak *Müllenhoff* (l. c. III. p. 46) sám dobře uznává. Hypakýris to byl, jehož vody tekly krajem Auchetů, dle Herodota (IV. 6) oddílů *královských* Skythů. Hypanis pramenil v zemi Neurů, právě jako pripjatské rameno Borysthenu (viz hlavně slova *Pomp. Mely* II. 1, 7. Hypanis . . . surgit in Neuris. Jiné

Zde jest nejhodnější místo, abych poukázal k tomu, že se vůbec římské mapy, pokud z různých kopií můžeme souditi, značně odchylovaly v těchto místech od běžné starší nomenklatury řek pontských. Setkáváme se tu vedle právě uvedených jmen ještě s jinými záhadnými jmeny, o nichž nevíme vždy, kam s nimi. Srv. na př. řeky Bangis a Raugis, Apion a Appion u kosmografa ravenského (IV. 11.) a Guidona (126) o nichž jsme už dříve pojednali (na str. 61, 64), dále řeku Maeotae u Honoria (c. 33) mezi Dněprem a Dunajem.¹⁾

Jiným dokladem jest fl. Cornus na mapě herefordské vedle řeky Alanu (tak i na Hieronymově I, Lemanus fl. na ebstorfské). Jsou to samé názvy řek, jež se jinde nevyskytují než na těchto římských mapách, a jejichž výklad je obtížný. Někde ovšem poznáváme jen chybný přepis opisovače, tak na př. řeka Cornus není nic jiného, než starý Chronus tekoucí vlastně do Baltického moře;²⁾ právě tak jako Vagus, Bangis, Vagosola mám jen za přepisy slov. jména Bugu (srv. napřed str. 64), nebo Olcus za přepis jména Volchova.³⁾

Ale co je to Appion? Jak a odkud se tu vzala jména Agalingus, Sellianus, Nusacus, Alanus — Lemanus — Maeotae?

Nemohu si tuto zvláštní nomenklaturu římských map vysvětliti jinak, než ze dvou příčin. Jednak dle všeho římskými výboji v Dacii dostalo se k sluchu římských vojáků a obchodníků vskutku několik nových, dříve neznámých názvů domácích, jež ve formě latinisované dostaly se pak do map a itinerarií. Ale z druhé strany musíme při těchto mapách, jež se nám zachovaly v pozdních redakcích, počítati také patrně s velkou spoustou chyb a zkomolenin pozdějších opisovačů. Na to poukazuje zejména ojedinělost těchto jmen ku př. na mapě peutingerské. Jestli Miller konstatoval, že do staršího Scheybova vydání Peutingeriány z r. 1753, vydání jistě pečlivě připravovaného, dostalo se přece na 800 (!) chybných legend, jestli ještě v novém nádherném vydání Desjardinsově z r. 1874 je jich na 70⁴⁾ —

---

mínění měl zase *Katancsich* (l. c. p. 204) pravě, »Desna iste cum Nusaco videtur cognationem habere.« *Potocki* (Mémoire I p. 72) měl zase Nusacus za Dněpr.

¹⁾ Srv. *Meotis* a *Meotides* na mapě ebstorfské a herefordské.

²⁾ Cornus jest patrně starý Cronus, Chronus, *Χρόνος* řeka baltická, omylem přenesená na jih k Černému moři, a ne jméno Tanaidu, jak soudí *Miller* (*Mappae mundi* IV. p. 17). Už *Ammian. Marc.* konfusně dal téci Cronu a Visle (!) do Pontu (XXII. 8, 38), právě tak jako zase naopak *Dionys. Per.* 314. Pantikapu do severního moře.

³⁾ Jméno Olcus označuje na mapě londýn. žaltáře řeku od severu tekoucí do Dunaje. S ní je patrně totožná řeka »*Olchis fl. qui et Wolkan*« na ebstorfské mapě, tekoucí však do moře severního, a mající u pramenů město Kijev (*Kiwen c.*) a níže Novgorod (*Novgard c.*). Na prvý pohled hodilo by se jméno nejspíše na Volhu. Schulte je však lépe vyložil za Volchov kombinovaný s Dněprem. Rozhodujícím důvodem je umístění obou zmíněných měst na Olku. *Miller* proto (*Mappae mundi* V. 25) chybně s tím spojuje *Aethicovu* zprávu o městu »*Choolisma in Olchis iugis constructa*«, neboť se tu (*Cosm. ed Wuttke c. 29, 59, 60*) jedná o zemi Kolchů na Kavkaze.

⁴⁾ *Dr. K. Miller. Die Weltkarte des Castorius. Ravensburg 1887 p. 18.*

tedy u badatelů, kteří pracovali s velkou znalostí a všim kritickým aparátem, — pak se nebudeme diviti, že starší opisovači originálu přepisovali neznámá jim jména cizí, ve formách beztoho již porušených, s novými chybami, a tím pak povstávaly tvary divné a ojedinělé, s jichž výkladem si nevíme co počítí.

Další řeka, kterou znají některé staré prameny ještě před Borysthenem, jest Asiaces, Ἀσιάκης¹⁾; neuvádějí ji však nikde tak, abychom mohli určitě rozpoznati, které z dnešních řek jméno to platilo. Mannert poukázal k tomu, že si pod Axiakem musíme patrně představiti řeku větší, neboť dle Plinia a Mely seděli u ní tři kmenové: Asiakové, Krobiggové a Kallipidi. Měli tedy staří představu spíše o řece větší než menší, a takovou by byl zde dnešní Ingul nebo Ingulec mezi Bugem a Dněprem. Nicméně se vykladatelé obraceli hojně k jiným. Dle jedněch je Aksiakes jen jiné jméno Hypanu,²⁾ dle jiných některá z říček mezi Dněstrem a Bugem. Tak na Tiligul myslil Ukert, Forbiger, Reichard, Neumann, Tomaschek, Bekker, Brun, K. Müller a Latyšev,³⁾ na Kujalnik Köppen a Naděždin.⁴⁾

Ze zprávy Melovy, Pliniovy i Ptolemaiovy vidíme vskutku, že se tu patrně jedná o řeku tekoucí mezi Dněstrem a Hypanem nedaleko hranic

¹⁾ Mela (II. 1, 7): Asiaces proximus (ab Hypani) intra Callipidas Asiacasque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat. Plinius (IV. 82: Mox (a Tyra boream versus) Asiaca cognomines flumini, ultra quos Crobiggeri, flumen Rhode, sinus saggarius, portus Ordessus. Ptolem. (III. 5, 6): ὁ δὲ Ἀσιάκης ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαυματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Λατίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους. III. 5, 14 ὑπὲρ δὲ τὸν Ἀσιάκην ποταμὸν Ὀρδισσός 57° — 48° 30'. Snad i Ptolemaiovi Πασιάκος tekoucí u isthmu perekopského do Azovského moře (III. 5, 4) není než omylem sem položený a přepsaný Asiakes.

²⁾ Tak soudil na př. Mannert maje je za jméno pozdější (Norden der Erde (p. 230, 233). Hrabě Dzieduszycki má to za jméno dolního Hypanu asi tak, jako Ister byl jméno dolního Dunaje (Wiadomości p. 282, 303); Eichwald (Alte Geographie p. 410, 419) stotožňoval Aksiakes s tureckým názvem Bugu Ak-su. Tak prý zvali Turci Bug dle Peyssonela (Observations historiques et géograph. etc. Paris 1765 p. 107, 151). Mínění to však není správné. Turecké Aksu nebylo v užším spojení s jménem Aksiakes. Název turecký jest asi pozdní appellativum značící »bilá voda« (ak-su) podobnost se starým jménem je čistě náhodná. Že by byli Řekové, jak Eichwald a Brun soudili (Alte Geographie p. 406. Essai p. XXXIV), přejali toto jméno v starověku od některého kmene tureckého a pořečtili je ve formu Aksiakes, nelze přijati proto, že Turci v tu dobu na Bugu nikdy neseděli. Spíše bychom mohli přijmouti, že turečtí kmenové přišedše v pozdějších dobách k Bugu a uslyševše staré jméno Aksiakes, svedeni jsouce podobností zvuku přezvali jej ak-su. Ale i to mám za nepravděpodobné proto, že patrně v té době byl obvyklý buď název Hypanu nebo Bugu. Ostatně srv. výklad názvu tureckého v článku B. Munkácsiho »A Dnjeper folyónak hunn Var neve (Ethnographia 1897 p. 235).

³⁾ Forbiger (Handbuch III. p. 1118, Ukert (Skythien p. 186), Reichard (Kl. geogr. Schriften p. 280), Neumann (Hellenen p. 363), K. Müller (Geogr. Ptolem. I. p. 421), Tomaschek (Sitzungsber. Akad. Wien 1888 p. 723), Bekker (Zam. Odessa III. tab. IV.), Brun (Essai p. XXXIV, LXII), Latyšev (Inscriptiones II. Tabula).

⁴⁾ Naděždin (Zam. apx. oboz. Odessa I. p. 37), Köppen (Jahrbücher 1822, Bd. XX, p. 284).

staré Dacie, a to by se bez odporu nejlépe hodilo na oba Tiliguly, stékající se mezi Odessou a Očakovem v společný liman.

Plinius a Ovidius uvádějí ještě jiné záhadné řeky mezi Dněstrem a Dněprem, Plinius (IV. 82) i Ovidius (Pont. IV. 10, 47) řeku Rhode (Rhodes), vtékající do moře mezi Borysthenem a Tyrem, Ovidius pak zná zde (l. c.) ještě říčku Sagaris, vtékající do zálivu sagarského, který uvádí též Plinius (l. c.). Říčku tuto má hr. Dzieduszycki jako Aksiakes také jen za jiný název Hypanu.¹⁾ Jiní ztotožnili Rhode a Sagaris a viděli v nich buď dnešní Tiligul²⁾ nebo Kujalnik³⁾ nebo Berezan,⁴⁾ jiní je opět v těchto říčkách rozlišují.⁵⁾

Hledati zde určité rozhodnutí, bylo by marné. Srv., co jsme napřed pověděli o zálivech tohoto pobřeží. Nejlépe jest, nevysloviti se, tak jak to učinil na př. Forbiger.⁶⁾

Borysthenes. Největší řeka protékající starou Skythií-Sarmatií byla řeka *Βορυσθένης*. Soudím s velkou řadou jiných, že v řece této dlužno najisto viděti pozdější Dněpr, řeky *Δάναπρις*,⁷⁾ kteréžto jméno vyskytuje se poprvé v anonymním periplu c. 84 a pak u Jordana Get. c. 5. (Danaper). Srv. také scholie k Dionys. Periegetu (Latyšev, Scythica I. p. 216: *ἀπὸ δὲ Βορυσθένου ποταμοῦ τοῦ Δανάπριως καλουμένου*) a anonym. anametresi c. 3. (ibid. I. 289).

Herodot neznal pramenů Borysthenu a dle všeho mimo samotné ústí této řeky blíže nepoznal. Také o toku jejím nenabyl správných dat, neboť udává jednou 20 (c. 101), po druhé 40 (c. 53) dní plavby k ohybu řeky, kde v ni vtéká přítok Gerrhos. Podobně pramenů, neznal Pomp. Mela (II. 1, 6) a Strabo (VII. 3, 17); dle Dionysia Periegeta (v. 310,) vytékala řeka Borysthenes ze země Agathyrů, Gelonů a Neurů, dle Plinia (N. H. IV. 88) ze země Neurů. Srv. též Amm. Marcellina XXII. 8, 40 a Solina 15, 1. Teprve Markian umísťuje prameny správně na sever do země Alanů, usa-

¹⁾ *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 302).

²⁾ Tak *Mannert* (Norden der Erde p. 231).

³⁾ *Nadžedin* (Зап. арх. общ. Odessa I. p. 37). Týž Sagaris vidí buď v Kujalniku jako Rhode nebo v Adžalyku.

⁴⁾ Tak *Eichwald* (Alte Geographie p. 410.). Také Müllenhoff viděl v řece Rhode a v sagarském zálivu říčku a záliv západně od Očakova, tedy patrně dnešní Berezan (D. A. III. p. 57).

⁵⁾ *Köppen* viděl Rhode v Tiligulu, Sagaris v Berezanu (Jahrbücher 1822 p. 284), *Bekker* Rhode v Sasyku. Sagaris v Berezanu (Зап. Odessa III. tab. IV. p. 201). Také *Stempkovskij* (Извѣданія p. 34) viděl v Sasyku Rhode. Jak mohl ale *Szaranievicz* prohlásiti Rhode za Dvinu v zálivu řížském (!), nepochopuji. (Kritische Blicke p. 48).

⁶⁾ Handbuch III. p. 1118.

⁷⁾ O výkladu jména Danaper, *Δάναπρις* srv. co jsme pověděli napřed o výkladu Danubia, (str. 58); k tomu dodávám, že *Šafařík* vykládal Danapris (Slov. St. I. p. 545) od dan (voda) — paris. peris (thrac. a get. tok, potok); *Nadžedin* (Зап. Odessa I. p. 31) vykládal dan + Boris (thenes), ač připouštěl i význam »severního průlivu« (*Βορυσσένος*). Srv. *J. Potocki* (Histoire ancienne du gouv. de Kherson Petrsb. 1804 p. 2).

zených kol hor Alanských.¹⁾ Před ním ale již Ptolemaios vykládal (III. 5, 6), že Borysthenes stéká se ze dvou velkých pramenů, jednoho severního na stupni 52° a 53°, a jednoho západního (53° 30'—50° 20'), prýšticího z Amadockého jezera.²⁾

Dle těchto zpráv smíme souditi, že prvotně za horní tok Borysthenu platil jeden z jeho velkých západních přítoků, tekoucích ze země Neuru, a to buď Pripjať nebo Berezina, ale ovšem ne Bug nebo Ingulec, jak Brun soudil.³⁾ Není proto k zavržení mínění Zabělinovo,⁴⁾ že po jedré z těchto řek šlo nejspíše nejstarší spojení dolního Dněpru s Baltem (přes Berezinu k Dvině). A to zase, že Řekové pravý pramen Dněpru před Kristem neznali, svědčilo by pro to, že pozdější pověstné spojení jihu se severem přes Lovať, Ilmen nebylo do té doby Řekům známo, a nebylo snad ani od domácích používáno, aspoň ne ve větší míře. Teprve u Ptolemaia, kdy z příčin již v úvodu pověděných objevuje se značný pokrok v poznání těchto končin, máme první zprávu o pravém horním Dněpru a Markian Herakleotský prameny jeho klade první správně pouze na sever. Dlužno tedy původně pod starým Borysthenem na př. u Herodota rozuměti dnešní Dněpr + Beresina nebo Pripjať.

K otázce této poutá se zajímavě i výklad starého jména Borysthenu. Výklad jména Borysthenes vyvolal velkou řadu domněnek, zejména ze strany slavistů.

Je nepopíratelné, že vnější podobnost tohoto starého jména řeckého a slov. *Beresina* (od berza, stsl. brěza) nebo *Berestina* (od berstъ, stsl. brěstъ ulmus), nebo litev. *beržinas* (od berža, prus. berse, lot. bērs, bērze), a *beršti* (bělati se) je dosti značná, aby vzbuditi mohla otázku, zda starý název není jen graecisovaný, tvar slavolitevského názvu domácího. Otázka tato

¹⁾ Dionys. Per. 310. *Νεοροί θ' Ἰππόποδες τε Γελωνί τ' ἡδ' Ἀγάρυρσοι, ἧχι Βορυσθένης ποταμὸς ὕδαρ μίσγεται Εὐξείνῳ*. Plinius. IV. 88. Neuroe apud quos Borysthenes (oritur). A mm. Marc. XXII. 8, 40. Borysthenes a montibus oriens Neruorum. Solinus 15, 1. Mark. II. 39. *Ἀλανῶν ἔθνος, παρ' οἷς τὸν Βορυσθένης ποταμὸς αἱ πηγαὶ τυγγάνουσι*. Podobně Julius Honor. c. 33 (Riese p. 43). Fluvius Borysthenes nascitur de monte Hyperborei Rhīpaei.

²⁾ Toto udání Ptolemaiovo vedlo k sporům o to, co si máme pod těmito dvěma prameny představit. *Mannert* (Norden der Erde p. 231) soudil, že Ptolemaios pod západním pramenem omylem rozuměl Bug vtékající do limanu dněprovského, jini, jako D'Anville, Reichard, Eichwald, Šafařík a Sadowski, dle mého soudu správně soudili, že Ptolemaios dostal jakési nové zprávy o stoku vlastního severního Dněpru se západním přítokem, jenž se prvotně měl za Borysthenes, a to buď Pripjati nebo Berezinou (Slov. Star. I. p. 546). Srv. *Eichwald* Alte Geogr. p. 302, *Zabělin* Пер. р. жизни I. p. 224. *C. Müller* (Ptolem. I. p. 420) pomýšlí na stok Pripjati s Berezinou. *J. Sadowski* (Handelstrassen der Griechen und Römer. Jena 1877 p. 65) soudí docela, že Ptolemaios měl představu o 3 pramenech Dněpru: Pripjati, Berezině a vlastním Dněpru.

³⁾ *Brun* (Essai p. XXXII. ač uznával, že by města Ptolemaiem uvedená lépe se dala umístiti na Bug.

⁴⁾ *Zabělin* Пер. р. жизни I. p. 224 nsl. Není pochyby, že spojení toto prostředkovali Řekům v první řadě domácí obchodníci slovanští a litevští. Srv. str. 59.

má značnou zajímavost pro slovanské starožitnosti, neboť kladná odpověď poskytla by nám krásný nový doklad pro existenci Slovanů na dolním Dněpru v době velmi časně, a zejména doklad pro časně jejich styky se světem řeckým.

Byla to již v starší době celá řada spisovatelů, počínaje od Veleslavína a Herbersteina — tak Schlözer, d' Anville, Reichard, Katancsich, Šafařík,¹⁾ z novějších pak ještě Forbiger,²⁾ Naděždin,³⁾ Eichwald,⁴⁾ Perwolf,⁵⁾ Neumann,⁶⁾ Cuno,⁷⁾ kteří neváhali kladně odpověděti na výše položenou otázku.

Proti tomu vyslovil se na př. Ř. Krek⁸⁾ mimo jiné z důvodu historického, jež uznati nemohu. Müllenhoff pak srovnal jméno to se zend. v o u r u s t á n a »breiten stand habend«, maje to za jméno skythské.⁹⁾

Otázka je ovšem předem filologického rázu, a z té stránky nechci a nemohu se do ní pouštěti. Poukazuji jen na to, že 1. jména odvozená od bréza nebo brest pro vody tekoucí i stojaté se velmi často vyskytují. Ze zeměpisného slovníku Sprogisova vybral *A. Kočubinský* několik názvů ze starého území Litvy znějících: Berešta (pro jezero a říčky), Beršta, Berštup (říčky), jež snad mohou býti zde uvedeny přes odchylný výklad Kočubinského,¹⁰⁾ a *Ž. Filevič* sebral 210 názvů od bereza a brest pouze v kraji ruskopolském, rozloženém severně od Karpat,¹¹⁾ na př. Береза, Берестъ, Берестокъ, Берестова, Березовокъ, Березинокъ, Березовцевъ atd. Ale i jinde v Slovanstvu jsou tyto názvy hojné, jak ani nepotřebují rozvádět.

2. Před Borysthenem jmenuje Strabo (VII. 3, 17) ostrůvek, jehož vzdálenost od ústí řeky udávají Periplus Arriana a Anonyma na 60 stadii. Ostrůvek tento lze dobře stotožniti s ostrovem Borysthenem u Ptolemaia i v chrestomathii Strabonově¹²⁾ a s nynějším Berezanem. (Srv. napřed str. 29.)

¹⁾ Šafařík Slov. Star. I. p. 544, kde uvedení starší vykladatelé citováni.

²⁾ Forbiger (Handbuch III. p. 1116).

³⁾ Naděždin (Зап. арх. Odessa I. p. 32), jenž soudí, že se jméno Borysthenu (= Berezina) uchovalo na říčce Berezanu. Srv. jeho Опыты 76.

⁴⁾ Eichwald (Alte Geographie p. 302, a Обытальща 87) od Bereziny.

⁵⁾ Perwolf (Slov. Sborník IV. 1885 p. 114, Archiv f. slav. Phil. VIII p. 33) od Bereziny, Berestiny.

⁶⁾ Neumann (Hellenen p. 221).

⁷⁾ Cuno (Forschungen I. p. 233).

⁸⁾ Krek, Einleitung in d. slav. Lit. Graz. 1887 p. 282.

⁹⁾ Müllenhoff (D. A. III. p. 122). Rawlinson má to za graecisovaný tvar jakéhosi skythského názvu Poros-danas (srv. Porata-Danas, Tanais) (Hist. of Herod. III. p. 198). Proti Müllenhoffovi vystoupil *Žurzevič* (Зап. арх. Odessa VIII. p. 13).

¹⁰⁾ Kočubinskij (Ж. М. Н. II. 1897. II. p. 83) vykládá od beršta, beršti bělati se, tedy jezero »bílě, světlé« a jméno Bereziny za slavisované litevské Beržinas nebo Berštinas. Srv. k tomu kritiku *Brücknerovu* ve Věstníku slov. star. I. str. 125.

¹¹⁾ Filevič (Исторія древней Руси I. p. 99).

¹²⁾ Ptolem. III. 10, 9 ἡ καλουμένη Βορυσθένης (al. Βορυσθένοϋς, Βορυσθενίς) νῆσος. Chrest. Strab. (Latyšev Scythica I. 166) Βορυσθένης νῆσος ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Ταυροράκου κόλπου.

Odpovídá-li však dnešní Berezan starému Borysthenu, měli bychom před sebou přímý doklad pro spojení názvu řeky Borysthenu s názvem Bereziny. Neboť, že by se byl ze starého Borysthenu vyvinul název Berezan, jest jistě nepravděpodobné,¹⁾ právě tak jako výklad, že by mezi oběma názvy nebylo žádného spojení.

Zmínky o Borysthenu jsou v starověké literatuře velmi hojné.²⁾ Popisuje se stále (n. př. Herodot IV. 53, Pomp. Mela II. 1, 6, Skymnos v. 804 nsl., Peripl. Anon. c. 85) jako řeka klidného toku, velice užitečná, živící nejlepší druhy ryb a svlažující nejlepší pastviny. U limanu Borysthenu odpařovala se v hojnosti sůl, jež byla důležitým obchodním zbožím pro slovanské vnitrozemí.

O splavnosti Borysthenu došly zprávy poněkud zmatené. Herodot udává IV. c. 53), že od ústí ku vtoku Gerrhu řeka Borysthenes splavná jest 40 dní plavby «*τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλόος ἐστί*». Udání to jest velmi pochybné, neboť je na jisto udané číslo dnů nepoměrně vysoké.³⁾ Pokoušeli se proto mnozí odpomoci vhodnou opravou slova *τεσσαράκοντα* v *τεσσαρακίδεκα*, jak navrhl *d'Anville*, a po něm správně přijala značná část vykladatelů.⁴⁾ Nesprávným je však i Strabo (VII. 3, 17), jenž zase udává

¹⁾ Ostatně srv. ještě v Miklosichově *Etym. Wört.* berzu stsl. brzzu schnell, brzzati schnell laufen, brzzina Stromschnelle. Nemohl by se i tento význam uvésti ve spojení s výkladem Borysthenu?

²⁾ Srv. citáty u *Forbigera* (Handbuch III. p. 1116).

³⁾ Přijal je též Mela (II. 1, 6), Skymnos v. 816 a Peripl. Anonyma (l. c. 85) patrně z Herodota. Herodot ostatně sám na jiném místě (IV. c. 101) udává jen 20 dní cesty pro šířku Skythie, jejíž severní hranice tvořil kraj Gerrhos, a IV. c. 18. výslovně říká, že Skythové oráči bydlí podél Borysthenu 11 dní cesty, pak že je pustina a za ní Androfagové.

⁴⁾ 40 dní přijímal vykládaje to obtížemi plavby proti proudu na př. *J. Potocki* (Voyage II. p. 173), *Mannert* (Norden der Erde p. 107), z novějších *Kolster* (Land der Skythen II. p. 21), *Stein* a *Macan* ve svém vydání Herodota a *Bonell* (Beiträge I. 82). *Ukert* přijímaje totéž (Skythien p. 189), ukazoval na stejnou délku arabského zálivu u Herodota, jenž vůbec staví Aegypt v paralelu k Skythii. Ale že je správná emendace na 14 dní, svědčí sám Herodot dvakráte, vykládaje v IV. c. 18, 19, že se sídla Skythů podél Dněpru nahoru táhla až ku Gerrhu (za níž byly pustiny) 14 dní plavby. Zvláštní jistě nepřijatelný výklad podal *Brun* (Essai p. XCIV). Přijímá vzdálenost 40 dní, ale Herodot neměl prý tím na mysli délku dolního toku Borysthenu, nýbrž část horního (!) «*mais le cours supérieur du fleuve, jusqu'à la région dont il s'agit*». Chybu Herodotovu bylo by sice možno podle Neumanna vysvětliti i tím, že se zde Herodot přepsal, maje na paměti zprávu od Skythů vypravovanou, dle níž mrtvé Skythy vozili po úmrtí 40 dní po zemi skythské než je pochovali (Her. IV. 73). Výklad tento přijal i *G. Mair* (Land der Skythen II. p. 22) a *Krauth* (Jahrbücher f. class. Phil. 1890 p. 5). Ale vzhledem ku cap. 18, 19 Herodota lepší jest emendace výše uvedená. O tom, kolik spotřebují času malé lodě při plavbě proti Dněpru viz zajímavá data od plavců sebraná *Vadéždinem* (Жур. Одесса I. p. 69 nsl.). Dle toho uběhne loďka denně nejvíce 30—35 verst, dle slovníku Semenova 25—30, což by za 14 dní činilo, vezme-li průměr 30 verst, 420 verst — tedy vskutku asi vzdálenost od moře k porogům, kterou Buračkov odhaduje na 417 verst (Жур. Одесса IX. p. 14).

číslo nepoměrně malé, hovoří o splavnosti Dněpru v délce 600 stadií, což by se dle Herodotova odhadu ¹⁾ rovnalo jen 3 dnům plavby!

S touto otázkou splavnosti Dněpru je spojena také otázka, proč se staří nezmiňují o pověstných v pozdější historii prazích dněprovských. Vyložil jsem o tom své mínění již napřed (str. 56), ukázav zároveň, že nebyly prahy tyto starým tak zcela neznámy, jak se dosud hojně vykládá.

Jak jsem pravil, stotožňuji starý Borysthenes s dnešním Dněprem tak jako největší část jiných vykladatelů. Jsou však některé zprávy starověké, jež s tímto výkladem přetěžce nebo vůbec nemožno uvést v soulad a jež vyvolaly také spory a mínění odchylná. Ba došlo se až k tomu, že se totožnost Dněpru a Borystheny popřela. Spory ty týkají se hlavně zpráv Herodotových.

Herodot jest nejlepším naším zpravodajem o Skythii před Kristem. Byl sám na severním břehu Pontu, hlavní věci viděl, na jiné se u domácích lidí často vyptával, — a jeho udání jsou proto pro nás velmi cenná, vážná a často rozhodující. To popřítí nelze. Nicméně se jeho zprávy o okolí Borystheny neshodují vždycky s výkladem, který jsme podali, a vůbec jeho výčet skythských řek s popisy pozdějšími a dnešním stavem vodní sítě jihorské.

Herodot totiž vyloživ, co znal o řece Tyru a Hypanu, přechází ve IV. knize, c. 53 a násl. k Borystheny a vylíčí jeho krásné vlastnosti, popisuje dále, jak vtékají do něho tři další řeky: Pantikapes, Hypakyris a Gerrhos. Ale tento další popis, připojíme-li k němu ještě zprávy z c. 18—20, podává dohromady takový zmatený obraz, že jej s dnešním stavem bez příkrých odporů srovnati nelze. Nejsme nijak s to, ukázati na dnešní mapě ony tři přítoky Borystheny tak, aby se na ně hodilo líčení Herodota bez odporů.

Tím se staly tyto zprávy Herodotovy o Borystheny a jeho přítocích jedním z nejspornějších míst jeho spisů a není téměř samostatnějšího vykladatele Herodotova, který by v té věci nebyl měl své odchylné mínění. Nejvíce se ovšem točil spor o jmenované tři přítoky, jak o tom dále podrobněji vyložíme. Ale není divu, nemohlo-li se nabýti jasna o nich, že se vystoupilo i s otázkou, je-li vůbec Borysthenes Herodotův dnešním Dněprem.

Celá tato otázka je pro poznání ethnologických poměrů staré Skythie velice důležitá a nemůžeme se proto vyhnouti výkladu bližšímu.

Stanoviska, na něž se postavili různí badatelé, možno roztřídit v následující tři hlavní skupiny:

1. Jedni dospěli k přesvědčení, že v Borystheny dlužno rozuměti Dněpr a že Herodot se omýlil v popisu jeho přítoků. Těchto badatelů je veliká většina. Abych hlavní uvedl, patří k nim na př.: *Mannert, Brun,*

¹⁾ Dle udání Herodotova uběhla loď za dne asi 70 000 sáhů, v noci pak 60 000 (IV. 86), na jednu denní cestu v Skythii čítal Herodot 200 stadií (IV. 101).

Latyšev, Buračkov, Bekker, Šafařík atd. Ovšem se jednotliví tito badatelé rozcházejí zase v identifikaci Pantikapa, Gerrhu a Hypakyru, jak ihned uvidíme.

2. Druhá skupina badatelův, vycházejíc z popisů těchto tří řek, a ty předem umísťujíc na dnešní mapě, byla přinucena Borysthenes hledati v jiné řece, nežli Dněpru. Sem patří hrabě *W. Dzieduszycki*, jenž se snažil řadu důvodů uvést pro své mínění, že Herodotův Borysthenes jest vlastně Ingul, dnešní přítok Bugu.¹⁾ *Nadžedin* se opět domníval, že Herodotův Borysthenes musíme hledati nejen v Dněpru, ale především v Bugu, kdežto jeho Hypanis je dnešní Tiligul.²⁾ Také známý *Ž. Partyckij* vykládá, že Herodot dvě řeky popletl a Borysthenem vedle Dněpru zval i Ingul, což mu ale nevdá, aby na dolní Dněpr poutal i jména Hypanu i Hypakyru.³⁾

3. Konečně se našli někteří, kteří z očividných sporů uniknouti chtěli tvrzením, že Herodot sice správně popisoval, ale že od doby jeho změnil se útvar povrchu půdy jihu ruské tak, že dnes řeky v právě uvedeném kraji zcela jinak tekou a jinak vypadají. Tak soudil na př. *Buračkov*, že za doby Herodotovy Dněpr dělil se u Berydova na dvě ramena, z nichž druhé vpádalo do moře korytem dnešní Čaplinky,⁴⁾ a podobně soudil *Rawlinson*, že se udály od starověku velké změny geologické, jež přivodily i proměny v této síti vodní.⁵⁾

Rozřešení tohoto sporu, pokud se o Borysthenes vede, nelze podati bez současného výkladu všeho toho, co víme o zmíněných třech přítocích. Proto také celkový náš názor vyplyne teprve dále z celého výkladu o těchto řekách. Zde jen to povíme, co je nám pro totožnost Borysthenu s Dněprem rozhodující, nehledě zatím k otázce řek dalších.

¹⁾ *W. Dzieduszycki* (Wiadomości p. 186, 275 a 361). Pantikapes má za Ingulec přítok Dněpru. Dzieduszycki přišel k náhledu svému hlavně na základě toho, že Herodot Pantikapes umísťuje na východ od Dněpru, kde dnes větší řeky není, a že Olbia ležící při vtoku Hypanu s Ingulcem zvána byla také Borysthenem, a že konečně Strabo a Pomp. Mela přímo dí o ní, že ležela při vtoku Borysthenu. (Strabo VII. 3, 17. Pomp. Mela II. 1, 6.) Naproti tomu dlužno však uvést, jak uvidíme, že právě o sporné a nejisté umístění Pantikapu nelze se opírat proti jasným zprávám o Borysthenu, a že Olbia zcela dobře mohla sloužit městem borysthenským, neboť ležela na stoku Hypanu s limanem dněprovským. Vždyť ještě ostrůvek Berezan byl zván Borysthenem! O dalších obtížích, jež působí stanovisko Dzieduszyckého pro výklad Gerrhu a Hypakyru, ani zde nemluví.

²⁾ *Nadžedin* (Зан. Одесса I. p. 41 nsl.).

³⁾ *Partyckij* (Срав. ист. Гамб. I. p. 188, 187, 181, 192, 352).

⁴⁾ *Buračkov* (Зан. арх. Одесса IX. p. 21 nsl.).

⁵⁾ *Rawlinson* (Herodot. B. IV. Essay IV. on the geography of Scythia p. 16 nsl., 201 nsl.), Cf. *Bunbury* (History I. p. 212). Rawlinson pozměnil nejen tok Dněpru, ale valnou část celého jihoruského systému pontských řek. Podle něho Dněpr v starověku tekł kdesi od vtoku Suly přímo na jih ve směru dnešního Ingulu, Gerrhus a Hypakyrus zase v podobě jednoho mohutného proudu odděloval se do zálivu karkinitického. Jemu dále i starý Tanais odděloval se od dnešního horního toku někde pod Voroněží a tekł rovněž přímo na jih. Dnešní dolní tok Donu představoval mu starý Lykos. Podobně i Volha (Oaros, vtékala Rawlinsonovi do Maiotidy severně od ústí Manyče atd.

Uznávám Dněpr za Borysthenes předně proto, že starověké zprávy, jež ho popisují, hodí se bez odporu nejlépe na Dněpr. To, co se nehodí, to co přimělo jednotlivé badatele ohlížeti se po jiné identifikaci, netýká se Borystheny, ale jmenovaných tří řek dalších. Těch se týkají různé ony omyly a neshody starých zpráv. Při tom však už methodicky dlužno připustiti, že musíme u Herodota spíše omyl hledati ve zprávách, jež zapsal pouze z doslechu, o věcech vzdálených, jež sám nepoznal, než o tom, co sám viděl nebo čemu byl sám na blízku. Proto zajisté už a priori spíše za správné uznáme, že Herodot se omýlil ve zprávě o vzdálené, neznámé řece nežli ve zprávě o velké, hlavní řece, v jejímž ústí sám najisto meškal. Jest to vůbec princip methodický, o který i dále se budeme opírat: nechtíti mermomocí docíliti shody tam, kde shody vůbec není, a připouštěti spíše omyl o vzdáleném neznámém, než o tom, co zpravodaj blíže poznal.

Za druhé ta okolnost, že po Herodotovi celý starověk pod Borysthenem mínil dnešní Dněpr, — neboť už na konci starověku vyskytuje se jméno Dněpr výslovně jako označení starého Borystheny — praví Periplus Anonyma zřejmě (c. 84): »Borysthenes, nyní nazývaný Danapris¹⁾, — je hlavním rozhodujícím dokladem pro totožnost obou řek.²⁾ Tato kontinuita velice závažně mluví pro výklad valné většiny badatelů, který jsem také po dobré úvaze neváhal přijmouti. Tím ovšem přijímajíc tu totožnost, setkáme se se značnými obtížemi ve výkladu dalších řek. Ale jak jsem pravil, můžeme již předem methodicky spíše uznati omyl v Herodotových zprávách o vzdálenějších neznámých mu řekách, o nichž jen zprávy zaslechl, než o Borystheny, s jehož ústím se dobře seznámil. A i kdyby nebyl přišel hlouběji do limanu dněprovského a o řece tam tekoucí jen slyšel, přece zpráva jeho, líčící onu největší řeku skythskou (mimo Istros) týká se může jenom Dněpru. Borysthenes-Dněpr bude proto pro nejbližší naše výklady pevným východiskem.

Pantikapes. (*Παντικάπης*, Panticapes). Pátí velká řeka skythská, kterou Herodot jmenuje po Borystheny, slula Pantikapes.³⁾ Dle IV. knihy c. 54. přitékal Pantikapes ze severu z jezera, protékal lesnatý kraj Hylaie a vpadal pak do Borystheny. K tomu čteme v. c. 18.—19. téže knihy, že rolníci Skythové bydlící mezi Hypanem a Borysthenem, seděli při řece Pantikapu,

¹⁾ Peripl. Anonymi c. 84 *εἰς Βορυσθένην ποταμὸν νασιπυρον τὸν ὄν Δαναπριν λεγόμενον...*

²⁾ Ústí Borystheny bylo v starověku jedním z neznámějších míst severního pobřeží Pontu. Ústí jeho bylo na př. také jedním z hlavních bodů pro sestrojování hlavního meridianu ku př. Eratosthenem. Tím šla také rovnoběžka. Hipparchos vypočetl ústí Borystheny mezi 48.—40° šířky. (*Berger Geschichte* III. p. 88, 98, 156).

³⁾ Jméno jest původu nejistého. *Müllenhoff* název má za jméno skythské, aspoň v části své, srv. *Παντικάπαιον, Παντικαδοί, Πανθιαλαίοι* (D. A. III. p. 123). Partyckého výklad ani neuvádím, rovněž jako dále jeho fantastické výklady jmen Gerrhu, Hypanyru atd.

táhnouce se tři dni cesty na východ od Olbie. Podobně jako Herodot uvádějí ještě jiní na př. Plinius (N. H. 4, 83) Pantikapes po Borysthenu a rozhraničují jím Skythy rolníky od kočovných (ultra Panticapes amnis, qui Nomadas et Georgos disterninat).

Ve které dnešní řece dlužno hledati starý Pantikapes, bylo mnoho sporů, jak jsme již napověděli v stati o Borysthenu. Ze starých zpráv, hlavně popisu Herodotova jest zřejmo, že si představovali Pantikapes jako řeku od severu tekoucí a řeku větší, neboť ji Herodot uvádí (VI. c. 47.) mezi znamenitými řekami Skythie *ἄσσοι δὲ ὀνομαστοί τε εἰσὶ αὐτῶν*..... a že vtékala nedaleko moře do Dněpru. Podíváme-li se na mapu dnešního stavu, vidíme, že se při Pantikapu může jednat buď o přítok z pravé strany, zvaný dnes Ingulcem, anebo na levé straně jediné o nevelikou říčku Konku, vtékající do Dněpru u Nikopole. Samara, Orel, Vorskla, Psjol jsou již příliš daleko na sever položeny, tak jako s pravé strany Tjasmin nebo Rosa. Z c. 54. je zřejmo, že pojil se Pantikapes s Borysthenem poblíže moře. Zdálo by se, že nejlépe představě Herodotově odpovídá dnešní Ingulec. Ale naproti tomu stojí zase závažně c. 18. IV. knihy, kde Herodot zřejmě (podle běžného výkladu) klade Hylaji, skrze niž Pantikapes protékal, na levou stranu Borysthenu, kdežto Ingulec přitéká z prava. Také v dalším výkladu téže kapitoly zdá se spíše, že Herodot měl na mysli stranu východní, pravě, že rolníci Skythové sedí při Pantikapu, za nímž bylo již území Skythů kočovných. Seděliti Skythové kočovní na východě Borysthena.

Tento údaj Herodotův způsobil mnoho sporů v určení Pantikapa, a rozdělil také vykladately na několik táborů. Do jednoho patří ti, kteří přes uvedenou námitku hledali přece Pantikapes na západě a to nejvíce v dnešním Ingulci. Tak učinil Lindner, Dzieduszycki, Gutschmid, Brun, a s rezervou i V. Latyšev.¹⁾

Druhou skupinu utvořili ti, kteří opírajíce se o východní položení Hylaie a jiných dat, k tomu se vztahujících, hledali pak Pantikapes na levé straně Dněpru a to buď nejčastěji v Konce, jako na př. již hrabě J. Potocki, Reichard, Hansen, Kolster, Brandstätter, Dubois de Montpéreux a j.,²⁾ pak Buračkov, Zabělin nebo docela v Samaře, Sule, Psjolu, ba i Desně, jako d'Anville, Bayer, Larcher, Eichwald, Heeren, Gatterer, Mair.³⁾

¹⁾ Lindner (Skythien p. 44), Dzieduszycki (Wiadomości p. 186, 275, 361. Srv. pozn. na str. 74. Gutschmid Alf. (Kl. Schriften ed Fr. Rühl. Leipzig 1892. III. p. 423), Brun (Essai p. XXXI. nsl.), Partycij (Чар. иер. Чаг. I. p. 191), Latyšev (Tabula orae septentr. Ponti Euxini 1890 v Inscriptiones II.). Jediný Naděšdin viděl jej v Ingulu (Зан. ахр. Odessa I. p. 51), Narbutt docela v Pripjati (Dzieje staroż. nar litew. T. II. mapa).

²⁾ J. Potocki (Mémoire I. p. 11), C. Reichard (Darius Hystaspis Feldzug. Hertha. Stuttgart. 1828 p. 5. Hansen (Osteuropa p. 46), Bonell (Beiträge I. p. 92), Buračkov (Зан. ахр. Одесса IX. p. 13, 17), Zabělin (Ист. рыв. земли I. p. 227), Kolster (Land der Skythen II. p. 22).

³⁾ d'Anville (Examen critique Mém. Acad. Inscr. XXXV. p. 580), soudě vedle toho, že P. neexistoval, Bayer (Opuscula ed. Klotz p. 83), Larcher (Histoire d'Hérodote, Paris 1786), Eichwald (Alte Geographie p. 304), Heeren (Ideen IV. Aufl. I. 2 p. 273, Mair (Land der Skythen p. 48).

Latyšev l. c. zapsal však jméno Pantikapa (ovšem s otazníkem) i na dolní tok samého Dněpru,¹⁾ a konečně byli i někteří, kteří vůbec se nechtěli do výkladů pouštět, pravíce, že zpráva Herodotova je vůbec ne-
správná neb vymyšlená a všechen výklad neplodný. Tak na př. Stein prohlásil všechny tři sporné řeky: Pantikapes, Gerrhos a Hypakyris za výplod nedorozumění, jehož jádro spočívá jen v tom, že kupci řečtí, jdouce k Donu, musili na cestě přejít tři říčky, Renell pak prostě rozhodl, že tyto tři řeky vůbec nelze nalézt.²⁾ O jiných odchylných míněních nechci se ani šířiti.³⁾

Po bedlivé úvaze přišel jsem sám k závěru na snadě jsoucím: že pozitivní jistoty zde vůbec najíti nelze. Jen negativně můžeme se najisto postavit proti těm, kdož ve vzdálené Samaře neb i Psjolu jej hledali, a konečně i proti stanovisku Steinovu i Renellovu. Zprávy Herodotovy jsou přece do té míry určité, ač opakují se v různém kontextu, že nelze je tak šmahem zavrhnouti, jako to Stein učinil. Jedná se tu předce zřejmě o přítok Dněpru, spojující se s ním nedaleko od moře a to může po mém náhledu platiti jen o Konce nebo o Ingulci. Jsou pak závažné důvody pro obě řeky, jsou však i závažné námitky proti nim.

Ale uváživ vše dobře, nemohl jsem jinak, než přičísti přece větší pravděpodobnost tomu výkladu, který vidí Pantikapes v Ingulci. Pro Ingulec svědčí zejména následující důvody:

1. Přihlédneme-li k zprávám Herodotovým o rozložení kmenů skythských, jak jsou vylíčeny v IV. c. 17.--19., tu ovšem narazíme vždy na detailní nesrovnalosti, jež vůbec odstraniti nelze. Ale z celku vidíme, že Herodot klade sídla Skythů zemědělců patrně do kraje mezi Bug a Dněpr, na východě jehož seděli Skythové kočovní. A dí-li pak Herodot v c. 18., že Skythové zemědělci zaujímali prostranství třídenní plavby na východ po Borysthenu až k řece Pantikapu, a že dále na sever v délce 11denní plavby po Borysthenu bydlí titíž Skythové až k pustinám za zemí Gerrhů⁴⁾ — tu vezmeme-li mapu, vidíme, že bylo by lze sice slova «*πρὸς τὴν ἡδὲ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ*» o sobě spíše vyložiti na vzdálenost od Borysthenu na východ než po Borysthenu nahoru, ač i s tím vzhledem k Herodotovu hledisku v Olbii lze se směřiti, ale přece v tomto případě, že poměr 3:11 délkám plavby na mapě počínaje od Olbie, odkudž patrně bral Herodo-

¹⁾ Podobně kdysi *Struve* soudil dle *Bruna* (Essai p. XXXII.).

²⁾ *Stein II.* (Herodotus IV. Aufl. 1877. II. p. 56), *Renell* (System der Geogr. in *Bredows Untersuchungen II.* p. 381), *Neumann* (Hellenen p. 205), *Reichardt* (Landeskunde p. 56), *Genest* (Osteurop. Verh. p. 19.).

³⁾ Tak stotožňoval *Krauth* Pantikapes s jedním potokem u Perekopu (Jahrbücher f. class. Phil. 1890 p. 6), *Reichardt* patrně s Vláčími vodami (Landeskunde p. 57 nsl.), *Brekme* s Berdou (Entdeckungen I. p. 528).

⁴⁾ Her. IV. 18. οἱ γεωργοὶ Σκύθαι νέμονται: τὸ μὲν πρὸς τὴν ἡδὲ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήκοντες ἐπὶ ποταμὸν τῷ ὄνομα κέεται Παντικάπης, τὸ δὲ πρὸς βορείην ἄνεμον πλοῖον ἀνὰ τὸν Βορυσθένα ἡμερῶν ἑνδεκά.

východisko svých měř¹⁾ — výborně se hodí na poměr vzdálenosti od Olbie do ústí Ingulce ku vzdálenosti od Ingulce k prahům! Za to nehodil by se nijak na poměr vzdáleností od ústí Konky k Olbii na jedné a k prahům na druhé straně. Neboť Konka ústí vysoko, blíže prahů.²⁾ To jest pro mne jedním důvodem, proč bych hledal spíše Pantikapes v Ingulci než Konce.

2. Dále jest závažna zpráva (c. 54.), že Pantikapes teče od severu do Hylaie (*ἀπὸ βορέω*), což nelze tak vhodně říci o Konce nebo o Samaře jako o Ingulci, — a hlavně to, že Herodot uvádí Pantikapes mezi «známenitými» řekami Skythie (c. 47.), splavnými od moře, což se opět mnohem lépe hodí na široký vodnatý Ingulec nežli na Konku. Bylo by dále jistě velmi podivno, kdyby byl Herodot sedě v Olbii, nepoznal sám nebo nedověděl se o tak blízkém a mohutném přítoku Dněpru jako je Ingulec a nezmínil se o něm.

3. Neméně silným důvodem pro stotožnění Pantikapa s Ingulcem jest ještě ta okolnost, že si ve starověku pletli Hypanis s Pantikapem dle svědectví Pliniova (IV. 83.) «quidam Panticapem confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanim». ³⁾ Plinius se sice rozhoduje správně pro Hypanis, ale už samo faktum, že si někteří pletli Hypanis s Pantikapem dá se zajisté nejlépe vysvětliti tím, že obě byly řeky vtékající nedaleko Olbie od severu do Borysthenu, čímž se snadno mohly omylem zaměnit. To svědčí výborně na Ingulec, ale nedá se nijak vysvětliti při Konce.

Námítka, že dle Her. c. 54. vtéká Pantikapes do Borysthenu zkrze Hylaji — jež patrně se rozkládala na levé straně ústí dněprovského — jest ovšem závažná a nejsilněji svědčí pro přítok se strany levé. Nicméně měl jsem již napřed příležitost ukázati na to, že se asi Hylaia nenalézala jen na levé straně Dněpru, ale přesahovala i přes dolní tok na pravý břeh tak, že i Ingulec tekł před stokem svým krajem lesnatým. Tím by se dala zpráva Herodotova v c. 54. uvésti přece v soulad s tokem Ingulce. Za to zcela odpadá námítka, že prý Herodot vyčítá jda od západu k východu Pantikapes po Borysthenu a že tento tekł patrně na východ od něho. Námítka tato jest nesprávná. Herodot nemohl přece uvésti přítoky před hlavní řekou. Musil dříve uvésti Borysthene a pak přítoky, čímž ale nijak není řečeno, že to musily býti jen přítoky východní.

Gerrhos. (*Γέρρος*, Gerrhus). Jest označen Herodotem (IV. c. 56, 19, 20.) jako druhý přítok Borysthenu, stékající se s touto řekou v krajině, až po

¹⁾ Srv. IV. c. 19, kde se opětuje, že Skythové kočovní (sedící na druhé straně Dněpru) také sedí v délce 14 dní cesty až po řeku Gerrhos. Obě tato místa nám zároveň velmi pěkně dosvědčují správnost emendace d'Anvilloy o délce splavnosti Dněpra, o níž jsme hovořili nahoře na str. 72.

²⁾ Leda bychom s Bonellem (I p. 92) rameno «γυρλο ζβυρβερκεο» do limanu ústící přijali za domnělý vtok starého Pantikapa.

³⁾ Tak na př. na mapě Dionysia Periegety nakreslen byl Pantikapes na místě Hypanu. (Miller Mappae VI. 84). Amm. Marc. zase píše XXII. 8, 26: Panticapaeum (civitas) quam perstringit Hypanis fluvius, genuinis intumescens aquis et externis.

kerou byl Borystheneš znám. Řeka Gerrhos oddělovala Skythy kočovné od Skythů královských a stok její s Borysthenem dostihl se po 40 nebo správně 14denní¹⁾ plavbě od ústí Borysthenu nahoru (Her. IV. c. 53). Herodot však sám připojuje ještě nejasnou zprávu jinou (c. 56). Dle něho totiž Gerrhos, odloučiv se od Borysthenu, směřoval zároveň k moři, vpadaje do třetí záhadné řeky Hypakyru, tekoucí východně od Borysthenu, do zálivu Karkinitického. Podobně také Pomponius Mela zapsal, že Gerrhos vtéká s Hypakyrém společným ústím do téhož zálivu, a Plinius spolu s jinými položil Gerrhos ještě východněji, dáváje mu ústí do zálivu bycského utvořeného jezerem maiotským.²⁾ Tyto zprávy jsou tak nejasné a očividně zmatené, že je naprosto nelze uvést ve shodu se skutečností, zejména uvážíme-li, že umísťují Gerrhos a Hypakyris, dvě větší řeky (Her. IV. c. 47.), do kraje stepního, kde v celé době historické větší řeky vůbec nebylo.

Jest-li že se tu v skutku jedná o řeku jedinou a ne snad o řeky dvě stejnojmenné, z nichž jedna byla přítokem Dněpru a druhá přítokem mořským, pak možno vážně uvažovat pouze o dvou výkladech uvedených zpráv. Buď byl totiž Gerrhos přítokem Borysthenu aneb přítokem zálivu maiotského, který se snad horním tokem úzce s Borysthenem sblížoval. V případě prvním může býti Gerrhem řeka Konka, nebo o něco severnější Samara. oba to přítoky z levé strany, ne však nějaký přítok z prava.³⁾

V druhém případě bylo by nutno Gerrhos stotožniti s některou z řek tekoucích do severo-západního břehu Azovského moře, neboť do dnešního Karcinického zálivu větší řeky neteče. Ale i do moře Azovského prorývají step jen řeky neveliké, z nichž povšimnutí hodny jsou hlavně: Moločnaja (Молочаная) vtékající moločanským limanem u Melitopole, pak Kalmius (Кальмиус) u Mariupola ústící, a Mius (Миус), vtékající do moře západně od Taganrogu.

Vzhledem ku Pliniově zprávě, dle níž Gerrhos vtékal do zálivu Karcinického, hodilo by se to na Moločnou, jejíž vrchoviště sblížuje se s horní

¹⁾ Srv. napřed str. 72.

²⁾ Plinius IV. 84 (srv. str. 34), Pomp. Mela II. 1, 4 in eo (carc. sinu) urbs est Arcine, quam duo flumina Gerrhos et Ypacares uno ostio effluentia adtingunt. Také Strabonem (III. 5, 4) klade ústí Gerrhu mezi řeku Bykos, město Akry a město Kremny u Azov. moři.

³⁾ Proto pomímám úplně ty výklady, jež na př. svedeny byvše domnělou záměnou názvů Hypanis a Hypakyris hledaly všechno, řeku Gerrhos i stejnojmenný kraj na pravém břehu Borysthenu, ku př. výklad *Eichwaldov*, jež hledal Gerrhos v Ingulu aje Pantikapes za Samaru, (*Alte Geographie* p. 304), nebo *Nadžedinov*, jež vedle řeky Hypakyras hledal Gerrhos v Buzubluku, říčce to stékající se s Dněprem u sela ruševky a v dalším rameni Dněpru táhnoucím se pod různými jmény (Подольная, Кошевая) až k samému limanu (Бал. арх. Odessa I. p. 53). *Lindner* zase obyčejně vykládal, že Skythové Tjasmin měli za jednu část Gerrhu, za druhou pak Sitchu vtékající do Bugu (*Skythien* p. 53). Také ony theorie pomímám, které úplně popíraly existenci Gerrha (*Heeren* a j. *Dziadoszycki* vyložil Gerrhos za část dolního Dněpru (*Wiadomości* p. 188).

Konkou, čímž by se jakžtakž vysvětliti daly zprávy o Gerrhu, vtékajícím i do moře i do Borysthenu. Kalmius zase a Mius sblíží se přítokem Samary s řekou Vlčí. V Moločné viděli Gerrhos na př. *d'Anville*, *Ž. Potocki*, *Renell*, *Larcher*, *Reichard*,¹⁾ *Forbiger*,²⁾ nověji *K. Müller*,³⁾ *K. Neumann*⁴⁾ a *Krauth*.⁵⁾

Také *Bonell* v stati poněkud zmatené mluví jednou o Moločné, podruhé o Kalmiu, a dovozuje při tom, že za doby Herodotovy přelévala se občas voda Sivaše korytem do západního perekopského zálivu, jenž má za liman Hypakyru-Kalančaku, a tím spojením obou vod vykládá Herodotovu zprávu o stoku Hypakyru s Gerrhem — ovšem nepravděpodobně.⁶⁾ O fantastickém výkladu Rawlinsonově zmínili jsme se již nahoře na str. 74.

Ještě dále šel *Mair* prohlásiv Gerrhos za Don a Hypakyris za Donec.⁷⁾ Za Donec měli Gerrhos *Vivien de St. Martin*, *Menke*⁸⁾ a nověji i *Th. Miščenko*.⁹⁾

Rozhodují se však spíše pro prvé stanovisko, jež ostatně také přijala většina badatelů.¹⁰⁾ Gerrhos byl patrně přítokem Borysthenu-Dněpra, a viděti jej můžeme nejlépe buď v Konce, a ještě lépe v Samaře.

Proto mi svědčí hlavně to, že v celku nepoměrně lépe vyhovíme zprávám Herodotovým o stoku Gerrha s Borysthenem na jedné a spojení Gerrha s Hypakirem na druhé straně, jest-li že umístíme Gerrhos na některém levém přítoku Dněpru a Hypakyris zase na některém přítoku zálivu Maiotského, než kdybychom Gerrhos i Hypakyris hledali zde. Udání vzdálenosti stoku Gerrha od ústí Borysthena na 14 dní plavby po Dněpru nahoru¹¹⁾ ukazuje znovu, že dostal Herodot zprávu o přítoku Dněpru a sice patrně přítoku severnějším než dnešní Konka. Prvním takovým přítokem z leva, na nějž by se udaná vzdálenost mohla hoditi, jest právě Samara. Řeky

¹⁾ Viz citáty na str. 76 týkající se Pantikapu. K tomu *Ž. Potocki* (Mémoire I. p. 37).

²⁾ *Forbiger* Orbis terrarum ant. Ed. V. 1853. Tab. XV.

³⁾ *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. p. 417) o Gerrhu Ptolemaiově.

⁴⁾ *K. Neumann* (Hellenen p. 540).

⁵⁾ *Krauth* (Jahrb. f. class. Phil. 1890 p. 6).

⁶⁾ *Bonell* (Beiträge I. p. 104 nsl.).

⁷⁾ *Mair* (Land der Skythen p. 43).

⁸⁾ *Vivien de St. Martin* (Atlas Tab. III.), *Menke* (Orbis ant. 1851. Tab. III.).

⁹⁾ *Miščenko* ЖМНН. 1896. Маг. Киев. год 78).

¹⁰⁾ Na Samaru soudili na př. *Mannert*, *Latyšev*, *Müllenhoff* (D. A. III. p. 8.) *Kolster* I. c. II. p. 23). *Reichardt* (Landeskunde p. 58) vidí Gerrhos v Samaře + Donci. *Dumšín* (О рѣкѣ Кривій p. 62) v Samaře a Vlčí. Na Konku soudí *Lappo-Danilevskij* (Сибир. архивъ 1887 p. 5, 7), *Gutschmid* (Kl. Schr. 1892 III. p. 424) a *Brun* (Essai p. LXVII.), jenž ji buď starým korytem Černé doliny nebo Čaplinkou a limanem bělozerským spojoval s Hypakirem Kalančakem (ač původně myslil na Samaru + řeku Vlčí). Spojení Čaplinkou přejal později z mínění *Buračkova*, jemuž podobně starý Gerrhosloužil kdysi za odvodný kanál Dněpru do moře a táhl se korytem Bělozerky; kanál dnes ovšem vymizel (Жан. Odessa I. p. 19, 22).

¹¹⁾ Srv. napřed str. 72 a 77.

severnější (Orel, Vorskla, Psjol, Sula), a zejména Desna, na niž ku př. *Stein* myslil,¹⁾ jsou příliš daleké.

Nejasné a zmatené zprávy o spojení Gerrhu s Hypakyrem vyložil bych si v ten smysl (poněvadž ve skutečnosti nic podobného neexistuje), že Herodot zaslechl něco o spojení, které asi prostředkovaly už přededávna voloky mezi Samarou a Volčjí ku Kalmiu nebo Miu,²⁾ z nichž některý by byl pak Herodotovým Hypakyrem, nebo mezi Moločnou, Moskovkou a Dněprem. Viz o tom stať nejbliže sledující.

Jest zřejmo, že s touto otázkou řeky Gerrhu souvisí také umístění kraje, kterým řeka protékala a který dle Herodota (IV. c. 20, 53, 56, 71, 127) slul také Gerrhos (c. 71 také v plurálu «ἐν Γέρροισι»).³⁾ O tomto kraji vypráví Herodot, že byl Skythům posvátný, poněvadž se v něm nalézaly hroby králů; nepříteli byl nedostupný.

Kraj Gerrhos umísťovali jednotliví badatelé podle toho, jak se rozliodli v otázce řeky Gerrhu. K ohybu Dněpru u Jekaterinoslavi, kde Samara téká, kladli jej hrabě *Š. Potockí, Mannert, Šafařík, Naděždin, Krečetov, Dumšín, Kolster, Müllenhoff, Reichardt* atd.

Níže nad Dněpr pod prahy jej kladou *Buračkov, Brun, Lappo-Danilevskij, Neumann*, severněji na Desnu *Bayer, Mair* a západněji od Kyjeva k Berezíně a př. *Eichwald. Lindner* a *Nadžždin* šli na západ prahů dněprovských. My se ovšem přidáváme k těm, kteří v krajině Gerrhu vidí končiny přítoku Samary rozložené, čímž ale nevylučujeme, že by v to nemohl býti pojat i kraj mezi Jekaterinoslaví a Nikopolem.

Bohužel nemohla dosud žádná z těchto teorií opřítí svůj výklad o důvod archaeologický, spočívající na důležité poznámce Herodotově, dle níž v kraji Gerrhu nalézaly se hroby králů skythských. Přirozeně bychom čekali od archaeologů zprávu o tom, kde že se nalézá pohřebiště rázu skythského, jež by se k této zprávě hodilo. Dosud se však, pokud vím, nepodařilo podobný hřbitov královský konstatovati.

Jest sice pravda, že se největší skupina tak zv. knížecích hrobů rázu skythského (a mezi nimi i nejkrásnější a nejbohatší hroby) nalézá na západ

¹⁾ *Stein H.* Herodotos II. p. 54; (4. vyd.) tak už dříve *Narbutt* (Dzieje staroż. nar. lit. T. II. mapa) a nověji *Spjuner* ve svém atlasu a *Mair* (Land der Skythen II. 49), jenž vidí Gerrhos v Desně a horním Donu.

²⁾ *Barsov.* Очерки p. 21 nsl., *Majkov* Замѣтки p. 24, *Brun* (Слѣды древнаго пути. Зап. Odessa V. p. 109, 135).

³⁾ K výkladu tohoto jména přihlásila se také theorie »slovanská«. *Ivan J. Zabělin* v slově tomto viděl graecisované slovanské appellativum (Исторія рус. жизни I. p. 228) hornaté výšiny, táhnoucí se od porogů dněprovských. Ze slova g o r a («v horách»), značící vrchní místa sídel skythských vzhledem k nížině dolního Dněpru povstalo v ústech česků Herodotovo γέρος, ἐν γέροισι. *Cuno* (Forschungen I. p. 241) srovnává zase s tím slov. názvy Žerev, Žerevica, Žerespcja, a u Konst. Porf. zachovaný název residencí slovanských knížat Γύρα. (de adm. imp. c. 9).

G. Mair opět vykládá, že Gerrhos značilo vlastně hranici, Γέρος χώρος = Grenzland. Při tom soudí, že jest to skythský překlad domácího slovanského jména (Land der Skythen II. p. 23, 61/b).

Niederle: Starověké zprávy.

od Dněpru mezi Jekaterinoslaví, Nikopolem a Buzublukem,¹⁾ ale hroby tyto, ež se dříve kladly i do IV. stol. př. Kr., kladou se nověji na př. Tolstým a Kondakovem do III.—I. st. př. Kr. a přičítají Sarmatům.²⁾ Jeli tomu tak, pak by pro tuto otázku ceny neměly.

Hypakyris. Třetí záhadnou řekou, kterou jmenuje Herodot východně od Borysthenu, jest *Ἰπάκυρις*, u Mely (II. 1, 4) *Υπαcαres*.³⁾ Dle Herodota (IV. 55—56) vytékala z jezera a tekla územím kočovných Skythů, rozložených v kraji na východ od Pantikapu a Borysthenu.

Nesnáze, jež poskytuje umístění Herodotova Pantikapu a Gerrhu, vztahují se z valné části i na Hypakyris, a rozluštění otázek, s nimiž jsme se právě byli obírali, nese s sebou i odpověď na otázku, kam dlužno umístit Hypakyris. Řeka tato ve všech zprávách kladena jest patrně na východ od Borysthenu,⁴⁾ a teče buď dle jedněch do zálivu Karkinitického (Herod. IV. 55, Mela II. 4), nebo do některého zálivu moře Maiotského (Plinius IV. 84).⁵⁾ Nehledě však ani k zprávě, dle níž byl Hypakyris jen odtokem Gerrhu spojeného s Borysthemem, hledali bychom vůbec na darmo v Karki-

¹⁾ Patří sem na př. t. zv. „Луговая могила“ u vsi Alexandropolu (jekaterinosl. újezd), skupina kurhanů u Geremesova chutoru asi 10 verst od Dněpru, mezi nimi hlavně dva „близницы“ zvané, „Толстая могила“ u Krasnokutské stanice mezi Jekaterinoslaví a Nikopolem, „Чертомлыцкий курган“ 20 verst na severozápad od Nikopola, skupina kurhanů u vsi Tomakovky („Острая могила“ a „близницы“), „Каменная могила“ 11 verst od krasnokutské stanice atd. (Srv. И. Толстой и Н. Кондаковъ, *Русская древность въ памятникахъ искусства* Спб. 1889 II. p. 84 nsl.).

²⁾ ibidem p. 100, 104, 113, 114. Srv. *Mišenko* (ЖМНП. 1896 Маѣ p. 87). Ale *Malmberg* v díle „Предметы греч. и грекобарб. искусства найд. въ курганахъ Карагандуашъ“ (Матер. по арх. Россіи Nr. 13) datuje předměty čertomlyckého kurhanu do V. st. př. Kr.

³⁾ Původ jména jest nejistý. *Müllenhoff* (D. A. III. p. 109) má to za jméno skythské. *Cuno* vykládal na základě formy Melovy *Υπα-acarus*; *Υπα Agaros* = *Agarosstrom* (Forschungen I. p. 241).

⁴⁾ Proto chybili na jisto ti, kteří hledali Hypakyris na západ od Dněpru. Tak hr. *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 188, 301) hledal jej v Buzubluku, přítoku Dněpra mezi Ingulcem, a prahu, *Nadžždin* (Зап. Odessa I. p. 52), jenž zase Buzubluk měl za Gerrhos, viděl Hypakyris v Ingulci a tak i *Eichwald* (Alte Geogr. p. 305). Lindner, jenž v Pantikapu viděl Ingulec, shledával v Hypakyru Ingul (Skythien p. 45).

Lindner a Nadžždin byli tím i přinuceni Karkinitis hledati v limanu dněprovském!

⁵⁾ Plinius (IV. 84) *sinus Carcinites appellatur. Flumen Pacyrus. Oppida Nauarum, Carcine. A tergo lacus Bucis...* Zde patrně přepsáno *Pacyrus* za *Hypacyrus*. Ale hned dále patrně opět na místě Hypakyru tekoucím do zálivu bycského zapsáno je *Hypanis*: „recipit (lacus Bucis) amnes Bucem, Gerrhum, Hypanim ex diverso venientes tractu. nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat, Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bucen naturali in Coretum.“ Zde patrně opět přepsáno *Hypacyrus* v *Hypanis*. Plinius zde velice nekriticky vypisoval prameny. Ještě hůře je s vysvětlením dvojího koryta, kterým prý vtékala tato řeka do zálivu bycského a koretského. Umístění obou těchto zálivů je nejisté (srv. napřed str. 34) a v končinách příslušných nemáme dnes řeky s podobným dvojím korytem. Také nebylo dosud podáno uspokojující vysvětlení.

nitském zálivu nějaké větší řeky, ač Herodot výslovně čítal (c. 47) i Hypakyris k znamenitým, od moře splavným řekám Skythie. Také položení starého Karkinitu jest po dnes zcela nejisté.¹⁾ Zůstává proto dosti pochybno (ač možnost nevylučuji), smíme-li zde, u dnešního zálivu Karkinitského, hledati i starý Hypakyris, na př. v potoku Kalančaku, jak někteří soudí.²⁾ Více snad se přiblížíme pravděpodobnosti, necháme-li záliv Karkinitský stranou a přihlédneme-li k úvodí severozápadního břehu zálivu Maiotského, čímž ovšem nuceni jsme zprávu Herodotovu a Melovu uznati za omyl, a opráti se o zápis Pliniův, hovořící o vtoku Hypakyrisu do Maiotidy. Zde vsutku aspoň stéká několik větších řek od severu do moře: Moloč-

¹⁾ Město Karkinites uvedl první Hekataios (*Καρκινίτης πόλις Σκυθική, Ἑκαταῖος Εὐφώπης*, Stef. Byz.), pak Herodot u vtoku Hypakyrisu (IV. 55 Ἐπακυρίς ποταμός... ἐκδιδοὶ κατὰ Καρκινίτιν πόλιν IV. 99: ἀπὸ Ἰστροῦ αὐτῆ ἢ ἀρχαίῃ Σκυθίῃ ἐστὶ... μέχρι πόλεως Καρκινίτιδος). Mela však hovoří již o městu Carcině v zálivu karcinituském (II. 1, 4 sinus Carcinites; in eo urbs Carcine quam duo flumina Gerrhus et Ypacares uno ostio effluentia adtingunt), pod Plinius IV. 84 (sinus Carcinites appellatur; flumen Pacyris; oppida Nauarum, Carcine) cf. IV. 85. — Ptolemaios zná říčku Karkinites mezi Tanaidem a Borysthenem s městy Pacyris (patrně starý Hypacyris) a Karkinou (*Κάρκινα*).

Jakož umístění řeky Karkinitu jest nejisté, tak i umístění města stejnojmenného, u něhož dle uvedených zpráv vtékala do moře řeka Hypakyris. Nejlepší badatelé shodují se dnes v tom, že dlužno hledati jeden Karkinites na západním břehu Krimu (*Латышев* Греческия и латин. надписи напд. въ южной Россіи въ 1889-91 гг. (СПб 1892), *Brun* hledal Karkinites u Eupatorie mezi Chersonesem a Krásným přístavem, o jehož položení je ostatně spor. Dle Bruna na všech mořských kartách XIV. a XV. stol. zbarbarštělý název starého Karkinitu *chrichinire, chirechiniti* nalézá se na jižní straně Negropila (zál. karcinického). Buračkov Karkinu odděluje od Karkinitu a hledá zde (po něm i Tizenhausen), kdežto Brun obě stotožnil, podobně jako Krečetov, jenž však Karkinites klade na záp. břeh Krimu k Dunguzlavskému jezeru.

O této sporné otázce je celá literatura. Srv. hlavně *Spasskij* (O мѣстоположеніи древ. гор. Каркинита (Арх. Сборникъ Москва 1850), *Brun* (Essai p. XXI. nsl. a Зап. Odessa V. p. 111), *II. Крекетовъ*. O рѣкѣ Гипакирисѣ и мѣстоположеніи гор. Керкинита (Зап. Odessa. XV. p. 457), *Mair* (Land der Skythen I. 29, 31), *Bonell* (Beiträge I. p. 100 nsl.), *Буррачковъ* (O мѣстоположеніи древняго города Каркнитеса, Зап. Odessa IX. p. 1—133).

²⁾ Tak *Buračkov* a *Spasskij* viděli část Hypakyrisu v Kalančaku tvořícím prodloužení rusla Čaplinky, odkudž se prý dále pojal tokem Gerrhu s Dněprem (Зап. Odessa. IX. p. 21, 22).

Na Kalančak soudil ještě *Eichwald* (Alte Geographie p. 448, 452), *Neumann* (Hellenen p. 376), *C. Reichardt* (Landeskunde p. 57), *Bonell* (Beiträge I. p. 71, 99), *Tizenhausen* (Древности Моск. арх. общ. VIII. p. 185), *Brun* (Essai LXVII., srv. výše str. 80), *Malden* (Journal of the royal Soc. XV. 354), *Lelewel* (Narody p. 26), ze starších *Peyssonel* a *d'Anville*. *Krečetov* (Зап. Oděssa XV. p. 478) má zase Hypakyris za říčku krimskou, jejíž liman bývalý je dnešní Dunguzlavské jezero.

Aby nepatrnost Kalančaku — jest to jenom potok — uvedli ve shodu se zprávou Herodotovou o znamenitosti a splavnosti Hypakyrisu, vykládali někteří na př. *Brun*, že Kalančak sám jest jenom horním tokem Hypakyrisu, dolní tok že v představě Herodotově tvořil vlastně západní záliv perekopský neboli karcinický (*Brun* Essai p. XXIV., LXIV.). Před Brunem podobně se vyslovil už *Brandstätter*, Scythica p. 42, *Hansen* (l. c.) a *Kolster* (II. p. 6.).

Mám to za výklad násilný.

od Dněpru mezi Jekaterinoslaví, Nikopolem a Buzublukem,¹⁾ ale hroby tyto, ež se dříve kladly i do IV. stol. př. Kr., kladou se nověji na př. Tolstým a Kondakovem do III.—I. st. př. Kr. a přičítají Sarmatům.²⁾ Jeli tomu tak, pak by pro tuto otázku ceny neměly.

Hypakyris. Třetí záhadnou řekou, kterou jmenuje Herodot východně od Borysthenu, jest *Ἰπακυρίς*, u Mely (II. 1, 4) *Υπακαρες*.³⁾ Dle Herodota (IV. 55—56) vytékala z jezera a tekla územím kočovných Skythů, rozložených v kraji na východ od Pantikapu a Borysthenu.

Nesnáze, jež poskytuje umístění Herodotova Pantikapu a Gerrhu, vztahují se z valné části i na Hypakyris, a rozluštění otázek, s nimiž jsme se právě byli obírali, nese s sebou i odpověď na otázku, kam dlužno umístit Hypakyris. Řeka tato ve všech zprávách kladena jest patrně na východ od Borysthenu,⁴⁾ a teče buď dle jedněch do zálivu Karkinitického (Herod. IV. 55, Mela II. 4), nebo do některého zálivu moře Maiotského (Plinius IV. 84).⁵⁾ Nehledě však ani k zprávě, dle níž byl Hypakyris jen odtokem Gerrhu spojeného s Borysthemem, hledali bychom vůbec na darmo v Karki-

¹⁾ Patří sem na př. t. zv. „Луговая могила“ u vsi Alexandropolu (jekaterinosl. újezd), skupina kurhanů u Geremesova chutoru asi 10 verst od Dněpru, mezi nimi hlavně dva „близницы“ zvané, „Толстая могила“ u Krasnokutské stanice mezi Jekaterinoslaví a Nikopolem, „Чертомлыцкий курган“ 20 verst na severozápad od Nikopola, skupina kurhanů u vsi Tomakovky („Острая могила“ a „близницы“), „Каменная могила“ 11 verst od krasnokutské stanice atd. (Srv. H. Толстой и Н. Кондаковъ, Русскія древности въ памятникахъ искусства Спб. 1889 II. p. 84 nsl.).

²⁾ ibidem p. 100, 104, 113, 114. Srv. *Mišenko* (ЖМНП. 1896 Маѣ p. 87). Ale *Malmberg* v díle „Предметы греч. и грекобарб. искусства найд. въ курганѣ Карапдеуашъ (Матер. по арх. Россіи Nr. 13) datuje předměty čertomlyckého kurhanu do V. st. př. Kr.

³⁾ Původ jména jest nejistý. *Müllenhoff* (D. A. III. p. 109) má to za jméno skythské. *Cuno* vykládal na základě formy Melovy *Υπα-acarus*; *Υπα Agaros* = *Agarosstrom* (Forschungen I. p. 241).

⁴⁾ Proto chybili na jisto ti, kteří hledali Hypakyris na západ od Dněpru. Tak hr. *Dziadoszycki* (Wiadomości p. 188, 301) hledal jej v Buzubluku, přítoku Dněpra mezi Ingulcem, a prahu, *Nadžždin* (Зан. Odessa I. p. 52), jež zase Buzubluk měl za Gerrhos, viděl Hypakyris v Ingulci a tak i *Eichwald* (Alte Geogr. p. 305). Lindner, jež v Pantikapu viděl Ingulec, shledával v Hypakyru Ingul (Skythien p. 45).

Lindner a Nadžždin byli tím i přinuceni Karkinitis hledati v limanu dněprovském!

⁵⁾ Plinius (IV. 84) sinus Carcinites appellatur. Flumen Pacyrus. Oppida Nauarum, Carcine. A tergo lacus Bucen... Zde patrně přepsáno *Pacyrus* za *Hypacyrus*. Ale hned dále patrně opět na místě Hypakyru tekoucím do zálivu bycského zapsáno je *Hypanis*: „recipit (lacus Bucen) amnes Bucem, Gerrhum, Hypanim ex diverso venientes tractu. nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat, Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bucen naturali in Coretum.“ Zde patrně opět přepsáno *Hypacyrus* v *Hypanis*. Plinius zde velice nekriticky vypisoval prameny. Ještě hůře je s vysvětlením dvojího koryta, kterým prý vtékala tato řeka do zálivu bycského a koretského. Umístění obou těchto zálivů je nejisté (srv. napřed str. 34) a v končinách příslušných nemáme dnes řeky s podobným dvojím korytem. Také nebylo dosud podáno uspokojující vysvětlení.

aitském zálivu nějaké větší řeky, ač Herodot výslovně čítal (c. 47) i Hypacyris k znamenitým, od moře splavným řekám Skythie. Také položení starého Karkinitu jest po dnes zcela nejisté.¹⁾ Zůstává proto dosti pochybno (ač možnost nevylučuji), smíme-li zde, u dnešního zálivu Karkinitického, hledati i starý Hypacyris, na př. v potoku Kalančaku, jak někteří soudí.²⁾ Více snad se přiblížíme pravděpodobnosti, necháme-li záliv Karkinitický stranou a přihlédneme-li k úvodí severozápadního břehu zálivu Maiotického, čímž ovšem nuceni jsme zprávu Herodotovu a Melovu uznati za omyl, a opíráti se o zápis Pliniův, hovořící o vtoku Hypakyru do Maiotidy. Zde vskutku aspoň stéká několik větších řek od severu do moře: Moloč-

¹⁾ Město Karkinites uvedl první Hekataios (*Καρκινίτης πόλις Σκυθική, Ἑκαταίος Εὐρώπης*. Stef. Byz.), pak Herodot u vtoku Hypakyru (IV. 55 Ἐπάκυρις ποταμὸς... ἐκδιδοὶ κατὰ Καρκινίτην πόλιν IV. 99: ἀπὸ Ἰστροῦ αὐτὴ ἢ ἀρχαίη Σκυθίη ἐστὶ... μέχρι πόλεως Καρκινίτιδος). Mela však hovoří již o městu Carcině v zálivu karcinitském (II. 1, 4 sinus Carcinites; in eo urbs Carcine quam duo flumina Gerrhus et Ypacares uno ostio effluentia adtingunt), pod. Plinius IV. 84 (sinus Carcinites appellatur; flumen Pacyrus; oppida Nauarum, Carcine) cf. IV. 85. — Ptolemaios zná říčku Karkinites mezi Tanaidem a Borysthenem s městy Pacyrus (patrně starý Hypacyris) a Karkinou (*Κάρκινα*).

Jakož umístění řeky Karkinitu jest nejisté, tak i umístění města stejnojmenného, u něhož dle uvedených zpráv vtékala do moře řeka Hypacyris. Nejlepší badatelé shodují se dnes v tom, že dlužno hledati jeden Karkinites na západním břehu Krimu (*Латышев* Греческія и латин. надписи наид. въ южной Россіи въ 1889-91 гг. Спб 1892). *Brun* hledal Karkinites u Eupatorie mezi Chersonesem a Krásným přístavem, o jehož položení je ostatně spor. Dle *Bruna* na všech mořských kartách XIV. a XV. stol. zbarbarštělý název starého Karkinitu *chrichinire, chirechiniri* nalézá se na jižní straně Negropila (zál. karcinického). Buračkov Karkinu odděluje od Karkinitu a hledá zde (po něm i Tizenhausen), kdežto *Brun* obě stotožnil, podobně jako *Krečetov*, jenž však Karkinites klade na záp. břeh Krimu k Dunguzlavskému jezeru.

O této sporné otázce je celá literatura. Srv. hlavně *Spasskij* (О местоположеніи древ. гор. Каркинита (Арх. Сборникъ Москва 1850), *Brun* (Essai p. XXI. nsl. a Zap. Odessa V. p. 111), *II. Krečetov*. О рѣкѣ Гипакирисѣ и мѣстоположеніи гор. Каркинита (Зан. Одесса. XV. p. 457), *Mair* (Land der Skythen I. 29, 31), *Bonell* (Beiträge I. p. 100 nsl.), *Бурячковъ* (О местоположеніи древняго города Каркнитеса, Зап. Одесса IX. p. 1—133).

²⁾ Tak *Buračkov* a *Spasskij* viděli část Hypakyru v Kalančaku tvořícím prodloužení rusla Čaplinky, odkudž se prý dále pojl tokem Gerrhu s Dněprem (Zan. Odessa. IX. p. 21, 22).

Na Kalančak soudil ještě *Fichwald* (Alte Geographie p. 448, 452), *Neumann* (Hellenen p. 376), *C. Reichardt* (Landeskunde p. 57), *Bonell* (Beiträge I. p. 71, 99), *Tizenhausen* (Древности Моск. арх. общ. VIII. p. 185), *Brun* (Essai LXVII., srv. výše str. 80), *Malden* (Journal of the royal Soc. XV. 354), *Lelewel* (Narody p. 26), ze starších *Pevssonel* a d'Anville. *Krečetov* (Zan. Odessa XV. p. 478) má zase Hypacyris za říčku krimskou, jejíž liman bývalý je dnešní Dunguzlavské jezero.

Aby nepatrnost Kalančaku — jest to jenom potok — uvedli ve shodu se zprávou Herodotovou o znamenitosti a splavnosti Hypakyru, vykládali někteří na př. *Brun*, že Kalančak sám jest jenom horním tokem Hypakyru, dolní tok že v představě Herodotově tvořil vlastně západní záliv perekopský neboli karcinický (*Brun* Essai p. XXIV., LXIV). Před *Brunem* podobně se vyslovil už *Brandstätter*, Scythica p. 42, *Hansen* (l. c.) a *Kolster* (II. p. 6.).

Mám to za výklad násilný.

naja, Berda, Kalmius, Mius, a v jedné z nich smíme snad pravděpodobněji hledat starý Hypakyris spojený voloky s Konkou nebo Samarou, nežli v potoku Kalančaku.¹⁾ Ostatně jistého něco nelze povědět.

Zprávu o domnělém spojení Hypakyru s Gerrhem vyložiti bychom mohli spojením některé těchto řek s Konkou anebo spíše se Samarou prostředkem řeky Volčí a voloků.²⁾ Zmatení ve zprávách Herodotových, pokud se těchto řek týká, smíme si zajisté vysvětliti nejen tím, že Herodot psal o nich z pouhého doslechu, ale i tím, že vůbec kupci řečtí za doby jeho přicházeli zřídka do Maiotského moře a ještě řidčeji navštěvovali severní jeho břeh od bycského zálivu ku vtoku Tanaidu.³⁾

K Maiotskému moři pojí se však ještě jedna vysoce zajímavá otázka řeky zvané Buces nebo-li Buges. Pomponius Mela (II. 1, 2) a Plinius (IV. 84.) uvádí v těchto končinách také řeku Buces tekoucí do zálivu na západním konci Maiotského moře, Ptolem. III. 5, 4. *Βύκος* (jeden ruk. *Βόκος*). V řece té viděli někteří Moločnou, ku př. Šafařík.⁴⁾ Jiní však jako Eichwald a po něm hrabě Dzieduszycki stotožnili ji s dnešním Bugem, domnívajíce se, že v názvu Byces dlužno viděti jen pořečtělou formu jména slovanského, a že omylem od uvedených starých autorů řeka tato položena byla na východ. Rovněž podle jmenovaných vykladatelů i jezero *Βύκη* v moři Maiotském umístěné není nic jiného, než liman bužský, omylem sem přenesený.⁵⁾

Výklad tento, kdyby byl správný, měl by značnou zajímavost pro starověk slovanský, neboť by ukazoval, že se na Bugu Řekové v době Kristově stýkali se Slovy patrně hluboko na jih proniklými a od nich zaslechli i přejali slovanské jméno řeky. Nemohu sice výklad tento do slova přijmouti, ale přece bych jej v jádru nezavrhal. Soudil bych, že v skutku není nemožno v řece Bykos jinak Buges zvané viděti grecisovaný tvar slovanského Bugu. Jenom bych se nedomníval, že také jezero *Βύκη* je liman Bugu omylem do Maiotidy přeložený. Spíše bych za to měl, že v moři Maiotském vskutku existoval záliv zvaný *Βύκη* (srv. napřed str. 34) a se jménem tohoto zálivu zmátli si později někteří slovanské jméno Hypanu, které zaslechli od Slovanů na jih se tlačících a na trhy do Olbie chodících, a tímto svedení řeku Buges připojili k tomuto zálivu,

¹⁾ S Kalmiem stotožnili Hypakyris *Mannert* (Norden der Erde p. 109), s Moločnou *Gutschmid* (Kl. Schr. III. p. 424), *Mair* docela s Doncem (Land der Skythen II. p. 50). Také *Kolster* (l. c.) myslí na zmatení horního toku Hypakyru s Doncem.

²⁾ Srv. str. 81.

³⁾ Srv. napřed str. 33.

⁴⁾ *Šafařík* Slov. Star. I. p. 548.

⁵⁾ *Eichwald* (Alte Geographie p. 405—407), *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 343). Hr. *Dzieduszycki* ptá se, jestli záliv koretský nesouvisí vůbec se slov. koryto, mínění to, které už *Cuno* měl (Forschungen I. p. 244). *Eichwald* a po něm i *Reichardt* (Landeskunde p. 13) spojovali název Byke s tur. bughas, ústí řeky, propast. *K. Müller* připouští aspoň (Ptolem. I. p. 417), že jméno slov. Bugu mohlo býti již před Jordanem známo starším spisovatelům.

ač vlastně byla totožná s Hypanem, západně od Borysthenu tekoucím. Toto své mínění bych opíral o tyto důvody:

1. Mela uvádí u řeky Bugu vedle Sarmatů Hamaxobiů i Agathyrasy, jejichž přenesení do těchto končin vysvětlíme si snadno tím, uznáme-li, že vskutku je Buges vlastně slovanským Bugem, u něhož ovšem seděli blízko Agathyrsové, posunující se již po delší dobu ze svých karpatských sídel k severovýchodu, a jež geografové omylem přenesli k zálivu bysckému v moři Maiotském.

2. Neváhám již z celkového názoru na rozvoj Slovanů připustiti, že se Slované jistě časně tlačili po Dněstru, Bugu a Dněpru k pobřeží Černého moře. Tak zejména nepochybuji, že slovanské osady postoupily podél Bugu hluboko na jih a že už v době před Kristem slovanští kupci a osadníci navštěvovali cestou bužskou hojně trhy olbijské tak, že se Řekové snadno mohli dovědět i o domácích slovanských názvech řeky Borysthenu i Hypanu. Ostatně, nechávaje zatím otázku o slavnitě Skythů oráčů stranou, soudím, že na př. dle všeho Eforovi *Καριπταί* (u Her. korr. *Καλλιπίται*) byli jedním z těchto slovanských výběžků.

Zkrátka domnívám se, že myšlénka, dle níž v řece Buges přenesené omylem na základě jména k zálivu *Βύχη* v azov. moři lze vidět ohlas slovanského Bugu, — má do sebe dosti pravděpodobnosti, aby o ní bylo dále uvažováno. Není-li však výklad tento správný, pak nezbyvá než hledati řeku Buges opět v Moločné nebo Utljuku. Rozhodně je však lepší než výklad spojující ji s Bykem, vlévajícím se něco výše nad Bendery do Dněstru.¹⁾

Vedle těchto větších řek zaznamenány jsou po různu mezi Borysthenem a Tanaidem ještě některé menší říčky, jejichž určení je buď velmi těžké nebo nemožné.

Pliniova řeka Pacyris (IV. 84) jest patrně, jak jsme již viděli, starý Hypakyris,²⁾ ale jest zcela nejisto, jestli v Ptolemaiově Karkinitu (*Καρκινίτης* III. 5, 2, 4)³⁾ vpadajícím do zálivu karkinitského smíme vidět tutéž řeku, jak na př. soudil Eichwald nebo Forbiger⁴⁾ nebo spíše některou malou říčku v těchto končinách (Kalančak?).

V Ptolemaiově Pasiaku (*Πασιάκος* al. *Πασίακτος* III. 5, 4) uvedeném mezi isthmem perekopským a řekou Bykem a Gerrhem možno vidět omylem sem přeložený Asiaces Pliniův, jak také K. Müller transkribuje.⁵⁾ Jméno Pasiakos se totiž jinde nevyskytá. Zcela neznámý je, týmž autorem před

¹⁾ Podal jej *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 49) a přijal *Perwolf* (Archiv f. sl. Phil. VIII. p. 33).

²⁾ Plinius l. c.: Flumen Pacyris, oppida Nauarum, Carcine. U Ptolemaia zanesen název *Πασυρίς* jako jméno města u ř. Karkinitu (III. 5, 13). Viz dále.

³⁾ Karkinites připomíná se též v Chrest. Strabonově VII. 23. »ὁ δὲ Καρκινίτης ποταμὸς ἐν τῷ μυχῷ ἐκδίδωσι τοῦ ὁμωνύμου κόλπου (*Latyšev* Scythica I. p. 166).

⁴⁾ *Eichwald* (Alte Geographie p. 408, 448, 452), *Forbiger* (Handbuch III. p. 1118).

⁵⁾ *Mannert* a *Neumann* (Hellenen p. 540) hledali jej však v jednom potoku tekoucím do Sivaše. *Kiepert* na X. mapě díla »Atlas von Hellas« spojil jej s dnešním Utljukem.

Tanaidem jmenovaný *Πόριτος* (l. c. III. 5, 4).¹⁾ Nejistý je *Λύκος*, kteréžto jméno i jiní uvádějí,²⁾ a *Άγαρος* vtékající do moře u mysu stejného jména, o němž viz na př. str. 34.)³⁾

Ostatně velká podoba těchto jmen Agaru, Lyku a města Hygrů (*Ἰγρηίς*: Hygris) u Ptolemaia — se jmény trojice řek jmenovaných v sousedních končinách za Tanaidem od Herodota: Oaros, Lykos, Syrgis (IV. 123) — vzbuzuje ve velké míře pochybnost o správnosti údaje Ptolemaiova, tak že se snad vskutku nejedná zde o nic jiného než o chybný zápis na základě staré zprávy Herodotovy.⁴⁾

Plinius (IV. 83.) vedle dromu Achilleova a Pantikapu uvádí ještě řeku *Acesinus*.⁵⁾ Dle Müllenhoffa přijal ji z nějakého periplu III. stol.⁶⁾ K. Müller vyslovil však dotaz, zda se tu nejedná o spletení s Chesinem baltickým nebo Tanaidem Akesinem.⁷⁾

Zde vhodno ještě znovu připomenouti, že ve jméně Tab. Peut. Fl. Sellianus mohli bychom viděti část solné dráhy vodní běžící východně od Dněpru k Moločné nebo ku Kalmiu (přes Solonu a Vlčí vodu), jak jsme se o tom již na hoře na str. 66. zmínili, a pak domněnku Šafaříkovu, že ještě jméno jedné vnitrozemské říčky, přítoku Pripjati *Piny*, nebo *Pěny* došlo k sluchu Řeků, jak soudí Šafařík z názvu kmene *Piengitů* (*Πενγίται* Ptolem. III. 5, 8). Šafařík měl jméno toto zároveň za jedno

¹⁾ Dle *Eichwalda* (Alte Geographie p. 453) dnešní Donec, dle *Ukerta* a *Forbigera* (Skythien p. 202, Handbuch p. 1115) Kalmius, dle *Mannerta* (Norden der Erde p. 254) Mius, tak i dle *K. Müllera* (Ptol. I. 418) a *K. Neumanna* (Hellenen p. 540).

²⁾ Herodot (IV. c. 123) Ovidius (Ex Ponto IV. 10, 47), Apoll. Rhod. (IV. 132), *Ukert* (l. c.) a *Forbiger* (l. c.) hledali jej v Berdě, *Mannert* v Kalmiu stotožniv jej s Herodotovým Hypakirem (l. c. 254). *Renell* měl jej vedle Oaru a Syrgu za přítok Volgy Medvědicu, *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 192) jednou za Oksol, přítok Donce, podruhé za Salu. *Müllenhoff* (D. A. II. p. 76) Herodotův Lykos klade na východ od Volhy, = pozdější *Λάξ*. *Eichwald* Lykos stotožnil se Sljučí (l. c. 452), *K. Müller* (Ptol. I. 418) s Kalmiem, tak i *K. Neumann* (Hellenen, p. 540). *Krečelov* v něm viděl Kuban (Зан. Odessa XV. p. 488). Srv. dále str. 89 pozn. 7, 8. *Ukert* (l. c. p. 199) Herodotův Lykus hledá za Tanaidem.

³⁾ Dle *Mannerta* (l. c. p. 254) Berda, tak patrně i *K. Müller* (Ptol. I. 418), dle *Forbigera* Čokrat (?); dle *Eichwalda* (l. c. 452) Agaros jest přepsaný Herodotův Oaros = Horyn, dle *Ukerta* (l. c.) Čokrat.

⁴⁾ Srv. *K. Müller*. Ptolem. Geogr. I. p. 418.

⁵⁾ Plin. l. c. Ultra Panticapes amnis qui Nomadas et Georgos disternat, mox Acesinus.

⁶⁾ *Müllenhoff* D. A. III. p. 59.

⁷⁾ Ptol. Geogr. I. p. 412. Srv. Stef. Byz. s v. *Τάναις*. *τινὲς δὲ καὶ τὸν ποταμὸν Ἀκεσίνην εἶναι καὶ Ἰαξάρτην*. O téže řece vedle Gerrhu a zálivu byscského hovoří i Valerius Flaccus (Arg. VI. 66): potaque Gerus quos efferat unda, quique lacum cinxere Bycen. non deficit Anxur non Rhadalo cum fratre Sidon, Acesinaque laevo omine fatidicae Phrixus movet agmina cervae. *Schenkel* ve vyd. Val. Flacca (Berlín 1871) položil tento Acesinus s rezervou na Ingulec jako už *Lelewel* (Narody 43). *Lindner* (Skythien p. 214) na Buzubluk.

z „nejjistějších“ svědectví pro starou existenci Slovanů v těchto končinách.¹⁾ Tak daleko ovšem jíti nelze, ač možnost jeho výkladu neupírám.

Nic bližšího nelze pověděti o tom, kde byly řeky skythské²⁾ jmenované v slovníku Stefana byzantského:

Ἀβιανός, u níž bydlil národ Abiů,³⁾

Ἀθύραξ — *Σκυθίας ποταμός Α.*, ὡς *Νυμφόδαρος*.⁴⁾

Zbývá nám poslední velká řeka Skythii-Sarmatii na východě ohraničující, totiž dnešní Don, zvaný v starověku *Tanais* — *Τάναις*.⁵⁾

Tanais podle domněni starých ohraničoval však nejen Sarmatii, ale platil vůbec za hranici Evropy proti Asii, jak jsme již v úvodu pověděli. První důkladnější zprávu zanechal o něm opět Herodot (IV. c. 21, 57, 122, 123). Dle zpráv, jež o něm nabyt, vyvěral Tanais z dalekého jezera, kdesi v zemi Thyssagetů a rozděluje tokem svým Skythy královské od Sauromatů, vtékal do zálivu Maiotského. Ze všeho viděti, že si Herodot představoval Tanais tekoucí od severu a nevěděl nic o náhlém obratu ve směru toku nedaleko volžského Caricynu. Herodot sám Tanaidu nepoznal a slyšel jen o něm zprávu od kupců, kterým řeka tato sloužila za hlavní obchodní dráhu, spojující Černé moře s vnitřem Asie.⁶⁾

¹⁾ Šafařík Sl. Star. I. p. 547.

²⁾ Srv. *Latyšev*, Scythica I. p. 317.

³⁾ Jméno skythského kmene, připomínaného velmi často v starých pramenech a slyšoucího spravedlnosti. Cf. název *Ἀβικὴ* pro Hylaii u Stef. Byz. s v. *Ἰλιά, χώρα ποικιλὴ Ἰ. λεγομένη τουτίστιν ὕλαία*. Viz napřed str. 35. Dle toho bude Abianos jen konstrukce básnická.

⁴⁾ Řeky jmenované Ovidiem (Ex Ponto IV. 10, 45) náležejí až na Tyras, Sagaris a Hypanis východním a jižním břehům Pontu:

Adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto
vimque fretum multo perdit ab amne suam.
Huc Lycus huc Sagaris Peniusque Hypanisque Calesque
influit et crebro vertice tortus Halys,
Parthenius que rapax et volvens saxa Cynapses
labitur et nullo tardior amne Tyras.

Podobně i řeka *Σιθίος ποταμός Σκυθίας* u Filostefana Kyrenského (*Latyšev*, Scythica I. p. 438) a jiné. (Srv. *Ukert*, Skythien p. 203 nsl.)

⁵⁾ Pokusy o výklad jména, z nichž nejlepší vysvětluje je od sarm. dan voda, viz napřed na str. 58. Müllenhoff (D. A. III. p. 122) odvozuje Tanais z iran. *tan* roztaňovatí. *Cuno* (Forschungen I. p. 236) spojuje jméno Tanais s litev. *tvanas*, řeka, a Tanavem přítokem Sanu. Plinius ujišťuje (N. H. VI. c. 7, § 20, c. 16, § 49), že Tanais zván byl od Skythu *Silis*. Ale už *Mannert* dobře soudil (Norden der Erde p. 225) a s ním i Šafařík a *Zeuss* (p. 296), že zde Plinius zaměnil tuto řeku s Tanaidem asijským, jenž měl vedle jména tohoto i jméno *Silis*. Tak i Müllenhoff (D. A. III. p. 106). Šafařík měl (l. c.) za Tanais-Don i *Wannaquisl* nordických *sag*.

Eustathiův komm. k Dionysiovi odvozuje c. 14 (uváděje také jméno *Σιλίς*) jméno *Τάναις* z řeckého *διὰ τὸ τεταμένως ῥεῖν*.

⁶⁾ Dle *d'Anvilla* (Examen p. 573, 591), *Eichwalda* (Alte Geographie p. 315, 324). *Georgiho* (Russland p. 88) spletl si také Herodot, líče v IV. c. 122–123 pochod Dareiův do země Skythů Tanais, k němuž Dareios dojíti nemohl, s Tyrem. Věc ta je

Ale i po Herodotovi dlouho byl tok Tanaidu a prameny jeho neznámy. O tom, jak jej zprvu spojovali se severním mořem, jak si představovali Tanais jen za jakýsi úzký průliv, spojující Ocean severní s jižním, zmínili jsme se již nahoře na str. 24. Později sice opustili tuto představu, ale kde Tanais pramení, dlouho se nevědělo. Jedni jeho pramen kladli na východ, druzí na Kavkaz, divně tam stáčejíce horní tok řeky, jiní zase na severozápad k Istru.¹⁾ Nejvíce však dávali mu staří vyvěratí v báječných horách ripajských na dalekém severu. Tak Plinius (IV. 78.), Mela (I. 19, 115), Lucanus (III. 372), ještě Jul. Honorius (p. 43. ed. Riese), Orosius (2), Jordanis (Get. V.32) a řada jiných.²⁾ První lepší zprávy zanechal o něm Ptolemaios (III. 5, 4). Ví, že Tanais vtékal dvojím ústím do moře,³⁾ zná dobře směr toku horního od severozápadu i obrat toku dolního na jihozápad. Prameny klade též na hory ripajské na 58° šířky a 64° délky do země jinak neznámé.

Starověký Tanais jest beze vší pochyby dnešní Don. Při obchodu, který od starodávna spojoval Azovské moře s východem, kde celý dolní tok Donu a další stejnosměrný tok Volhy od dnešního Caricynu nahoru tvořil nejpohodlnější cestu obchodní pro domorodé i řecké kupce — není vůbec možno, aby byli Řekové nepoznali Donu, aby se byli o něm časně

---

ovšem v úzkém spojení s otázkou, co vlastně je pravda na celém líčení skythské výpravy Dareiovy, jež byla již tolikráte předmětem sporů a různých výkladů. Zavedlo by nás ovšem daleko, kdybychom se chtěli o ní šířiti. Doznávám ostatně, že jsem v té otázce jasně nenabyl. Přehled starších teorií viz u *Bruna* »Sur les diverses tentatives qui ont été faites pour expliquer les chapitres d'Hérodote relatifs à la campagne de Darius fils d'Hystaspe contre les Scythes. (Supplément au Recueil d'antiquités de la Scythie II. Pétersbourg 1873).

¹⁾ Srv. citáty u *Mannerta* (Norden der Erde p. 225) a *Forbigera* I. c., *K. Müllera* (Geogr. Ptolem. I. p. 418, 419), u *Krečetova* (Зан. арх. Odessa XV. p. 489). Proti tomu ozývá se rozhodně už Strabo II. c. 4. §§ 5, 6.

²⁾ Viz citáty u *Ukert* (Skythien 196), *Forbigera* I. c. p. 1114 nsl., *C. Müllera* (Ptolem. Geogr. I. p. 419). Aristoteles (Meteor. I. 13, 15, pod. Hekataios eretrijský a Orfeus) praví, že se Tanais odděluje od řeky Araxu tekoucí z hor paropamiských (*Müller* I. c.). Srv. *Müllenhoff* D. A. III. 83 nsl., a *Ukert* p. 195. — Zajímavou zprávu má na př. Strabo XI. 2, 2 τοῦ δὲ Ταναΐδος τὰς μὲν ἐκβολὰς ἴσμεν, τοῦ δ' ὅπερ τῶν ἐκβολῶν ὀλίγον τὸ γινώσκον ἐστὶ διὰ τὰ ψῆξι καὶ τὰς ἀπορίας τῆς χώρας, ἃς οἱ μὲν αὐτόχθονες δύνανται φέρειν σαφῆ καὶ γάλακτι τρεφόμενοι νομαδικῶς, οἱ δ' ἄλλοιθνηὶς οὐχ ὑπομένοντες, ἄλλως τε οἱ νομάδες δυσεπίμικτοι τοῖς ἄλλοις ὄντες καὶ πλήθει καὶ βίᾳ διαφέροντες ἀποκλείκασιν εἰ καὶ τι πορεύσιμον τῆς χώρας ἐστὶν ἢν εἴ τινας τετύχηκεν ἀνάπλους ἔχων ὁ ποταμός. ἀπὸ δὲ τῆς αἰτίας ταύτης οἱ μὲν ὑπέλαβον τὰς πηγὰς ἔχειν αὐτὸν ἐν τοῖς Καυκασίαις ὄρεσι, πολλὸν δ' ἐνεχθέντα ἐπὶ τὰς ἄρκτους εἰς ἀναστρέφαντα ἐβάλλειν εἰς τὴν Μαυδίην... οἱ δ' ἀπὸ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ Ἰστροῦ φέρεσθαι; obšírnější popis Tanaidu viz i u Plutarcha (περὶ ποτ. 14).

³⁾ Správné ústí znal též Strabo (II. c. 4, 5, VII. 4, 5), udáváje šířku deřta na 60 stadií, a Plinius (VI. 19 gemino ore influentem). Za to měl zcela zmatenou představu o vtoku Tanaidu Eforos (Peripl. Anon. 70) a Arrian, dle něhož Tanais vytékal z jezera Maiotského a ústil do Pontu kimmerijským Bosporem (Peripl. Arr. c. 29) Také Prokopios napsal ještě, že prý domorodci zovou kimmer. Bospor Tanaidem (IV. 4).

nedověděli. Spíše lze připustit, že si staří geografové pletli leckdy Don s Volhou. Ale nemohu nijak souhlasit s míněním hraběte Dzieduszyckého,¹⁾ jenž v starověkém Tanaidu vidí jen ústí Donu, dále však ne více Don, ale přítok jeho Donec, mínění to, jež již před ním Clarke a Lindner projevili,²⁾ a k němuž se i klonil Naděždin,³⁾ nebo s výkladem Bruna, jenž stotožnil Herodotův Tanais s Moločnou.⁴⁾ Ještě nesprávnější jest výklad Krautha, jenž Herodotův Tanais s Manyčem stotožnil na základě mylné zprávy Skylakovy,⁵⁾ nebo starý výklad Kolsterův, jenž Tanais a všechny následující řeky umístil na střední Podunajf.⁶⁾ Herodotův Tanais byl mu střední a horní tok Istru = Dunaj.

Za přítok Tanaidu uvádí Herodot řeku Hyrgis (IV. c. 57.), v němž nejspíše smíme viděti dnešní Donec.⁷⁾ Vedle toho však mluví v c. 123. ještě o třech řekách za Tanaidem, vpadajících do Maiotského moře a to o Oaru (Ὀαρος), Syrgu (Σύργυς) a Lyku (Λύκος); zde patrně opakuje jméno Hyrgis se změněnou hláskou počáteční.⁸⁾ Zdá se, že jen řeka Oaros jest udána správně na východě Donu. Lykos jsme již poznali v úvodí zálivu maiotského. Apollonios Rhod. vykládá, že se stéká s Fasidou (IV. 131. srv. scholie).

Herodotův Oaros pak dle pravděpodobného mínění Müllenhoffova není asi nic jiného, než řeka Volha zvaná u Ptolemaia (V. 8, 12, 13)

¹⁾ *Wł. Dzieduszycki* (Wiadomości p. 192, 281, 334).

²⁾ *Clarke* (Voyage en Russie I. p. 387), *Lindner* (Skythien p. 67). Oba také soudili na totožnost jména Donec, Danaec s Tanaidem.

³⁾ *Nadždin* (Зан. арх. Odessa I. p. 55).

⁴⁾ *Brun* (Essai p. LXXV.); Hyrgis má za Tasčenak, přítok Moločné (p. CXI.), a jezero, z něhož dle Herodota Tanais prýštil, hledá mezi Orěchovem a osadou Halstattem u stoku Tokmaku s Moločnou.

⁵⁾ *Krauth C.* (Das Scythenland. Jahrbücher f. Phil. 1890 p. 1 nsl.).

⁶⁾ Tak *Kolster* původně soudil (Land der Skythen II. 24, 37), stotožňuje Tanais s Dunajem, Oaros s Murou, Hyrgis se Syrmie na Savě, Lykos s Tisou. Z týchž důvodů umístil tam také Neury, Budiny, Thyssagety, Jyrky i Melanchlaeny! Brzy ale uznal svůj omyl (Neue Jahrbücher f. Phil. 1858 p. 332).

⁷⁾ *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 191 nsl.) má Hyrgis za přítok Donce Ajdar, podruhé však na mapě č. IV. za Manyč, *Mair* (Land der Skythen p. 25) za Velký Irgis; *C. Reichardt* (Landeskunde 60) vidí v uvedených třech řekách mimo Oaros, jež má za Volhu, řeky vtékající na východní stranu azovského moře. *Genest* (p. 21) nepokouší se o vysvětlení, pouze Hyrgis-Syrgis stotožňuje jako Mair s Velkým Irgisem přítokem Volhy. V určení těchto řek se vykladatelé mnoho rozcházel. Abych ještě jeden příklad uvedl: znamenitý *Brun* na př. vykládá, že buď byl Lykus Kalinius, Oarus (Agarus) Berda, Syrgis Aziz-Ukljuk, Poritus Mius, nebo Oarus Kalmius, Lykus Berda, Agarus-Tanais Moločnaja, a nebo ještě jinak! (Essai p. CXI. nsl.).

Mám všechnu práci s tím za marnou z nedostatku bližších dat.

⁸⁾ Byli ovšem mnozí, kteří Hyrgis a Syrgis rozlišovali, spatřující v posledním řeku jinou, tak na př. Mannert (Norden der Erde p. 111) řeku Uzen. *Ukert* (Skythien 199) rozlišuje Hyrgis a Syrgis a hledá ji s Lykem na východ Donu; nemůže však říci, které by to byly řeky. *Lindner* (Skythien p. 52) má Syrgis za přítok Donce a Hyrgis za Don.

Pě. ¹⁾ Blíže popis známosti starých o Volze se nám ovšem vymyká. Oblast Volhy se zprvu svým horním tokem nejvýše jen dotýkala sídel Slovanů. Ale ovšem Slované dle všeho již v době starověké k ní na blízko pronikli.

Z letopisu vidíme, že koncem I. tisíciletí měli už osazený okovský les a přítoky horní Volhy. Jelikož však Slované v té době také jižněji postoupili směrem východním daleko — srv. na př. jižní kolonii Tmutarakaň, název Donu »slovanská řeka« u Arabů, ²⁾ musíme počátky tohoto šíření a s ním i příchod k vrchovišti Volhy klásti najisto do dob mnohem dávnějších. Ale ovšem starověcí autoři o těchto, Slovanů osídlených končinách při horní Volze nezachovali žádných zpráv. Teprve letopis di c. IV.: »z téhož lesa (okovského) teče Volga na východ i vtéká 70 ústími v moře chvalinské atd.« a zná také přítoky její Medvědicu, Šeksnu a Oku s Kljazmou.

Starší poznali jen dolní tok a to dosti pozdě. První uvádí Volhu určitě teprv Ptolemaios, pravě, že se stéká ze dvou větví, pod nimiž patrně dlužno rozuměti vlastní Volhu a přítok od Uralu Kamu. U Ptolemaia sluje Volha *'Pā*, u Ammiana Marcellina Ra, u Agathemera *'Pōs*. ³⁾

Jméno toto dle výkladu Müllenhoffova není nic jiného, než finský název řeky totožný s dnešním mordvinským *rhau*, ⁴⁾ což by svědčilo zároveň, že v době, kdy se Řekové k Volze dostali, seděli u ní už kmenové finští. Jméno Volha prvý uvádí letopis zv. Nestorův (Boara).

¹⁾ Tak soudím s Müllenhoffem (D. A. II p. 75, III. p. 17). Mínění to měl už Bayer, pak i Šafařík (Sl. St. I. p. 542), jenž je převzal z Klapprotha, a mnozí jiní (*Mair, Renell, Rawlinson, Köppen, Zabělin, Mair, Bonell* a jiní). Naproti tomu Lindner v Oaru viděl Audar (Skythien p. 72), Eichwald (Alte Geographie p. 319), který vůbec přenesl všechny čtyři zde Herodotem jmenované řeky k Pripjati, viděl v Oaru Horyn! *Krečětov* (Зан. Odessa XV. p. 494) v Oaru viděl Sal přítok Donu nebo Egorlik, *Dequignes* (Mémoire) Kuban, *Potocki* (Histoire primitive p. 202) Choper, *Brun* (Essai CXII) Berdu, Mius nebo nejspíše Kalmius. O totožnosti Oaru a Volhy pochybuje i *Bunbury* (History I. p. 213). Honorius c. 37 dává z hory zv. Mons Bodua (Budinské hory?) na severu Sarmatie vytékati řece Asdrubeleně, jež ústí v moře kaspické. Jinde nedoloženo. (Cf. *Miller Mappae* VI. p. 79).

²⁾ Srv. *Golubovskij* (Печенеги, Тюрки etc. Извѣстія Унив. Кіев. 1883 p. 19 nsl.) a *Filovič* (Исторія древ. Руси I. p. 280 nsl.).

³⁾ Amm. Marc. XXII. 8, 28 »huic (Tanaidi) Ra vicinus est amnis in cuius superciliis quaedam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum. Agathemeros c. X. (ed. Hoffmann 48) uvádí sice řeku *'Pōs* mezi velkými řekami Asie, ale je to zřejmě Volha, neboť mu vtéká také do kaspického moře, jako druhé (Jaxartes, Oxus, Rhyrnus, Cyrus, Araxes).

⁴⁾ Müllenhoff l. c. Naproti tomu *E. Kuhn* (Kuhn's Zeitschr. f. vrgl. Spr. 28 p. 214 1887) dokazuje, že lze Ptolemaiovo *'Pā* vyložití také z iranštiny, a spojuje je se jménem řeky st.per. *Rahá, Ránha Avesty. Šafařík měl jméno Rha za zkrácené sarm. raxa (Slov. St. I. p. 391, pozn. 83). *Furgovič* spojil Oaros se skr. vâri, týmž kmenem, jež shledává i v první části jména *Βορρα-θίνης* a *Ἐπι-δαρος* (Зан. Odessa VIII. p. 13). Jiní vidí v Oaru mongolské *var* řeka (ku př. *Mair* Land der Skythen II. p. 50., *O. Schrader* finský tvar praarijského *sravâ — proud, od km. *sru* (Sprachvergleichung p. 633²). Zcela chybně spojil *K. Neumann* (Hellenen p. 136) jméno Rha s názvy pozdějších italských map pontských Erexe, Elice a říčkou Eracem.

Řeky severní.

Sarmatské řeky, tekoucí na sever do moře Baltického, byly v starověku méně známy než jižní černomořské, a co se o nich vědělo, omezovalo se většinou jen na jméno jejich; o toku dalším se nevědělo téměř pranic.

Nejdůležitější severní řekou jest Visla.¹⁾ Vyskytuje se poprvé u Pomponia Mely pod jménem Vistula, u Plinia Vistla, Vistila (cod. Leiden. Voss.) a Visculus, u Ptolemaia, Markiana a anon. hypotypose z V. stol. *Οἰστούλα*, u Ammiana Marcellina Visula, později u Jordana Vistula a Viscla.²⁾

Řeka Visla platila v starověku za západní hranici Sarmatie proti Germanii. Tak ji označují hlavní prameny starověké Mela (III. 3, III. 4),³⁾

¹⁾ Jméno Visla jest dle všeho původu slovanského a přejato bylo Germany od Slovanů. *Dobrovský* původně spojoval je se slovem »viseti« (Gesch. d. böhm. Spr. II. vyd. 1818, p. 8), pak ale od toho ustoupil (Srv. jeho dopis v Arch. f. sl. Phil. V. p. 318) a vykládal jako Šafařík od kmene is, vis (voda), rozšířeného u jazyků arijských (Sl. St. I. p. 538), s čímž souhlasil i *Linde*, *Palacký* (srv. dopis ke Kollárovi v ČČM. 1879 p. 388), *Šembera* (Záp. Slované p. 130) a jiné.

J. Fierlinger (Zeitsch. f. vergl. Spr.-Forsch. ed. Kuhn-Schmidt XXVII. p. 479) soudil, že Germané a Baltoslované, pokud ještě tvořili jeden národ, nazývali již řeku *VIkslā* nebo *Veikslā*, a že později Germané po oddělení od druhých vyslovovali ji *Vihslā*, Slované *VIsla*. Proti tomu ozvali se *J. Karłowicz*, *Hanusz* (Prace filologiczne I. Kuhn's Zeit. f. vrgl. Spr. 28, p. 210, 1887) a *Ř. Krek* (Einleitung in die slav. Liter. gesch. p. 257²). *Hanusz* vykládal, že Slované v době Kristově říkali *Vislā*, což povstalo snad z kořene *vis* (rozplývati), tak že *vīs-tlo* značilo prostředek k rozplývání tedy prostě vodu. Říkalo se *Visle* zprvu prostě voda, a synonymon toto dosud je v užívání v okolí Kališe a Čenstochovy; z *Vislā* povstalo pak *Vislā* jako veslo z *vestlo, maslo z *mastlo. — Proti tomu *Müllenhoff* má za původní tvar přejatý Germany od Slovanů *Visla*, a tvary *Viscla*, *Vistla*, *Visula*, *Vistula* má jen za graecisované a latinisované tvary (srv. *Šafařík* Sl. St. I. p. 539) obdobné tvaru *Σκλαβηνοι*, *Σθηλαβηνοι*. *Σθηλαβοι* atd. ze Slovan (Jordanis ed. Mommsen p. 166 a d. A. II. p. 208).

Nověji prý *Budilovič* na arch. sjezdu v Moskvě vykládal mezi jiným tvar *Vistula* za germ. West-fluss (dle *Fileviče* *ЖМНН* 1891 p. 28), jako kdysi *Förstemann* (Altdeutsch. Namenbuch. Nordhausen 1856—1859). *Dr. M. Kawczyński* (Ateneum 1892 t. II. p. 544) vyložil původní slov. tvar *Vis-la* od kmene *vich* (cf. *wihor*, *vichr*), tolik co řeka »wichrowata, rwiąca«. *W. Kętrzyński* (Lygier p. 79) spojoval s koř. *vis*, od něhož pochází lit. *waisus* (plod) a lit. *wislas* — plodný, dokládaje, že to jsou výklady sdělené mu prof. Malinovským.

O jiných bezcenných výkladech *Obermüllera*, *Laxmanna*, *H. Müllera*, polského *Słowniku geograficznego* (*Wistla* — *Wistra* — *Bistra*) viz referat *Dra. St. Eljaszc Radzikowského* v *Ludu* (Lvov) III. p. 382. K nim patří i výklad *Szajnochy* »bílá řeka« (srv. *Długoszovo* »alba aqua«). —

²⁾ Citáty ty a jiné viz u *Forbigera* (Handbuch III. p. 328) u *Müllenhoffa* (D. A. II. p. 208), pozdější tvary v letopisech středověkých viz u *Oesterleye* (Hist. geogr. Wörterbuch des deutsch. Mittelalters. Gotha 1883, p. 742).

³⁾ *Mela* ovšem dí III. 4, 33 »Sarmatia intus quam ad mare latior ab iis, quae secuntur (scilicet a Scythis Asiaticis) Vistula amne discrecta, qua retro abit usque ad Histrum flumen immittitur.« Ale zde patrným omylem *Mela*, doslechnuv o tom, že *Visla* tvoří hranici Sarmatie, ovšem západní, učinil z ní hranici východní proti Asii.

Ptolemaios (II. 11, 6, 14, 15, 20, III. 5, 1), Markian (II. 36, 37, a ještě v VI. stol. Cassiodorus resp. Jordanis (Get. V. 31). Také Tacitus dle všeho mlčky ji uznává, a Plinius ve smyslu tom uvádí mapu Agrippovu (IV. 81.).¹⁾

Toto rozhraničení Germanie a Sarmatie stalo se patrně jen následkem toho, že na středním a dolním svém toku byla Visla skutečně po delší dobu hranicí mezi starověkým světem germanským a baltoslovanským. Ovšem nesmíme si to představovati tak, jakoby celý běh její oba světy byl přesně odděloval, tak že jeden břeh měli obsazený Slované, druhý pak Germané. Tak tomu nebylo. Musíme si toliko představit, že vinutá a lomená čára obou národností shodovala se celkem asi s během Visly, při čemž ale tok řeky byl místy a časem od Němců na jedné, nebo od Slovanů na druhé straně dosti daleko překročen. Chceme-li však nějakou markantní přirozenou čarou označiti výslední směr původní hranice obou národů, pak mu odpovídala nejlépe Visla, — ne Odra, ne Labe, aniž jiná řeka na východě.

Visla byla známa nejlépe ze severních baltických řek. Jednak proto, že vedly k ní a podél ní cesty obchodní, po nichž kupci etruští, římsí a jiní chodili vyměňovat zboží později i peníze za různé severní produkty, hlavně kožešiny a jantar, jednak i proto, že později i od domácích germanských zpravodajů docházely Římanům zprávy o kraji povislanském a tamějších poměrech etnologických. Zprvu byl obchod asi hlavním žíldem zpráv, později však od doby císařské poklesl. Aspoň by tomu nasvědčovala známá zpráva Pliniova (XXXVII. 45), dle níž musila býti za doby Neronovy vyslána na sever zvláštní expedice římského rytíře, aby vyšetřila ode dávna pověstnou zemi jantar rodící.

Z Visly samé poznalo se však blíže jen ústí, a to proto, že cesty obchodní, pomořská i pozemní směřovaly především k němu, neboť na východ od něho nalézalo se bohaté naleziště jantaru na březích dnešního Samlandu, odkudž jej slovanští, litevští a němečtí kmenové sbírali a kupcům prodávali. Cesty pozemní, jdoucí od adriatického moře a středního Dunaje na sever, nepokračovaly dle všeho, dosáhnuvše horní Visly, po toku Visly, ale hleděly kratším směrem přes Odru a přítoky oderské dosíci cíle svého.²⁾

Hrabě Dzieduszycki nesprávně z toho vyvozuje, že u Mely bylo hranicí Germanie Labe (Wiadomości p. 285).

¹⁾ Plinius l. c. Agrippa totum eum tractum ab Histro ad oceanum bis ad decies centum milium passuum in longitudinem quatuor milibus quadringentis in latitudine ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiae prodidit. Byla patrně uznávána oficiálně za hranici Germanie na státních mapách římských. (Müllenhoff D. A. II. p. 3, 97.) Srv. *Dimensuratio prov. 8. Datia Getica finiuntur ab oriente desertis Sarmatiae ab occidente flumine Vistula. 19. Germania...* ab oriente Vistula flumine et silva Hercynia, a *Divisio orbis* 11, 14. Oběma těmito popisům začíná Sarmatie-Scythie od Borysthenu na východ. (Srv. str. 6, 9.)

²⁾ Pěkně to vylíčil již *J. Sadowski* ve své známé knize »*Drogi handlowe greckie i rzymskie* (Kraków 1877)«, již cituji v přístupném mi německém překladu A. Kohna »*Die Handelsstrassen der Griechen und Römer* (Jena 1877).

Že se celý běh Visly blíže neznal, o tom svědčí nejvíce negativní stránka starých zpráv. Nezmiňují se pranic o dvojm ohybu řeky, neznají také žádného přítoku ani z pravé, ani z levé strany. Také Ptolemaios oddaluje prameny příliš od Karpat a dává toku Visly směr přímý k severu udávaje délku nesprávně, a ještě Markian Her. (II. c. 35) neví, kde Visla pramení, nepopisuje běhu, aniž toho, co je za ní dále na východě.¹⁾

Z dalších řek tekoucích do moře baltického uvádějí se dále:

Guthalus (Guttalus). Dle Plinia (IV. 100) Guthalus jedna z velkých řek Germanie vedle Visly, Labe, Vesery, Rýna položena jest — jak z pořadí výčtu řek vidno — na východ od Visly.²⁾ Proti tomu ale svědčí to, že ji čítá sám Plinius mezi řeky Germanie, tedy do území, jež na východě ohraničuje Vislou, a to že Solinus (20, 2), položil ji v pořadí řek zase na západ Visly.³⁾ Následkem toho je určení Guthalu nejisté a vykladatelé se značně rozcházejí.

Jedni hledají ji na západě jako hrabě Dzieduszycki, jenž v ní vidí Odru a jméno spojuje s jménem Guttonů,⁴⁾ jiní na východě, jako Müllenhoff, Voigt, Reichard, Forbiger, Ukert, Much;⁵⁾ Thunnann a Dobrovský měli ji jen za dolní tok Visly, a tak i Šafařík.⁶⁾

Χρόνος, Ρούδων, Τουρούντης, Χέσινος. Tyto 4 řeky uvádí Ptolemaios (III. 5, 1), a po něm znovu opakuje Markian (II. c. 39), jenž neznaje běhu jejich připomíná jen, že pramení na horách ripajských a alanských.⁷⁾

¹⁾ Hr. *Dzieduszycki* bezdůvodně se domnívá, že zde Markian podobně jako Ptolemaios spletl si Odru s Vislou (Wiadomości p. 295, 339, 404).

²⁾ Plinius l. c. Amnes clari in oceanum defluunt Guthalus, Visculus sive Vistla, Albis, Visurgis, Amisis, Rhenus, Mosa (jiná čtení Gythalus [Cod. Leid. Voss.] Gothalus).

³⁾ Solin l. c. de internis eius partibus Alba, Guthalus, Viscla amnes latissimi praecipitant in Oceanum.

⁴⁾ *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 298). Tak už dříve Cluver a i sám kronikář Boguphal (*Voigt* Gesch. Preuss. I. 42).

⁵⁾ *Müllenhoff* (D. A. II. p. 19, 209, 351) má Guthalus za gothské jméno Pregely. — Ptolemaiova Chronu (srv. *M. Fuhr* de Pythea p. 58). *Forbiger* (Handbuch III. p. 331, 1118), *Ukert* (Geogr. III. 1, p. 143), *Reichard* (Orbis terr. Tab. XV), *Voigt* (Gesch. Preussens I. 42), *R. Much* (D. Stammsitze p. 182) také za jméno dané od Gothů řece Pregele.

⁶⁾ Slov. St. I. p. 540. *C. Müller* (Ptol. Geogr. I. p. 413) ptá se, není-li Guttalus u Plinia vlastně jen corruptela z Lutta (Pregel, Němen = Lettorum fl.) + Alus (dnešní Alle, přítok Pregely). Také *Müllenhoff* (D. A. II. p. 209) dí, že Guttalus Plinia a Lutta kosmografa ravennského (IV. 4) jest asi jedno.

⁷⁾ Ptolem. l. c. μετὰ τὰς τοῦ Οὐιστοῦλα ποταμοῦ ἐβολὰς Χρόνου ποταμοῦ ἐβολαί. Ρούδωνος ποταμοῦ ἐβολαί, Τουρούντον ποταμοῦ ἐβολαί, Χέσινον ποταμοῦ ἐβολαί. Mark. l. c. Μετὰ τὰς ἐβολὰς τοῦ Οὐιστοῦλα ποταμοῦ ἐκδέχονται Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἐβολαί. ἀπὸ δὲ Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἐξῆς εἰς Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐβολαί. Οὗτοι δὲ οἱ ποταμοὶ εἰς τὸν Οὐενδικὸν κόλπον ἐξίσαι, ὅστις ἀπὸ τοῦ Οὐιστοῦλα ποταμοῦ ἄρχεται παρήκων ἐπὶ πλείστον. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐξῆς εἰς Τουρούντον ποταμοῦ ἐβολαί. ἀπὸ δὲ Τουρούντον ποταμοῦ ἐκδέχεται Χέσινος ποταμὸς καὶ αὐτὸν ἐβολαί. Μετὰ δὲ τὸν Χέσινον ποταμὸν ὁ ἄγνωστος καὶ Τπερβύρειος ἐξῆς ἐστὶν ὠκεανὸς συνάπτων τῇ Τπερβορείῳ

Z jednotlivých řek uvádí ještě Ammianus Marc. Chronius fluvius (XXII. 8, 38)¹⁾ a pozdější mapa herefordská Cornus omylem tekoucí do Pontu, což není Borysthenes, jak Miller mylně vykládá, ale Ptolemaïus Chronos baltický.²⁾

Nemáme příčiny, abychom pochybovali o tom, že Ptolemaïos uvedl zde jména řek skutečných, o nichž mu došly zprávy, a ne jména vymyšlená nebo odjinud sem přenesená. Srovnáme-li pak výčet jeho s význačnějšími řekami dnešní mapy, tu vidíme, že by se Chronos hodil nejlépe na dnešní Pregelu, Rudon na Memelu (dolní Němen), Turuntes na Vindavu a Chesynus na Dvinu. Ovšem musíme při tom vůbec odložit stranou absolutní čísla vzdáleností udaná Ptolemaïem. Tak asi soudil už Mannert, Voigt a tak i Müllenhoff přijímá, ukazuje dále na mnohou shodu starých těchto názvů s pozdějšími.³⁾ Nicméně mnozí opět z různých důvodů byli vedeni k identifikaci zcela jiné, přihlížejíce také k dnešním menším řekám, jako hrabě Dzieduszycki,⁴⁾ nebo k zprávám Markianovým o pramenech zmíněných řek, jako Šafařík⁵⁾ atd. Rozmanitost výkladů je vůbec veliká.⁶⁾

καὶ ἀγνώστῳ γῆ. Παροικοῦσι τὸν Χέσνον ποταμὸν οἱ Ἀγαθοῦροὶ τὸ ἔθνος τῆς ἐν Ἐὐρώπῃ Σαρματίας ὄντες. Καταφέρονται δὲ ὁ τε Χέσνος ποταμὸς καὶ ὁ Τουρούντης ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὄρων, αἵτινα καλεῖται Ῥίπαια ὄρη, κατὰ τὴν μεσόγειον μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τοῦ Σαρματικοῦ ὠκεανοῦ κείμενα. Ὁ δὲ Ρούδων ποταμὸς ἐκ τοῦ Μλανοῦ ὄρους φέρεται.

Jména jsou v rukopisích zapsána různě. Vedle *Ρούδων*, mají dobré rukopisy Ptolemaïovy *Ρούβων*, (jednou i *Σούδων*) vedle *Χρόνος* také *Χρόνος*, *Χρῶνος*, vedle *Χέσιος* i *Χέσνος*, *Χέσινος*, *Χέρσιος*, *Χέρσινος*. (Viz podrobně u *Müllera* Ptol. I. p. 412.)

¹⁾ Zpráva Ammianova jest zde celá spletená, neboť dává na př. Chronu i Visle téci do Pontu!

²⁾ Srv. o tom napřed str. 67

³⁾ *Mannert* (Norden der Erde p. 257 nsl.), *Voigt* (Gesch. Preuss. I. 77), *Müllenhoff* (D. A. II. p. 26 a 351). Dle Müllenhoffa jest Chronos snad řeckou formou něm. Hrun cf. st. isl. hrynja — herunterfallen, strömen atd. Rudon by šel spojití se jménem dnešního přítoku Memely Rusí (lit. Rusne), kdybychom přijali Rudon ze skažené z *Ρούσων*. V druhé polovině jména Tur — untos jest snad skryto litev. jméno Vindavy — Venta. Chesinos spojití lze snad s říčkou Szyže u Heidekrugu a Szeszuppou, přítokem Memely. Podobně *R. Much* (D. Stammsitze p. 182) přijímá Müllenhoffův výklad názvu Chronu má řeku tu za jiné jméno Pregely nebo za Allu, Rudon za Memelu. Opírá se však tvaru *Ρούσων*, a vykládá toto jméno z lit. rūdas sl. rudý. Tak i *Tomaschek* (Gött. gel. N. 1888 p. 305).

⁴⁾ *Dzieduszycki* (Wiadoomości p. 334) stotožnil Chronos s Regou, Rudon s Persantou, Turuntes s Wiprou a Chesynos se Šiupou.

⁵⁾ *Šafařík* (Sl. St. I. p. 540) spojil Chronos s Němlem a s názvem moře cronjského, Rudon s Dvinou. O Turuntu a Chesinu se nevyslovil.

⁶⁾ Tak na př. *Wilhelm* (Germ. p. 350) v Chronu viděl Memelu, v Rudonu Vindavu, v Turuntu Dvinu, v Chesinu Narov; *Forbiger* (Handbuch III. p. 1118) v Chronu Memelu, v Rudonu Dvinu, v Chesinu Pernavu nebo Lovaf, *Eichwald* (Alte Geogr. p. 451) v Chronu Němen, Rudonu Pregelu, v Turuntu Vindavu, v Chesinu Dvinu. *K. Müller* (Ptol. Geogr. I. p. 412) v Chronu Němen, v Rudonu Vindavu, v Turuntu Dvinu v Chesinu Pernavu, *Reichard Chr.* (Orbis terr. tab. V.) v Chronu Němen, v Rudonu Dvinu.

Vedle těchto jmen tradovala se v starověku ještě jiná jména řek vtékajících do severního moře. Ale jest to buď jméno ojedinělé bez bližšího výkladu, nebo se k němu poutá zase tolik různých bájí, že je dnes nejen těžko povědět, kterou řeku představovalo, ale vůbec i jestli je to jméno řeky vskutku existující. Takovouto řekou bájí je starý

Eridanus (*Ἠριδανός*), řeka, k níž poutalo se tolik fantastických zpráv, že už ji sami staří měli jen za výplod básnické fantasie.¹⁾ Ponechávajíc však báje tyto stranou,²⁾ — povíme jen, jak o vzniku jejich a o otázce existence řeky Eridanu soudíme.

Dle nich zvali staří Eridanem řeku, vtékající v kraji Venetů do moře na jantaronosném pobřeží. Tak na př. Herodot (III. c. 115 cf. *Berger*, I. p. 28). V původní tradici nebyl však kraj ten na jihu v Itálii, kamž jej později kladli, spojující Eridanos s Pádem, nýbrž na severu.³⁾ Soudím, nehledě k jazykovému původu jména Eridanu,⁴⁾ že se z prvu poutalo toto jméno k velké řece daleké, o níž docházela do Řecka temná tradice, a že řeka tato vtékala do severního, baltického moře, neboť nejstarší jantar z nálezů na středozemním moři pochází, jak chemickou analýsou bylo zjištěno, z těchto severních končin.⁵⁾ Odtud šly tedy přirozeně i první zprávy o jantaronosném kraji a řece tam tekoucí.

¹⁾ Herodot III. 115, Strabo V. 1, 9 (p. 215).

²⁾ Srv. výčet u *Forbigera* (Handbuch I. p. 24 pozn. 48), *Müllenhoffa* (D. A. I. p. 218 nsl.). Srv. též *Bayer Th.* De Venedis et Eridano (Comm. Acad. Petr. VII. a v *Opuscula* ed. Klotz 1770 p. 523 nsl.).

³⁾ Tak i Herodot l. c. dí: *Ἠριδανὸν ἐκδιδόντα εἰς θάλασσαν τὴν πρὸς βορῆν ἄνεμον.*

⁴⁾ Herodot vykládal je sám za jméno řeckého, ne barbarského původu (III. 115). Také v Attice potok vlévající se do Illissa slul *Ἠριδανός* (*Stein* l. c.). *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 200) soudí, že jméno vzato z feničtiny a že zvány jím byly zprvu všechny řeky neznámé. O výkladu *Jurgevičovu* viz napřed str. 90. Jiných je více.

V druhé části slova vidí se obecně osset. *dan, don* — voda.

⁵⁾ Srv. na př. nálezy jantaru v hrobech mykenských z XII.—XIV. stol. a nálezy z hrobů aegyptských V. dyn. (kol r. 3500 př. Kr.), o pozdějších, ač ještě z doby předkristové (na př. v Glasinci. *Verhandl. der berl. anthr. Ges.* 1895 p. 300) ani nemluvě V nálezech těchto objevil se jantar severní t. zv. succinit obsahující větší procento kyseliny na rozdíl od jantaru italského a sicilského t. zv. simetitu (*Helm* Über Bernstein. *Schriften der naturforsch. Ges. in Danzig.* N. F. V, VI, *Correspondenzblatt* d. d. anthr. Ges. 1891 p. 63; *Anthropologie* 1892 p. 280. Srv. *Schuchardt C.* Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Týryns, Mykenae etc. II. Aufl. Leipzig 1891 p. 237). Müllenhoff soudil, že všechen jantar do Itálie a Řecka přicházel jen cestou adriatickou (l. c. p. 214), což je jednostranné. Také *Berger* uznává (*Geschichte* I. p. 29), že staří ionští geografové věděli, že jantar přichází od vnějšího oceanu a ne od adriatického moře. Později ovšem přicházel i přes Adrii. Můžeme-li uvést zprávu Philemonovu a Xenokratovu (Plinius XXXVII. 40: *Xenocrates non succinum tantum in Italia sed et thium vocari, a Scythis vero sacrium, quoniam et ibi nascatur...* XXXVII. 33: *Philemon fossile esse et in Scythica erui duobus locis*) — dle níž jantar Řekům docházel ze země Skythů (srv. *Ukert Zeitsch. f. Alterthumswiss.* 1838 č. 82 a *Geographie* III. 1, 94) za doklad toho, že obchodníci s jantarem ubírali se pro něj i cestami spojujícími Balt s Pontem, nechci najisto tvrditi. Mohlať se zpráva tato týkati i jantaru, jenž se vyskytoval ve vnitrozemí Skythie a dosud se nalézá dosti hojně v samém okolí Kijeva,

Teprve později nastalo zmatení severního Eridanu s Pádem v Itálii,¹⁾ dle některých i s galským Rhodanem,²⁾ a přenesly se tam i příslušné k němu báje. Zmatení s Rhodanem přivedeno bylo patrně následkem podobnosti jména, zmatení s Pádem pak asi tím, že dle staré tradice ústí Eridanos v zemi Venetů, od Venetů se přivážel jantar³⁾ — a národ tohoto jména žil nejen na severu u baltického moře, nýbrž i na severu moře adriatického, severně od ústí Pádu. Ba jest pravděpodobno, že vskutku tito adriatictí Veneti (Heneti) prostředkovali také obchod se severním jantarem pro Itálii i Řecko.⁴⁾ Tím si pak snadno vysvětlíme, proč se původní tradice o severní řece přenesla na italský Pád.⁵⁾

Více pozitivního říci nelze. To platí zejména o bližším určení, kterou severní řeku měli bychom pod původním Eridanem rozuměti. Z podstaty zachovaných tradic vidíme pouze, že to mohla býti nejspíše Visla, Pregela nebo Němen.⁶⁾ To, co se v tradicích nejvíce opakuje, co tvoří jejich

Borislavi a Kaneva (Verhandl. berlin. anthr. Ges. V. p. 300, Зап. общ. ист. древ. Одесса I. p. 624, *Zabělin* Ист. рус. жизни I. p. 225). Také scholie k periegesi Dionysiově 316 znají skythský jantar nejen eridanský. Tento slul ἰδρυφαῖς, skythský χρυσαυγῆς (*Latysae* Scythica I. p. 215) a Eustathius ve scholiích k Dionysiovi 311 praví o severních skythských řekách Pantikapu a Aldesku ὡν παρὰ προχοαῖς ἰδρυφαῖς ἡλεκτρος μινις ἀγχομενης αὔξειται, οἷά τις αὐγῆ (*Latysae* ib. I. p. 197). Opět zmínka svědčící o tom, že měli Řekové představu o nalezišti jantaru v severní Skythii.

¹⁾ Tak jej lokalisoval už logograf Ferekydes, přijal pak i Euripides a j. (srv. *Müllenhoff* D. A. I. p. 218 nsl.), a tento náhled udržel se až do pozdní doby římské.

²⁾ Tak jej vyložil Aischylos a Dionysios Periegetes (v. 289 nsl.).

³⁾ Není vyloučeno, že i výrok Sofokleův v Meleagroví, dle něhož se jantar rodil za Indii (Plinius XXXVII. 40: hic [Sophocles] ultra Indiam fieri dixit e lacrimis meleagridum avium) mohl by se spojovat se jménem a krajem Venedů, jako to Hilferding učinil (Древнѣйшій періодъ історіи Славянъ Вѣстникъ Евр. 1868 V. p. 173), ač to nechci tvrditi; ale na jisto dlužno vyložiti týmž způsobem známou zprávu Cornelia Nepota o Indech zahnaných bouří k západním břehům germanským (Pomp. Mela III. 45). Srv. Not. gentium: Indii místo Vinidi. Nepochybují totiž, že tvar *Vind*, *Vend* existoval již odedávna vedle tvaru Vened. *Fagić* docela soudí (Archiv f. sl. Phil. IV. 76), že původní tvar slovanský jest Vind a rozšíření jeho ve Vened že povstalo teprve později zmatením se známějšími jmény podobnými (Jinak *Krek* Einleitung in die sl. Lit. p. 256^{*)}).

⁴⁾ Plinius XXXVII. 43 adfertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam. et inde Veneti primum, quos Enetos Graeci vocaverunt famam rei facere, proximique Pannoniae.

⁵⁾ Zároveň nám výklad tento podává doklad o dávném přebývání Venedů u baltického moře. Výklad o tomto zmatení podal už *Bayer* (De Venedis et Eridano c. p. 531 nsl.) pak i Hilferding.

⁶⁾ Různé výklady hledající Eridanos v malé říčce Reddauně, vpadající u Gdanska do Visly (tak *Cluver*, *Wesseling*, *Larcher*, *Renell*, *Rawlinson*, *Forster*, *J. von Müller*) jsou nesprávnny. Také na Dvinu západní lze těžko mysliti (tak *Florinskij* Періодыт. Славяне I. p. 31). Na Vislu pomýšlel *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 177, 199), *Stein* (Herod. I. p. 126), *Dillthey*, *Bonell* (Beiträge I. p. 53. a dle Šafaříka (Sl. St. I. p. 125) už dříve *Goropius*, *Olaus Hermelin*, *Rauschnik*, na Pád *Mannert* (Geographie III. p. 523), *Forbiger* (Handbuch III. p. 503), *Wilhelm* (Germania p. 81, na Labe *Olshausen* (Zeitschr. f. Ethnol. 1890, 287).

základ: jantaronosné břehy a mohutnost řeky — vedlo by nás nejspíše k Visle, v jejímž ústí soustředil se asi starý obchod s baltickým jantarem. Více však nelze povědět, a považuji proto nejen tuto otázku i při právě uvedeném výkladu za nerozluštěnou, ale i každé určitější řešení za neplodné,¹⁾ neboť uznávám, že nelze také zcela zamítnouti mínění jiná.

Zcela bezvýznamny jsou za to pro nás některé jiné na severu jmenované řeky. Tak Dionysios Periegetes přenesl patrně omylem na sever vedle sídel Agathyrů řeku Pantikapés spolu s řekou Aldeskem, oběma dávaje vtékati do severního moře.²⁾ Hekataios z Abdery připomíná řeku *Καραμβύκας* proti Elixoji (viz napřed str. 52), Plinius konečně (IV. 94) praví o jakési řece Parapanisu »Parapaniso amne qua Scythiam alluit«.³⁾ Ani jedno z těchto jmen není tak osvětleno, abychom mohli jen s jakousi pravděpodobností hledati je na mapě a stotožňovati s některou dnešní severní řekou.⁴⁾

Na římských mapách vyskytují se ještě dvě jména jinak neznámá. U kosmografa ravenského čteme za Vislou jména řek Lutta a Bangis, u Guidona (c. 126) Raugis.⁵⁾

Müllenhoff odmítaje výklad druhé, považuje Luttu za Pregelu,⁶⁾ Šafařík stotožnil ji se stejnojmennou říčkou dnešní a druhou kladl kamsi do Litvy, vykládaje jméno od litev. banga unda, »ač není-li to jméno

¹⁾ Tak na př. i otázku, zdali pozdější Ptolemaiov Rudon není ve spojení se starým Eridanem, jak soudil *Th. Bayer* (Opuscula ed. Klotz 1770 p. 527), a po něm *Šafařík* (Sl. St. I. p. 125, 541), nověji *Cuno* (Skythen p. 224) a *G. Mair* (Land der Skythen II. p. 62 b).

²⁾ Dionys. Per. 314. *Κεῖθι καὶ Ἀλδήσκοιο καὶ ὕδατα Παντικᾶπας Ῥιπαιοῖς ἐν ὄρεσσι διὰ νδία μορμύροναι. Τῶν δὲ παρὰ προχοῆσι πηληγύτος ἐγγύθι πόντου ἡδυφαῆς ἡλεκτρος ἀέχεται, οἷά τις ἀνὴρ μῆνης ἀρχομένης.* Cf. k tomu comment. Eustathiův c. 311, z něhož vidno, že se tu jedná o prostou záměnu pontského Pantikapa. Scholia k Dion. 314 zase Pantikapu dávají vtékati do Istru! Tutéž zprávu parafrasuje i Nikeforos Blemmides (Latyšev Scythica I. p. 291). Aldesk uvádí ještě Eustathius v komentáři k Odyssei ad XVIII, 70. (Latyšev ib. I. p. 317) a Hesiod (*Ἀρθησκος* Theogonia v. 345 srv. scholie 338. Latyšev ibidem I. p. 319). *K. Müller* (Ptol. Geogr. I. p. 421) vykládá pravděpodobně Aldeskos za omylem sem přeložený Ardžiš — Ordessos Herodotův.

³⁾ Plin. l. c. septemtrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat a Parapaniso amne, qua Scythiam alluit (cf. Solin c. 22).

⁴⁾ Proto na př. bezpodstatně stotožňuje *Florinskij* Parapanisus se sever. Dvinou nebo Pečorou (Первобыт. Славяне I. p. 34).

⁵⁾ *Cosm. Ravenn. IV. 4.* Item iuxta Oceanum est patria quae dicitur Roxolanorum, Suaricum. Sauromatum, per quam patriam inter cetera transeunt flumina quae dicuntur, fluvius maximus qui dicitur Vistula, qui nimis undosus in Oceano vergitur et fluvius, qui nominatur Lutta. de qua patria enarravit supra scriptus Ptolemaeus rex et philosophus. (corr. lurtā cod. basil.) IV. 11: ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina inter cetera unus fluvius procedit in Oceano, qui dicitur Bangis — (bangio cod. basiliensis) et alius venit quasi ad partem Danubii, qui dicitur Appion. Srv. *Cosm. Guido* c. 126, ex cuius Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit, qui vocatur Raugis. alter quoque ad Danubium tendens eidem copulatur, qui dicitur Apion.

⁶⁾ *Müllenhoff* (D. A. II. p. 209, 374).

Bugu s nosovkou.¹⁾ Podle toho, co jsme již svrchu pověděli na str. 64, myslím, že touto otázkou Šafařík spíše se pravdě přiblížil než prvním výkladem.

III. Hory.

Po stránce horopisné je celý kraj dnešního Ruska a Haliče vlastně nížinou pomalu se sklánějící od severu k jihu. V severním a středním Rusku na výborné mapě Tilloové převažuje barva, označující výši 80—140 ruských sáhů nad mořem, v jižních guberniích však se tato planina sklání ještě více a téměř celé pobřeží Černého moře sestupuje už na 20⁰ a rozsáhlé kraje cípu jihovýchodního jsou docela položeny pod hladinou černo-mořskou. Celá tato nížina je celkem jednotvárná. Uvnitř země nepřerušuje ji žádné horstvo v pravém slova smyslu. Hory takové nalézají se jen na hranicích a to Ural na východě, Kavkaz na jihovýchodě a Karpaty na jihozápadě. Také Krim končí horami. Uvnitř země vystupují na několika místech jen pásma a shluky nevysokých výšin: pásmo jihoruské, táhnoucí se od východních Karpat k Novočerkasku a tvořící prahy na Dněstru, Bugu i Dněpru, pak pásmo středoruské, rozkládající se východně od Němenu, na jih od výšin Valdajských až k Charkovu a konečně pásmo výšin na pravém břehu Volhy mezi Simbirske, Penzou a Caricynem. —

I starým bylo známo, že Sarmatie je celkem rovinou,²⁾ nicméně uvádějí nám přece v Sarmatii řadu hor (*ὄρη*, montes) a sice nejen hory pohraničné, zejména hřbety karpatské, nýbrž i řadu vnitrozemských mezi Karpaty a dalekým severem, kam fantasmie umísťovala vysoké a příkré svahy hor ripajských. Nejdůležitější je však pohraničné pásmo karpatské, tvořící od pramene Visly až po Sereth pevnou jihozápadní hranici Sarmatie.

Karpaty mají pro nejstarší dějiny Slovanů veliký význam, dosud ne dosti objasněný. Je jisto, že byly ode dávna jakýmsi centrem a oporou Slovanů, třeba ne kolébkou anebo centrem v tom smyslu, jak hlásal kdysi Naděždin, a po něm opakuje škola jeho po dnešní den.³⁾ Pásmo karpatské má se všeobecně za hranici starého Slovanstva, a nebyl to nikdo menší než K. Müllenhof, jenž dokazoval, že je Slované překročili teprve dosti pozdě po nar. Kr.⁴⁾ Nemohu sice nijak souhlasiti s tímto

¹⁾ Šafařík (Sl. St. I. p. 506, 540).

²⁾ Srv. Herodot. IV. 47. *ἢ τε γὰρ γῆ ἰοῦσα πεδιάς αὕτη ποιῶδης τε καὶ εὐδρος ἐστι*. IV. 82. *τὸ δὲ ἀποθωμάσαι ἄξιον καὶ παρὲς τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγάλους τοῦ πεδίου παρεχεται*... Hippokrates de aere c. 25. *Ἡ δὲ Σκυθίων ἐρημὴ καλευμένη πεδιάς ἐστι καὶ λευκαῶδης καὶ ψιλῆ*. Strabon VII. 3, 17. *ἢ γὰρ προσάρετος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστι, ἣν ἴσμεν*.

³⁾ *И. Надеждинъ*. Съ чего начинать исторію. Р. Иввалдъ 1837. *И. Фишеръ*. Угорскія Русь etc. Варшава 1894. Очеркъ карпатской территоріи (ЖМНП 1895). Исторія древней Русі. I. Территорія и населеніе. Варшава 1896 p. 74 nsl.

⁴⁾ D. A. II. p. 87 dí: »sind daher nicht einmal hier unmittelbar unter den Karpathen Slawen mit sicherheit zu erkennen, so ist an ihre anwesenheit innerhalb des

názorem, nepochybuje o tom, že Slované na jisto pronikli průsmyky tatranskými mnohem dříve k jihu a sice už v době př. Kr., ale ovšem jisto zůstává, že proti širokému celkovému postupu Slovanů na jih byly zajisté Karpaty po dlouhou dobu překážkou a hradbou takovou, že možno je mít před dobou Kristovou za hranici slovanské oblasti, třebaže již jednotlivé větve Slovanů pronikly již průsmyky na jižní svahy a roviny podkarpatské.

Karpaty uvádí poprvé určitěji Caesar (B. G. VI. 25), jakožto východní pokračování lesa hercynského,¹⁾ ač, jak se zdá, i Aristoteles je na mysli měl,²⁾ hovoře o horách arkynských.³⁾ Také Strabo a Plinius je pod tímto jménem znají (Strabo VII. 3. 1, Plin. IV. 80).

Ale Ptolemaios v lese hercynském (II. 11, 7 Ὀρκύνιος δρυμός) odlišuje už jen část západní.

Vlastní jméno Karpat zaznamenal určitě první⁴⁾ Ptolemaios (Καρχαπάτης ὄρος III. 5, 1, 5, 6, III. 7, 1, III. 8, 1), pak Markian (II. 38

gebirgslandes während der ersten jahrhunderte unsrer zeitrechnung schlechterdings nicht zu denken.« Srv. II. p. 96: »wenn schon um mehr als hundert jahr früher die Slawen auf der nordseite des gebirges die Silinge erreichten, so darf erwartet werden, dass sie gleichzeitig auch auf der südseite möglichst vorrückten«. Jedná se o poč. V. století.

¹⁾ Caesar označil totiž jménem hercynského lesa všechna lesnatá pásma hor na severu od Dunaje se rozkládající od Rýnu až po východní Karpaty. Pravíť »huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, novem dierum iter expedito patet . . . Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauricorum finibus rectaque fluminis Danuvii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit.«

Pomp. Mela (III. 3, 29) píše, že se hercynský les táhl na 60 dní cesty. Tuto rozlohu hercynského lesa přejal Caesar dle Müllenhoffa z Eratosthena (D. A. II. p. 241).

²⁾ Aristoteles Met. I. 13, 20. Τὸν δ' ἄλλων ποταμῶν οἱ πλείστοι πρὸς ἄρκτον, ἐκ τῶν ὀρέων τῶν Ἄρκυνίων. ταῦτα δὲ καὶ ὕψει καὶ πλήθει μέγιστα περὶ τὸν τόπον τοῦτον ἔστιν. Cf. Ἐρκύνια δρυμά v popisu toku Istra (περὶ θανάμ. ἀκουσμάτων 105).

³⁾ Zdá se však, že už Herodot, uváděje horstvo Haemus (IV. c. 49), z něhož pramení řeky Atlas, Auras a Tibisis, měl na mysli východní Karpaty. Herodot sice tyto řeky, jež do Dunaje tekou od severu, klade na druhou stranu (πρὸς βορρην ἄνεμον ἐσβάλλουσι), ale to jest patrný omyl. Proto už Šafařík (Sl. St. I. 517 a 533) a po něm na př. Szaraniewicz (Kritische Blicke p. 27, 28), G. Mair (Land der Skythen II. p. 15) vyslovili domněnku, že Haemus zde uvedený není vlastně nic jiného nežli Karpaty, přeložené i s řekami na jih Dunaje buď prostým omylem nebo proto, že si Herodot představoval Skythii jako pláň beze všech hor. Jest vskutku podivno, že by Herodot, jenž se tolik dověděl o pramenech a toku Dněstru, Maroše, Prutu, Serethu atd., jenž popisuje Agathyrsy v Sedmihradech, nebyl nic zvěděl resp. zmínky neučinil o Karpatech! Šafařík poukázal také dobře k tomu, že i Stefanus Byzantský východní Karpaty zove jednou Haemem (s. v. Ἁγάθυρσοι: Ἁγάθυρσοι ἔθνος ἐνδοτικῶ τοῦ Αἴμου). Proti tomu vystoupil na př. Hansen (Osteuropa p. 33), navrhuje na odpomoc přemístění vět. O jiný zase výklad pokusil se Kolster (Über das Land der Skythen, Archiv für Phil. XII., XIII. c. 5). Müllenhoff měl pokusy všechny za zbytečné (D. A. III. p. 1).

⁴⁾ Domnívám se však, že první stopy tohoto jména nalézáme už u Herodota, ač zde jméno omylem označuje řeku. Herodot totiž dle všeho zaslechl o existenci Alpa a Karpat na severu Italie, ale zapsal obě tato jména jako jména dvou řek Ἄλπις

Καρπάθης). Určuje polohu jejich, při čemž omylem odděluje západní (malé Karpaty) od ostatních. Původ jména zůstává po dnes nevysvětlen, tak jako jmén jiných částí karpatských hor.¹⁾

Pro jednotlivé skupiny horského pásma karpatského zachováno bylo ještě několik specialních názvů.²⁾ Sem patří Ptolemaiovy hory sarmatské (*Σαρματικά ὄρη*. II. 11, 6, 7, III. 5, 1, 5, III. 7, 1), tvořící mu domnělou hranici Sarmatie proti Germanii (od ohybu Dunaje k vrchovištím Visly); hory ty nejsou patrně nic jiného než západní, malé Karpaty, snad spolu s ostatními hřbety táhnoucími se mezi Váhem a Ipolou.³⁾ Hlavní

a *Κάρπις*, vtékajících od jihu do středního Dunaje (IV. 49. *ἐκ τῆς κατὰ πρῶτον χώρης Ὀυβριῶν Κάρπις ποταμὸς καὶ ἄλλος Ἄλπεις πρὸς βορρῆν ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες, ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν*). Tato jména řek se však více neopakují a zápis Herodotův spočívá proto na zřejmém omylu. Tak soudí také *Müllenhoff* (D. A. I. p. 242), *Bunbury* (History I. p. 168), *Hauvette* (Géographie d'Hérodote p. 19), *Stein* (Her. I. p. 50), *Bonell* (Beiträge I. p. 76), *Kolster* (Land der Skythen II. p. 16) a už před lety *A. Schlözer* (Srv. *Šafaříka* Sl. St. I. p. 531). Také je možno, že jméno hory *Κάλπιος* u Orfea (Argon. ed. Schneider v. 1120) vztahovati lze na Karpaty. Text zní:

ἔπειτα δὲ Κιμμερίοισι
 νῆα θοῆν ἐπάγοντες ἰκάνομεν, οἳ ῥά τε μῦθοι
 αἰγλῆς ἄμμοροί εἰσι περιβρόμου ἡελίοιο.
 Ἐν μὲν γὰρ Ῥίπαιον ὄρος καὶ Κάλπιος ἀρχὴν
 ἀντολίας εἴργοισιν, ἐπικέκλιται δὲ πελώρη
 ἄσσον ἐπισκιάουσα μεσημβρινὸν ἀέρα Φλέγρη.
 δείκλον αὖ κρόπτουσι φάος ταυνηκίης Ἄλπεις . . .

Vedle toho se však jméno Karpat ozývá současně již v názvech ethnologických. Tak jméno podkarpatského kmene Karpidů *Καρπίδες*, později *Carpi*, *Καρπιανοί* vyskytuje se už u Skymna z Efora (Descr. orb. 841) a dle všeho i Herodotovi Kallipidové (IV. 17. *Καλλιπίδαι*) jsou též kmen porušeně zapsaný.

¹⁾ Jméno toto spojovalo se hojně se slov. chrib, chrb, hora. Tak na př. soudil *Šafařík* (Sl. St. I. p. 532), dokládaje ještě, že prý celý severní svah Karpat slul od V.—X. st. Chrb, pak Chrvy; (od toho Chrvati, jež mu nebyli nic jiného než staří Carpi, Karpiani). Podobně *Cuno* (Skythen I. p. 231). *Szaraniewicz* odvozoval jméno buď od názvu Karpianů neb od slov. krępaki, krępy, крупный = silný, velký. (Kritische Blicke p. 83). Dále viz v pěkném článku *A. Králíčka* Die Sarmatischen Berge, der Berg Peuke und Karpates des Cl. Ptolemaeus. I. II. Programm der Landes-Oberrealschule in Kremsier 1894—95.

²⁾ *Szaraniewicz* chybně se domníval (Krit. Blicke p. 51 nsl.) že původní jméno Karpat bylo též Kavkaz, opíraje se o několik pozdních omylů v pojmenování hor a o rusínský název кыка — výška. Spíše má pravdu *Tomaschek*, jenž soudí, že Karpatům někdy dávano bylo jméno horstva kavkazského a sice patrně se vztahem na dácký kmen Caucoensů. Srv. Amm. Marc. XXXI. 4, 13 ad Cauca landensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium. (Sitzungsber. Akad. Wien. Bd. 131 p. 90). *Tomaschek* ukazuje na got. Hauhaland. — Na Karpaty myslil zde už *Katancsich* (I. 202).

³⁾ Podobně viděli v sarmatských horách Ptolemaiových Malé Karpaty *Mannert* (Geographie III. p. 514 nsl.), *Szaraniewicz* (Kritische Blicke p. 63—66), *Katancsich* (Orbis antiquus I. p. 202), *Čkert* (Geographie U. I. 1, p. 119). *Šafařík* viděl v nich západní Karpaty a Tatry (Sl. St. I. p. 531), *Forbiger* Karpaty severní (Handbuch III. p. 111²), hrabě *Dzięduszycki* Matru (Wiadomości p. 331, 392), tak i *Kiepert*; *Sadowski*

střední, nejvyšší pásmo ze starověku jména nemá. Název Tatry vyskytuje se teprve v X stol.,¹⁾ není-li skryt ve jméně kmene Tagrů u Ptolemaia.²⁾ Tabula Peutingeriana má na Karpatech zapsáno »Alpes Bastarnice«, kteréžto jméno dáno jim od toho, že na severových. části k severu seděl dlouho před tím až k Černému moři kmen Bastarnů.

Výběžkem této části Karpat jsou patrně i Macrocremni montes Plinia (IV. 82.) v nynější Bessarabii; nejlépe by se hodil tento název na pásmo odbočující zde k Jassům a Kišiněvu podél dráhy jassotiraspolské.³⁾ O sedmihradské části Karpat zachoval Ammianus Marc. (XXVII. 5, 3) jméno Serrorum montes;⁴⁾ jiná jména spojovati s Karpaty je těžko.⁵⁾ Valerius Flaccus (VI. 85) jmenuje vedle města Tyru-Ofiussy horu Ambenus, jež nikde jinde není uvedena.⁶⁾ Blížší umístění proto nemožné, právě jako

---

Handelstrasse 52, 59, 60, 67) viděl v tom celý komplex hor od Malých Karpat až k ohybu Dunaje, tak i Müllenhoff (D. A. II. p. 332), Cuno (Skythen p. 142) východní část českomoravského pohorí. A. Králíček snažil se dokazovati, že horami sarmatskými mohl Ptolemaios rozuměti jen východní část této skupiny horské táhnoucí se od ohybu Dunaje pod jménem hor novohradských, ostrovských, liptovských a Fatry k severu. Die sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpaten. Programm der Realschule in Kremsier 1894 p. 27.) Na Malé Karpaty svědčí i to, že také dle Markiana Her. (c. 31) tvořily sarmatské hory hranici Germanie mezi Vislou a Dunajem.

¹⁾ Srv. zaklád. listinu bisk. pražského z r. 973 a Kosmův letopis c. 33, 37. U Kosmy čteme na prvním místě »ad montes qui sunt ultra Krakov nomine Trytri«, na druhém »ad montes quibus nomen est Tritri« (ruk. obkov. roudnický má Tatri).

²⁾ Tuto pozoruhodnou domněnku pronesl K. Müller (Ptolem. Geogr. I. 431) a přijal ji A. Králíček v uvedeném programu č. II. (1895 p. 11). Emendace jména ΤΑΓΡΟΙ v ΤΑΤΡΟΙ jest velice na snadě a i lokalisace Ptolemaiova není výkladu tomu na obtíž. Ovšem původ jména Tater zůstává stále nejasným, podobně jako jméno Magura, Fatra, Matra, Beskid atd. (Fagič v Archiv f. sl. Phil. 1897 p. 236).

³⁾ Plin. l. c. verum ab Histrio oppida Cremniscos, Aepolium, montes Macrocremni, clarus amnis Tyra... Bekker pod Makrokremny rozuměl skalnatý břeh budačského limanu jižně limanu dněstrovského, zajisté nepravděpodobně (Зан. Odessa III. p. 190), Szaraniewicz Karpaty (Krit. Blicke p. 50). Také Müllenhoff myslí jen na skalnaté výběžky břehu mořského (D. A. III. p. 57).

⁴⁾ »(Gothi) montes petivere Serrorum arduos et inaccessos nisi perquam gnaris.« Dle Šafaříka byl to snad dnešní Szairul, Szeracsin (Sl. St. I. p. 533).

⁵⁾ Někteří ještě jiné názvy starověké připoutali ku Karpatům. Tak na př. hrabě Dzieduszycki prohlásil les Lunu (Λουνά ὄρη) za Malé Karpaty (Wiadomości p. 331), ičkoliv se zdá z textů, že to bylo spíše jméno některého hřbetu na západ od Karpat. Podobně z důvodů pozoruhodných i R. Much (Deutsche Stammsitze p. 130), a A. Baumstarck (Corn. Tac. Germania. Leipzig 1876 p. 6).

Szaraniewicz opět (Krit. Blicke p. 51) horu Κογαίωνων, o níž v kraji Getů píše Strabo, vztahuje ku Karpatům, jako už Naděždin (Опытъ 68), uznáváje ovšem, že by se zde mohlo jednati i o kraj na jihu od Istru. Tam také rozhodně patří Müllenhoff D. A. III. p. 129). Naděždin opět omylem Ptolemaiovy Βέβια ὄρη (II. 14. 1) vyložil za Babí horu karpatskou (Опытъ 34, 52), tak i Kętrzyński (Lygier 130).

⁶⁾ Tomaschek vidí v něm některý skalnatý mys na pobřeží a spojuje to s gall. ambis, lat. amnis, skr. ámbhas, ámba — voda (Fauly-Wissowa Realenc. s. v. Ambenus).

u Stefana byzantského uvedené výšiny *Ψευδαρτάκη* za Svatou horou (*Ἅγιον ὄρος*).¹⁾

Ve vnitru Sarmatie staří před Ptolemaiem nejmenují žádných hor, teprve Ptolemaios uvádí i zde několik jmen, a sice: hory Peuke, hory amadocské, budinské, alanské a venedské. Ovšem není pochyby, že pod Ptolemaiovým výrazem ›hora‹ (*ὄρος*) nelze rozuměti hory v našem vědeckém slova smyslu.²⁾ Ukázali jsme již na to, že uvnitř celého prostanství staré Sarmatie žádných pravých hor není. Možný by byl ovšem výklad, že tato Ptolemaiova udání jsou jen pouhým výmyslem fantazie jeho nebo Marinovy,³⁾ a že hory umístily se zde jen za tím účelem, aby se zjednal podklad pro prameny velkých řek; byloť v starověku vskutku domnění, že velké řeky pramení se z jezer nebo hor.⁴⁾ Mám však k Ptolemaiovým údajům více důvěry a soudím, že buď jemu nebo Marinovi dostalo se k sluchu skutečně zpráv o tom, že v domnělé rovině sarmatské existují výšiny, které ačkoliv nejsou horami v pravém slova smyslu, přece mohly po přechodu jednotvárné pláně sarmatské působiti dojmem hor. Kde ovšem dlužno tyto hory umístiti, je těžko povědět; výklady, které byly podány a to co je pravděpodobné, shrneme v následujícím.

Hory Peuke (*ἡ Πεύκη ὄρος* jiné rukopisy *Τεύκη, Πευκίνα ὄρη*) umísťuje Ptolemaios (III. 5, 5) na sever od Karpat mezi prameny Tyru a Borysthenu, klada nad ně Transmontany, pod ně až ku Karpatům Peukiny. Jest to buď pásmo táhnoucí se od Kremence k Berdičevu a Braclavi,⁵⁾ nebo výšina avratynská táhnoucí se od Tarnopole vedle Proskurova a Machnovky až k Dněpru, mezi městečkem Avratynem a Bělozerkou. Ale i výklad, dle něhož peukinské hory jsou jen lokální jméno části vých. Karpat, není k zavržení.⁶⁾

¹⁾ *Ψευδαρτάκη, λόφος ἐν Σκυθίᾳ μετὰ τὸ λεγόμενον Ἅγιον ὄρος. — Ἅγιον τόπος Σκυθίας ἐν ᾧ Ἀσκληπιὸς ἐτιμάτο, ὡς Πολύβιος.*

²⁾ Srv. *Šafařík* Sl. St. I. p. 533 o významu slova *ὄρος* u Ptolemaia.

³⁾ Tak na př. *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 334) a *C. Müller* (Geogr. Ptolem. I. p. 419).

⁴⁾ Srv. na př. Aristotelův náhled (Meteorol. I. 13, 11).

⁵⁾ Snad všichni vykladatelé viděli v nich jen výběžky Karpat, ovšem na různých stranách. *Forbiger* (Handbuch III. p. 1112) stotožnil je s Makrokremny Pliniovými. *Šafařík* (Sl. St. I. p. 533) viděl stopy tohoto starého názvu buď ve jméně hory Bučes mezi Sedmihradý a Valašskem, nebo v jménech Bikila, Bukla v Sedmihradech. Hledal tedy Peuke na jižním konci pásma karpatského. *Nadžďin* (Зан. арх. Odessa I. p. 95) stotožnil je s výšinou avratynskou, s níž ve svém Opytu p. 75 stotožňoval dříve i hory budinské.

Mülienhoff (D. A. II. p. 84) viděl zde omyl, který povstal tím, že Ptolemaios asi na základě kontaminace dvou různých pramenů mezi Peuke, již má za část Karpat, a Karpaty samy položil Peukiny.

⁶⁾ Tak *Králiček* A. I. c. II. p. 9 (1895), a *R. Much* (Deutsche Stammsitze p. 38), jenž je stotožňuje s Alpami bastarnskými. Podobně je za východní Karpaty prohlásil *Katanacsich* (I. 202) a *K. Müller* (Ptolem. I. p. 419).

Hory amadocké (*τὰ Ἀμάδοκα ὄρη*) jmenuje Ptolemaios (III. 5, 10) na 55° délky a 51° šířky, východně od hor Peuke, kdesi u zálivu maiotského, a umísťuje u nich národ Amadoků a Nauarů. Srovnáme-li to, co praví vedle o soujmeném jezeře, že totiž západní rameno Borysthenu plynulo z jezera amadockého (viz napřed str. 70), tu vidíme, že Ptolemaios měl najisto o položení amadockých hor představu zmatenou a špatnou, neboť je tím vlastně klade severovýchodně mezi Pripjať resp. Berezinu a maiotský záliv, do ohromného prostranství, v němž takového pásma není. Chceme-li vůbec tyto hory hledati, nezbyvá pak, než dvojí: buď je musíme hledat blíže Maiotidy, kde jediné mezi Doncem a severním břehem Azovského moře táhne se dosti vysoký pás vrchů¹⁾ — v případě tom ale jsou hory ty vzdáleny od Borysthenu, zejména daleko od stejnojmenného jezera na západě od Borysthenu i od sídel kmene Nauarů — anebo musíme ostaviti Azovské moře stranou a hledati vlastní amadocké hory dále na západě u kraje Nauarů, kteří nejsou nic jiného než Herodotovi Neuri, u řeky Pripjati nebo Bereziny.²⁾ Pak by se starý název amadockých hor hodil nejlépe na skupinu lesnatých výšin mezi Vilnou a Minskem, anebo opět na pásmo křemenecké. Určitější však rozhodnutí podati se neodvažují. Na absolutní čísla stupňů Ptolemaiem udaných nelze zejména pro sever Evropy pranic dáti, jak ještě v následující kapitole více povíme.

Hory budinské (*τὸ Βούδιον ὄρος* al. *Βώδιον*, *Βόδιον*) mají položení ještě nejistější.³⁾ Ptolemaios je sice přesně umísťuje (III, 5, 5) na 58° délky a 55° šířky, ale s tím nelze počítati. Za vodítko k určení zbývá nám jen lokalizace národa Budinů, která jest však velice sporná, jak ještě dále uvidíme. Jest-li dlužno, jak soudím, míti Budiny za severovýchodní část oblasti národa slovanského, a klásti je do končin mezi Dněpr a horní Don, pak ovšem hory budinské nejlépe bychom hledali v centru Ruska, v oněch skupinách výšin, jež od uzlu valdajského na jih se táhnou a kupí se v několika shlucích od Smolenska mezi Kalugou a Tulou na jedné a Kurskem a Voroněží na druhé straně.⁴⁾

¹⁾ Tak *Eichwald* (*Alte Geographie* p. 419) kladl je na sever od azovského moře, *Forbiger* do charkovské a kijevské gubernie (*Handbuch* III. p. 1113), kde však nic není, *Tomaschek* (*Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Ἀμάδοκα ὄρη*) mezi Dněpr a Donec. *Brun* má za amadocké hory »incontestablement«¹⁾ celý řetěz výšin tvořících prahy dněprovské (*Essai* p. LXXXVIII).

²⁾ *C. Müller* je sem klade (Ptolem. Geogr. I. p. 419), *Reichard* ku pramenům Bereziny (*Sl. St. I.* p. 534).

³⁾ *Mons Bodua* na severu Sarmatie v kosmografii Honoriově, jsou snad tyto hory budinské (*Honorius* c. 37). Vytéká mu tam z nich řeka Asdrubelena (Volha?) do Kaspického moře.

⁴⁾ *Mannert* položil je do Litvy (*Norden der Erde* p. 260), také *Šafařík* je klade kamsi do gubernie minské (*Sl. St. I.* p. 534), *Forbiger* myslil až na Valdaj (*Handbuch* III. p. 1113), tak i *Eichwald* (*Alte Geographie* p. 450), táhna je až ku řece Chronu. *C. Müller* (l. c.) na Valdaj a Volkonský les; *Marviński St.* (*Herodot's Gelonen* p. 28) klade je mezi prameny Donu a střední Oku.

Nejzajímavější jest pro nás Ptolomaiova zmínka o horách venedských (*τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη* III. 5, 5). Ptolemaios klade je na jih od zátoky venedské, na 47° 30' délky a 55° šířky. (Ústí Visly na 45°—56°, II. 11, 2).

Ale nad celým rozlehlým ohybem baltického moře, tvořícím pobřeží dnešního Pruska, žádných hor není, a i lesem pokryté výšiny tamnější jsou jenom nepatrné. Nicméně nezbylo těm, kteří se domnívali, že hory Ptolemaiovy dlužno zde u moře hledati, než identifikovati hory venedské s pásem těchto nízkých návrší mezi Vislou a Němenem a Šafařík na př. s Dzieduszyckým snažili se vysvětliti název *ὄρος* tím, že prý se asi plavcům zdála tato návrší od moře horami vysokými.¹⁾

Zda se tento dojem z moře docílí, nevím, ale pohlížeje na horopisnou mapu severního Německa, velice pochybuji. Myslím však, že je zde možný ještě jiný lepší výklad.

Já bych se nerozpakoval viděti v těchto venedských horách Ptolemaiových hory Karpatské, na jiném místě už u Ptolemaia vlastním jménem uvedené, jež zde Ptolemaios oddělil proto, že dostav o nich zprávy ze dvojích stran, nevěděl, že představují vlastně horstvo jediné. Ptolemaiovi Venedi seděli mezi mořem a horami venedskými, čili hory tyto tvořily mu jižní hranici sídel Venedů. Že Slované v této době zaujímali už celé prostranství od této části Baltu až ku Karpatům, je jisto. Také víme, že to byli Němci, kteří tehdáž pro Slované vůbec užívali kolektivního názvu Venedů. Soudím tedy, že jedna zpráva Marinovi, resp. Ptolemaiovi od severu donesená zněla, že velký národ Venedů bydlil od moře až k horám venedským, totiž ke Karpatům. Vedle toho však měl ještě zprávy jiné z Podunají, které zase tyto hory jmenovaly názvy tam běžnými (hory karpatské, sarmatské, bastarnské a pod.). Ptolemaios pak jména zapsal, nevěda, že představují horstva totožná. V tomto případě měli bychom opět nový doklad, že čerpal Ptolemaios zprávy o Sarmatii nejméně ze dvou pramenů,²⁾ z jednoho dunajského a z druhého severního germanského. Postavíme-li se na Vislu nebo na baltické pobřeží, tu nejen není divu, ale jest to zcela přirozeno, že dán Karpatům od Germanů název hor Venedských.

¹⁾ Šafařík (Sl. St. I. p. 145, 534), Dzieduszycki (Wiadomości p. 336). K moři je dále kladli Mannert (Norden der Erde p. 261), Forbiger (Handbuch III. p. 1113), Sadowski (Handelstrassen p. 28, 55), Georgii (Russland p. 68), Eichwald (Alte Geographie p. 450), C. Müller (Ptolem. I. p. 420), Cuno (Skythen p. 145) atd.

Eichwald vedle toho však měl (l. c. 451) za pravděpodobnější hledati je v Livonsku.

²⁾ Srv. jiné doklady o tom u Müllenhoffa (D. A. II. p. 79 nsl., III. p. 92 nsl.) a Holze (Beiträge zur d. Alterthumskunde I. p. 53) a jinde. Mám pro to ostatně ještě jiné doklady, o nichž na jiném místě pojednám.

Mathematické určení hor venedských a Karpat se ovšem u Ptolemaia neshoduje, ale jen na polovic. Délka jest blížká, u venedských hor 47° 30' u Karpat 46°, ale šířka se rozchází 55°—48° 30' (III. 5, 5, III. 7, 1). Nicméně nemám tyto údaje u Ptolemaia nikde za rozhodující.

Jiná zajímavá zpráva Ptolemaiova (III. 5, 5) týká se hor **alaunských** (τὸ Ἄλαννον ὄρος al. Ἄλανόν, také přízvuky se mění). Dle Ptolemaia musily se rozkládati někde v severní Sarmatii, neboť poloha je určena na 62°30' délky a 55° šířky. U hor těch bydlil národ Alanů a od nich dostaly též svoje jméno. Podobně je uvádí na severu Markian (Ἄλαννον ὄρος c. 39), pravě, že z nich vyvěrá Rudon a nedaleko i Borysthenes.¹⁾ Také na mapě peutingerské zapsáno jest jméno Alanů na severu u hor, z nichž pramení velká řeka beze jména. U Ptolemaia ovšem prameny Borystheny položené na 52°—53° jsou daleko od těchto hor (III. 5, 6).

S tímto umístěním na severu shoduje se aspoň relativně matematické určení Ptolemaiovo, jež jsme právě uvedli, neboť i nehledíme-li k absolutní ceně čísel, vidíme aspoň tolik z něho, že si je představoval hlouběji ve vnitru Sarmatie než kterékoliv hory dříve jmenované. Uvážíme-li všechny tyto zprávy a není-li název alanských hor jen jiné jméno hor už výše jmenovaných (na př. budinských, zvaných jen po jiném kmenu sousedním), hodily by se nejlépe na vyšinu valdajskou,²⁾ zvanou též dříve lesem okovským,³⁾ a to snad i s pásmem na jih se táhnoucím do gubernie orlovské a kurské. Vedle výšiny valdajské však také minská pahorkatina, ač již v menší míře, mohla by být starými alaunskými horami. Obě končiny byly asi již v době Ptolemaiově aspoň zdaleka známy kupcům, kteří opodál po obchodních cestách ubírali se od Černého moře k baltickému pobřeží, a to jednak po Bugu nebo Dněpru, Pripjati a Berezíně k Němenu, anebo snad i po horním Dněpru přes ostaškovská jezera k Ilmenu a Volchovem do zálivu finského.⁴⁾

Vedle hor jmenovaných vypravují staří ještě často o neznámých vysokých horách na dalekém severu, kde leží věčný sníh a led, kde žili neznámí lidé divných mravů a zvyků. Pro tyto hory nejčastěji se uvádí jméno hor **ripajských**, méně **hyperborejských** (τὰ Ῥίπαια ὄρη, též Ῥίπαια ὄρη, Ῥείπαια, Ῥίπαι, též Ὑπερβορέων ὄρος, montes Hyperborei, Rhipaei, Riphaei, Riphei, Rimphaei), o nichž napsal Aristoteles (Meteorol. I. 13, 20) αἱ καλούμεναι Ῥίπαι, περὶ ὧν τοῦ μεγέθους λίαν εἰσὶν οἱ λεγόμενοι λόγοι μυθώδεις.⁵⁾

¹⁾ Mark. I. c. ὁ δὲ Ροῦδων ποταμὸς ἐκ τοῦ Ἄλανον ὄρους φέρεται· παροικεῖ δὲ τὸ τε ὄρος καὶ τὴν χώραν ταύτην ἐπὶ πολὺ διῆκον τὸ τῶν Ἄλανων ἔθνος, παρ' οἷς τὸ Βορυσθένους ποταμὸν αἱ πηγαὶ τυχάνουσι.

²⁾ Na Valdaj pomýšlel na př. Šafařík (Slov. Star. I. p. 390, 534), Cuno (Skythen p. 145), Zabělin (Исторія рус. жизни I. p. 5). C. Müller alanské hory neurčuje, Tomaschek soudí buď na donecké plateau nebo na výšiny mezi Donem a Volhou (Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Ἄλαννον ὄρος). Müllenhoff neprávem tím, že Alany vůbec do Evropy umístiti nechtěl, i tyto hory alaunské posunul daleko na východ, určuje v nich část Uralu (D. A. III. p. 94, 99).

³⁾ V letopise zvaném Nestorově slují výšiny tyto оковскіѣ, волковскіѣ, волковскіѣ лѣсъ (později волковскіѣ), kraj celý pak vrchními zeměmi proti nizozemskému na severu. (Barsov. Очерки p. 17).

⁴⁾ Srv. napřed str. 56, 57.

⁵⁾ Šafařík (Slov. Star. I. p. 537) soudil, že tvar Riphei je vzat z úst německých srv. georges Rifin u Alfreda krále; jinak jméno původně měl za čudské. Cuno (Skythen

Ripajské hory uvádějí se již v pramenech nejstarších. Znají je na př. Alkman, Aischylos, Pindar, Hippokrates, Hekataios atd.¹⁾ Zprvu byly kladeny od starých ionských zeměpisců daleko na sever a měly se za domnělá prameniska velkých řek (Tanaidu, ba i Istru u Aischyla a Pindara). Ale už Herodot důsledně se vyhýbal jménu hor ripajských (srv. IV. c. 23—27), velkých hor v Sarmatii neklade na sever, ale na daleký východ, a velkým řekám dává vytékati z vnitrozemských jezer.²⁾ Z toho soudí Berger, že již tehdy se někteří ionští geografové snažili odstraniti tyto hory, z představy o severu Evropy, což by se také lépe bylo srovnávalo s ponětm starých geografů ku př. Hippokrata o vzájemném poměru a vlivu plochosti půdy na rozdíly dob ročních.³⁾

Nicméně tyto hory zůstaly i na dále v domnělé platnosti jako prameniska velkých řek, zejména Tanaidu. U Hekataia, Orfea, Eratosthena Aristotela, Dionysia Periegety, Pomp. Mely, Plinia, Ptolemaia ba i u Prokopia a Jordana⁴⁾ vyvěrá Tanais z ripajských hor, u Markiana i Turuntos a Chesynos. Také na kartách středověkých vidíme stále na severu Evropy nebo Asie zapsané hory ripajské a z nich vytékati často Tanais a jiné řeky.⁵⁾ Nicméně vyskytla se i jiná mínění. Tak Strabo dokládá (VII. 3, 1), že hory ripajské a hyperborejské patří jen do říše vymyšlených bájí o severu, a směje se těm, kteří o nich vykládali (τοὺς διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τὰ Ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς Ὑπερβορέους μυθοποιούντες).

Také novější badatelé se v otázce existence a lokalisace těchto hor dosti rozcházel. Jedni je úplně vypouštěli se zřetele, majíce je se Strabonem jen za holý výmysl starých,⁶⁾ jiní v nich viděli horstva skutečná. Hrabě *VI. Dzieduszycki* jako již *Nicbuhr*, *Ukert* a *Naděždin* prohlašuje, že hory ripajské neznamenal původně nic jiného než Karpaty,⁷⁾ *Mannert* v nich zase viděl Valdaj,⁸⁾ ale jiní nejčastěji Urál. Tak *Schlözer*, *Šafařík*,

I. p. 230) a *H. Kiepert* (Lehrbuch p. 340) jméno odvozují od slov. rip, výšina, na což *Zeuss* (Die Deutschen p. 2) upozornil a jak se zdá i *Králíček* přijímá (Sarmat. Berge I. p. 7, 8). Výklad ten však postrádá dokladu.

¹⁾ Srv. citáty u *Ukerta* (Skythien p. 98) a *Forbigera* (Handbuch I. p. 30, 62, III. p. 1113), *Králíčka* (Die sarmat. Berge I. p. 7).

²⁾ Herodot popíral i Hyperborejce na severu, již byli od některých umísťováni právě k horám Ripajským.

³⁾ *Berger* (Gesch. d. wiss. Erdkunde I. p. 97, 131).

⁴⁾ Viz citáty u *Forbigera* (Handbuch III. p. 1115). Cf. *Berger* (Wiss. Erdkunde I. p. 80) a *Müllenhoff* (D. A. III. p. 47).

⁵⁾ Srv. na př. mapu Hieronymovu a Jindřicha Mohučského. Také mapa Marina Sanuda z poč. 14. st. má »Montes risei«, z nichž Tanais a jiné řeky vytékají, a jiných map více. (Srv. *Nordenskiöld*. Facsimile-Atlas p. 37, 51, 78).

⁶⁾ Klouí se k tomu na př. *Kiepert* (Handbuch p. 340).

⁷⁾ *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 167, 199, 222), *Ukert* (Skythien p. 98) soudil na celé centrální horstvo Evropy. Nejvíce se namáhal prokázati v nich Karpaty *Naděždin* (Зан. арх. Odessa I. p. 99), jenž také celé východní pásmo národů Herodotem za Sarmaty jmenovaných umísťoval u Karpat a i ve jménu Ripají viděl jen graecisovaný tvar slovanských »grbú«. Ve svém Opytu p. 49 stotožnil však Ripaje s jižním Urálem.

⁸⁾ *Mannert* (Norden der Erde p. 261).

Forbiger a j.¹⁾ Sprostředkující mínění má *Králíček*,²⁾ *Tomaschek* vidí ripajské hory Aristeovy docela v Altaji nebo Thian-šanu střední Asie.³⁾ Ačkoliv jest spor o to nepřilíš vděčný, přidal bych se spíše k těm, kteří soudí, že ripajské hory nejsou jen vymyšlenou fikcí starých, ale že jsou nejasnou tradicí o skutečných horách, jež se daleko za Sarmatií nalézaly. Pak je ale nejpřirozenější viděti v nich temnou tradici o Uralu. Tím směrem totiž, po dolním toku Donu a pak od dnešního Caricynu po Volze do Samary a dále na východ do střední Asie, bral se již oledávna obchod, spojující takto střední Asii s Černým mořem. Dokladem toho jest na př. pouť Aristeia z Prokonnesu. Na této cestě buď přímo viděli kupci, a neviděli-li, musili slyšeti o vysokých hřbetech uralských, a zdá se mi proto, že nejstarší zprávy o horách ripajských zde vzaly svůj původ. Tradice ta byla dlouho temná.⁴⁾ Proto také, když se vůbec severní Evropa naplnila bájemi, spojila se snadno tradice o těchto horách s jinými báječnými zprávami o severu, a hory ripajské přeneseny tak na sever Skythie-Sarmatie, kde jinak žádných vysokých hor není. Také prameny se theoreticky hledaly v horách, — konečně došly i zprávy o výšinách severních ku př. valdajské — a tak se zdá, že to vše přispělo k tomu položití hory tyto, o nichž stará tradice jen věděla, že jsou daleko za Skythií, přímo na sever.

Mám tedy za pravděpodobný ten výklad, dle něhož pozdější na severu Sarmatie umísťované hory ripajské jsou sice jen fikcí tam lokalisovanou; ale k povstání této fikce daly asi podnět staré zprávy o horstvu uralském. Totéž platí o názvu hor hyperborejských.⁵⁾ Ale i výklad Karpat se týkající není nemožný.

IV. Starověké osady.

Jižní hranice Skythie-Sarmatie utvořená severním břehem Pontu vroubena byla již od VII. stol. př. Kr. věncem skutečných měst, tržišť a tvrzí. Byly to však téměř samé kolonie řecké,⁶⁾ jež se přirozeně z rámce

¹⁾ *Schlözer* (Nord. Gesch. p. 112), *Šafařík* (Sl. St. I. 536), *Forbiger* (Handbuch III. p. 1113).

²⁾ *Králíček* (Sarm. Berge I. p. 8) soudí, že jméno Ripají označujíc původně Karpaty, ustupovalo později stále na severovýchod, až utkvělo na Uralu tak, že pro pozdější autory nemůže už býti řeči o totožnosti Ripají s Karpaty.

³⁾ Sitzungsber. der Akad. Wien. Hist. Cl. 1888 p. 765.

⁴⁾ Tak ještě Rusové doby Nestorovy měli zprávy o Uralu jen z třetí ruky a ze starých báječných tradic. Srv. *Barsov* (Очерки p. 17).

⁵⁾ Rovněž je nejlépe stotožniti s Urálem Herodotovy hory lysých Argippaiů (IV. c. 23—27).

⁶⁾ Jednotlivé byly též původu foenického, karského, také sarmatského. Původ thrácký připisoval některým *Figier* (Mitth. der anthr. Ges. Wien VI. p. 218—221).

bližšího popisu vymykají, nepatříce do obvodu území slovanského.¹⁾ Že by některá z těchto pobřežních osad byla původu slovanského, pro to nemáme žádné stopy ani v historii ani v rázu jmen. Jména jsou z části jasně řecká, z části pak původu temného.

¹⁾ Jdouce od ústí Istru k ústí Tanaidu nalézáme v starých pramenech následující osady na pobřeží:

Harpis (*Ἄρπις*) u ústí Dunaje.

Aepolium kdesi mezi Istrem a Tyrem.

Osada Antifilova (*τὰ Ἀντιφίλου*) před Kremnisky, nad ústím Istru.

Kremniskos (Cremniscos, také *Κρημισκοί*). Není ale na jisto postaveno, jeli osada tato různá od Kremnů na břehu maiotského moře, a není-li sem jen omylem od Plinia a anonymního periplu položena.

Neoptoleмова tvrz (*πύργος Νεοπτολέμου*) kdesi blíže vtoku Tyru, nazvaná dle vojevůdce Mithridatova.

Hermonaktova osada (*Ἡρμώνακτος κόμη*), tamže.

Tyras (*Τύρας πόλις*) kolonie Mileťany založená v limanu řeky téhož jména (u Akkermanu). Starší jméno její, zdá se, bylo Ofiussa (*Οφιούσσα*) dle zprávy Plinia a Stefana byzantského, ač Ptolemaios obě rozlišuje. Dnešní Akkerman.

Nikonia (*Νικωνία, Νικώνιον*) na limanu řeky Tyru proti osadě předešlé.

Fyska (*Φύσκη πόλις*) dle Ptolemaia někde mezi ústím Axiaku a Tyru.

Přístav Isiaků, správně Asiaků (*Ἰσιακῶν λιμὴν, Ἰακῶ λιμὴν*) kdesi mezi ústím Tyru a Borysthenu (srv. napřed str. 28).

Přístav Istriánů (*Ἰστριακῶν λιμὴν*)

Přístav Achaiů (Achaeorum portus)

Ordessos (*Ὀρδησσός, Ὀδησσός*) dále na východ od dnešní Odessy, nejspíše u ústí Tiligulu nebo u vtoku jiné říčky.

Olbia (*Ὀλβία, Olbiopolis, také Βορυσθένης, πόλις τῶν Βορυσθενιτῶν*), bohatá kolonie miletská ležící kdesi blíže stoku Hypanu s Borysthenem. Dle Plinia zvala se též podle mateřského města Miletopolis. Pomponius Mela zapsal názvy Olbie a Borysthenu jako jména dvou zde položených měst. Ptolemaios zase vedle Olbie uvádí ještě nad ní výše *Μητρόπολις*. Tím jsouc vedeni někteří vykladatelé poslední města rozlišovali, jiní vše stotožňují. Stotožnili je na př. *Mauvert* (Norden p. 244), *Kiepert* (Handbuch p. 347), rozlišil *Brun* (Essai p. XXXIV); *Sadowski* Metropolis položil do slovanského území na stok Rosi a Dněpru (Congrès d'arch. et anthr. préhist. à Budapest 1877. Comptes Rendus I. Carte hydrographique, Handelsstrassen 67), nahoru i *Forbiger* (Handbuch III. p. 1131). Kvetoucí osada Olbie přes mnohé pohromy uchovala se dlouho po Kristu. Ještě Jordanis ji uvádí jako město bohaté (Get c. 5), Konstantin Porfyr. však jí už nezná. Rozvaliny hledají se nejvíce nedaleko sela Porutina na uročišti zvaném *Гро моголь* sev. od Očakova. (Srv. hlavně B. Латушевъ. Исследования объ исторіи и геогр. строе города Олбій. Спб. 1887, *F. Lindisch* De rebus Olbiopolarum. Halis. Diss. 1888).

Alektor (*Ἀλέκτωρ*) dle Diona Chrys. sarmatská tvrz při stoku Borysthena a Hypanu. Kankytos (*Κάνκυτος*) místo patrně nedaleko Olbie ležící, kde skythský král Saitafernes odebral dary, od měšťanů olbijských věnované. *Latyšev*, Inscr. ant. orae sept. Ponti I. 41. Hrabě Uvarov je kladl proti Olbii (*Recherches sur les ant. de la Russie mérid. p. 42*), k dnešní Kisliakovce.

Tamyrake (*Ταμυράκη*) přístav stejného jména, jako jižní cíp dromu Achilleova.

Karkinitis (*Καρκινίτις, Καρκινίτης*) a Carcine (*Κάρκιναι*) obě v stejnojmenném zálivu? Srv. o ní str. 83.

Tento řetěz řeckých kolonií, jakkoliv po stránce politické nemá valné důležitosti pro staré dějiny slovanského národa, působil na Slované ve veliké míře v ohledu kulturním. Řekové nezakládali zde kolonií k tomu, aby jim sloužily za oporu k výbojům, nýbrž za účelem čistě obchodním; všechny téměř povstaly z prvotních tržišť a emporií. A tomuto účelu svému vyhověly některé osady měrou svrchovanou. Soustředily v sobě celý obchod vnitrozemský, stahovaly suroviny a různé produkty domácí z celého vnitrozemí na své trhy, vyměňující je za zboží řecké a tím velikou měrou působila zde kultura řecká na kulturu domorodých kmenů mezi nimi i Slovanů.

Města pontská také z tohoto obchodu brzy velice zbohatla, a sešlívše se od V. století i společným útvarem politickým, kvetla v plné moci tak dlouho, dokud zůstaly neporušeny obchodní styky s Řeckem zejména s Athenami, jimž Bospor dodával ročně polovinu celé potřeby obilní. Dokud tento obchod kvetl, a dokud loďstvo athenské ovládajíc thráckým Bosporem a Propontidou dovedlo si udržeti tyto bohaté zásobárny a trhy obilní, — vedlo se městům pontským, zejména ionským, dobře. Ale jakmile Atheny pozbyly řecké hegemonie a utrpěly velké ztráty na loďstvu, uvolnilo se také spojení jich s Pontem a pontským městům nastávaly krušné časy. V tu dobu totiž začaly zároveň útoky severních barbarů čím dále tím hrozivěji tlouci na brány městské, a města nemající více opory silného státu, nemohla je více zdolati. Celá dvě století trpěly řecké osady ne-

---

Γαφρος (*Τάφρος, Τάφραι, Taphrae*) na úžině perekopské, původně značilo jen val s příkopem zde zbudovaný. Plinius a Ptolemaios uvádějí však už jméno jako osadu. Vedle zná Ptolemaios *Νέον Τεῖχος*.

Na severozápadním břehu azovského moře připomínají se od Perekopu ještě tyto osady:

Λεϊανον (*Λεϊανον*).

Άκρα (*Άκρα*).

Κρημνοι (*Κρημνοί* al. *Cneme Κνήμοι, Κνήμη*) u vtoku jedné z větších řek (Geničesk? Nogaisk?)

Ήγρεϊς (*Ήγρεϊς, Hygris*) asi jen chybný zápis Ptolemaίου (srv. p. 86).

Καροία (*Καροία κόμη*) blíže Taganrogu, s níž Tomaschek spojuje i město skythské *Καροθησσός*, jež dle Stefana Byz. uvádí bez bližšího určení Hekataios Miletský (*Tomaschek. Sitzber. Akad. Wien 1888 p. 723*).

Γαναις (*Γαναις, Γάναις πόλις*) důležitý trh řecký pro zboží z Asie docházející při vtoku řeky stejnojmenné do zálivu maiotského.

Vypouštím opět úplně ze zřetele břehy krimské, na nichž kvetlo několik znamenitých kolonií jako Eupatoria, Chersones taurský, Nymfaia a hlavně Pantikapaia na místě dnešní Kerče (st. Керчевъ). Úplný jich výčet i osad ve vnitřním Krimu viz na př. u *Forbigera* l. c.

Literaturu o řeckých koloniích pontských viz u *Latyševa. Inscriptiones* II. p. X., z níž připojuji ještě následující spisy: *E. von Muralt. Les colonies de la côte Nord-Ouest de la mer noire depuis le Danube jusqu' au Boug.* (Зап. арх. общ. Pétersbourg 1849 III.). *P. Becker. Die Gestade des Pontus Euxinus vom Ister bis zum Borysthènes* Tamže V. a VI.) Srv. též důležitou práci *Stempkovského* Изслѣдованія о мѣстоположеніи древнихъ греческихъ поселеній на берегахъ Понта Евксинскаго. (Пб. 1826.

ustálými krutými nátisky barbarů. Nemáme sice o tom žádné zevrubné líčení historické, ale některé nápisy pamětní, jako psefisma Protogenovo a Nikeratovo staví nám jasně před oči nouzi a velká utrpení, v něž upadala města řecká, druhy tak bohatá a šťastná.

Když byla nouze nejvyšší, rozhodly se kolonie dorské, poddati se raději pontskému Mithridatovi než skythskému Palakovi, synu Skilurovu, jenž právě nový útok podnikal. Mithridates na radu vůdce svého Diofanta svolil a za pomoci tohoto, ovšem ne bez těžkostí a bojů se Skythy a Sarmaty, ovládl asi v letech 110—107 valnou částí severního Pontu.¹⁾ Po Mithridatovi a Farnakovi střídali se různí vládcové více méně odvislí od panství římského až po restituci staré říše bosporské v době Justinianové. Ale ani byzantská vláda nedovedla zde více panství uhájiti. Útoky barbarů, byly čím dále tím těžší. Konečně podlehla města řecká nadvládě barbarů, hlavně od r. 575 Chazarů,²⁾ a jen některá z nich, hlavně Cherson, dnešní Sevastopol, zůstala i později důležitá.

Přirozeno, že více než kolonie pobřežní zajímají nás zmínky o osadách ležících ve vnitru Skythie a Sarmatie, neboť není pochyby, že zde uvnitř země podél řek a hlavních obchodních dráh povstaly osady, které, třebaže jejich jádro tvořilo na př. řecké emporium, přece byly zároveň lokálními centry obyvatelstva domácího, v celé západní polovině Sarmatie jistě slovanského. Bohužel však neznáme o těchto osadách až na jednu výminku (Herodotův Gelonos) nic bližšího, co by nám je mohlo charakterisovat a jména (připustíme-li, že sem vsutku patří), představují se nám jako názvy buď řecké (také galské) anebo tak silně graecisované názvy barbarské, že je téměř nemožno dopátrati se původního tvaru, jenž by nám ukázal, do jaké řeči jméno náleží a který snad národ město založil. Jelikož však při nejmenším osady jmenované na horním a středním Dněpru, Dněstru a Bugu ležely v kraji na jisto slovanském, nemáme příčiny pochybovat o tom, že v řadě těchto jmen smíme viděti první historická svědectví o velkých osadách slovanských, o jejichž existenci nám jednak archaeologie řadou nálezů a památek, jednak pak pozdější historie neklamně podává důkazy. Nemůže býti o tom pochyby, že Slované již v době před Kr. nar. zakládali sdružené osady, jež chránili příkopy, násypy a palissádami, slovem, že zakládali osady, na něž se název *πόλις* ve smyslu Ptolemaia a Markiana,³⁾ nebo název *civitates* ve smyslu geografa bavorského a *города* ruských letopisů úplně hodí. Geograf bavorský už přímo u slovanských kmenů vyčítá na sta osad,⁴⁾ —

¹⁾ Srv. na př. *Keinach Th.* Mithridates Eupator, König von Pontos (Deutsch von A. Goetz). Leipzig 1895 p. 50--72.

²⁾ *Jul. Kulakovskij* (Визант. Временникъ III. p. 1 nsl.).

³⁾ Markian II. 40. Ἐχει δε (Σαρματία) ἔθνη vs' (56), πόλις ἐπισήμους vs' (53).

⁴⁾ Geographus bavarus al. Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii (ed. *Bielawski* Mon. Pol. I. 10).

zpráva to, kterou sice do slova brát nemůžeme, ale jež na jisto svědčí aspoň o tom, že v době té země slovanské již osadami oplývaly.

Ze starších starověkých zpráv však osad ve vnitřku Sarmatie téměř neznáme. Teprve Ptolemaios jich uvádí řadu, ostatně nevelikou, a před ním jedině jen město Gelonos, v zemi Budinů, známe z Herodota. Jiné zmínky jsou nejisté.

Gelonos. O tomto městě vypráví Herodot (IV. c. 108 ed. Stein) následovně: πόλις δὲ ἐν αὐτοῖσι (Βουδῖνοισι) πεπόλισται ξύλινη, ὄνομα δὲ ἢ πόλι ἐστὶ Γελωνός· τοῦ δὲ τείχεος μέγιστος κῶλον ἕκαστον τριήκοντα ἰαδίων ἐστὶ, ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον, καὶ οἰκίαι αὐτῶν ξύλιναι καὶ τὰ ῥά. ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι Ἑλληνικῶν θεῶν ἱερά Ἑλληνικῶς κατασκευασμένα ἱγάλμασι τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι, καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας ἱνάγουσι καὶ βακχεύουσι, εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἑλλήνες, ἐκ τῶν ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδῖνοισι. καὶ γλώσση τὰ μὲν Ἑκδοικῆ τὰ δὲ Ἑλληνικῆ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῆ αὐτῆ γλώσση χρέωνται αὐτοὶ Γελωνοί, οὐδὲ διαίτα ἢ αὐτῆ.

Dle této zprávy lišili se obyvatelé města řečí i mravy svými od okolních Budinů a nepochybují také o tom, že Gelonos byla původně obchodní kolonie řecká,¹⁾ zbudovaná ovšem v kraji, kde kamene nebylo, le dříví hojnost, po způsobu domácího dřevěného stavitelství.

Ale kde tuto kolonii, která zajisté během času pozměnila se v město s obyvatelstvem velice smíšeným, máme hledati, jest velice sporno. Umístění Gelonu závisí totiž od správného umístění sídel kmene řeckého, na němž se však vykladaatelé starověkých pramenů dosaváde hodnotiti nemohli. Není zde ovšem místa k tomu, abych se o této sporné otázce do detailů rozhovořil. Na hlavní průběh její aspoň v poznámce přehledně poukazuji.²⁾ Sám sklonil bych se spíše k tomu mínění, že

¹⁾ Tím ovšem nechci tvrditi, že obyvatelé Gelonu byli jen původu řeckého. Byla to stará obchodní stanice řecká, kol níž se soustředilo patrně i množství živlu domácího, po mém mínění nejspíše slovanského. Tak se na řecký ráz Gelonu dívá asi větší část vykladaatelů, kteří však v určení příslušnosti obyvatelů domácích silně se rozcházejí. Sfařík měl Gelony za větev slovanských Budinů (Sl. St. I. p. 221), Sienkiewicz za Poljany, Mannert za Germany (III. p. 17), Mair a Cuno za Litevce (Land der Skythen p. 62 a Forschungen p. 41), jako už dříve před lety Rask a Narbutt a nověji Peterson; proti této thesi výborně vystoupil St. Maróński spisem »Herodot's Gelonen eine preussisch-litauische Völkerschaft« (Zeitsch. des westpr. Gesch. vereines. X. 1883. Janzig p. 1—54).

Že se usazovali řečtí kolonisté i ve vnitrozemí, vidíme z Herodota (V. 11, 23, 24) a Thukidida (IV. 107) o osadě Myrkinu v zemi Edonů. Srv. Preller (Über die Bedeutung des schwarzen Meeres für d. Handel und Verkehr der alten Welt. Dorpat 842 p. 45). Ale ovšem nesprávně soudil Buračkov na základě Fundulejových nálezů kijevské gubernii, že i tam byly řecké kolonie (l. c. p. 89).

²⁾ Výklady o sídlech Budinů braly se hlavně dvěma směry. Jedni s Sfaříkem Slov. Star. I. p. 215 nsl.) v čele, opírajíce se o zprávu Herodotovu (IV. c. 105), dle níž se Neurové nedávno před tažením Dareiovým vystěhovali ze své staré vlasti usadili se vedle Budinů, a o jiné ještě důkazy — kladou sídla Budinů vedle Neurů

v kmenu Budinů pravděpodobně viděti smíme některou silnou větev kmene slovanského, tak jako Šafařík soudil, ale lišil bych se od výkladu Šafaříkova tím, že bych jich z několika důvodů nekladl do Volyně a Bělorusi, nýbrž více k východu, na Dněpr a odtud až k Donu, čímž by se dalo aspoň v jisté míře nalézt stanovisko prostředkující mezi míněním Šafaříkovým a míněním těch, kteří jako Müllenhoff Budiny kladli na Volhu kamsi k Samaře.¹⁾ Město Gelonos, založené řeckými kolonisty, nacházelo

na západ, Šafařík na př. do Volyně a Bělorusi. S tím by souhlasilo i to, že Ptolemaios (III. 5, 10) a Ammianus (XXX. c. 2, § 14) umísťují ve svých popisech Budiny zřejmě do západní části Sarmatie, ne za Don k Volze.

Tak soudil na př. ještě *Eichwald* (Alte Geographie p. 460, 474), *Nadždin* (Зам. арх. Одесса I. p. 92), klada je do Volyně části Kijevska, Černigovska a Poltavska, *Sadowski* do Podlaší (p. 79), *Sienkiwicz* (Skarbiec IV. 406), *Mair* (Land der Skythen II p. 29), *K. Müller* (Ptol. Geogr. I. p. 427, ač sídla blíže neurčuje a Gelonos hledá u Saratova nebo Voroněže), *H. Jiráček* (Unser Reich vor 2000 Jahren. Wien 1893 p. 52), *Danilowicz*, *Pierson*, *Hanusz* (Prace filologiczne I. 172).

Před Šafaříkem už *Bayer*, *Naruszewicz*, *d'Anville* (Mém. 584) a j.

K témuž kloní se i *Th. Miščenko* (viz dále str. 113).

Naproti tomu druzí vykládají, opírajíce se hlavně o přímé několikeré svědectví Herodotovo, že Budini seděli na d Sarmaty zadonskými (IV. c. 21, 123), umísťují je mezi Don a Volhu a většinou mají je za kmen původu finského (za Mordvu na př. Zabělin, za Voťjaky Beddoe, Tomaschek, Munkacsi).

Tak soudili už *P. Köppen* (Jahrbücher 1822 p. 272 sl.), *Zeuss* (die Deutschen p. 274), *Lelewel* (Nar. na zemiach słow. Mapa Skythie), *Heeren* (Ideen IV. Aufl. I. 2. p. 279), *Ukert* (Skythien p. 541), *Forbiger* (Handbuch III. p. 1123), *Georgii* (Russland p. 42), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 25, 26), *Hansen* (Osteuropa p. 103), *Neumann* (Hellenen p. 91), *Stein* (Herodotus II. p. 25), *Bunbury* (History I. p. 195 vidí v nich však Slované), tak i *Reichardt* (Landeskunde p. 23, 109). Dále je kladli na východ *Bonell* (Beiträge I. p. 113), *Rawlinson* (Herodotus III. Map of Scythia), *Genest* (p. 20), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1889 p. 1 nsl. 28), *Much* (Zeit. f. d. Alterthum 1895 p. 36), *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 190, 192, 366), *Maroński* (Herodot's Gelonen p. 6 nsl., dle něhož se ale později přestěhovali více k západu do rjazaňského kraje p. 38), *Zabělin* (Ист. рус. жизни I. p. 223, 231, 254), *Lappo-Danilewskij* (Скит. Древности p. 32), *S. Krasnodubskij* (srv. poznámku další), *Macan* (Her. mapa k I. dílu) a j.

Jakési střední stanovisko zaujal na př. *Brun*, klada Budiny na pravý břeh Donu mezi Kalmiem-Miem a Volčí-Samarou (Essai p. CI.), a *Lindner*, jenž je usazuje na Donec (Skythien p. 71). *Mannert* (Norden der Erde p. 138) dí, že část seděla při Volze a Kaspickém moři, ale jádro v Polsku vedle Neurů, konečně *Kolster* (II. p. 36), sveden nám již známým stotožněním Herodotova Tanaidu s Dunajem, položil sídla Budinů původně k Dunaji a stotožnil je s Buliny za Liburny a Gellony s Hylliny!

¹⁾ Důvody, jež proto mám, jsou hlavně následující: 1. zpráva o přestěhování Neurů k Budinům do nové vlasti, v níž seděli za Herodota, 2. v kraji, odkud tekly Don s přítoky a Volha, umísťuje Herodot Thyssagety (IV. c. 22, 123), od nichž jsou k západu Budini odděleni pouští 7 dní dlouhou, 3. ráz kraje Budinů s velkým jezerem, 4. zpráva Ptolemaia a Marcellina, jež zřejmě klade Budiny více k západu, 5. země Budinů, do níž Dareios došel, nemohla se vůči krátké době výpravy naléztati za Donem a Gelonos u Volhy, 6. ráz tělesný Budinů ukazující na kmen typu baltického, 7. hojnost názvů topografických odvozených od »b u d« v zemích slovanských, z nichž ovšem jen část sem patří; od toho Budin utvořeno by bylo tak jako Srbín, Litvín, Rusín (*Filevič* sebral na př. přes 150 názvů, История древней Руси I. p. 95). Ještě jiné doklady bych

se ovšem nejspíše na některé z hlavních drah obchodních, které spojovaly vnitrozemí s pobřežím pontským, tedy přirozeně buď kdesi na Donu, nebo ještě spíše na Dněpru.¹⁾ Tím ovšem nijak nechci říci, že mají pravdu ti, kdož v Gelonu viděli starší jméno dnešního Kijeva, ač možnost není vyloučena. Rovněž není přímých dokladů pro spojení Gelonu s obchodní drahou Exampaiem.

Nicméně uznávám také váhu důvodů strany druhé. V tom případě musili bychom Gelonos hledati přirozeně někde na Volze na př. u Caricynu nebo výše u Saratova²⁾ Pro tuto lokalizaci svědčilo by vedle obyčejně uváděných důvodů i to, že jméno Gelonu, jež po Herodotovi z pramenů téměř mizí, objevuje se později na římských mapách, a z nich na některých středověkých mapách světa, položené v Asii, totiž za Tanaidem, který tvořil zde hranici Evropy a Asie.³⁾ To by tedy svědčilo, že si aspoň staří vykládali zprávu Herodotovu spíše ve smyslu výkladu Müllenhoffova. Na dobro ovšem sluší zamítnouti ty výklady, které vlast Budinů posunuly příliš daleko na západ na př. k Dunaji,⁴⁾ nebo příliš daleko na jihovýchod kamsi do Podkavkazí a pod.⁵⁾

měl. Také poukazují k tomu, že Herodot zmiňuje se v c. 21 o Budinech nad Sarmaty v druhé vlasti *δευτέρην λάξιν ἔχοντες*. Měl bych to za narážku na první postup Slovanů od západu z původní vlasti směrem k hornímu Donu a Oce.

¹⁾ Bezdůvodně šel ještě dále *Brehmer*, stotožňuje Gelonos s Novgorodem (Entdeckungen im Alterthum. Weimar 1822 I. p. 538) podobně jako prof. *Senkovskij* (Зап. Одесса I. p. 93).

V Kijevě hledal Gelonos *Nadžždin* (l. c. nebo spíše kdesi na Dněstru), *Kolster* (Neue Jahrb. f. Phil. 1858 p. 333), pak *Mair* (Land der Skythen II. p. 61 b) a *H. Jireček* (Unser Reich p. 60), jež jej pojil s Exampaiem. S tímto spojil jej i *Krdliček* (l. c. II. p. 8). Za emporion na Donu má jej *Bonell* (l. c. p. 114) a *Maroňski* (l. c. p. 16), *Rawlinson* (III. map of Scythia).

Je-li název původu řeckého nebo jiného, pověděti neumím. *Šafařík* (l. c.) se tázal, není-li to pokažený název ukazující na usazené zde Helleny (to přijal i *Reichardt* l. c. p. 117), *Cuno* (Skythen p. 41) spojoval jej s lit. galúnas — Machthaber (od gal, part. galint cf. *Γαλίνθαι*), podobně *Mair* (l. c. p. 62 b), *Tomaschek* s *γελίον* — kvěsti, blýštiti se, *γελίοντες*, die Glanzvollen, blühenden (l. c. 30).

²⁾ Tam také se obrací největší část výše jmenovaných vykladatelů.

I. Zabělin (Исторія р. жизни I. p. 234) pomýšlel na místo, kde stálo pozdější město Uvek neboli Ukek. To přijal méně opatrně a hájil nověji *S. S. Krasnodubskij* ve spise „Укекъ. Доклады и изслѣдованія по археологiи и исторiи Укека, Saratov 1890), v němž dokazuje, že dnešní hradiště Ukek na břehu Volgy pod Saratovem jsou ostatky Gelonů a země Budinů že rozkládala se mezi horním Donem, Okou i Volhou. Proti tomuto výkladu vystoupil ve výborné stati *Th. Miščenko* „Извѣтiя Геродота о вѣтско-скифскихъ земляхъ Россiи. ЖМНП. 1896. 12, p. 103 nsl.), kloně se spíše pro západnější sídla Budinů. — Také *Hansen* položil Gelonos na Volhu, ale měl jej za kolonii slovanskou (Osteuropa p. 172).

³⁾ Proto také máme na př. na 1. mapě Ranulfově Gelony zapsané na oceaně, u Hieronyma v Asii; tak čteme i u Honoria.

⁴⁾ Tak učinil na př. *Kolster* l. c. Proti němu správně *Müllenhoff* (D. A. III. p. 6).

⁵⁾ *C. Krauth* (Jahrbücher f. cl. Phil. 1890 p. 1 nsl) a *Krečetov P. N.* (Зап. арх. Одесса 1889 p. 480) Ještě dále k Persii šel *Deguignes* (Mém del'Acad. des Inscr. XXXV. p. 539).

Později uvádí Aelian (de nat. anim. 16 c. 33) ještě budinské město **Kariskos** (*Καρίσκος*), ale položení také neznámého: *ἐν τοῖς περὶ τὸν Καρίσκον Βουδίνοις οἰκοῦσιν οὐ γίνεσθαι φησι πρόβατον λευκόν, ἀλλὰ μέλανα πάντα.*¹⁾

Po Herodotovi teprve Ptolemaios obohatil mapu řadou měst ve vnitřní Sarmatii. Jako u jiných zpráv tohoto zeměpisce, tak zde specialně znovu povstává otázka, jsou-li jeho udání — nikým jiným neověřená — hodnověrná, či zda Ptolemaios jen vyplnil prázdné prostory své karty bezmyšlenkovitě různými jmény, jak se s jedné strany soudilo. Měl bych Ptolemaiiova data zásadně za hodnověrná. Že neměl v úmyslu vyplňovati prostorů vymyšlenými jmény, vidno předně z toho, že jen na toku několika vskutku známějších a přístupnějších řek uvádí osady, do dalšího vnitrozemí že nezanese ani jediné. Již to mi svědčí, že mu došly zprávy skutečné. Okolnost, že před ním jiní o nich mlčí, dá se dobře vysvětliti vůbec celkovým rázem Ptolemaiiových resp. Marinových zpráv. Marinus i Ptolemaios sestavovali své dílo v době, krátce před níž se došlo k novému lepšímu poznání evropské Sarmatie z několika příčin. Srv., co jsme o nich pověděli v úvodu. To vše nám dobře a zajisté i přirozeně vysvětlí, proč mapy Ptolemaiiovy jsou proti starším pojednou naplněny řadou tolika nových jmen. Že při tom není všechno správné, je právě tak přirozené a beze vší pochyby. Ale celku odpírati všechnu hodnověrnost v té míře, jak učinil to na př. Müllenhoff, to za správné pokládati nemohu.²⁾ Srovnávám se s Holzem v tom, že jména měst sebral asi Ptolemaios z nových římských itinerarií, která z části sloužila již za základ mapy Agrippovy.

Pro hodnověrnost výčtu sarmatských měst u Ptolemaia svědčí dále to, že Ptolemaios polohu míst i mathematicky přesně udává. Udání ta jsou příliš určitá, než abychom mohli míti (přihlížejíce k pověděnému) Ptolemaia za tak drzého lháře, jenž by z fantasmie jména a podrobná čísla k nim zapisoval. Ptolemaios měl patrně skutečné zprávy o existenci uvedených osad a k nim i mathematické údaje od vzdělaných kupců nebo vojáků a římských úředníků. Jiná jest ovšem otázka, pokud tyto mathematické údaje jsou správné. Tu se ukázalo po mnohé práci, že tomu tak není, že nelze jich bez největší rezervy užívati (ani absolutně ani s redukcí), a že nejvýše jen relativně udávají vzájemnou polohu míst. Ale i to nasvědčuje pouze tomu, že Ptolemaia došly údaje nesprávné — což ostatně za tehdejší doby nemohlo ani jinak býti.³⁾

¹⁾ *Tomaschek* (l. c.) vidí ve jméně voťjackozyrjanské *kar* = město, *perm-karis* = hrad.

²⁾ Tak už Šafařík celkem správně pojímal Ptolemaia (Sl. St. I. p. 555). Nověji souhlasí i *Dr. Berger* (Gesch. der wiss. Erdkunde IV. p. 155), *G. Holz* (Beiträge zur d. Alterthumskunde I. Halle 1894 p. 60 nsl.), *R. Much* (Deutsche Stammsitze p. 40).

³⁾ Mathematický zeměpis byl sice od Řeků přiveden k dosti značné výši Parmenidem a Pythagoreovci, Pytheou, Dikaiarchem, Eratosthenem, Hipparchem, Ptolemaiem a j., ale přece byly všechny jejich výpočty jen nedokonalé. (Viz o tom zejména

Nezbude nám proto, než abychom, jdouce podél větších řek, vyčetli ostě osady, jež Ptolemaios ve vnitru Sarmatie udává. V dnešní Bessibii podél Prutu nebo Serethu jmenují se (Ptolemaios III. 10, 8) následující:

Piroboidava (*Πιροβοιδάβα*) na východ od Hierasu nejjižněji, $54^{\circ} 47'$

Tamasidava (*Ταμασιδάβα*) $54^{\circ} 20' : 47^{\circ} 30'$.

Zargidava (*Ζαργιδάβα*) $54^{\circ} 40' : 47^{\circ} 45'$.

Blíže je určití nelze.¹⁾ Mannert (Norden der Erde p. 242) kladl je místa, kde jsou Grečeni, Falči a Chuš. K. Müller kladl je k Serethu,

menitou knihu *H. Bergera*. Gesch. der wiss. Erdkunde der Griechen. Leipzig I—IV. 7—1893). Stupně šířky stanovily se od doby Eratosthenovy pomocí skafy s gnomem, nitivního to přístroje určujícího délku poledního stínu, stupně délky pomocí srovnání doby, v níž na různých bodech země pozorována byla zatmění (*Berger* l. c. III. 30 nsl.). Již z této metody a techniky je zřejmo, že bychom marně hledali ve výčtech spolehlivosti, mimo několik údajů přístupnějších ku kontrole. Tak se také víme, když Ptolemaios chybně udává vzdálenost Arbely od Karthaga na 45° (I. 4.), lze zprávu, že mezi zatměním měsíce v Arbele a v Kathagu uplynuly 3 hodiny (jehož vypočetl $3 \times 15^{\circ} = 45^{\circ}$). Proto položil Arbelu na $79^{\circ} 50'$, ač ve skutečnosti vzdálenost z Karthaga tvoří jen 31° (*Sadowski* Handelstrassen p. 45).

Proto také vykladatelé, kteří zprvu čísla Ptolemaiova přenášeli na naši síť mapou, počínali si zcela nesprávně a dostávali se také do nejrůznějších obtíží a odporů. Poblíž hledati formuli, kterou by se udání Ptolemaiova mohla redukovati obecně údaje správné. Učiněno bylo několik pokusů. Tak na př. *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 51 nsl.) navrhl odečítat od délek Ptolemaiových $7-8^{\circ}$, a od šířek $1-2^{\circ}$. Komplikovější redukci vyložil *Cuno* (Skythen p. 186), jinou pak astronom *Perevoščikov* pro b. A. Uvarova (Recherches sur les ant. de la Russie p. 23). Nejvíce však obíral se to výpočtem *Sadowski* (Handelstrassen p. 40 nsl.), jenž na základě svrchu uvedeného rovného výpočtu Ptolemaiova vzdálenosti mezi Arbelou a Karthagem došel k závěru, že patrně 1° Ptolemaiovův o $\frac{1}{3}$ větší než skutečný. Čili že jeho tři stupně rovnají se našim. Dle toho zkusil redukovati vzdálenosti délky mezi několika známými místy středozemním moři, a když byl výsledek dobrý (ovšem se musí, jdeme-li na východ i dále tím více odečítat) usoudil, že bude redukce tato platna i pro méně známá místa severu. Místy to vskutku dobře dopadlo (tak Calisia přišla mu poblíže dnešního liše), ale jindy zase ne. A tak ani *Sadowského* redukce nemohla býti přijata. (Srv. na př. *Wieduszyckého* Wiadomości p. 381).

Není pochyby, že čísel Ptolemaiových nelze absolutně užívati a že redukce je na. Ale vyslovuji přesvědčení, že není a nebude normy, dle níž by se určitá redukce obecně a stejnoměrně dala aplikovati. Ptolemaios nepředstavil si Evropy v té podobě a v těch rozměrech, jak je dnes známe, a proto stanoviti stálou jednotnou rekturu nelze. Zejména na severu, čím dále jdeme nahoru, tím jsou údaje klamnější a tím relativně správně udaným místům bližším k středozemnímu moři. Stejnoměrné redukce užívati bychom mohli tehdy, kdyby byl Ptolemaios kreslil mapu sice s chybami stálými, u všech údajů stejnými. Ale zatím údaje, jež obdržel, byly z jednoho z hlediska relativně správné, z druhého třeba zcela chybné — a tím se ovšem výsledky stejnoměrné redukce při jednotlivých místech velice rozcházejí. Slovem matematických údajů Ptolemaiových i redukováných lze užívati jen s největší rezervou, neukovaných pak vůbec ne.

¹⁾ Zde by se hodila také nejlépe zmínka o valu t. zv. Trajanově, sdělaném císaře Trajana na ochranu nově nabyté Dacie proti barbarům. Byly doměnky, že

jen Piroboridavu k Prutu (Ptolem. I. p. 470). Umístění rozchází se hlavně v tom, že jedni vidí v Hierasu Sereth, druzí Prut (srv. str. 60).

Západně od Prutu ležela města Palonda, Angustia, Sangidava, Petrodava, Karsidava (Ptolem. III. 8, 4). Leželo-li některé a které mezi Prutem a Serethem, nelze povědět.

Na řece Dněstru jmenuje Ptolemaios následující osady (III. 5, 15, *ὕπερ δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν πρὸς τῇ Λακίᾳ*):¹⁾

Karrodunum	(Καρρόδουνον)	— 41° 30' : 48° 40'
Maitonion	(Μαιτώνιον)	— 51° : 48° 30'
Klepidava	(Κληπίδανα)	— 52° 30' : 48° 40'
Vibantavarion	(Ὀυβανταβάριον)	— 53° 10' : 48° 40'
Erakton	(Ἐρακτον)	— 53° 30' : 48° 40'

Mannert (Norden der Erde p. 242) hledá Erakton a Vibantavarion blíže Kamence, Klepidavu na hranicích Haliče. *Sadowski* pomocí redukce

Dacie byla celá obemknuta valy i v Uhrách proti Jazygům i na východě proti Sarmatii, a že zbytky těchto valů římských dosud lze zřítí v různých náspech táhnoucích se po těchto končinách. Domněnky ty z největší části jsou nesprávné. Domnělé římské valy v Uhrách jsou téměř všechny rázu pozdějšího, a jedině val u Porolissa, jhozáp. od horního Samoše, jest asi římský, jak souditi můžeme z nalezeného tam římského nápisu (Srv. *Kiepert* Formae orbis, text k tab. XVII. p. 4). Totéž platí o valech táhnoucích se celou dolní Dacií a Moesií, jež se dříve také měly za římské a připisovaly Traianovi. Dle Schuchardta činí výminku pouze náspey jdoucí kol severního ohybu Dunaje mezi Serethem a Prutem na přič rovinou od Serethu k moři (*Schuchardt*. Wälle und Chaussées im südl. und östl. Dacien. Arch. epigr. Mitth. IX. 1885 p. 228).

Ale jméno Traianova valu dávalo se i obranným násypům táhnoucím se v končinách mnohem severnějších. Tak *Funduklej* (Обозрѣніе моголя, валовъ и городищъ Кіев. губ. Кіев 1848 p. 30) popisuje val Trajanův, počínající ve skvirském újezdě kijev. gub. ve vsi Počujce, a jdoucí odtud do vasilkovského újezda ke vsi Krasnolěšům, odtud po levém břehu Rosi skrze městečko Bilou Cerkev a vsi Tomilovku, Čepelevku, Sucholěsy, městečko Rokitnu a ves Savarky k újezdu kanevskému. Val byl dlouhý 80 verst a měl střední výšku 2 ruské sáhy.

Podobně se ve zbytcích násypů táhnoucích se podél Prutu, u Zbruče, blíže Kremenoj až do Haliče u Magierova hledaly Traianovy valy. Proti tomu ale vyslovil se *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 101). Srv. *Stan. Griegorzewski* a *A. Kirkor* (Zbiór wiadom. do antropol. kraj. III. p. 38, tab. III), *Marcyński* (Opis Podola I. 186), *Sadowski* (Handelstrassen p. 190).

Abychom o původu těchto starých opevnění mohli pronésti určitější soud, bude dříve třeba řádného prozkoumání. Připomínám jenom, že podobná opevnění známe v Rusku i z dob historických. Srv. na př. valy a záseky, jež dal zříditi Vladimír proti vpádům Pečeněgů dle zprávy biskupa Brunona. *Barsov* sledy jeho hledá právě ve Funduklejem svrchu popsaném násypu (Черки p. 137).

¹⁾ Už Strabo poznamenal, že podle zpráv obyvatelů pobřežních bylo nad řekou Tyrem za Nikoniem a Ofussou jiné město vzdálené 120 stadií (VII. 3, 16).

Mezi Istros a Tyras do vnitrozemí klade *Szaraniewicz* (Krit. Blicke p. 53, 138) a *Tomaschek* (Thraker I. 95), město Helis (Ἡλῖς), o němž vykládá Diodor Sicilský, že v ně odvedl Dromichaites zajatého Lysimacha; *Szaraniewicz* spojoval jméno jeho s Haličem na Dněstru (Diodor 21, 12 ed. Didot). Město je jinak neznámo. Rovněž osada galských

čísel udaných našel Erakton v Tiraspolu, Vibantavarion v Benderech, Klepidavu u Jampola, Maitonion na Mohilevu podolském (Handelstrassen p. 69), *Dzieduszycki* Maitonion a Klepidavu klade mezi Koboldu a Dněstr (Wiadomości p. 230, 343), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien 1889 p. 6.) Erakton má za Tiraspol, Klepidavu za Jampol nebo Soroky, *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. p. 434) Vibantavarion za Baltu, Klepidavu za Jampol, Maitonion za Ušici.

Nejvíce zajímá určení Karroduna, a to proto, že je Ptolemaios uvádí ještě jednou (II. 11, 14) na severozápadě od sarmatských hor, na severovýchod od hřbetu Luny nad Kvady s mathem. určením $42^{\circ}40' : 51^{\circ}30'$. Jsou to dvě různá Karroduna nebo jedno uvedeno dvakrát? Zdá se, že i druhé je možné, jak již Šafařík vykládal (Slov. St. I. p. 555). Poloha obou spadá přes rozdíly v matematických údajích na skutečné mapě příliš blízko k sobě na vrchoviště Dněstru, než abychom omyl povstalý tím, že Ptolemaiovi tu došly zprávy ze dvou různých stran, neuznali za pravděpodobný.

Rozlišují obě hr. *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 343), *Tomaschek* (l. c.), kladouce prvé ku Kamenci podolskému, *Dzieduszycki* druhé do Uher. Slovenska (l. c. p. 339), *Sadowski*, jenž prvé klade k ústí Zbruče do Dněstru (p. 191), druhé mezi Olomouc a Ratibor (p. 57). *K. Müller* klade prvé k Zaleszczykům, druhé k městu Krappwitz na Odře (Ptolem. I. p. 274, 434).

Toto druhé Karrodunum bylo ostatně často umísťováno na místo dnešního Krakova.¹⁾ Na jisto tvořilo důležitou stanici transitní mezi obchodními cestami vislanskými a pontskými.

Zajímavé je podotknouti, že už Šafařík (Slov. St. I. p. 556) a po něm jiní ve většině názvů těchto měst spatřovali ráz keltický. Tak na př. *Tomaschek* (l. c.), *K. Müller* (l. c.), *R. Much*.²⁾

Po řece Borysthenu uvádí Ptolemaios města (III. 5, 14 *περὶ δὲ τὸν Βορυσθένην πόταμον*):

Azagarion (*Ἀζαγάριον*) — $56^{\circ} : 50^{\circ}40'$.

Amadoka (*Ἀμαδόκα*) — $56^{\circ} : 50^{\circ}30'$.

Saron (*Σάρον*) — $56^{\circ} : 50^{\circ}15'$.

Serimon (*Σέριμον*) — $57^{\circ} : 50^{\circ}$.

Metropolis (*Μητροπόλις*) — $56^{\circ}30' : 49^{\circ}30'$.

Olbia a Borysthenes (*Ὀλβία ἢ καὶ Βορυσθένης*) — $57^{\circ} : 49^{\circ}$

Britolagů *Ἀλιόβριξ*, jejíž jméno připsáno je vedle Novioduna v jednom codexu Ptolemaia (*Müller*. Ptol. I. p. 468), spadala by polohou svou sem.

¹⁾ Tak učinil na př. *C. Patrick* (*Geographia antiqua*), *Ukert* (*Geographie* III. 1, p. 435), *Reichardt* (*Kl. Schriften* p. 305), *Szaraniewicz* (*Krit. Blicke* p. 67) a j.

²⁾ *Šafařík* však i na Gety myslil, a připouštěl i výklad Vibantavaria ze slovanského. Tak i *Cuno* (*Forschungen* I. p. 242), kde viz i výklad jména Klepidava, *Naubaron*. *Dzieduszycki* (l. c.) má Maitonion a Klepidavu za dácké názvy, tak i *Szaraniewicz* (*Krit. Blicke* p. 43) vidí v Klepidavě a záp. Setidavě zakarpatské kolonie Dáků.

a dále po odbočce řeky Borysthena (πρὸς τῆ ἐκτροπῆ τοῦ Βορυσθίνου ποταμοῦ):

Leinon (Λήϊνον) — 54° : 50° 15'.
 Sarbakon (Σάρβακον) — 55° : 50°.
 Niosson (Νίοςσον) — 56° : 49° 40'.

Prvá řada měst nacházela se v představě Ptolemaiově na Dněpru od ústí nahoru, druhá na jeho odbočce. Kde je ale přesně máme lokalizovat, nelze určit.¹⁾ Ba nelze ani říci s jakousi určitostí, na kterém ze dvou pramenů, z nichž se dle Ptolemaiovy představy stékal Borystheneš, ležela skupina Azagarion-Amadoka-Saron, a na které skupina Leinon-Sarbakon-Niosson. Položení Amadoky města, vzhledem k tomu, že při západním prameni Borysthena, vyvěrajícího v zemi Neurů, známe už amadocké jezero, amadocké hory — snadno by nás svedlo k tomu, abychom skupinu tu hledali také při tomto domnělém záp. prameni (Pripjati nebo Berezíně). Naproti tomu však svědčí závažně zase to, že dle mathematických údajů Ptolemaiových — při čemž hledíme ne k absolutním číslům, ale k představě, kterou měl o relativním vzájemném položení jmenovaných měst — právě zase druhá skupina Leinon-Sarbakon-Niosson leží od první na západě ve vodorovné čáře tím směrem, kterým vedl na své mapě západní amadocký pramen Borysthenu. Proto se o rozhodnutí určitější nepokouším. Možno však, že Amadoka ležela právě na stoku obou pramenů, čímž bychom se nesnázi té vyhnuli.

Že aspoň Karrodunum, Vibantavarium a v kraji Britolagů Aliobrix jsou jména galská, o tom viz *Much* (Deutsche Stammsitze p. 35). Jest to svědectvím, že vedle jiných kmenů zasáhli sem i Gallové (psefisma olbijské), jichž zbytek jsou patrně Ptolemaiovi Βριτολάγαι. Jméno Karroduna vyskytuje se v staré geografii ještě v Pannonii a Vindelicii, tedy v končinách také Kelty obývaných (Ptolem. II. 12, II. 15).

¹⁾ O Metropolitě a Olbii viz napřed str. 108. Ostatní města prarůzně byla lokalizována, jak z několika uvedených příkladů vidno. *Šafařík* Serimon jazykově spojval se jménem města Žirmunt, a v Azagariu ne bezdůvodně četl nějaké slovanské Zagorje (Slov. St. I. p. 556). *Mannert* (Norden der Erde p. 245) kladl Saron ku vtoku Samary, ostatní na sever., *Sadowskému* (Handelstrassen p. 66) Amadoka přišla na dnešní Lojewe, Azagarion na Homel, Sarum na Oršu dněprovskou. *Tomaschek* Amadoku k Jekaterinoslavi, Serimon (srv. σέρμιος, θέρμιος) a Saron (σάρων, nebo zend. ç a r a, os. s a r) kladl k Perejaslavi a Nikopolu, Azagarion (srv. zend. āzarah úžina, a garaḥ nebo gairi výšina) k počátku prahů, *C. Müller* (Geogr. Ptolem. I. p. 433) Azagarion k Řečici na Berezíně (t. j. Borysthenu starém dle mínění Müllerova), Amadoku k Cholmierzi, Saron na stok Sože a Dněpru k Lojevu, Serimon k Černigovu, Metropolis mezi Černigov a Kiev nebo na Kiev sám, Leinon na Lenino na Sluču pripetské, Sarbakon k Petrikovu, Niosson na Mozyr. *Brun* najisto Amadoku klade jižně prahů, Serimon k Berislavi, Saron k říčce Kamence (Essai p. LXXXVIII., není to tatarské Sarai?), hrabě *Uvarov* (Recherches p. 24) stotožnil Serimon se zbytky města jím odkrytého u Nikopole, Saron kladl ku Kremenčugu, nebo ku Kijevu. Amadok jižně od Jekaterinoslavi, Azagarion mezi Kijev a Kremenčug. K výkladu různých třech jmen srv. ještě *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Enc. s. v. Azagarion, Müllenhoff (III. 114). Pokud se specialně druhé skupiny týká, *Sadowski* (l. c.) kladl Niosson na stok Pripjati a Dněpru k dnešnímu Černobylu, Sarbakon k Mozyru, Leinon k ústí Jasoldy do

Ale jedno mám za jisté, že ve slovích *πρὸς τῇ ἐκτροπῇ τοῦ Βορυσ-
ουσι ποταμοῦ Λήϊνον, Σάρβακον, Νίοςσον* měl Ptolemaios na mysli ne
yb Dněpra ale stok jednoho ramene s druhým. Kdybychom překládali
b jako hrabě *Dzieduszycki*,¹⁾ dostala by se celá prvá skupina míst
Amadokou pod tento ohyb mezi prahy a Olbii, což by bylo jistě ne-
ávné. *Ἐκτροπή* v tomto a jiných případech značí vtok řeky jiné, resp.
očku.²⁾ Tak překládá též K. Müller i Latyšev.³⁾ Ptolemaios hovoře
hybech řek Dunaje, Tyru, Tanaidu atd. užívá slova *ἐπιστροφή*.⁴⁾

Dále na východ v Sarmatii uvádí Ptolemaios ještě několik osad
řeky Karkinitu (III. 5, 13, *πόλεις δὲ εἰσὶ μεσόγειοι ἐν ταῖς ποταμίαις
ὡς μὲν τὸν Καρκινίτην ποταμόν*). Jsou to:

- Karkina (*Κάρκινα*) — 59° 30' : 48° 45'.
- Torokka (*Τόροκκα*) — 58° 30' : 49°.
- Pasyris (*Πασυρίς*) — 58° 30' : 49° 10'.
- Erkabon (*Ἐρκαβον*) — 58° 30' : 49° 15'.
- Trakana (*Τράκανα*) — 58° 30' : 49° 45'.
- Nauaron (*Νάαρον*) — 58° 30' : 50°.

Ale vzhledem k tomu, že samotné položení řeky Karkinitu resp.
rkiny je velice sporné, jest neméně sporno, kde hledati uvedené osady.
yris jest snad jen omylem podepsáno na místě jména řeky Hypakyris.⁵⁾
ivisi s tím i Ptolemaiovo *Παγυρίται*, jako Nauaron s Neury? *Neumann*
za to, že města tato představují nám stanice cesty obchodní jdoucí
Karkiny přímo na sever k Nauaru na Dněpru, pod dnešním Niko-
em.⁶⁾

Na řece Tanaidu Ptolemaios nezná na tomto místě svého popisu
dy mimo kolonii stejnojmennou ležící v ústí řeky. Za to kamsi k střed-
ru nebo hornímu Donu umísťuje báječné oltáře Alexandra a Ca-
ra (*οἱ Ἀλεξάνδρον βωμοί* — 63° : 57°, *καὶ οἱ Καίσαρος βωμοί* —
° : 56° 30'. Geogr. III. 5, 12).

ojati. Podobně i *Forbiger* (Handbuch III. p. 1131) a *K. Müller. Šafarik* v Sar-
u viděl slov. Srbec (l. c. p. 556).

¹⁾ *Dzieduszycki*. Wiadomości p. 389; následkem toho kladl místa ta do Za-
oží.

²⁾ Srv. na př. II. 115 o přítocích Dunaje, nebo III. 8, 2 atd.

³⁾ *Mannert* (Norden der Erde p. 246) a *Tomaschek* (l. c. p. 6) překládají sice
oπή podobně, ale myslí při tom na stok Bugu s Dněprem! Následkem toho hledal
mert Sarbakon v Konecpolu, Leinon v Braclavi, Tomaschek Niosson u Vozne-
ska, Sarbakon u ústí Savranky a Leinon v Braclavi.

⁴⁾ Srv. na př. III. 5, 4, III. 5, 6, III. 5, 10, III. 7, 1 atd.

⁵⁾ Cf. Plinius IV. 84: flumen Pacyris, oppida Nauarum, Carcine. (Srv. napřed
82.)

⁶⁾ *Neumann* (Hellenen p. 376).

Blíže je určovati bylo by marným pokusem ¹⁾ Ammianus Marcellinus (XXII. 8, 40) klade je k lesnatým břehům Borysthenu. Později uvádí je též popis Hieronymův, mapa ebstorfská, žaltáře londýnského,²⁾ Orosius za Tanaidem, také Tabula Peutingeriana. Citáty ty a jiné viz u K. Müllera l. c.

Více měst ve vnitru Sarmatie Ptolemaios nezaznamenal. Za to ještě ve východní Germanii uvedl jich řadu, o níž zmínku činím zde proto, že kdybychom je na naši mapu kladli dle mathematických údajů Ptolemaiových, přišla by daleko do vnitru Sarmatie, ne do Germanie, a protože také někteří badatelé, i po korektuře těchto mathematických údajů, kladli je na východ od Visly.³⁾

Po pečlivé redukci Sadowského, jenž končinám těmto věnoval nejvíce bystrosti a úvahy, ukázalo se však, že místa tato musíme patrně hledat mezi stanicemi obchodních cest, spojujících střední Dunaj, hlavně Carnuntum se severem. Tím ovšem dostala se na levo od Visly, a nespádají více v obvod staré Sarmatie.

Jedině Karrodunum a snad ještě Asanka spadají za Vislu a zároveň do jižního klimatického pásu Ptolemaiova.⁴⁾ O Karrodunu mluvili jsme již nahoře. V Asance, kterou Ptolemaios určil na 43° : 50° 20', viděli nejčastěji Starý Sandez,⁵⁾ Sadowskému přišla kamsi k Olomouci na Moravu, Dzieduszyckému do uherského Slovenska.⁶⁾

Z pozdějších pramenů máme ještě několik jmen osad v Sarmatii, o nichž ale nevíme s určitostí, kde je máme hledati. Jsou to na př. Ste-

¹⁾ Už Herberstein jejich existenci zamítl (Rer. mosc. comm. p. 49): „de aris autem Alexandri et Caesaris, quas plerique scriptores in his locis fuisse commemorant, vel carum ruinis nihil certi ex indigenis aliisque, qui ea loca saepissime peragrarunt, cognoscere potui.“ *Eichwald* (Alte Geographie p. 444) vyslovil domněnku, že snad známé sochy kamenných bab daly podnět k těmto tradicím. *Mair* (Land der Skythen II. p. 53) klade je mezi Don a Volhu. Müllenhoff dí, že je nutno hledat je v Asii (D. A. II. p. 89, 98).

²⁾ *Miller* Mappae mundi III. p. 5.

³⁾ Tak na př. *Mannert* (III. p. 554). Dle Sadowského připadla by Asanka k Brodům haličským, Budorgis do gubernie lublinské, Karrodunum do bařin pripjatských, Kalisia na sever od Pinska, Setidava a Askaukalis na přítok Němna Viliju, Skurgon mezi Vilnu a Dünaburg (Handelstrassen p. 38 nsl.).

⁴⁾ Tím ovšem nechceme říci, že by i jednotlivá určení Sadowského byla naprosto správná. Umístil je následovně (Handelstrassen p. 57 nsl.): Ptolemaios dělí východní Germanii na 3 klimatické pásy: 1. severní s osadami Askaukalis a Skurgon (= dle Sadowského Osielsk u Bydgošce a Czorsk nad Brahou), 2. střední s Kalisii a Setidavou (= Kališ a Žnin u Poznaně) a 3. jižní s Budorgisem, Asankou a Karrodunem (= Brod na české Sázavě, Olomouc a Römerstadt ve Slezsku).

⁵⁾ Tak *Ukert* (Geographie III. 1, p. 435 sl.), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 67), *Wilhelm* (Germania p. 252), *Reichardt* (Kl. Schriften 306), *Forbiger* (Handbuch III. p. 415), proti byl *K. Müller* (Ptolem. I. p. 274).

⁶⁾ *Dzieduszycki* (Wiadomości p. 344, 393).

fanem Byzantským jmenované osady (*Ἄργος, Βοούλεια, Νάτις*), z nichž zmínky zasluhuje jen zápis:

Τραυσοί πόλις Κελτοῦς. ἔθνος οὗς οἱ Ἕλληνες Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι.

Dle toho měli bychom osadu tu hledat kdesi u země Agathyrsů, ale zápis je na jisto velmi porušen.¹⁾

---

¹⁾ Handelstrassen p. 161.

¹⁾ *Gutschmid* (Centralblatt 1864 p. 1190) navrhl proto čtení *Τραυσοί* (*Θράκῃς ἔθνος*) *πλησίον Κελτοῖς, οὗς κτλ. K. Müller* (Ptol. Geogr. I. p. 428) *Κοιλήταις*. Také *Tomaschek* (*Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Ἀγάθυρσα*) má Trausy za domácí název kmene pozdějších Daků, od Skythů zvaného Agathyrsy. Tak i *Хрущевский* *Ист. Украины* I. 65.)

REJSTRÍK.

- s 44, 49
a (Baltia) 44, 49
. 51
os 87
35, 87
ius 86
ké ostrovy 52
um 108
gus 61, 67
n (mys) 34
s 86
í záliv 29, 108
ea dromos a ostrov 30
109
s fl. 61, 67
ké hory 105
a 51
cos 97
ndra oltáře 119
r 108
ix 117
Bastarnice 101
99
ocké jezero 53, hory 103
oka 117
okion 54
hijské moře 24
nus 101
ova osada 108
n 61, 67
a 120
belena 90
s (Ἠλιόκησ) 68
í záliv 28, osada 108
as 87
tia 116
- Austrmarr 38
Azagarion 117
- Bagossola 64, 67
Baltia 44, 49
Bangis 64, 67, 97
Basilia 44, 49
Baunonia (Baunoma, Raunonia) 44, 49
Bebijské hory 101
Bodua mons 103
Borysthenes (ostrov) 29, 71, řeka 69 nsl.,
město 108
Brutos viz Pyretos
Budinské hory 103
Budinské jezero 54
Buges (Buces, Βύκη) 34, 84
Byke viz Buges
Bykos 84
- Caucaladensis locus 100
Caesara oltáře 119
Chesinos 93
Chronos 93
Cornus fl. 67, 94
Cylipenus sinus 52
- Danaper (Δανάπηρος) 69
Danaster 61
Danubius 58
- Elexe (Élice, Erexe, Erese) 37
Elixoia 52
Epigia 52
Erakton 116
Eridanos 95
Erkabon 119

- Eystrasalt 38
 Exampaios 63, 65

 Fanesijské ostrovy 52
 Flegrejské hory 24
 Flutausis (Flautasis) 60
 Fyska 108

 Gelonos 111
 Gerasus 60
 Gerrhos (řeka) 78, (kraj) 81
 Getská pustina 28
 Guttalus (Guthalus) 93

 Haimos 99
 Halmyris 27
 Harpis 108
 Helis 116
 Hercynský les 99
 Hermonaktova osada 108
 Hierasos (Gerasus) 60
 Hippolaův mys 30
 Hory hercynské 99, karpatské 99, sarmatské 100, caucaladenské 100, bastarnské 101, Macrocremny 101, Serrorum montes 101, bebijské 101, peukinské 102, amadocké 103, budinské 103, venedské 104, ripajské 105, hyperborejské 105, alan-
 ské 105
 Hygreis 86, 109
 Hylaiia 35, 78
 Hypakyris 82
 Hypanis 62
 Hyperborejské hory 105
 Hyrgis 89

 Jezero amadocké 53, budinské 54, *μήτηρ
 Γπάνιος* 62
Ἰερὸν ἄκρον 31
 Isiaků záliv 28, 108
 Istrianos 29
 Istrianiů záliv 28, 108
 Istros (Ister) 58

 Kalpios 100
 Kankytos 108
 Karambykas 97
 Kardessos 109
 Kariskos 114
Καρμπαλοῦκ 33
 Karkina 83, 108, 119
 Karkinites 83, 85, 108
 Karkinitský záliv 31, 83

 Karoia 109
 Karpatské hory 99
 Karpis 99
 Karrodunum 116, 117
 Karsidava 116
 Keltros 27
 Klepidava 116
 Koretský záliv 34
 Kremniskos 108
 Kremny (Knemos) 109
 Kronijské moře 24

 Lanus fl. 61, 67
 Latris 52
 Leianon 109
 Leinon 118
 Lemanus fl. 61, 67
 Leuke 31
 Litarmis 24
 Lukomorje 29
 Luna silva 101
 Lutta 97
 Lykos 86, 89

 Macaron 31
 Macrocremni montes 101
 Maeotae fl. 67
 Maiotis 32
 Maitonion 116
Ματώας 58
 Meconomon viz Metuonis
 Mentonomon viz Metuonis
 Metropolis 108, 117
 Metuonis (al. Mentonomon, Meconomon)
 44, 48
 Miletopolis 108
 Misaris 31
 Moře ledové, mrtvé, kronijské, amalchijské,
 hyperborejské 24, m. černé 26, m. bal-
 tické 38, m. maiotské 32, m. hylajské 35
 Morimarus 24

 Nauaron 119
 Neoptolemova tvrz 108
 Nikonia 108
 Niossa 118
 Nusacus fl. 66, 67

 Oaros 89
 Ocean severní 24, 38
 Ofiussa 108
 Olbia, Olbiopolis 108, 117
 Olcus fl. (Olchis, Wolkan) 67

- Oostzee 39
 Ordessos 59, 108
 Osericta 48
 Óstsae, Óstarsalt 38
- Pacyris 82, 85
 Palonda 116
 Pantikapes 75, 97
 Parapanisos 97
 Pasiakos 68, 8
 Pasyris 119
 Pěna (Pina) 86
 Petrodava 116
 Peuke (ostrov) 27, (hory) 102
 Piroboridava 115
 Pontos Euxeinos 26, P. Axenos 26
 Poritos 86
 Prahy dněprovské 55, 73, bužské 55, 65,
 dunajské 58, 59
 Pseudartake 34, 102
 Pterophoros 22
 Pustina getská 28, skythská 28
 Pyretos (Porata) 59
- Ra, Rha, Rhos 90
 Rangis 64, 97
 Raunonia viz Baunonia.
 Rhode 69
 Rhudon 93
 Ripajské hory 105
 Rubeas 24
- Sagaris 29, 69
 Saggarský záliv 29
 Sangidava 116
 Σαργὰ λίμνη 33
 Sarbakon 118
 Sarmatie (výměr) 6, 21, fysik. ráz 22
 Sarmatské hory 100
 Saron 117
 Sellianus fl. 65, 86
 Serimon 117
- Serrorum montes 101
 Sethos 87
 Sevo 24
 Sillis 87
 Σκόπελοι χωρίον 29
 Σκοτεινή θάλασσα 38
 Skythie (výměr) 6, 21, fysikální ráz 22
 Syrgis 89
- Tamasidava 115
 Tamyrake 31, 108
 Tanais (ř.) 87, (město) 109
 Tanais hranice Evropy a Asie 25
 Taphrae (Τάφρος) 32, 108
 Tatry 101
 Τείχος Νέον 109
 Temarunda 32
 Tiarantos 60
 Torokka 119
 Trajanův val 115
 Trakana 119
 Trausoi 121
 Turuntes 93
 Tyras (řeka) 61, (město) 108
- Vagosola 64, 67
 Vagus 64, 67
 Venedský záliv 40
 Venedské hory 104
 Vibantavarion 116
 Visla (Vistula, Vistla, Viscula, Visula atd.)
 91.
 Wolkan 67
- Ypacares (Hypakyris) 82
- Záliv Isiaků (Asiaků), Istrianů 28, z. Achaiu
 saggarský 29, karkinitský 31, koretský
 34, bycský 34, venedský 40, cylipenský
 52
 Zargidava 115

Opravy a doplňky.

Str. 6 ř. 1. shora vlož za 92 ještě 96.

- 6 ř. 17. zdola čti Georgii.
- 18 ř. k pracím Bruna připoj, že články uvedené vyšly z části i v souborném jeho díle pod titulem „Черноморье“ (I—II. Odessa 1879—80).
- 19 k práci Uvarova připoj, že vyšla i rusky pod titulem „Исследования о древностяхъ южной Россіи“. Спб. 1851.
- 22 ř. 11. zdola čti Тюрки и Половцы.
- 27 ř. 14. shora čti *πευκῶν* místo *πυκῶν*.
- 29 k zprávám o Berezanu: *V. Latyšev* ve výborné stati „Замѣтки по древней географіи сѣвер. побережья Чернаго моря V. (ЖМНП 1899 Маѣ. кл. отд. 73—87), dokazuje proti Brunovi, Vasiljevskému a jiným, že ostrov sv. Aitheria u Konstantina Porf. není dnešní Berezan, jak se nejvíce vykládalo, nebo Tendra, jak Buračkov chtěl, ale mys Kinburnský, jenž snad v dobách dřívějších byl ostrovem. S tímto mysem stotožňuje i starověký *Ἄλσος Ἐκάτης* (Ptol. Anon. Per. Amm. Marc.) a Strabonův bezejmenný ostrov (VII. 3. 17).
- 32 ř. 10. shora čti IV, 3, 20.
- 35 k výkladu o Hylaji: Na konci tisku této knihy dostala se mi přece do rukou nahoře uvedená nová práce *F. Brauna* „Нѣсколько словъ о *Ἰλῆια* и *Ἀχιλλέως δρόμος*“ (Comment. philologicae. Сборникъ статей въ честь И. В. Помяловскаго Спб. 1897, p. 103 nsl.). Dokazuje dobře, že Hylaiia rozkládala se po obou stranách dolního Dněpru, sahajíc na východě ku Kalančaku, na pravém břehu nahoru k ústí Ingulce — Pantikapu (Gerrhos je Moločnaja, Dromos Achilleův — Tender).
- 91 ř. 16 shora čti jiní místo jiné.
- 91 ř. 21.   »   » Práce fil. I p. 162, 168.
- 92 ř. 7. zdola   » Dacia místo Datia.
- 99 k výkladu o jménu Karpat: V nové práci „Názory Herodotovy o Evropě“ (České Mus. Fil. 1899 p. 32—52) *Dr. J. Prášek* také vykládá p. 50 Herodotovu zmínku o řekách *Ἄλπις* a *Κάρπις* na hory alpské a karpatské.
- 108 ř. 11 zdola čti Латышевъ.
- 109 ř. 8   »   čti Pantikapion.

